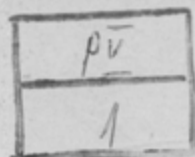

P III 9213

MITROPOLIA BANATULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI
TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI
ȘI A EPISCOPIEI ARADULUI

9-12 / 1946

ANUL XXVI

C U P R I N S U L

pag.

† NICOLAE, Mitropolitul Banatului: Legea românească — — — 605

DREAPTA ÎNVĂȚĂTURA A BISERICII

Pr. prof. dr. NICOLAE NEAGA: Glosolalia — — — — — 607

S T U D I I

Pr. prof. dr. DUMITRE BELU: Tragicul în cadrul teologiei morale — 615

Drd. IOAN IONIȚA: Insușirile lui Dumnezeu exprimate în cultul Bisericii Ortodoxe — — — — — 629

Drd. DAN-ILIE CIOBOTEA: Învățătura Sfântului Ioan Gură de Aur despre rugăciunile pentru cei adormiți în Domnul — — — 643

Pr. dr. ATHANASIE NEGOIȚA: Care erau grupările sau partidele religioase pe timpul Mântuitorului Hristos — — — — — 655

Pr. drd. VASILE MUNTEAN: Bizanțul și românii în opera lui George Popovici — — — — — 664

Prof. V. CARMAZINU-CACOVSCI: Arhitectura barocă în Banat — 671

INDRUMĂRI OMILETICE ȘI CATEHETICE

Pr. prof. dr. ALEXANDRU MOISIU: Frumusețea virtuților — — — 676

Pr. TEODOR GREUCEAN: Grijă de suflet — — — — — 679

Pr. ION BUNEA: Lăcomia — — — — — 681

P R O B L E M E P A S T O R A L E

Prot. VASILE PETRICA: Pastorația credincioșilor bolnavi — — — 685

A N I V E R S Ă R I

*** Republica marilor Împliniri (30 Decembrie) — — — — — 693

C O M E M O R Ă R I

Dr. AUREL COSMA: Protopopul Timișoarei Vasile Georgevici (1764—1826) — — — — — 696

Prot. ION B. MUREȘLANU: Ghenadie Popescu (1808—1876) — — — 703

C H I P U R I D E Î N A I N T A Ș I

Dr. VICTOR LĂZĂRESCU: Constantin Udrea — — — — — 707

ION I. POGANĂ: Dr. Iosif Popovici — — — — — 711

Pr. prof. dr. NICOLAE NEAGA: Protopopul Ștefan Cioroianu — — 715

U R M E D I N T R E C U T

Pr. GHEORGHE NAGHI: Din începuturile revistei „Speranța” — — 716

D O C U M E N T A R

Dr. RADU CONSTANTIN: Scrisori și note apocrife din colecția lui V. I. Grigorović — — — — — 725

TREPT E ALE DEZVOLTĂRII PATRIEI

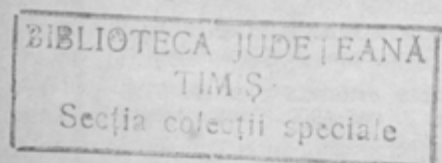
Nouă solie închinată prieteniei și păcii. În spiritul unei tradiționale prietenii. Vizite de lucru. Cel dintâi Congres al educației politice și al culturii socialiste. Eficiența producției de locomotive. „Dacia”

PV 1

MITROPOLIA BANATULUI

9-12

ANUL XXVI 1976

EDITURA MITROPOLIEI BANATULUI

COMITETUL DE REDACȚIE :

Președinți : I. P. S. NICOLAE, Mitropolitul Banatului

P. S. VISARION, Episcopul Aradului

Vicepreședinte : P.S. Episcop Vicar TIMOTEI LUGOJANUL

Membri : P.C. Pr. VASILE BĂRBUȚ, Vicar-administrativ la Episcopia Aradului

P.C. Pr. CONSTANTIN COMȘULEA, consilier la Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului

P. C. Pr. SORIN COSMA, profesor la Seminarul teologic din Caransebeș

Redactor responsabil : C. Diacon PETRU DOROBANȚU, Centrul eparhial al Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului

Redacția și Administrația : Arhiepiscopia ortodoxă română, Timișoara I, bd. Victoriei nr. 7, cod 1900, Cont virament BNRSR filiala Timișoara 45.10.8.192.

LEGEA ROMÂNEASCĂ

Privită în desfășurarea ei istorică, existența poporului nostru apare ca o neîntreruptă luptă pentru păstrarea ființei proprii. Avînd de înfruntat vitregia timpurilor și trecuta dominație străină, românii au reușit nu numai să-și păstreze identitatea, ci mai mult să-și realizeze unitatea națională, să-și cucerească independența, iar astăzi să fie deplin stăpîni pe destinele proprii, să-și făurească în mod liber viitorul.

Unul din elementele care au contribuit la biruința asupra numeroaselor vicisitudini și care totodată au asigurat dăinuirea noastră în veac, îl reprezintă ținerea cu fermitate la legea străbună. Cînd împilarea era mai mare, cînd opresiunea era mai grea, cînd ademenirile erau mai seducătoare, românii se întorceau mereu la „legea” lor și respectînd-o cu sfințenie înfruntau urgiile.

Ce este această „lege” care ne-a salvat în momentele cele mai grele și ne-a dat putința să nu ne pierdem în negura vremii? Știută, trăită și respectată, nimeni n-a simțit trebuința s-o definească. Ea răsărea din străfundurile conștiinței ca rezultat al contopirii acelor elemente care au dus la formarea însuși poporului român. Cînd în chiar anul morții sale silnice marele Nicolae Iorga se întreba „ce înseamnă legea românească, aceea la care țin cu toată convingerea spiritului meu, cu toată căldura inimii mele și cu toată iubirea pe care o am pentru națiunea mea, pe care o pun mai presus de orice”, el răspundea: „Legea românească nu s-a învățat la nici o școală și n-ar putea să înfățișeze nici un complex de dogme. Este un lucru complex și misterios, care s-a format pe încetul, luînd ceva de la toate elementele din care s-a alcătuit poporul românesc” (Concepția românească a Ortodoxiei, București, 1940, pp. 8—9). În noțiunea de „lege” sînt incluse: dragostea de glia strămoșească, păstrarea legăturii cu generațiile trecute, atașamentul față de moștenirea primită de la înaintași, păstrarea cu sfințenie a credinței primordiale, dorul de libertate și independență, spiritul de ordine, profunda omenie, înțelegerea și larga toleranță, prietenia și conviețuirea pașnică, bărbăția și eroismul... „Legea” cuprinde o seamă de virtuți contopite ca într-un mănunchi și care formează nimbul ce aureolează sufletul românesc de totdeauna și de pretutindeni (vezi N. Mărgineau, Sub semnul omeniei, în rev. Steaua, Cluj-Napoca, an XIX, nr. 9 (224), septembrie 1968, pp. 89—95).

Dincolo de etimologie și semantică, „legea” și-a conturat înțelesurile mai puțin ca parte a vocabularului și mai mult ca rezultat al dăltuirii ființei noastre în vălmășagul etapelor istorice străbătute. Astfel deși născut dintr-o simbioză etnică, poporul român a apărut de la început cu trăsături caracteristice imposibil de confundat cu a altor popoare. Aceste trăsături au devenit din ce în ce mai clare raportate la „legea” popoarelor din preajma sa. În asemenea situație, „legea românească” constituia limita care separa pe români de rest, nu însă pentru a-i ridica contra celorlalți, ci determinând la conviețuire și prietenie. „Fiecare în legea lui”, ziceau strămoșii, conștienți de distanța dintre unii și alții dar și aplecați să întindă mina oricui.

Cu timpul apoi și potrivit condițiilor create de o anumită așezare: a lucrurilor, „legea” s-a îmbogățit însemnând credință. Pentru că religia strămoșilor era una și a majorității neamurilor dimprejur ori a celor venite peste ei alta, „legea” se va identifica cu aceasta. Trebuie reținut însă că „legea”-credință a însemnat, în cazul nostru, nu pur și simplu credința creștină, ci credința creștină românească. De aceea în momentele de răscruce ale istoriei când strămoșii se luptau ca prin Biserică să-și cucerească drepturile spoliante, ei rîvneau — întocmai revoluționarilor transilvăneni de la 1848 — după o „Biserică românească”.

„Legea” ca religie n-a mers totuși spre autonomizare și de aceea ea n-a însemnat decât în context precis determinat confesiune, ba cîteodată ritual (cf. Pr. prof. dr. Teodor Bodogae, Despre „legea a treia”, în rev. Mitropolia Banatului, an. XXIII, nr. 10—12, octombrie—decembrie 1973, pp. 648—657). Drept urmare, unită strîns cu ideea de neam — remarcă aparține lui Lucian Blaga (Gîndirea românească în Transilvania în secolul XVIII, ed. G. Ivașcu, București, 1966, p. 101) — „legea a ajutat pe români să fie mereu ei înșiși, să nu piară chiar și atunci cînd potrivnicii ar fi dorit-o.

În fine, „legea” nu reprezintă la români ceva static, încremenit și sterp, ci punctul de plecare al unei deveniri, bazată e adevărat pe cele mai autentice tradiții istorice, dar capabilă să stimuleze avîntate contribuții pe cît de originale tot pe atît de corespunzătoare exigențelor contemporaneității. În acest sens merită citate cuvintele președintelui Republicii Socialiste România, Domnul Nicolae Ceaușescu, din interviul acordat cotidianului „Frankfurter Rundschau” (ziarele din 27 iulie 1976). Referindu-se la cultivarea tradițiilor istorice ca expresie tocmai a „legii” străbune, Domnul Nicolae Ceaușescu, președintele Republicii Socialiste România, spunea: „Trăim într-o epocă în care omenirea cunoaște progrese remarcabile atât în domeniul dezvoltării economice, cît și în cel al științei, culturii, al gîndirii în general. Epoca aceasta presupune și așezarea relațiilor dintre oameni, dintre națiuni și popoare, pe principii noi, de egalitate, pe principii democratice, pe un umanism cu adevărat nou. În aceste împrejurări, cunoașterea tradițiilor, a istoriei proprii a fiecărui popor constituie un factor de stimulare a dezvoltării, al progresului, al păcii.

„Noi concepem cultivarea tradițiilor istorice, ale rădăcinilor fiecărui popor ca un factor important al stimulării active, creatoare, a operei de

edificare, în fiecare țară, cât și pe plan general, a unei lumi mai drepte și mai bune. Și aceasta pentru că noi pornim de la studierea istoriei în strînsă legătură cu dezvoltarea forțelor de producție, cu lupta popoarelor pentru eliberarea națională și socială, cu eforturile lor pentru progres.

„Cultivînd tradițiile istorice, vrem să punem în evidență uriașa forță pe care o reprezintă masele populare, popoarele înseși în dezvoltarea lor. Dar mai cu seamă dorim să-i dăm poporului nostru încrederea în forța sa, în capacitatea de a-și făuri o viață nouă, liberă și independentă”.

Cu asemenea înțeleșuri și cu numeroase alte implicații vrednice de a fi reținute (cf. Constantin Noica, *Rostirea filozofică românească*, București, 1970, pp. 173—177), „legea” se dovedește capabilă și azi să definească un anume popor, poporul român, care — departe de a nesocoti restul popoarelor — nu dorește altceva decît să trăiască în felul său propriu. „Fă orice în legea ta și la altul nu te uita” (Anton Pann) zice o vorbă din bătrîni. După acest principiu cade-se a ne orienta și astăzi, ținînd cu tărie la ceea ce este al nostru și, cu tot ce avem mai bun, contribuînd la îmbogățirea spiritualității și civilizației contemporane, la mersul înainte al lumii din care facem parte.

† NICOLAE
Mitropolitul Banatului

GLOSOLALIA

de : Pr. prof. dr. NICOLAE NEAGA

Glosolalia este cuvînt grecesc care derivă de la „glossa”, limbă, grai și de la verbul „lalein”, a vorbi. Expresia obvine, de obicei, la plural „glossais lalein”—a vorbi în limbi, substantivat : vorbirea în limbi.

Termenul este o creație a Noului Testament grecesc, Faptele Apostolilor 10, 46 și I Corinteni 12, 3, I Corinteni 14, 2 ș.a. și s-a introdus în vorbirea teologică prin mijlocirea cărților bisericești.

În limbajul obișnuit glosolalia este însușirea de a deprinde ușor vorbitul limbilor.

În sens teologic, glosolalia este, după cum vom dovedi mai tirziu, darul acordat de Duhul Sfînt, în Biserica primară, Apostolilor de a vorbi mai multe limbi.

Limba este principalul mijloc de comunicare între membrii unei colectivități¹⁾. Asigurînd comunicarea între oameni limba are un rol important în dezvoltarea conștiinței omenești. Studiul limbilor este necesar pentru cunoașterea popoarelor care au vorbit-o, pentru că limba a fost un mijloc important în lupta pentru progresul social și cultural al popoarelor. Limba face parte din evoluția societății și este o expresie a stărilor și relațiilor reale existente în societate²⁾. Limba a fost unul din mijloacele care l-au ajutat pe om să-și dezvolte gîndirea și viața. Vorbirea se produce cu organul muscular numit limbă. Pentru a aprecia acest rol principal al ei în Sf. Scriptură limba apare adesea personificată. Astfel întîlnim în Vechiul Testament limba „mîncinoasă” (Proverbe 6, 17), „vicleană” (Sofonie 3, 13), „urzitoare de rele” (Proverbe 10, 31), dar și limbă ucigătoare, căci dușmanii lui Ieremia și-au pus în gînd să-l ucidă pe profet „cu limba” (Ieremia 18, 18), adică să-l bată în discuție și să-l denunțe regelui.

Dumnezeu este împotriva celor care au „limba ascuțită ca un briciu” (Psalmul 55, 4) iubește însă „limba dulce” care înmoaie oasele” (Proverbe 25, 18). Celor virtuoși Dumnezeu le dă limbă aleasă, ca să știe ce să vorbească (Isaia 50, 4). Astfel sub impulsul inspirației li s-a deschis gura celor greoi la limbă și au fost îndrumați ce să vorbească (Exodul 4, 20, Isaia 32, 4). Isaia informează că în viitor fiecare limbă va vesti deslușit adevărul.

¹⁾ *Gramatica limbii române*, publicată de Academia R.P.R. vol. I, București, 1954, p. 21.

²⁾ o. c., p. 7 și 12.

În sens biblic „vorbirea în limbi” este o grăire însuflețită și cu totul deosebită de vorbirea de rînd, o limbă pe care n-a studiat-o și n-a cunoscut-o mai înainte vorbitorul.

Din această definiție a termenelor rezultă că vorbrea în limbi a fost un dar al Duhului Sfînt, în sensul că el a fost anticipat de profetul Ioil în vorbele : „Iar după aceea turna-voi duhul meu peste tot trupul și fiii și ficele voastre vor profeti, bătrînii voștri visuri vor visa, iar tinerii voștri vedenii vor avea, chiar și peste robi și peste roabe voi turna duhul meu” (Ioil 3, 1-2).

Expresia „după aceea” are tangență cu Ioil 2, 24-27. Aici profetul se gîndește la o epocă de prosperitate, de fericire și plină de binecuvîntare cerească. Va veni, adică, vremea cînd Dumnezeu va împărtași poporului său o mulțime de binefaceri pentru ca el să înțeleagă că Dumnezeu e prezent în mijlocul aleșilor săi, după asigurarea „unde sînt doi sau trei adunați în numele meu acolo sînt și eu de față”. Ideea aceasta o lămurește clar psalmistul cînd scrie : „Aproape este Dumnezeu de cei care-l cheamă”.

Subiectul lui „voi turna” este Duhul. Acesta se va revărsa ca o ploaie pe pămîntul însetat, din abundență deci peste cei aleși.

„Duhul” este, după cum interpretează Sfîntul Vasile, în comentarul său la psalmi, o putere din care radiază toate virtuțile.

În epoca Vechiului Testament „duhul lui Dumnezeu” s-a revărsat numai asupra organelor alese ale Providenței. Așa a lucrat „Duhul Domnului” prin David (II Regi 23, 2), prin Moise și prin profeții care au activat însuflați fiind de „Duh” (II Cronici 1, 21). Unora le-a dat putere (Iudit 3, 6), altora le-a împărtașit cunoștințe (II Cronici 18, 20—21).

În viitor, în epoca mesianică, „Duhul se revărsa asupra tuturor credincioșilor. Expresia „tot trupul”, e un ebraism, e vorba de toată suflarea, toată făptura : copii, bătrîni, tineri, băieți, fete, stăpîni sau slugi. Expresia „tot trupul” este foarte cuprinzătoare. Ea încunoștințează despre o împărtașire generală cu puterile inerente „Duhului”.

Expresia nu se referă numai la o singură națiune, ci la orice om. Despre „slugile Domnului” se vorbește deosebit, să fie oare Apostolii, cei puși în mod special în slujba „Stăpînului”, Celui nevăzut.

Cartea Faptele Apostolilor (2, 4) constată că aceste profeții s-au împlinit în Duminica Rusaliilor : „Aceasta este ceea ce s-a spus prin proorocul Ioil”. Pe aceeași linie se axează veridicele Tradiției. Astfel Teodor din Mopsuestia, vede aici „umbra lucrurilor viitoare”³⁾.

Teodoret este mai precis, el afirmă : „Profetul Ioil vizează evenimentul vorbirii în limbi”⁴⁾, din zilele Cincizecimii cum întregeste Ciril al Alexandriei⁵⁾.

Isaia (32, 15) vorbește de transformări minunate „cînd se va turna peste noi Duhul cel de sus”. Ezechiel (11, 19) despre „Duhul cel nou” iar Zaharia (12, 10) despre „revărsarea Duhului”, că Duhul va împărtași cre-

³⁾ Comentariu la cartea lui Ioil, P.M.G. tom 66, col. 232.

⁴⁾ Comentariu la Ioil, P.M.G. tom. 81, col. 1653.

⁵⁾ Comentariu la Ioil, P.M.G. tom. 71, col. 377.

dincioșilor puteri tainice o știe și Sf. Ioan Botezătorul, după cum rezultă din Matei 3, 11 și Luca 3, 16.

Înainte de înălțare Iisus a anticipat evenimentul: „Vă voi da alt mîngietor: Duhul Adevărului... , voi însă ședeți în Ierusalim pînă ce vă veți întări de sus întru putere” (Luca 24, 19 și Ioan 14, 16—18).

Coborîrea Duhului Sfint, cu efectele lui binecuvîntate, s-a produs în Ierusalim, acolo unde a apărut mai întîi o intensă viață creștină.

Realitatea glosolaliei o confirmă mai multe texte biblice. Astfel de la Marcu 16, 17 aflăm că Iisus a făgăduit celor care cred în El că „vor grăi în limbi noi”.

Prin „limbi noi” se înțelege limbi necunoscute pînă atunci, dar existente, după cum rezultă din Fapte 2, 4.

În cazul acesta este vorba despre un dar harismatic al Duhului Sfint, ca și în cel descris la Faptele Apostolilor 10, 46. Acest caz voia să fie o afirmare că și păgînii sînt chemați a se împărtăși de darurile Duhului Sfint, dacă s-au dovedit a fi buni credincioși și gata a îmbrățișa legea creștină. Faptele Apostolilor 19, 5—7 constituie un paralelism la textul anterior. Darul de care s-au învrednicit păgînii acolo, se învrednicesc, aici, cei din Efes.

Sfîntul Pavel atribuie darul glosolaliei tuturor celor care au primit harul apostoliei (profet sau preot). De aici rezultă că glosolalia este numai la îndemîna celor puțini chemați.

Un text de bază a glosolaliei îl constituie Cartea Faptele Apostolilor 2, 1—47, unde citim că pe cînd erau adunați toți Apostolii la un loc, în Ierusalim, împreună cu Sfînta Fecioară cu femeile mironosițe și cu alți credincioși, „s-au umplut toți de Duhul Sfint”.

Înnoți sufletește și cîștigați pentru idealuri înalte au ieșit afară, unde era mulțime de lume adunată și au început să vorbească către această mulțime, în limbi străine, fiecăruia pe limba sa.

Din credincioșii dăruți cu Duh Sfint au radiat o mulțime de avantaje. Ele sînt descrise anticipativ de profeți. Acestea sînt: „Duhul lui Dumnezeu, Duhul înțelepciunii și al înțelegerii, Duhul sfatului și al tăriei, Duhul cunoștinței și al bunei credințe” (Isaia 11, 2). Duhul Sfint e unul însă energiile, sau efectele lui sfînțitoare sînt mai multe. „Duhul lui Dumnezeu” este o putere, care dă credinciosului toată sfîntenția pentru a opera cu succes pe teren moral. În baza profeției cei asupra cărora se va revărsa Duhul, vor primi, comentează Teodoret din Cir, fiecare în parte, daruri în virtutea cărora va sălășlui întrînsii o forță divină⁶⁾. Sub influența acestui duh vor sta toți Apostolii precum altădată eroii credinței (I Regi 10, 6).

Un alt dar care se va revărsa asupra Apostolilor va fi Duhul înțelepciunii. Acesta este capacitatea de a pătrunde în enigmele vieții și a indica drumul care duce la fericirea individuală (Matei 13, 54). Alt dar este „darul înțelegerii”, partea practică a înțelepciunii. „Duhul sfatului” este de asemenea atașat celor însuflețiți pentru viziunea optimistă a vieții. Acest dar

⁶⁾ Comentariu la Isaia, 11 P.M.G. tom. 81, col. 311.

constă în însușirea de-a găsi îndată și întotdeauna o îndrumare potrivită. „Duhul tăriei”, care de asemenea desăvârșește personalitățile reprezentative, este însușirea de a trăi conform „sfatului”. Atașat însușirilor umane ale organelor revelaționale este „Duhul cunoștinței”, care constă în capacitatea pătrunderii tuturor lucrurilor și mai ales a acelor care sînt ale lui Dumnezeu.

Partea practică a „cunoștinței” o constituie darul „bunei credințe”.

O altă energie a Duhului a fost vorbirea în limbi străine la primele Rusalii după înălțarea la cer a Domnului. Obiectul vorbirii a fost Hristos.

Cea dintîi vorbire în limbi străine, care a avut loc în ziua Cincizecimii, a fost cea dintîi profecie creștină, cînd Apostolii „au primit plenitudinea darurilor și puterilor apostolice, precum și harul necesar întrebuirii acestor daruri și puteri” ⁷⁾. Prin harul Duhului Sfînt au dobîndit puterea de a ști și de a mărturisi pe Hristos.

Însuflețiți de duhul revărsat asupra lor, Apostolii predică atît de înaripați încît captivează mulțimea și convertesc la legea lui Hristos mii de credincioși.

Convertirea masivă se consideră urmare a revărsării Duhului Sfînt asupra Apostolilor, de aceea se zice că harul Duhului Sfînt reinnoiește, îndreaptă și sfințește pe credincios, iar Apostoli au fost cei dintîi oameni care au experimentat revelația deplină a Duhului Sfînt. La I Corinteni 14 Sfințul Pavel face tilcuirea vorbirii în limbi, considerînd că glosolalia este de folos dacă cel care vorbește tilcuiește totodată cele vorbite (14, 5), „altcum cuvintele lui rămîn sunete zadarnice”.

Sfîntul Pavel apreciază aici glosolalia, dacă ea e clară, dacă e înțeleasă.

În Biserica primară de darul vorbirii în limbi s-au învrednicit și creștini din Jope (Faptele Apostolilor 10, 46) care au fost botezați de Sf. Apostol Petru, iar la Efes ucenicii lui Ioan care fiind botezați de Sf. Pavel „vorbeau în limbi” (Faptele Apostolilor 19, 6).

„Vorbirea” lor s-a produs sub inspirația Apostolilor. Darul vorbirii este un apanaj al Pogorîrii Duhului Sfînt în ziua de naștere a Bisericii. Duhul a luminat mințile Apostolilor, a întărit inimile lor, i-a sfințit. Iar roadele revărsării Duhului au fost faptele bune.

Darul vorbirii are și o semnificație teologică, confirmă caracterul mesianic al lui Hristos, Apostolii l-au vestit iar mulțimea credincioasă s-a pocăit și s-a botezat (Faptele Apostolilor 2, 38).

Glosolalia a încetat, rînd pe rînd efectele produse de vorbirea în limbi vor putea fi substituite de alte mijloace extraordinare. Mijloacele la care se gîndește Biserica sînt Sfintele Taine și ierurgiile. Energia celor șapte taine este de la Duhul Sfînt. Prin ele se prelungește și se menține legătura omului credincios cu Dumnezeu. Ierurgiile sînt slujbe, în afară de Sfintele Taine, pentru binecuvîntarea și sfințirea omului precum și a firii înconjurătoare sau ale diferitelor lucruri sau obiecte folosite omului.

Era nevoie să se manifeste darul limbilor pentru a se vesti cu un succes mai deplin Evanghelia. Diversitatea limbilor ar fi constituit un

⁷⁾ Pr. dr. P. Deheleanu, *Dogma haritologică*, Arad, 1938, p. 32.

mare impediment în propovăduirea Evangheliei. Prin darul limbilor orice credincios aude solia lui Hristos în limba sa maternă.

Oamenii care vorbesc aceeași limbă au și o unitate de interese. În privința aceasta întâmplarea de la turnul Babilonului e plină de semnificație. Zidirea era urzită de un spirit lipsit de organizare, pentru că și-au pierdut limbajul comun de înțelegere. Ceea ce urzia unul venea a doua zi altul și dărîma. Îndată ce s-a desființat unitatea graiului s-a desființat unitatea de interese iar opera inițiată de colectivul de muncă a încetat. Divizarea de la Babilon își găsește un ecou, în sens antitetic la pogorîrea Duhului Sfînt, din ziua Cincizecimii. Glosolalia din ziua Cincizecimii dovedește că Biserica este universală, că „în numele lui Iisus tot ghenunchiul să se plece și să mărturisească toată limba pe Iisus Hristos” (Filipeni 2, 10—11).

Cuvîntul grecesc „lalein” (a vorbi) se folosește în Noul Testament, de obicei de cei care au dobîndit o rutină în arta vorbirii, care au de comunicat o idee, o învățătură, care îndeplinesc o misiune. Prin extensiune — termenul „lalein” se acopere cu a învăța (Matei 9, 8), a vesti (Evrei 9, 11), a vorbi despre ceva (Evrei 7, 14). E un termen consacrat de aceea se aduce în legătură cu acțiunea profeților (F.A. 3, 24 ; Iacov 5, 10 ; 2 Petru 1, 21) a Apostolilor și a lui Iisus (Faptele Apostolilor 18, 25). Uneori „lalein” se aduce în legătură cu acțiunea îngerilor (Luca 2, 20).

Cel care vorbea era omul lui Dumnezeu în chip desăvîrșit, care afirmă certitudinea în aparențele minții. Erau oameni cu aptitudini reale cu competență și destoinicie. E vorba de o slujire legată de har, prin funcțiunile ierarhice.

Evenimentele din ziua Cincizecimii arată că prin Hristos creștinul e chemat să-și domolească pasiunile prin colaborare și solidarizare și prin organizarea puterilor comune să se pună în slujba unui pămînt nou.

Condițiile minții s-au descoperit deplin, datorită cărora puterile credinciosului cresc la o viață nouă, curată, care-l îmbracă cu însușiri divine, îl leagă de Dumnezeu.

Cuvîntul lui Iisus a fost supremul și ultimul cuvînt, învățătura lui a fost suprema descoperire pentru mințuire.

Biserica, trupul tainic al lui Hristos, lucrează pentru realizarea scopului final al credinciosului, pentru dobîndirea paradisiului pe care-l pierduse.

Darul vorbirii a avut un rost misionar de a adevăra puterea creștinismului.

Îndată ce s-a produs încreștinarea darul n-a mai fost necesar. Darul avea și un rol simbolic, de a indica că toți credincioșii, fără deosebire de grai, sînt chemați la Hristos că Biserica este un patrimoniu comun al tuturor.

Unitatea în vorbire din Geneză 11, 1 este un argument pentru monogenismul biblic.

Unitatea în vorbire din Ziua Cincizecimii este un argument pentru unitatea credinței.

Glosolalia biblică a fost clară, limba era înțeleasă și nu era o bor-

boroseală pe care nu-o înțelege nimeni și pentru rostirea căreia nu ar fi fost necesar un dar special.

Interpreții eronați ai glosolaliei confundă Revelația cu halucinațiile particulare.

Din interpretarea textelor biblice despre glosolalie rezultă însă că vorbirea în limbi a fost un dar harismatic, vorbirea în limbi s-a exercitat în epoca harului, cea a Noului Testament, și în sfârșit că îndată ce glosolalia și-a împlinit rolul ei misionar ea a încetat, așa cum prevăzuse limpede Sfântul Apostol Pavel la I Corinteni 13, 8 : „Dragostea nu va sfârși niciodată, dar vorbirea în limbi va înceta”.

Unii credincioși sînt victimele unei interpretări greșite ale textelor biblice despre glosolalie. Aceștia tulbură unitatea și pacea lăuntrică a Bisericii, pe tema vorbirii în limbi. Ei susțin că glosolalia e o apariție necesară și obișnuită și azi. Noi zicem că diversitatea limbilor a constituit o dificultate pentru vestirea creștinismului. Vorbirea în limbi străine, în limba în care s-au născut cei care ascultau, a facilitat captarea adevărului.

Glosolalia s-a produs în ziua Cincizecimii. În epoca veche Cincizecimea a fost simbolul legămîntului cu Dumnezeu, a revelației de la Sinai. Cincizecimea creștină constituie o aniversare a legămîntului cu Dumnezeu prin Hristos și marchează unitatea spirituală necesară.

„Coborîrea Duhului Sfînt și trimiterea la propovăduire în limba fiecărui popor, confirmă pe plan haric existența neamurilor, chemarea lor la o viață cit mai desăvîrșită ; la dezvoltarea deplină a capacităților lor, dar și unitatea lor în duh. E acelaș Duh dar variat întrupat, e aceeași lumină, dar răsfrîntă în culori diferite, e aceeași natură, umană, dar nuanțată felurit. Diversitatea națională oferă unității o bogăție, pe cînd uniformitatea ar sărăci unitatea însăși”⁸⁾.

Afirmarea că asupra anumitor credincioși strînși în adunări se revarsă, și azi și încă din belșug darul vorbirii în limbi, este izvorită dintr-un sentiment de trufie, de către cei care se socotesc a fi oarecum asemenea Apostolilor.

Nici din punct de vedere logic nu este admisibilă vorbirea în limbi. Glosolalia din ziua Cincizecimii a fost pregătită, profețită și fixată, conform unui determinism voit de legile eterne. Aceste adevăruri sînt fixate în izvoarele de credință, la care nu se mai poate adăuga nimic, nici chiar de cei care susțin singurul izvor de credință : „Sola Scriptura”.

Aderenții glosolaliei afirmă :

„Toți credincioșii vorbesc (și azi) în limbi, după cum au vorbit și Apostoli în Duminica Cincizecimii”⁹⁾.

Această învățătură o întemeiază ei pe I Corinteni 12, 10 și pe locurile paralele, unde citim : „Unuia îi dă Duhul facerii de minuni, iar altuia proorocie . . . , iar altuia feluri de limbi și altuia tălmăcirea limbilor”.

Însă aici Sf. Pavel (ca și la I Corinteni 14 și urm.) vorbește despre darurile Duhului Sfînt în general, care îi adună pe credincioși „legîndu-i întreolaltă și dîndu-le neîntrerupt viață și putere”.

⁸⁾ Mitropolit Nicolae Mladin, *Studii de Teologie morală*, Sibiu, 1969, p. 3.

⁹⁾ Gr. Leu Botoșăneanu, *Confesiuni și secte*, București, 1929, p. 128.

Aceste daruri sînt diferite, după poziția sau funcția ierarhică pe care o ocupă în Biserică și după curajul misionar și după însușirile lor.

Credința săvîrșește adevărate minuni : Plinea și vinul se transubstanțiază în trupul și sîngele Domnului, prin Pocăință credinciosul primește iertare, prin taina căsătoriei se sfințește legătura între bărbat și femeie, prin Sfîntul Maslu bolnavul se vindecă de suferințele trupesti și sufletești.

Proorocie nu înseamnă precizarea evenimentelor viitoare, în sensul profeților Isaia, Ieremia și a altor genii profetice, ci propunerea adevărilor de credință și a tainelor descoperite prin inspirația dumnezeiască printr-o predică profetică.

Predica profetică este predica entuziasmului profetic, predica care nu cunoaște concesiuni, care este chemată să scuture ființele creștine de somnolențele lor.

Cel ce are talent la limbi are și darul de a explica mai bine, are o aptitudine și o capacitate deosebită.

Acesta e înțelesul textului de mai sus.

Astăzi fiecare popor are vestitori ai Evangheliei în limba lui națională, nu mai e necesar ca prin glosolalie să se dovedească, în fața lumii, că vestirea Evangheliei are pecetea cerului.

Darul limbilor a fost darul necesar al Cincizecimii și al Bisericii primare. Glosolalia a fost o apariție unică.

Descoperirea lui Dumnezeu în vederea mîntuirii e completă. Dumnezeu nu repetă descoperirea Sa.

„Odată ce în Izvoarele de credință avem descoperirea deplină, această descoperire nu mai poate fi nici completată, nici corectată, nici înlocuită”¹⁰⁾.

Cine învață altfel acela se abate de la credința cea dreaptă¹¹⁾.

Aparte trebuie să spunem că în apostolat rolul principal îl are căldura limbii vorbite. Limba în care au vorbit Apostolii a fost și o limbă a dragostei, pe care toți au înțeles-o. Dragostea dă limbii putere revelatoare. Un cuvînt bun adună pe oameni, o făgăduință folositoare determină spre ascultare, o chemare serioasă are putere ziditoare.

Limba aceasta poate trezi la o viață nouă, săvîrșește adevărate minuni. Prin Biserică limba dragostei vorbește și azi fiecăruia dintre noi și ne învață cum să întrebuițăm cu mult folos darurile primite de la Dumnezeu.

¹⁰⁾ Mitropolit N. Mladin, o. c., p. 362.

¹¹⁾ I. G. Herder (1744—1803) scriitor german, critic și filosof umanist, unul din creatorii filosofiei istoriei, după cum rezultă din celebra sa operă „Filozofia istoriei omenirii”, publicată în anul 1794, are o interesantă lucrare la tema care ne preocupă. O intitulează modest „Von der Gabe der Sprachen am ersten christlichen Pfingstfest”. (Despre darul limbilor la cea dintîi sărbătoare a Rusaliilor creștine). La sfîrșit (p. 150) Herder concludă: „Noi vrem să rămînem la vechea mărturisire de credință, în care am fost botezați în Duh. Fără acei deșteptători, cu inimă curată și îndrumări conduși de Duhul Sfînt nu s-ar fi afirmat creștinismul. Sămînța a trebuit să fie aruncată în pămînt primitiv, ca apoi să încolțească cu vigoare și să aducă rod îmbelșugat”.

TRAGICUL ÎN CADRUL TEOLOGIEI MORALE

de: Pr. prof. dr. DUMITRU BELU

1. *Tragicul ca obiect al Teologiei morale.* Într-un articol intitulat: „Despre necesitatea revizuirii și întregirii Moralei teologice” — publicat în Altarul Banatului (11—12, 1944) — arătăm că între problemele importante netratate în manualele de Morală teologică, dar cărora acestea ar trebui să le facă loc în cuprinsul lor, se numără și problema tragicului.

Articolul s-a limitat la formularea dezideratului, dar n-a indicat și temeiurile care ar justifica înscrierea tragicului printre temele mai sus amintitei discipline.

Se pune, deci, întrebarea: de ce problema tragicului trebuie inclusă în Teologia morală?

Un prim motiv e cuprins în faptul că, ființă fonciarmente morală, precum toți ceilalți oameni, creștinul nu săvârșește nimic care să nu poată fi supus unei judecăți morale. Indiferent de domeniul în care ar lucra, activitatea lui nu se poate manifesta decît ca purtătoare a unui accent moral pozitiv sau negativ. În afara sferei morale, creștinul decade nu numai din calitatea sa de creștin, dar și din calitatea sa de om. Rămînerea în planul biologic exprimă rămînerea în zona subumană. „Însăși condiția umană, scrie un autor tînăr, apare cînd omul saltă, ca să utilizăm un termen blagian, din „orizontul” biologic în „orizontul” moral (Marian Vasile, *Disocieri în teoria culturii și artei moderne*, București, 1975, p. 21). Și atunci, dacă tot ce ține de om intră în sfera de priză a judecății morale, urmează că și tragicul trebuie încadrat în această sferă.

E adevărat că, înțeles ca suferințe grele, ca soartă tristă, tragicul comportă și ceva ce vine de dincolo de puterile credinciosului, dar niciodată acesta nu poate fi scutit total de responsabilitatea de „vina” proprie pentru situația grea în care ajunge la un moment dat. De pildă, suferințele infernale, prigoanele abătute asupra atîtora dintre martirii primelor veacuri nu au constituit o fatalitate, dar un rezultat, un risc liber asumat din partea lor. Cînd un misionar, de pildă, mergea și propovăduia principii noi de viață într-un mediu cu rînduiri și mentalități străine și chiar opuse unor asemenea principii, el era conștient că va putea provoca o opoziție de natură să meargă pînă la înlăturarea lui din viață. Asumarea aceasta liberă a unei activități care cuprinderea riscul muceniciei îndreptățește pe

deplin înscrierea situațiilor tragice printre obiectele Moralei teologice.

Un alt temei care justifică cuprinderea tragicului în sfera Moralei teologice e indicat de faptul că, orientată fundamental împotriva răului, disciplina la care ne referim nu poate ignora tragicul care, după cum e cunoscut, reprezintă o culminație a răului suportat.

Existența tragicului constituie un avertisment prin care ni se atrage atenția în chip drastic asupra distanței dintre punctul în care ne aflăm la un moment dat, și nivelul de viață la care sîntem chemați în calitate de creaturi ale lui Dumnezeu.

În cadrul Moralei teologice, nivelul acesta de viață e prezentat ca plenitudine care cuprinde, dezvoltă pînă la limita de sus, existența în toate aspectele ei. E limpede însă că nu poate fi vorba de o plenitudine a existenței acolo unde tragicul izbucnește operind ravagii și, nu arareori, imbrîncind în moarte pe unii cu mult înainte ca ei să-și fi adus întregul lor aport la promovarea unei vieți noi.

Așadar, faptul că în ivirea situațiilor tragice pentru credincioși sînt implicați și ei, și anume sînt implicați ca subiecți care și-au asumat liber riscul provocării unor asemenea situații, pe de o parte, pe de alta faptul că aceste situații nu au caracterul unei fatalități, ci a unor momente depășibile în principiu, obligă Morala teologică să înscrie printre problemele ei și pe aceea a tragicului.

2. *Natura tragicului în lumina Moralei teologice.* În cadrul Moralei teologice tragicul comportă o serie de momente esențiale.

Primul constă în inadecvarea, în nepotrivirea dintre, de pildă, activitatea misionară a Apostolului și modul de a vedea al celor spre care era îndreptată acea activitate. O asemenea inadecvare dintre factorii în prezență : dintre Apostol și subiecții parteneri de dialog ; dintre mesajul nou al misionarului și fondul apercptiv vechi al destinatarului, duce la conflicte dintre cele mai grave. Misionarul care stăruia în propunerea unei table de valori noi trezea reacția interlocutorilor care nu înțelegeau să renunțe la valorile tradiționale ce constituiau fundamentul vieții lor comode, confortabile. Nu arareori deznodămîntul unui astfel de conflict lua forma prăbușirii, a înfringerii sau chiar a pieirii agentului misionar.

Elanul, însuflețirea, spiritul de abnegație al Apostolului rămîneau adesea fără ecou în sufletul partenerilor de dialog, care cramponați de poziția lor și temeinic ancorați în comoditatea unor vechi deprinderi, se opuneau înnoirilor, declanșînd reacții adesea generatoare de suferințe grele și chiar eliminări din viață a mesagerilor noului.

Conflictualitatea asociată cu suferințe grele sau cu pieirea promotorului novum-ului evanghelic constituie al doilea element component al tragicului.

Ca un al treilea moment esențial al categoriei de care vorbim poate fi indicat aspectul paradoxal constînd în faptul că, în ciuda aparențelor, înfrîngerea sau pieirea eroului constituie o modalitate de afirmare a cauzei pentru care militează.

Odată cu prăbușirea credinciosului tragic nu se năruie și valorile pentru care și-a riscat viața. Dimpotrivă, ele se afirmă, se înalță și mai luminoase, și mai vii primind parcă puteri noi din jertfa eroului îngenunchiat. Acesta este motivul pentru care în cadrul Teologiei morale tragicul e simbolizat prin semnul Crucii.

Conținutul acestui simbol este complex. El ne duce cu gândul la ideea suferinței și înfringerii suportate, de pildă, de către Apostoli care dintr-o pricină sau alta au fost eliminați din arenă și adesea chiar din viață.

Totodată, însă, Crucea ne îndreaptă atenția și asupra biruinții spirituale care aureolează înfringerea sau pieirea Apostolului. Acesta a putut fi împiedecat, eliminat, suprimat, dar mesajul său i-a supraviețuit trecând din generație în generație, determinând răscoliri profunde, învigorări și promovări ale vieții spirituale morale.

Un al patrulea element component al tragicului îl constituie acel sentiment al spaimei care, oricât de reținut, e totuși prezent, fie și subiacent, în sufletul martirului în momentul cînd acesta e supus torturilor și morții.

Spaimea este experiența neființei ca făcînd parte din însăși existența noastră. În momentul pieirii credem că și martirul experiază sentimental spaimei întrucît :

a) Și el e creat din aceeași neființă precum ceilalți. Lucrul acesta se resfringe în el sub forma spaimei, mai ales în timpul suferințelor grele și al morții.

b) Martirul nu se socotește pe sine ca fiind în afara oricărui păcat. Conștiința păcatului însă e legată de ideea golului, a neființei, fapt care prilejuiește intensificarea stării de spaimă.

c) Precum pentru ceilalți credincioși creștini așa și pentru martir mintuirea subiectivă este mai mult o nădejde decît o certitudine. Această relativă incertitudine a mîntuirii subiective e de natură să favorizeze sentimentul spaimei în fața neființei.

Fără îndoială, fondul sufletesc al martirului e ancorat definitiv în credința în nemurire, dar pe fundalul luminos al unei asemenea credințe se proiectează, cel puțin pentru o clipă, vibrația cutremurării în fața neființei.

Să observăm că sînt creștini în viața cărora spaimea constituie o prezență aproape permanentă. Pascal de pildă, deși puternic ancorat în credință, a trăit toată viața cu sentimentul că se mișcă pe marginea unui abis care-l așteaptă.

3. *Morala teologică despre cauzele tragicului.* În lumina Teologiei morale cauzele situațiilor tragice se vădesc ca fiind variate și complexe. În mare, ele pot fi cuprinse în două grupe : una a cauzelor externe ; cealaltă a cauzelor interne.

Principala cauză ce se înscrie în prima grupă o constituie contrastul dintre scăzutul nivel spiritual al mediului și conținuturile spirituale noi promovate de către Apostol.

Presiunea exercitată de noul mesaj nu putea să nu ducă la conflicte între conștiința care percepea învățăturile cele noi, și între inconștiința

depozitar al atîtor credințe, reguli, deprinderi, automatisme, constituind serioase obstacole în calea noului.

Perseverența Apostolilor întru propovăduirea mesajului evanghelic se izbea nu arareori de rezistența activă a destinatarilor, rezistență care genera adesea conflicte de intensitate tragică.

Ideile noului mesaj nu-și găseau totdeauna puncte de contact în viața celor cărora se adresau. Învățăture precum : Nu există dumnezei a fiecărui neam, ci un singur Dumnezeu cu egală purtare de grijă față de toate popoarele ; Dumnezeu e unul după ființă și întreit după persoane ; în calitate de creaturi ale aceluiași Dumnezeu oamenii, etniile, rasele sînt entități cu egale drepturi la viață ; din dragoste față de oameni și față de lume, Fiul lui Dumnezeu s-a întrupat, a pățimit, a murit și a înviat. Sau învățăture ca : Vechiul Testament e pe o treaptă inferioară față de Noul Testament ; puterea spirituală e distinctă față de cea temporală ; orice om are dreptul la respect și iubire, chiar și vrăjmașii ; fundamentarea dreptului de a fi în frunte pe datoria de a fi primul slujitor al celorlalți ; întemeierea și dezvoltarea în lume a Împărăției lui Dumnezeu — sînt, toate acestea, învățăture care au zguduit din temelii o lume a cărei viață era axată pe credința în zei particulari, pe inegalitatea ontologică a oamenilor ; pe destinul unora de a fi conducători, iar alții sclavi ; pe ideea că răul și-ar fi avut izvorul în materie etc.

Și nu arareori șocul provocat de răspîndirea mesajului adus de Mîntuitorul a declanșat împotriviri cu urmări adesea dintre cele mai tragice pentru misionari.

E cunoscut că în firea umană coexistă tendințe contradictorii : unele îndrumînd spre înnoiri, spre mergere înainte, altele dimpotrivă trăgînd în jos, spre rămînere pe loc, spre închistare în automatisme confortabile.

Experiența arată că unii subiecți se identifică atît de mult cu asemenea automatisme încît mai degrabă se angajează în acte de rezistență îndîrjită sau chiar de violență, decît să accepte vreo modificare a poziției lor. Se poate spune că în situația aceasta s-au aflat mulți dintre acei care au luat contact, prima dată, cu *Novum*-ul adus de Iisus Hristos Domnul.

Primul gest al unora ca aceștia a fost de conștientificare și intensificare a retransării în adăpostul oferit de gesturile clișee menite să prelungească o comoditate cruțată de efort.

Rezistența bazată pe teama de a ieși din clișeu a putut fi potențată uneori și de sentimentul valorii neepuizate cel puțin a unora din lucrurile, ideile, practicile amenințate cu înlocuirea, și care sentiment se intensifică în momentul cînd acele lucruri, idei, deprinderi sînt pe punctul de a ne fi contestate sau luate.

Nu putem să nu relevăm și acel motiv de ordin social care își are ponderea lui în explicarea reacției negative față de *Novum*-ul fenomenului creștin.

Într-adevăr, sesizînd primejdiile implicate în învățătura lui Hristos pentru situațiile, rangurile și privilegiile ce dețineau în cadrul societății, factorii în cauză au trecut la măsuri de anihilare, de înlăturare chiar și cu forța a noului mesaj spiritual și a mesagerilor lui. E destul să amintim

în această privință acea perioadă a primelor trei vaecuri care abundă în calomnieri, prigoane și chiar exterminări a atîtor propovăduitori ai vieții noi în Hristos.

Să observăm că printre cauzele externe ale tragicului creștin se înscriu și așa numitele lovituri ale sortii.

La cei vechi soarta era înțeleasă ca o forță misterioasă căreia îi erau supuși oamenii, inclusiv zeii.

Sub stăpinirea neîndurătoare a sortii, eroul nu-și putea alege o altă cale decît cea pe care mergea și care-l ducea inevitabil la catastrofă. În viața eroului tragic se simte pulsînd o legiuire care-i depășește puterile și căreia nu i se poate sustrage. Încît s-ar putea avansa afirmația că nu acțiunea, comportamentul eroilor duce la deznodămîntul tragic, dar acest deznodămînt este consecința unei predestinări anterioare manifestării actelor eroului. În tragedia antică eroul e mai degrabă un instrument pasiv în mîna destinului care-l conduce pe o cale de la care nu există abateri. Oedip-ul lui Sofocle (sec. V a.Hr.) ne arată clar cum forțele nevăzute ale destinului îl încercuiesc tot mai strîns pînă ce îl fac să se prăbușească în catastrofă.

Fiu al lui Laius, regele Tebei, și al Jocastei, Oedip e lepădat după naștere, pe un munte de către chiar tatăl său, pe motiv că un oracol destăinuise acestuia că va fi ucis de către propriul său fiu. Ajuns printr-o întîmplare la curtea regelui din Corint, Oedip intrigat asupra nașterii sale, consultă un oracol care-i spuse că îl așteaptă mari nenorociri și anume că va uide pe propriul său tată și se va căsători chiar cu mama sa. Înfricoșat de spusele oracolului, Oedip plecă în lume. Dar întîmplarea face să se întîlnească cu tatăl său pe care, după o ceartă, îl ucide. Apoi tot printr-o întîmplare aude de făgăduința că tronul Tebei și căsătoria cu Jocasta vor fi acordate aceluia care va scăpa Teba de sfînxul din apropierea orașului, sfînx care ucidea pe oricine nu putea răspunde la enigmaticele lui întrebări. Oedip răspunde corect la întrebările sfînxului și astfel ia tronul și pe Jocasta, mama sa, de soție. Destinul este astfel împlinit. Nici o forță umană și nici vreuna extra umană nu l-ar fi putut împiedeca. Singura lui explicație e în blestemul, în predestinația cu care Oedip a venit pe lume și care trebuia să se realizeze oricum.

În cadrul Moralei teologice nu se poate vorbi de o soartă în accepțiunea acum amintită adică aceea a unei predestinații necondiționate a credincioșilor. Dar nici despre o soartă ca rezultat exclusiv al comportamentului personal. Morala teologică operează și cu premisa că viața lumii, a fiecărei ființe și colectivități evoluează sub privirile lui Dumnezeu. Și anume, nu în sensul că Dumnezeu ar fi un spectator indiferent, pasiv față de creaturi. În viziunea Moralei teologice, Ființa prin excelență e prezentă la modul activ în viața credincioșilor, în istorie, sprijinindu-și cu iubire creaturile, ajutîndu-le să se ferească de primejdia alunecării din adevărul lor.

Dacă iubirea a prezidat la aducerea lumii din neființă la existență, aceeași iubire continuă să se manifeste ca dar de energie menit să susțină toate tendințele lor spre scopul final, spre plenitudine.

Se cuvine să relevăm însă că înriurirea lui Dumnezeu asupra crea-turilor se efectuează pe planul adînc al interiorității și totodată cu luarea în considerare a legilor așezate de El la temelia existențelor.

În speță, impulsul și înriurirea divină asupra credinciosului se reali-zează cu respectarea legii fundamentale a existenței acestuia și anume cu respectarea libertății lui.

Teza că Dumnezeu ar interveni silnic, mecanic, în viața credinciosului, l-ar transforma pe acesta în ființă lipsită de responsabilitate, iar pe Dum-nezeu în autor al răului. „Iată, stau la ușă și bat” spune Sfîntul autor al Apocalipsei (3, 20). Adică Dumnezeu nu forțează inima nimănui, nu intră silnic în viața lui intimă. Dumnezeu stă la ușă așteptînd libera noastră decizie. Nu ne poruncește tiranic, ci ne invită părintește, ne îndeamnă să ne hotărîm singuri dacă vrem sau nu să-l ascultăm. „Dacă vrea cineva să vie după mine”; „Dacă vrei să fii desăvîrșit”; „Cine va voi să-și scape sufletul”; „Și a trimis... ca să cheme pe cei poftiți la nuntă...”. Dumnezeu îndreaptă către noi chemarea Sa și așteaptă răs-punsul nostru liber. „Dumnezeu, spune Maxim Mărturisitorul, se face cerșetor din condescendență față de noi și suferă pînă la sfîrșitul timpu-rilor pe măsură suferinței fiecăruia” (Paul Evdokimov. *La dialectique de la liberté et de l'autorité*, în : *Kleronomia*, t. 2, nr. 20, iulie 1970, p. 263).

Să observăm că, înriurirea lui Dumnezeu asupra noastră — repetăm — e o acțiune tainică și nu se exercită sub forma unei presiuni autoritare externe, ci sub aceea a unei persuasiunii interne.

Faptul că impulsul divin asupra credinciosului se realizează tainic pe planul adînc al inimii, pe de o parte, iar pe de alta împrejurarea că efi-ciența impulsului respectiv e condiționată de libertatea noastră relevă caracterul de două ori netransparent al destinului. Odată pentru că, deși în diferite situații concrete ale vieții percepe mină lui Dumnezeu, credin-ciosul nu poate totuși dispune integral nici cognitiv nici volitiv de ajutorul divin ce i se oferă. În al doilea rînd pentru că nu se poate calcula mate-matic cum va reacționa libertatea noastră față de acel ajutor în variatele și complicatele împrejurări concrete.

Astfel prezentîndu-se lucrurile, se poate afirma că pentru credincios soarta e imbinarea tainicului impuls divin cu spontaneitatea libertății subiectului, înțeles acesta nu ca un eu izolat, ci ca un subiect integrat activ în contextul comunității. Luată în accepțiunea acum amintită, soarta cuprinde mereu o doză de neprevăzut și se poate concretiza sub forma tragicului, constînd în ciocnirea dintre libertatea lui Dumnezeu și liber-tatea credinciosului, dintre libertatea divină care se voiește ascultată și dintre libertatea umană care, inzestrată cu posibilitatea de a se opune, uneor nu ascultă de nimeni : nici de conștiința proprie, nici de oameni și nici de Dumnezeu, chiar dacă neascultarea ar fi să-l coste suferințele cele mai infernale. Omul, scrie undeva Berdiaev „consimte la suferință în numele acestei voințe libere. El e gata să răstoarne orice ordine rațională a vieții, orice armonie dacă e ca aceasta să-l priveze de libertatea de a alege, dacă e ca aceasta să-i fie impusă” (*Esprit et liberté*, Paris, 1933, p. 144).

În ce privește cauzele interne ale tragicului acestea pot fi cuprinse în patru grupe.

O primă grupă ar forma-o neînțelegerile ivite între ortodocși și eretici. Nu arareori apărătorii Ortodoxiei au avut de îndurat grele suferințe provocate de cei abătuti de la linia tradițională. Așa au avut de suferit greu Sf. Atanasie cel Mare din partea arienilor; Iuvenalie al Ierusalimului, Partenie al Antiohiei — din partea monofiziților; Maxim Mărturisitorul — din partea monotelitilor; Ioan Damaschinul — din partea iconoclaștilor etc.

În a doua grupă ar intra neînțelegerile ivite între unii mărturisitori ai aceleiași credințe ortodoxe. Un exemplu tipic în această privință îl prezintă Sf. Ioan Gură de Aur care a avut mult de suferit din partea lui Teofil al Alexandriei pe motivul că primul ar fi ocupat pe nedrept scaunul Constantinopolei.

O a treia grupă de cauze interne ale tragicului o constituie conflictele generate de luptele credincioșilor pentru păstrarea libertății înteroare, de mărturisire a credinței. Istoria Bisericii, mai ales așa numita perioadă a persecuțiilor, a înregistrat numele a numeroși credincioși, care au preferat să-și asume riscul suferințelor grele și chiar al martiriului, decât să renunțe la dreptul lor de a se decide și a-L mărturisi liber pe Hristos. Vom da un singur exemplu.

Pe vremea împăratului Deciu (sec. III) trăiau în Melitene, capitala Armeniei, doi tineri cavaleri: Polieuct și Neare, legați printr-o adâncă și curată prietenie. Polieuct, armean de origine, era ofițer în armata Romei și ginerele guvernatorului Felix, care, acesta din urmă, reprezenta pe împărat în Armenia și obligat, deci, să aplice edictele acestuia, inclusiv pe acela al persecuției creștinilor.

Convertit de către Neare la noua credință, Polieuct, trecind peste rangul și legăturile sale de familie, rupe edictul imperial și-l aruncă bucăți în fața mulțimii, sfarmă idolii oficiali și-i doboară de pe pedestale. Consecințele au fost tragice. Polieuct e condamnat la moarte chiar de către socrul său, guvernatorul Felix, și e decapitat în anul 257.

Catolicii îi cinstesc mucenicia în 13 ianuarie, iar ortodocșii în ziua de 9 a aceleiași luni.

Istorisirea a constituit, se știe, subiectul tragediei *Polyeucte* a lui Corneille (sec. XVI), operă care i-a asigurat prin veacuri o neasemuită glorie.

O a patra grupă de cauze care pot duce la tensiuni tragice o constituie acele stări sufletești determinate de abnegația de a alege între un bine și altul, între o valoare și alta, între virtuți egal de prețuite. De pildă, în viață pot surveni situații când ești obligat să lași, îndurerat, la o parte binele X și să te concentrezi asupra binelui Y; sau ești oarecum presat să ignorezi valoarea estetică în favoarea celei etice; ori pe cea literară în favoarea celei religioase; ori să treci peste dragostea față de ai tăi pentru a te dedica binelui comun, unei idei noi etc. În asemenea împrejurări tragicul iese la iveală nu în conflictul dintre bine și rău, drept și nedrept, ci în conflictul dintre o valoare și alta, ambele fiind îndreptățite la atenția și interesul nostru.

În rezolvarea unor asemenea situații credinciosul e avizat la propriile-i decizii. El nu are numai libertatea de a săvârși binele sau răul, dar și libertatea de a decide singur care bine să-l săvârșească și pe care să-l sacrifice. Când e vorba de ales între bine și rău, normele de credință sînt suficiente pentru orientarea credinciosului în rezolvarea diferitelor cazuri care pot surveni. Dar cînd survin situații cu accent tagic cum sînt și cele în care credinciosul trebuie să se decidă pentru acceptarea unei valori și pentru eliminarea alteia, credinciosul încredințează rezolvarea unor asemenea cazuri libertății sale creatoare, fără ca hotărîrile proprii să fie obligatorii pentru alții care pot acționa altfel. De exemplu, în timpul persecuțiilor ordonate de către Deciu (249—351), Ciprian al Cartaginei, fiind pus în situația de a alege între martiriu și ocrotirea în continuare a credincioșilor amenințați de grele primejdii, a ales ultima alternativă, în timp ce alți episcopi ca, de pildă, Fabian al Romei, Vasile al Antiohiei, Alexandru al Ierusalimului, s-au decis pentru martiriu.

În fond, pentru credincios tragic atinge ultima intensitate atunci cînd e nevoit să ia o decizie axiologică înaintea lui Dumnezeu care-l poate ajuta, dar fără să i se substituie, lăsîndu-i astfel întreaga responsabilitate.

4. Trăsăturile credinciosului tragic. Prima trăsătură caracteristică a credinciosului tragic constă în convingerea adîncă despre necesitatea înlăturării elementelor care și-au epuizat vitalitatea pe de o parte, iar pe de alta a înserării în circuitul vieții a noilor învățături și forțe menite să conducă la înnoiri și înnobilare.

Noua viață spirituală adusă de Hristos nu se instaurează mecanic. Ea reclamă din partea credincioșilor eforturi eroice, îndrîjite, voința de a persevera. E adevărat că în împlinirea unei asemenea misiuni nu puțini credincioși s-au arătat subminați de slăbiciuni deplorabile (cum au fost, de pildă, acei sacrificați, thurificați, libellatici și acta facientes pe care-i întîlnim pe vremea persecuției lui Deciu (sec. 3) și nu numai atunci). Dar cei ce au rămas neclintiți pe poziție au urcat înalte trepte de măreție, oferind creștinătății de totdeauna exemple de neînfrîntă tărie. Identificați cu misiunea încredințată de sus și ratificată de propria lor conștiință, nu puțini credincioși au înfruntat obstacole, și suferințe grele uneori biruind, alteleori căzînd în fața asprelor împotriviri ale împrejurărilor.

O altă trăsătură caracteristică a credinciosului tragic o constituie caracterul lui moral bine conturat, alesele lui însușiri de sensibilitate, voință și responsabilitate pentru semenii.

În mod normal, credinciosul își dezvoltă activitatea nu în izolare, ci în cadrul comunității, printre ceilalți credincioși, printre ceilalți oameni. În cazul că aceștia își dau seama că misionarul respectiv lasă de dorit din punctul de vedere al caracterului, dovedindu-se a fi neonest, nesincer, călăuzit de interese egoiste, cu greu și-ar mai putea găsi ascultători. Și invers. Un misionar care strălucește și prin trăsăturile sale de caracter, se zbate eroic pentru binele semenilor, un asemenea misionar nu poate să nu găsească inimi deschise, bună primire, admirație, sprijin și înaltă prețuire.

În orice luptă pentru binele oamenilor trebuie să fii cu suflet întreg, cu toate puterile concentrate într-o singură direcție și anume în direcția idealului fixat. Cu atât mai mult trebuie să fii cu suflet întreg în eforturile reclamate de situațiile tragice. În speță, credinciosul care-și punea la inimă instaurarea între semeni a unei vieți noi prin așezarea la temelii ei a unei noi table de valori, înțelegea să fie cu toate puterile adunate din împrăștiere și îndreptate organizat în direcția urmărită, cu alte cuvinte trebuia să fie un om de caracter.

Să nu se uite apoi nici faptul că, în oricât de grea situație s-ar afla, credinciosul tragic își realizează activitatea sa în prezența lui Dumnezeu. Și, evident, când cel ce duce lupta e deplin conștient că o face în fața lui Dumnezeu, cu greu se poate imagina că ar putea să se angajeze în luptă altfel decât ca om de caracter.

O altă componentă a credinciosului tragic : să fie străin de pesimism. Să fie plin de încredere că oricât de grea ar fi misiunea ce și-a asumat, el o va putea duce la capăt. Poziția cea mai potrivită pentru el e aceea a realismului lucid. Fără să-și facă prea mari iluzii cu privirea la firea omului, el știe totuși că nimic nu-l poate împiedeca definitiv în neostoita lui tensiune spre înalt, spre binele semenilor, spre plenitudine.

În lupta la care-l solicită cerințele idealului pe întreg parcursul vieții, dar mai ales în situațiile tragice, credinciosul pornește de la convingerea că partea cea mai importantă a firii umane o constituie nu înclinările spre rău și spre stagnare, ci aspirațiile spre bine, adevăr, frumusețe, lumină, spre progres, spre Dumnezeu. Credincioșii în general, credincioșii tragici în primul rînd sînt adînc pătrunși de adevărul că oricît de puternic ar fi răul, oricît de mari ravagii ar face, — cuvîntul cel din urmă îl va avea binele. Desigur încrederea lor în supremația binelui e întărită și de certitudinea că sînt asistați tainic de Dumnezeu, dar credincioșii mai știu că ajutorul de sus nu li se dă decît pe măsura puterii lor de receptare, fapt care le ține mereu vie conștiința marei răspunderi pentru misiunea asumată. Sub impulsul unei asemenea responsabilități personale pentru înfăptuirea celor propuse, credinciosul și-n primul rînd credinciosul tragic poate pune în lumină, actualiza și spori mureșia potențială cu care Ziditorul l-a înzestrat dintru început.

Realismul antropologic al credinciosului tragic resfrînge nivelul scăzut de viață moral-spirituală a mediului, nivel cu care nu se împacă și pe care se străduiește să-l transforme prin inarticularea într-însul a noilor valori.

Printr-o asemenea străduință se poate ajunge la rezultate pozitive, dar și la eșecuri. Nu toate situațiile tragice pot fi practic depășite, însă succesele dobîndite în încercări grele constituie un sprijin foarte important pentru credinciosul tragic. Ele îi pot întreține vie încrederea că în pofida oricăror neizbînzi, odată și odată se va înfăptui aici pe pămînt acea înaltă formă de viață pe care Scriptura o numește Împărăția lui Dumnezeu.

Dar în strădania lui credinciosul tragic mai poate primi un sprijin de loc neglijabil și din ideea lui despre nemurire. Chiar cînd împrejurările tragice îl elimină de pe scenă, el e convins că viața nu i se sfîrșește odată

cu mormintul. Ideea unei morți, ca totală și definitivă dizolvare în neființă, n-ar încuraja prea mult pe credinciosul tragic în lupta lui plină de riscuri și jertfe. Dimpotrivă convingerea că martirajul nu constituie decît o treaptă spre eternitate îl sprijină în eroismul lui eliminîndu-i ezitățile, inhibițiile, tergiversările și favorizînd o maximă concentrare a puterilor și o integrală folosire a lor.

Să observăm că un credincios nu se mulțumește doar cu ideea nemuririi istorice, sociale. Firește nu-i e indiferent nici faptul că prin realizările sale pozitive, prin jertfa sa pentru alții, el pătrunde în conștiința semenilor care îl cinstesc și-i poartă peste ani amintirea. Dar una este nemuirea ca păstrare a efigiei în amintire, și alta e nemuirea personală, ca dăinuire nelimitată a conștiinței și voinței proprii. Gîndul supraviețuirii personale mă întărește mult mai mult în hotărîrea de a persevera împotriva împrejurărilor tragice, decît gîndul supraviețuirii numai în amintirea oamenilor.

Pe de altă parte ideea nemuririi istorice s-ar putea să scoată din anonim doar un număr foarte restrîns, și anume pe cei înzestrați excepțional, în timp ce ideea nemuririi personale poate pune în mișcare și îndemna la acțiuni eroice un mult mai mare număr de subiecți.

În concepția Moralei teologice, omul are menirea de a se dezvolta în așa fel ca, eliberîndu-se din servitutea răului, să devină total disponibil pentru munca creatoare și fericirea împreună cu ceilalți. Însă nu e de conceput fericirea adevărată în afara nemuririi personale. Firește, e important ca după moartea mea ceilalți să asocieze de amintirea mea calificativul: fericit. Dar e în afară de orice îndoială că nu poate fi vorba de fericire personală fără să fiu și eu însumi conștient de aceasta. A fi conștient de starea de fericire în care te afli este un element constitutiv conceptului de fericire personală. Așadar, pentru a accepta pe seama mea o stare de fericire proprie după extincția fizică, e necesar să accept că și după un asemenea moment eu voi fi în stare să-mi dau seama de propria-mi fericire. Adică e necesar să accept o nemuire personală trans-istorică. Nemuirea personală este constitutivă conceptului de credincios, de om fericit. Așa cum sînt constitutive acestui concept acțiunile pozitive, încordările, munca, lupta eroică.

Pentru credincios, o nemuire personală fericită nu există în afara faptelor pozitive, a participării la lupta pentru instaurarea pe acest pămînt a unei vieți superioare. Numai în măsura în care muncește și se zbate împreună cu ceilalți să înfăptuiască aici în lumea de acum și de aici o viață plenitudinară, credinciosul poate aspira la cinstire din partea semenilor și la fericirea în viața de dincolo.

5. *Formele tragicului în Morala teologică.* În fond tragicul e unul singur, esența lui constînd în ciocniri dintre acțiuni pozitive importante și împrejurări potrivnice, avînd ca rezultat suferințe grele sau chiar prăbușirea subiectului în cauză.

Totuși tragicul se poate prezenta sub felurite forme.

Astfel nu e nepotrivit să se vorbească despre tragicul ontologic, apoi tragicul individual și colectiv, tragicul obiectiv și cel subiectiv.

Tragicul ontologic e înscris în precaritatea și finitudinea firii credinciosului, a omului, e înscris în ciocnirile dintre limitările ce-i sînt inerente și aspirațiile spre depășirea acestor limitări.

Pe de o parte credinciosul e supus morții, pe de alta, e mereu solicitat de neliniști, de un activism spre folosul semenilor, activism care deși poartă în el tensiunea nelimitării e totuși retezat de moarte.

Nicăieri nu iese mai bine la iveală tragicul ontologic ca în situația cînd, angajat cu toate puterile în munca de slujire a semenilor, credinciosul trebuie să se aștearnă pămîntului. Chiar cînd nu e provocată de împrejurări tragice, dispariția contrariază dureros, deoarece nimeni nu poate afirma în mod deplin îndreptățit că momentul încetării din viață coincide cu sentimentul că subiectul respectiv n-ar mai putea nimic adăuga la binele săvîrșit pînă atunci.

Ține de misiunea credinciosului de a-și aduce contribuția la dislocarea stărilor stagnante, de a se strădui în direcția înnoirii vieții semenilor, a colectivității. O asemenea misiune e nelimitată, dar din pricina morții credinciosul trebuie s-o abandoneze.

Ciocnirea dintre chemarea de a săvîrși nelimitat binele pe de o parte, și finitudinea vieții pe de alta reliefează tragicul ontologic.

Să observăm că, în sens strict, nu orice moarte are caracter tragic. „Moartea reprezintă dreptul la tragic al fiecărui individ“, însă un drept „care trebuie cîștigat pentru fiecare individ în parte“ (Gabriel Liiceanu, *Tragicul o fenomenologie a limitei și depășirii*, București, 1975, p. 39). În sens strict moartea devine tragică atunci cînd e asumată prin înfruntarea liberă și conștientă a limitei, a obstacolelor, a împrejurărilor vitrege.

În sens larg însă, orice moarte comportă un caracter tragic prin faptul că interzice definitiv celui dispărut desăvîrșirea unui bine început sau săvîrșirea unui bine de care ar mai fi fost capabil.

Tragicul individual îl avem atunci cînd suferințele sau moartea lovesc pe unul sau altul dintre credincioși împiedicîndu-i sau eliminîndu-i definitiv din arenă. Cum s-a întîmplat bunăoară pe vremea lui Nero, cu apostolii Petru și Pavel. Primul a fost eliminat din misiune fiind răstignit; cel de al doilea — prin decapitare sub zidurile cetății eterne. În timpul lui Domițian a suportat grelele suferințe ale exilului, între alții Sfîntul Evanghelist Ioan; în timpul lui Traian, Simeon al Ierusalimului a fost eliminat din viață prin răstignire, iar Ignatje al Antiohiei și-a ncheiat viața sfișiat de fiare în amfiteatrul din Roma. Apologetul Iustin Martirul și Filozoful a suferit martirul pe vremea lui Marcu Aureliu. În timpul domniei lui Septimiu Sever au fost martirizate Potamiana și mama sa Marcela din Alexandria; matroana Perpetua și sclava Felicitas etc., etc.

Dar au fost împrejurări cînd soarta tragică a lovit grupuri întregi de credincioși. Astfel pe vremea lui Adrian a suferit martiriul Symforoză împreună cu cei șapte fii ai săi. Sub împăratul Commodus au murit ca martiri „12 companioni în fruntea cărora era Speratus“. În persecuția lui Valerian (253—260) au fost arși într-o groapă cu var nestins 153 credincioși „de la Utica din Africa de miazănoapte“. În persecuția lui Dioclețian au

fost martirizați tribunul militar din Apomea Siriei, Mauriciu, împreună cu 70 de ostași ai săi, etc.

Și într-un caz și în celălalt, și în cazul martiriului individual cit și al celui colectiv suferințele sînt de așa natură că ne captivează atenția, ne trezesc spaima și compasiunea, dar și admirația pentru eroismul lor și totodată ne pun în mișcare indignarea contra inițiatorilor acelor prigoane. În prezența martirilor trăim puternic contrastul dintre scopul înalt urmărit de ei și împrejurările potrivnice, care uneori se prezintă sub forma unor coaliții întunecoase, demonice.

Neînțelegînd să renunțe la misiunea asumată, mărturisitorii își atrăgeau suferințe grele și uneori chiar nimicirea fizică, dar fără ca aceasta să însemne pentru ei neizbînda definitivă. Dimpotrivă, moartea martirilor ni se înfățișează învăluită în aura de lumină a biruinții lor morale. Prin suferințele lor grele, martirii ne aduc mai aproape în sfera noastră de percepție sublimitatea măreției și demnității luptătorului statornic în convingerile lui și ne face să le simțim mai intens importanța și valoarea. muceniei ca rezultat al eforturilor perseverente, pentru țelul măreț asumat și împotriva împrejurărilor potrivnice.

Tragicul subiectiv îl constituie întregul complex de afecte, sentimente puse în mișcare de luarea la cunoștință a situației tragice.

În tragicul subiectiv pot fi identificate două momente. Primul constă în tristețea, mîhnirea pricinuită de faptul prigonirii, martirizării eroului. Al doilea constă în sentimentele stenice că martiriul nu înjosește, ci purifică și înaltă, nu desființează ci dimpotrivă le subliniază și mai apăsător însemnătatea. Martirajul poate întîrzia, poate împiedica pentru o vreme integrarea în circuitul realităților istorice a Noului adus de martir, dar nu-l poate împinge definitiv în neființă.

6. *Sensul tragicului în Morala teologică.* Existența tragicului în viața credinciosului comportă o multitudine de sensuri. Vom consemna cîteva din ele.

Să relevăm mai întîi că, pentru credincios situațiile tragice au loc nu numai în prezența semenilor, dar și a lui Dumnezeu. Și anume în prezența lui tainică, însă reală. Reală și activă în înțelesul că, voință mișcată de dragostea de a acorda ajutor oricui, El îl și oferă în realitate și în primul rînd, celor ce i-l cer.

E de presupus deci că, în orice împrejurare și mai cu osebire în situațiile tragice, credinciosul cere și primește un ajutor de sus menit să-l pună în condiția de a face față suferințelor grele prin care trece.

Dacă e așa, cum se face că totuși în confruntarea cu împrejurări tragice, credinciosul încearcă eșecuri și uneori își pierde chiar viața?

Oare nu primește el destul ajutor de la Dumnezeu?

Nu încapă nici o îndoială că Dumnezeu pune la îndemîna candidatului la martiraj tot ajutorul de care acesta are nevoie. Dar, se știe, un asemenea ajutor nu răzbate și nu devine eficient decît în condițiile liberei lui accep-tări de către cel căruia îi este dăruit. Cu cît subiectul e mai deschis și mai dispus să-l accepte, cu atît ajutorul duhovnicesc îl va pătrunde mai adînc și se va inartacula mai bine în circuitul vieții celui în cauză.

Dar eficiența subiectivă a Harului e condiționată nu numai de libera lui acceptare ci și de mărimea capacității de receptare. Unii pot primi mai mult, alții mai puțin. La unii o asemenea capacitate e mai dilatată, mai îngustă la alții. Consecința e că unii asimilează mai mult din ceea ce li se oferă de sus, alții mai puțin.

E de la sine înțeles însă că nici un credincios nu se naște cu capacitatea de receptivitate duhovnicească gata făcută. Ca orice predispoziție a individualității, așa și receptivitatea la care ne referim e supusă legilor generale ale dezvoltării. Și cum orice predispoziție nu se dezvoltă normal decît în organică corelație cu celelalte constituente ale firii umane, la fel capacitatea de receptare duhovnicească a subiectului credincios nu poate fi ferită de primejdia alunecării din echilibru decît prin dezvoltarea ei concomitentă cu dezvoltarea tuturor componentelor esențiale ale naturii umane, adică a cunoașterii, sensibilității, memoriei, imaginației, voinței.

De altfel, o dezvoltare unilaterală a capacității de receptare duhovnicească n-ar duce practic la rezultate mai sensibile, datorită faptului că, lăsate în nedezvoltare, celelalte puteri ale subiectului nu pot prețui și valorifica îndeajuns întreg ajutorul primit prin intermediul receptivității duhovnicești.

În fond, eficiența subiectivă a Harului dăruit e condiționată de gradul de dezvoltare a individualității în totalitatea componentelor ei. Ca să te poți folosi din plin de energia divină ce ți se dăruiește, e necesar ca pe lângă o receptivitate duhovnicească bine dezvoltată, să mai dispui și de o cît mai temeinică pregătire sub raport intelectual, al memoriei, sensibilității, voinței. Cînd cel înduhovnicit e înarmat și cu o cultură bogată, e limpede că altfel va face față situațiilor tragice.

S-ar putea conchide deci, că unul din sensurile tragicului în viața credinciosului constă în funcția de a atrage în mod drastic atenția asupra faptului că în confruntarea cu greutățile vieții, în împlinirea misiunii asumate de vestitor al unei vieți spirituale noi el e obligat să vină nu numai cu o pregătire de ordin religios dar și cu una de ordin uman.

Pentru a sublinia și mai apăsător sensul acesta al tragicului se cuvine să fie relevat și faptul că în lupta pe care credinciosul oricare, și în primul rînd cel tragic, e chemat s-o poarte, nu poate fi înlocuit în chip total cu nimeni de pe lumea asta. De ideea aceasta se leagă o altă și anume : în caz de pieire din negrijă proprie, credinciosul se face vinovat de neîndeplinirea unui bine pe care l-ar fi putut realiza în cazul că ar fi rămas în viață.

Un alt sens al tragicului e cuprins în funcția lui educativă atît pentru subiectul tragic cît și pentru ceilalți.

În adevăr, în împrejurările grele ale vieții cum sînt cele tragice, credinciosul e solicitat să angajeze în luptă tot ce reprezintă el ca energie, cunoștințe, îndemnare, curaj, înțelepciune. În acest complex de forțe intrate în acțiune pot fi identificate unele ca aparținînd celor ce au mai fost folosite, altele ca făcînd parte din categoria celor ce participă pentru prima dată la luptă.

De unde pînă la intrarea în zona primejdiei, credinciosul acționa folosind doar o parte din puterile de care dispunea, acum în prezența unei

amenințări grave el adopta o atitudine de maximă încordare care-i prilejuiește constatarea cum ascunse rezerve de energie ies din latența lor și asociindu-se cu celelalte, le sporesc mult eficiența.

Situațiile tragice, deci, pot fi pentru credincioși prilej de punere în mișcare și valorificare a unor puteri care altfel ar fi rămas ca un talant îngropat în pământ.

Dar situațiile tragice prin care se întâmplă să treacă un credincios influențează pozitiv și asupra semenilor.

Suferințele martirului trezesc în ceilalți sentimentul de milă, pentru prigonirea nedreaptă, dar și admirație pentru curajul cu care el întâmpină respectiva prigoană.

Prin exemplul de eroism pe care-l dă, martirul arată că există valori, idealuri atât de mărețe încât merită să-ți dai viața pentru ele.

Pe de altă parte, martirul contribuie la promovarea spiritului de abnegație și de jertfă, precum și la determinarea unor acțiuni care, cu toate că sînt legate de sacrificii și neplăcere, ele ajută la înnoirea vieții și la progres.

Se cuvine să relevăm și faptul că situațiile tragice sînt uneori urmări ale orînduirilor, instituțiilor, structurilor ajunse la un moment dat în poziția de obstacole în calea mersului înainte, a promovării și convertirii în realitate a unor superioare forme de viață.

Martirajul constituia un puternic semnal de alarmă menit să denunțe starea de închistare a mediului în tradiții, idei, rînduieli și obiceiuri perimate și unele chiar primejdioase.

Totodată, situațiile tragice reprezentau pentru credincioșii creștini chemarea și obligația la meditație și luptă împreună cu cei aflați pe aceleași baricade, în vederea întemeierii aici, în istorie, a unei comunități de viață în cadrul căreia tragicul să fie mai întîi limitat și mai apoi, și anume în faza realizării celui „pămînt nou” de care vorbește Scriptura, să fie definitiv înlăturat.

ÎNSUȘIRILE LUI DUMNEZEU EXPRIMATE ÎN CULTUL BISERICII ORTODOXE *)

de: Drd. IOAN IONIȚA

În viața credinciosului ortodox, năzuința spre desăvârșire se îmbină armonios și se condiționează reciproc cu năzuința de a cunoaște pe Dumnezeu, izvorul sfințeniei și al desăvârșirii. Acest adevăr îl arată însuși Mintuitorul prin cuvintele: „Aceasta este viața veșnică: să Te cunoască pe Tine, singurul Dumnezeu adevărat și pe Iisus Hristos pe care L-ai trimis” (Ioan 17, 3).

A cunoaște pe Dumnezeu înseamnă a trăi împreună cu Dumnezeu (II Corinteni 6, 1), adică o continuă depășire de sine, o eliberare de opacitatea credinciosului nelipsită de ajutorul harului divin, iar cealaltă, în de iubire. Creștinul poate realiza aceasta numai prin integrarea totală, ființială, în viața Bisericii — Trupul tainic al lui Hristos. Harul sfințitor din Biserică și efortul credinciosului spre desăvârșire îl pneumatizează, îl fac tot mai străveziu sufletește și, deci, apt pentru comunicarea dialogică.

Sfințenia la care este chemat să ajungă credinciosul e condiția veacului viitor și, totodată, condiția cunoașterii adevărate a lui Dumnezeu (Evrei 12, 14). Calea ce trebuie parcursă pentru îndeplinirea acestei dorințe nu este ușoară, pentru că presupune jertfă și efort, dar nu e fără sfârșit. Și, totuși, la capătul ei, apare începutul alteia pe care nu va mai merge credinciosul cu puterile proprii, ci harul va lucra îndumnezeirea lui ¹⁾. Prima este cuprinsă în cadrele vieții pămânești, în care predomină activitatea credinciosului nelipsită de ajutorul harului divin, iar cealaltă, în care strădania credinciosului încetează, este viața în eternitate.

Prin urmare, pentru a ajunge la cunoașterea lui Dumnezeu este necesară, în primul rînd, descoperirea sau revelația făcută de Dumnezeu și

*) Lucrare de seminar, alcătuită și susținută în cadrul pregătirii doctoratului în Teologie, sub îndrumarea P. C. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, care a dat și recomandarea pentru publicare.

¹⁾ „După această viață... vom înceta de a mai lucra virtuțile, dar nu vom înceta să pătimim (trăim) îndumnezeirea după har, ca o răsplată pentru ele” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Taalsie*, întreb. 22, scolia 6, în *Filocalia română*, vol. 3, Sibiu, 1948, p. 75).

apoi efortul credinciosului de a-și însuși ceea ce și cîț a voit Dumnezeu să-i descopere. Legătura interpersonală se stabilește și se consolidează printr-o dezvăluire a unuia față de celălalt, printr-o continuă revelare, care este, totodată, o continuă cunoaștere. Pe plan uman, cunoaștem pe cel cu care sintem în relație numai atît cît voiește el ca să fie cunoscut, și orice efort al celuilalt partener de a pătrunde în intimitatea sufletească a lui rămîne fără rezultat dacă ușa lui este închisă. Aceasta provine din faptul că persoana e liberă și nedeterminată de nici o forță exterioară pentru ca să-și descopere cuprinsul, intențiile și însușirile sale.

Teologia vorbește de mai multe căi care duc la cunoașterea lui Dumnezeu, dintre care amintim calea afirmativă sau catafatică, prin care i se atribuie lui Dumnezeu, prin analogie cu lumea creată, toate însușirile bune la gradul superlativ; calea negativă, prin care i se neagă lui Dumnezeu tot ceea ce este legat de ordinea creată, cunoscută de noi. Prima cale sau metodă stabilește însușirile lui Dumnezeu din manifestările Sale către lume prin energiile necreate, iar a doua arată că, totuși, Dumnezeu nu are aceste însușiri ci este mai presus de ele. Dacă se afirmă, pe calea catafatică, că Dumnezeu este însăși bunătatea, însăși înțelepciunea, pe calea negativă spunem că Dumnezeu nu este bunătate, ci este mai presus de orice bunătate, nu este înțelepciune, ci este mai presus de orice înțelepciune. S-ar părea că dincolo de toate însușirile pe care omul le posedă în mod relativ iar Dumnezeu în mod absolut, nu mai există nimic și, totuși, Dumnezeu le depășește pe toate, fiind mai presus de însăși existență așa cum o înțelegem noi.

Trebuie să facem o distincție între teologia negativă și teologia apofatică, după cum se întîlnește aceasta mai ales în cult. Facem această precizare pentru că, în general, se confundă aceste două aspecte sau căi ale cunoașterii lui Dumnezeu, teologia negativă fiind considerată a fi aceeași cu apofaticul. Apofaticul nu se acoperă întru totul cu teologia negativă ca procedeu intelectual prin care negăm lui Dumnezeu tot ceea ce afirmăm pe calea catafatică. Teologia apofatică nu rămîne la acest procedeu, este mai mult decît atît, este trăirea reală a inexprimabilului divin. Teologia apuseană s-a oprit doar la planul raționalului și acest fapt a împiedicat-o să cunoască și apofaticul, ca o teologie a experienței misterului divin.

Sf. Apostol Pavel, fiind ridicat pînă la al treilea cer „a auzit cuvinte de nespus, pe care nu se cuvine omului să le grăiască” (II Corinteni 12, 14). Din acest text înțelegem că misterul divin poate fi trăit în mod real fără a putea fi exprimat în cuvînt, și aceasta înseamnă apofaticul: experiența și trăirea reală a misterului divin în incomprehensibilitatea și inexprimabilitatea lui. În altă parte Sf. Apostol Pavel spune: „Și să cunoașteți iubirea lui Hristos, cea mai presus de cunoștință, ca plini să fiți de toată plinătatea lui Dumnezeu” (Efeseni 4, 19). Golul pe care îl lasă teologia negativă este umplut în apofatism de o cunoaștere prin trăirea mai presus de cunoaștere care este, de fapt, adevărata cunoaștere. Și la ea pot ajunge numai cei înaintați în viața duhovnicească.

Cele trei aspecte : catafatic, negativ și apofatic se întîlnesc și se îmbină minunat în următorul icos din Acatistul Domnului nostru Iisus Hristos : „Înțelegerea cea neînțeleasă, căutînd Filip să o înțeleagă, grăia : Doamne, arată nouă pe Tatăl. Iar tu ai zis către dînsul : Atîta vreme fiind cu Mine, au n-ai cunoscut că Tatăl este întru Mine și Eu întru Tatăl ?” (Icos 2). „Înțelegerea cea neînțeleasă” echivalează cu încercarea de a pătrunde rațional misterul coexistenței, al comuniunii și unității de ființă între Tatăl și Fiul. Mintuitorul nu-i explică lui Filip misterul, care nu poate fi explicat și exprimat, ci îi arată altă cale : aceea a evidenței duhovnicești pe care o oferă experiența. Adică pătrunderea sau cunoașterea misterului înseamnă trăirea lui, chiar dacă ea nu poate fi exprimată în categoriile gândirii umane („Atîta vreme fiind (trăind) cu Mine, au n-ai cunoscut . . .”) „Înțelegerea cea neînțeleasă” nu însemnează un total agnosticism, o totală neputință a credinciosului, un gol, fiindcă ceea ce e inaccesibil rațiunii se face, pe cale haric-experimentală, adică apofatică, accesibil intimității persoanei credinciosului în dialogul iubirii cu Dumnezeu, a vieții în Hristos. Antinomia sau paradoxul „înțelegerii celei neînțelese” nu însemnează o suspendare în drumul cunoașterii, căci acest paradox poate fi depășit prin trăirea lui în care evidența duhovnicească transcende impasul rațiunii (cf. I Corinteni 1, 23 cu I Ioan 1, 3). Desigur o astfel de cunoaștere este darul lui Dumnezeu care coboară spre credincios și totodată îl ridică spre El, în așa fel încît cele cu neputință la credincios devin pentru ei posibile, cu ajutorul lui Dumnezeu (Luca 18, 27).

În Răsăritul ortodox, teologia negativă și cea apofatică, ca aspecte și trepte ale aceluiasi act în progresul cunoașterii lui Dumnezeu, s-au dezvoltat mai ales începînd cu Dionisie Areopagitul, care prin lucrările sale : *Despre numele divine* și *Teologia mistică*, a dat o amploare deosebită acestei teologii.

Dionisie Areopagitul accentuează neputința credinciosului de a cunoaște ființa lui Dumnezeu „care este mai presus de înțelegere, depășește orice pricepere a minții și binele cel mai presus de cuvînt nu poate fi exprimat prin nici un fel de cuvînt, fiind unitate unificatoare a oricărei unități, esență mai presus de esență și minte mai presus de minte și de cuvînt, ce nu poate fi grăit ; cuvînt ce scapă oricărei putinți de exprimare; înțelegere neînțeleasă și numire negrăită, existînd cum nimic din cele ce sînt nu poate exista”²⁾.

Dar dacă Dumnezeu nu poate fi cunoscut după ființă, El se face cunoscut prin energiile sau lucrările Sale, care sînt nedespărțite de ființa Dumnezeirii. De aceea spune Dionisie că „numele divine se referă în chip simbolic la binefăcătoarele emanații ale Dumnezeirii” sau „dacă numim taina cea mai presus de ființă : Dumnezeire, sau viață sau ființă, sau lumină, sau cuvînt, prin aceasta nu înțelegem nimic altceva decît puterile ce se revarsă din Ea spre noi, dăruindu-ne îndumnezeire, existență, viață sau înțelepciune”³⁾. Iar Sf. Grigorie Teologul spune : „... tot ceea ce

²⁾ Dionisie Areopagitul, *Despre numele divine*, trad. din l. greacă de Pr. Cicerone Iordăchescu și Th. Simenschy, Iași, 1936, p. 2.

³⁾ Idem, p. 5 și 19—20.

ajunge la noi, este o mică emanație a Dumnezeirii și un fel de mică licărire a unei mari lumini" ⁴⁾.

Prin infinita bogăție și revărsare a energiilor divine, Dumnezeu este numit „Cel cu multe nume : viață, lumină, adevăr ; iar când înțelepții divini proslăvesc pe Dumnezeu drept cauză a tuturor lucrurilor, cu multe denumiri scoase din întreaga lume creată, ei îl numesc : bun, înțelept, iubitor ; Cel veșnic, Cel ce există, pricinuitorul veacurilor, dătătorul de viață, înțelepciune, minte ; Cuvînt, Cunoscător, Cel ce are din belșug toate comorile oricărei cunoștinți ; putere, cirmuitoar, mîntuire, dreptate, sfințenie, răscumpărare ; Cel ce pe toate le întrece în măreție" ⁵⁾.

Aceste numiri, care indică unele însușiri ale lui Dumnezeu, sînt puține față de mulțimea nesfîrșită a lucrărilor Sale și a posibilităților Sale de manifestare. Adîncul cel nepătruns și oceanul infinit al Dumnezeirii este gustat, dar niciodată pătruns în întregime, de trăitorii înaltelor trepte duhovnicești, printr-o tăcere totală și o lipsă totală de cuvinte. „Tăcerea va fi limbajul veacului ce va să fie”, zice Sf. Macarie. „A spune ce este Dumnezeu — zice Sf. Grigorie — este cu neputință, iar a-L înțelege cu mintea este și mai cu neputință” ⁶⁾.

Aici apare antinomia, pentru că mai presus de toate numirile care i se dau lui Dumnezeu, i se potrivește „lipsa de nume”. Misterul divin nu poate fi exprimat decît antinomic, Dumnezeu existînd ca „cel ce nu poate fi numit și ca cel ce are multe nume ; ca cel ce nu este cunoscut și ca cel ce este întru totul inteligibil prin afirmare universală și prin negare universală ; ceea ce este mai presus de orice afirmare și de orice negație” ⁷⁾. În mod asemănător se exprimă și Sf. Grigorie Teologul în Cuvîntarea a patra : „Dumnezeirea nu poate fi exprimată cu vreun nume. Căci nici nu a respirat cineva cîndva întreg aerul, nici ființa lui Dumnezeu nu a fost în stare fie s-o conceapă cu desăvîrșire vreo minte, fie s-o conceapă vreo vorbă” ⁸⁾. Iar Sf. Ioan Damaschinul spune : „Întrucît Dumnezeu este incomprehensibil, este și fără nume. Dar prin faptul că este cauza tuturor și că are mai înainte în El rațiunile și cauzele tuturor existențelor este numit după toate existențele și după cele contrarii” ⁹⁾.

La scriitorii și Părinții Bisericii se întîlnesc foarte adesea termeni negativi întrebuițați pentru Dumnezeu, dar nu cu înțeles de negare pur și simplu. Astfel, lumina cea atotstrălucitoare este numită nevăzută, iar cel proslăvit și cu multe nume este „negrăit și fără nume” ; pe cel prezent în toate și care poate fi aflat în toate, îl numesc „neînțeles și cu neputință de găsit” ¹⁰⁾. În faptul că după ființa cea ascunsă, Dumnezeu e incognoscibil, iar după lucrările Lui care vin în lume și se oglindesc în efectele lor

⁴⁾ Sf. Grigorie de Nazianz, *Cele cinci cuvîntări despre Dumnezeu*, trad. din l. greacă de Pr. Gh. Tilea și Nicolae I. Barbu, București, 1947, Cuvîntarea a II-a, p. 21.

⁵⁾ Dionisie Areopagitul, *op. cit.*, p. 9—10.

⁶⁾ Sf. Grigorie de Nazianz, *op. cit.*, p. 11.

⁷⁾ Dionisie Areopagitul, *op. cit.*, p. 16.

⁸⁾ Sf. Grigorie de Nazianz, *op. cit.*, p. 63.

⁹⁾ Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica*, trad. de D. Fecioru, București, 1938, p. 42.

¹⁰⁾ Dionisie Areopagitul, *op. cit.*, p. 76.

create, e cognoscibil, stă necesitatea de a exprima pe Dumnezeu antinomic, adică în termeni pozitivi dar înlăturați imediat prin negarea lor. Dionisie Areopagitul arată că cel ce înaintea în urcușul duhovnicesc ajunge ca prin contemplație să laude pe Dumnezeu în negație. Este vorba de celebrul text din *Teologia mistică*: „Și iarăși suindu-ne, noi spunem că Dumnezeu nu este nici suflet, nici minte. El nu are imaginație, părere, rațiune sau inteligență; nu poate fi exprimat, nici înțeles. El nu e număr sau ordine, mărime sau micime, egalitate sau inegalitate, asemănare sau neasemănare. El nici nu stă, nici nu se mișcă, nici nu-i liniștit; nu are putere, nici nu este putere sau lumină; nu trăiește și nu este viață; nu e nici substanță, nici veac, nici timp. Nu există contact inteligibil cu Dumnezeirea. Ea nu e nici știință, nici adevăr; nici domnie, nici înțelepciune; nici unul, nici unitate; nici divinitate, nici bunătate, nici duh așa cum știm noi. Ea nu e nici filiațiune, nici paternitate, nici altceva din cele cunoscute, fie de noi, fie de altcineva dintre cei care există. Ea nu e nici ceva din cele ce nu sînt, nici ceva din cele ce sînt; iar cele ce sînt n-o cunosc pe Ea așa cum este; nici Ea nu cunoaște cele ce sînt așa cum sînt. Pentru Ea nu există rațiune, nici nume, nici cunoaștere. Ea nu e nici întuneric, nici lumină, nici rătăcire, nici adevăr”¹¹).

Astfel de termeni negativi înțilnim și la Sf. Ioan Damaschinul, arătînd că Dumnezeu le depășește pe toate: „Unele din numirile dumnezeiești sînt spuse în chip negativ și arată că Dumnezeu este mai presus de ființă, spre exemplu: neființial, netemporal, neînceput, nevăzut, nu în sensul că este mai mic decît cineva sau că îi lipsește ceva — căci toate sînt ale Lui și din El și prin El s-au făcut și în El se țin — ci pentru că El depășește într-un grad cu totul superior toate existențele. El nu are nimic din existențe, ci este mai presus de toate”¹²).

Din textul citat al lui Dionisie, se observă că el nu renunță la orice operație rațională, la orice obiect sensibil sau inteligibil, la tot ceea ce nu este, ci alege cu totul altă cale (apofatică) cu scopul de a atinge în necunoaștere, unirea cu cel ce depășește toată ființa și toată știința¹³). Astfel cel ce se înalță la Dumnezeu pentru a-L cunoaște „se eliberează și de cele văzute și de cei care văd și se cufundă în întunericul cel cu adevărat tainic al necunoașterii, în care leapădă toate concepțiile bazate pe cunoaștere și ajunge în locul în care nu mai există atingere și văz, aparținînd cu totul Aceluia care este dincolo de toate și care nu aparține nimănui, nici sieși, nici altuia, și unindu-se cu ce are mai bun cu Acela care nu poate fi cunoscut în nici un chip, prin încetarea oricărei cunoașteri și cunoscînd mai presus de minte, prin faptul că nu cunoaște nimic”¹⁴). Acest întuneric nu este un întuneric al necunoașterii, ci este numit, în sens antinomic, întuneric supraluminos în care ajungînd, vedem și cunoaș-

¹¹) Idem, *Teologia mistică*, trad. din l. greacă de Pr. Cicerone Iordăchescu și Th. Simenschy, Iași, 1936, p. 122.

¹²) Sf. Ioan Damaschin, *op. cit.*, p. 42.

¹³) Vladimir Lossky, *Essai sur la Theologie Mystique de l'Eglise d'Orient*, Paris, 1944, p. 25.

¹⁴) Dionisie Areopagitul, *Teologia mistică*, p. 117.

tem „prin nevedere și necunoaștere, ceea ce-i mai presus de vedere și de cunoaștere, ceea ce-i nevederea și necunoașterea în sine; căci aceasta înseamnă a vedea și a cunoaște cu adevărat”¹⁵⁾. Progresul duhovnicesc și pătrunderea în întinericul divin este marcat prin părăsirea cuvintelor și începutul contemplării: „Cu cât ne suim mai sus, cu atât cuvintele se împuținează, datorită contemplării lucrurilor inteligibile. Tot astfel și acum, când intrăm în întinericul cel mai presus de minte, vom găsi nu o vorbire concisă, ci tăcere absolută și încetarea gândirii”¹⁶⁾. Este începutul vederii luminii taborice și aceasta este trepta apofatică la care ajunge trăitorul misterului divin. Ea este caracterizată prin tăcere, ca inexprimabilă în cuvânt. Orice încercare de a transpune în cuvinte, oricât de meșteșugite ar fi ele, trăirea negrăită a misterului divin, ar însemna o scădere de la nivelul atins în apofatism.

Teologia apofatică este proprie gânditorilor răsăriteni din toate secolele. Aceasta se referă atât la Dumnezeu cât și la om. Credinciosul, meditănd la Dumnezeu, știe că niciodată nu poate cuprinde tot misterul Lui. Dar teologia apofatică se îmbină mereu cu teologia catafatică, nefiind posibilă una fără cealaltă. Teologia apofatică nu este, deci, o mărturie descurajatoare a neputinței de a cunoaște adevărul, ci ea este aceea care înviorează spiritul nostru cu perspectivele nesfârșite pe care le deschide taina ineputabilă a adevărului. Prin lucrările și luminile pe care Dumnezeu le emite neconținut din Sine, ni se dă putința să formulăm afirmații pozitive despre aceste adevăruri. Dar aceste afirmații nu exprimă întreg adevărul, ci numai părți din el. Aceasta nu trebuie să ne descurajeze pentru că existind o Ființă veșnică avem posibilitatea unui progres infinit în cunoașterea adevărului, în cunoașterea lui Dumnezeu. Astfel, teologia catafatică exprimă conștiința sau evidența ineputabilului mister, care e, în același timp, ineputabilul izvor al adevărilor viitoare. Teologia pozitivă face bilanțul celor cunoscute pînă acum, iar teologia apofatică dă asigurări pentru cunoașterea viitoare.

Apofaticul este, deci, o continuă înaintare și o continuă ridicare a credinciosului spre Dumnezeu, iar catafaticul implică o coborîre a lui Dumnezeu în relația cu lumea relativă. În această coborîre se văd însușirile lui Dumnezeu care nu sînt altceva decît forme prin care El se revelează, aspecte ale raportului Lui cu lumea. Așa cum le cunoaștem noi, însușirile „sînt expresia coborîrii lui Dumnezeu la mintea noastră, a întîlnirii Lui cu noi, avînd totuși în ele o realitate obiectivă”¹⁷⁾.

Împărțirile care se fac pentru a deosebi însușirile și a le situa într-o categorie sau alta, sînt destul de relative pentru că „toate însușirile lui Dumnezeu formează în El însuși un tot indistinct, exprimînd împreună

¹⁵⁾ Ibidem, p. 118.

¹⁶⁾ Ibidem, p. 120.

¹⁷⁾ Pr. prof. D. Stăniloae, *Cunoașterea lui Dumnezeu la Sf. Ioan Gură de Aur*, în „Ortodoxia” IX (1957), nr. 4, p. 565; vezi și Idem, *Cunoașterea lui Dumnezeu la Sf. Maxim Mărturisitorul*, în „Studii Teologice” IX (1957), nr. 5—6.

caracterul lui de subiect absolut, iar ca raporturi diferite ale acestui absolut cu lumea, ele se presupun și se implică reciproc”¹⁸).

Înșușirile lui Dumnezeu sînt trăite cel mai intens și în totalitatea lor în cultul Bisericii. Cultul este transpunerea în viață a învățaturii revelate, îmnografia concretizînd, în mod special, această învățătură. Cultul înlesnește apropierea credinciosului de Dumnezeu prin legătura cea mai intimă interpersonală ce se stabilește în cadrul acestuia, și anume prin rugăciune. În rugăciunea adevărată, permanentă și sinceră, sub toate aspectele ei — de cerere, de mulțumire sau de laudă — credinciosul trăiește cel mai intens relația sa cu Dumnezeu și-L experimentează nu numai în una din însușirile Sale ci în totalitatea lor, ca o manifestare integrală a acestei relații. Și aceasta tocmai datorită faptului că rugăciunea este legătura vie, conștientă, liberă și reală a persoanei umane cu persoana divină, respectiv cu persoana Sfintei Treimi, cu Dumnezeu Tatăl, prin Fiul, în Duhul Sfînt.

Această realitate tainică în gradul suprem și imposibil de definit numai în una din însușirile sale, adică persoana, „este focarul tuturor însușirilor, energiilor, manifestărilor”¹⁹). De aceea, cel ce se roagă este conștient că se adresează unei Ființe absolute și o face cu frică și cu cutremur datorită conștiinței relativității și dependenței sale de Ea. În momentul rugăciunii el trăiește eternitatea Persoanei absolute, ca plenitudine de viață, actualizează prezența lui Dumnezeu într-o dinamică ce tinde spre cunoașterea atotprezenței Lui, este atras de forța spirituală a iubirii ca bază a atotputerniciei divine, înțelege că în deschiderea sufletească nu poate ascunde nimic față de Atotștiutorul, se minunează de mijloacele cele mai potrivite cu care, prin înțelepciune, El cheamă făptura la fericirea veșnică, este copleșit de teamă în fața dreptății pline de milostenie și a milei pline de dreptate, este cuprins de sfială dar totodată atras de sfințenia Celui ce sfințește toate și, mai presus de toate, este învăluit de iubirea jertfelnică, de care fiind aprins n-o mai poate refuza. Iată de ce în tot cultul, în fiecare slujbă, în fiecare cîntare, este trăit întreg misterul realității divine, pentru că întreg cultul este o rugăciune și o comunicare cu Dumnezeu în rugăciune.

Este destul de dificil de a face o clasificare a însușirilor lui Dumnezeu exprimate în îmnografia creștină, datorită mulțimii lor, care corespunde tot atîtor manifestări ale lui Dumnezeu către lume și tendinței de apropiere a credinciosului către Dumnezeu, de care a ținut seama varietatea de exprimare a îmnografilor. Ei au exprimat misterul divin fără să se îndepărteze de învățătura dreaptă, dar cu mai multă căldură, apropiînd sufletul de realitatea transcendentă mai mult decît stricta definiție dogmatică.

În cîntările liturgice sînt exprimate însușirile lui Dumnezeu pe baza trăirii și experienței personale a îmnografului și pe baza învățaturii Bisericii, dîndu-se totodată îndemnul de a experia aceste însușiri prin parti-

¹⁸) Idem, *Dumnezeu este lumină* (I Ioan 1,5), în „Ortodoxia” XXVI (1974), nr. 1, p. 70.

¹⁹) Idem, *Dumnezeu este iubire* (I Ioan 4,8), în „Ortodoxia” XXIII (1971), nr. 3, p. 378.

ciparea proprie : „Gustați și vedeți că e bun Domnul — spune cîntarea bisericească.

Însușirile lui Dumnezeu se socotesc proprii întregii firi dumnezeiești, fie că este vorba de Tatăl, Fiul sau Sfîntul Duh. În virtutea perihorezei, persoanele Sfintei Treimi se întrepătrund reciproc, păstrîndu-și fiecare identitatea proprie. Acest adevăr este redat minunat în următoarea stihiră : „Veniți, credincioși, să ne închinăm Dumnezeirii celei în trei ipostasuri, Fiului întru Tatăl, împreună cu Sfîntul Duh ; că Tatăl a născut din veci pe Fiul, Cel împreună veșnic și împreună pe scaun șezător, și Duhul Sfînt era întru Tatăl, proslăvit împreună cu Fiul : o Putere, o Ființă, o Dumnezeire, Căreia toți închinîndu-ne, zicem : Sfinte Dumnezeule, Cea ce toate le-ai făcut prin Fiul, cu împreună lucrarea Sfîntului Duh ; Sfinte tare, prin care pe Tatăl am cunoscut și prin care Duhul Sfînt a venit în lume ; Sfinte fără de moarte, Duhule Mîngăitor, Cea ce purcezi din Tatăl și în Fiul odihnești ; Treime Sfîntă, slavă Ție”²⁰). În fiecare propoziție este arătată legătura indisolubilă dintre persoanele Sfintei Treimi.

Absolutitatea și neschimbabilitatea lui Dumnezeu apar adeseori în cîntările liturgice, însemnînd că El este independent de orice, nu depinde de nimic, ci toate depind de El și că este neschimbat în ființa Lui. Acestea, în raport cu creaturile, sînt manifestate într-o formă accesibilă lor. La întruparea Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, suprema coborîre a lui Dumnezeu la om, Fiul lui Dumnezeu este prezentat nedespărțit de Tatăl și neschimbat luînd trup omenesc : „Veniți să ne bucurăm de Domnul, acestă taină de acum spunînd... Că chipul cel neschimbat al Tatălui, chipul Ființei lui celei de-a pururea, chipul robului primește, ieșind din Maică ce nu știe de nuntă, nesuferind schimbare ; că ceea ce a fost a rămas, Dumnezeu fiind adevărat și ceea ce n-a fost a luat, om făcîndu-se pentru iubirea de oameni”²¹). Iată cum „prin intrarea în relația contingentă cu subiecte relative, Dumnezeu își revelează absolutitatea Sa, face trăită chiar de ființele create, relative, absolutitatea Sa”²²). Aceasta se vede și dintr-o stihiră de la Botezul Domnului : „La riul Iordanului vîzîndu-te pe Tine Ioan la sine venind, a zis, Hristoase Dumnezeule : Ce ai venit la slugă, cea ce nu ai spurcăciune, Doamne ? Întru al cărui nume te voi boteza ? Întru al Tatălui ? Ci pe acesta îl porți întru Tine. Întru al Fiului ? Că Tu însuși ești cea ce Te-ai întrupat. Întru al Duhului Sfînt ? Ci și pe acesta îl ști da credincioșilor prin guri. Cea ce Te-ai arătat, Dumnezeule, miluiește-ne pe noi”²³). Iar în altă stihiră, arătîndu-se relativitatea și neputința noastră de a cuprinde pe Dumnezeu, se spune : „Necuprinsă de minte este Dumnezeirea cea mai presus de toate ; că a arătat vorbitori pe cei necărturari, care au închis, cu cuvîntul, gurile

²⁰) Din stihirile de la Doamne strigat-am..., ale Vecerniei din Duminica Cincizecimii.

²¹) Din stihirile de la Doamne strigat-am..., ale Vecerniei din 25 dec.

²²) Pr. prof. D. Stăniloae, *Dumnezeu este iubire...*, p. 376.

²³) Din stihirile de la Stihovna Vecerniei din 6 ian.

înțelepților și au ridicat din noaptea cea adincă mulțimi nenumărate de neamuri, cu strălucirea Duhului”²⁴).

Eternitatea lui Dumnezeu este întâlnită aproape în fiecare cântare bisericească. El este laudat ca unul ce e fără de ani, fără început și fără sfârșit, nesupus nici unui fel de descompunere și nici unei monotonii. „Stăpîne, Doamne Iisuse Hristoase, Dumnezeul nostru, Cel ce ești izvorul vieții și al nemuririi, Făcătorul a toată făptura văzută și nevăzută, Fiul Tatălui celui fără de început, Cel ce ești împreună veșnic cu Dinsul și împreună fără de început”²⁵). Tot așa este prezentat Fiul lui Dumnezeu și la întrupare : „Cela ce ești și mai înainte ai fost și ai strălucit din Fecioară”²⁶) ; magii „au văzut prunc culcat în peșteră, pe cel fără de ani” (Slavă de la Litie) ; iar în Condacul Nașterii Domnului, cântăm : „Fecioara astăzi pe cel mai presus de ființă naște ; și pământul peștera, celui neapropiat aduce. Îngerii cu păstorii slavoslovesc și magii cu steaua călătoresc ; că pentru noi s-a născut prunc tânăr, Dumnezeu cel mai înainte de veci”.

Eternitatea este „plenitudine de viață”, este viața Sfintei Treimi manifestată în interioritatea persoanelor treimice. „Toate își pleacă genunchiul Mingăietorului, Celui din Tatăl și Celui ce este întocmai de o fire cu Tatăl ; că în trei fețe este cunoscută Ființa, una, veșnică, adevărată și neapropiată”²⁷). În Acatistul Domnului nostru Iisus Hristos, ne rugăm astfel : „Iisuse, domnia cea nenumărată cu anii” (Icos 7).

Dintre însușiri, cea mai des întâlnită este *atotprezența*, prin însuși faptul că orice rugăciune sau cântare poate fi adresată lui Dumnezeu ori în ce loc, ca unuia ce este pretutindeni. Dar, în special, prezența lui Dumnezeu se actualizează în Biserică, se realizează prin Sfintele Taine și în modul cel mai accentuat prin Sfânta Împărtășanie. „E o prezență în curs de extensiune și de aprofundare. E o prezență în Biserică, întrucât membrii ei recunosc prin credință că Hristos e în maximă apropiere obiectivă de credincioși și prin aceasta ea devine prezență subiectivă pentru ei. Dar această prezență sporește în intensitate în fiecare în măsura efortului său de sensibilizare spirituală”²⁸). În rugăciunea de la Sfânta Împărtășanie spunem : „Cred Doamne și mărturisesc că Tu ești cu adevăr Hristos, Fiul lui Dumnezeu, care ai venit în lume să mințuiești pe cei păcătoși dintre care cel dintâi sint eu”. Venirea Mintuitorului în lume ca Dumnezeu adevărat, prezența Lui printre credincioși devine atotprezență în măsura în care toți se străduiesc să ducă o viață în Hristos, să-L aibă pe Hristos în suflet, adică prezența Lui să fie lăuntrică. În toți cei ce primesc pe Hristos, El se află întreg și nedivizat ca Cel ce este în toate și întru toți (Coloseni 3, 11). În rugăciunea de după cântarea „Unul Sfint, Unul Domn...”, preotul zice : „Se sfarmă și se împarte Mielul lui Dumnezeu, Cel ce se sfarmă și nu se desparte, Cel ce se mănincă pururea și niciodată nu se sfârșește, ci pe cei ce se împărtășesc îi sfințește”. Atotprezența lui Hristos este

²⁴) Cântarea a III-a de la Catavasiile din Duminica Cincizecimii.

²⁵) Rugăciunea întâi a Sf. Vasile cel Mare, la Rânduiala Sf. Împărtășanii.

²⁶) Din stihirile de la Doamne strigat-am... ale Vecerniei din 25 dec.

²⁷) Cântarea a IV-a de la Catavasiile din Duminica Cincizecimii.

²⁸) Pr. Prof. D. Stăniloae, *Dumnezeu este iubire...*, p. 397.

exprimată, în altă rugăciune din cadrul Sfintei Liturghii, astfel : „Ia aminte, Doamne Iisuse Hristoase, Dumnezeuul nostru, din sfânt locașul Tău și de pe scaunul împărăției Tale și vino ca să ne sfințești pe noi, Cel ce sus împreună cu Tatăl ștezi și aici, în chip nevăzut, împreună cu noi ești”. În alte imne se arată lămurit atotprezența lui Dumnezeu, ca de exemplu : „În mormîntul cu trupul, în iad cu sufletul ca un Dumnezeu, în rai cu tilharul și pe scaun ai fost Hristoase, cu Tatăl și cu Duhul, toate umplîndu-le, Cela ce ești necuprins”²⁹⁾ sau „De Tine Doamne, Cela ce ești în toată zidirea, unde vom fugi noi păcătoși ? În cer ? Acolo Însuși locuiești ; în iad ? acolo ai călcat moartea ; întru adîncurile mării ? acolo este mina Ta, Stăpîne”³⁰⁾. Iar în rugăciunea *Împărate ceresc* spunem : „Duhul adevărului, care pretutindenea ești și toate le împlinești”.

Atotputernicia lui Dumnezeu denotă caracterul lui de persoană, care poate să facă toate cîte vrea, în funcție de bine, căci binele este ființa Sa. Atotputernicia divină avînd o bază spirituală, înseamnă că spiritul absolut nu este limitat de nici un obiect, iar față de alt subiect se autolimitează din voință proprie de a-l lăsa în starea de subiect³¹⁾. În forma umană cea mai înaltă și eficientă, atotputernicia lui Dumnezeu se manifestă în Hristos prin întruparea, moartea și învierea Lui : „Din sîmurile Părintelui Tău nedespărțindu-Te, Unule născut Cuvinte al lui Dumnezeu, ai venit pe pămînt pentru iubirea de oameni, om făcîndu-Te fără de schimbare ; și ai răbdat Crucea și moartea cu trupul, Cela ce ești fără patimă cu Dumnezeu ; și înviind din morți nemurire ai dăruit neamului omenesc, ca un Atotputernic”³²⁾. Atotputernicia se manifestă numai în funcție de bine, conform voinței divine : „Pecetea Dumnezeirii purtînd Duhul, s-a împărțit Apostolilor în chip de foc, și în limbi streine s-a arătat dumnezeiasca putere, care vine de la Tatăl, de a Sa bunăvoie”³³⁾. Iar la rugăciunea a cincia de la Utrenie, preotul cere să fim ocrotiți sub marea milostivire a lui Dumnezeu : „Vistierul bunătăților, Izvorule neseecat, Părinte sfinte, Făcătorule de minuni, Atotputernice și Atotîitorule, toți ne închinăm și ne rugăm Ție, chemînd milele și îndurările Tale, spre ajutorul și ocrotirea smereniei noastre”.

Fiind existența totală, Dumnezeu este *atotștiitor* și în El își au sensul toate existențele nedepline. Atotștiința este o cunoaștere totală, de o complexitate și o bogăție infinită a tuturor celor create și necreate, deosebită de cunoașterea noastră ; e o cunoaștere a tuturor celor din afară și o deplină cunoaștere de Sine, care este cunoașterea reciprocă perfectă a persoanelor treimice. „Fiecare persoană divină are o cunoaștere infinită despre celelalte persoane divine și despre Sine însăși în raport cu ele, pentru că infinite sînt și persoanele și infinită este și iubirea lor întreolaltă. În același timp aceasta nu înseamnă lipsa distingerei unei persoane de

²⁹⁾ Din *stihirile de la slujba Ceasurilor*, din Duminica Paștilor.

³⁰⁾ Din *stihirile de la Doamne strigat-am...*, ale Vecerniei din Duminica a VII-a după Paști.

³¹⁾ Pr. Prof. D. Stăniloae, *Dumnezeu este iubire...*, p. 397.

³²⁾ Din *stihirile de la Laudele Utreniei*, miercuri, în săptămîna luminată.

³³⁾ *Cîntarea a IV-a de la Catavasiile din Duminica Cincizecimii*.

către alta" ³⁴). Aceasta datorită perihorezei ca intenționalitate iubitoare totală, ca dăruire totală a uneia față de celelalte. În imnele liturgice, Dumnezeu apare ca Cel ce știe toate : „Sterge fărâdelegile noastre, că Ție am greșit, Doamne, Cel ce cunoști și cele nearătate și cele ascunse ale inimii oamenilor și care singur ai putere a ierta păcatele" ³⁵). Iar într-o rugăciune de la Liturghia darurilor mai înainte sfințite, se spune : „Dumnezeul tainelor celor negrăite și nevăzute, la care sînt visteriile cele ascunse ale înțelepciunii și ale cunoștinței".

Înțelepciunea lui Dumnezeu se arată într-un ansamblu de gândiri și de acte ale Lui referitoare la lume, sau în modalitățile cele mai potrivite prin care Dumnezeu intră în raport cu lumea pentru a o ridica la desăvîrșire și la fericirea dumnezeiască. Înțelepciunea se manifestă la creație : „Dumnezeule cel mare și preaînalt, Cel ce singur ai nemurire și locuiești în lumina cea neapropiată, care ai făcut toată zidirea cu înțelepciune" ³⁶) sau „Stăpîne, Atotțiitorule, Cel ce cu înțelepciune ai zidit toată făptura..." ³⁷). Dar înțelepciunea este concretizată în planul de mintuire a lumii și în îndeplinirea lui. Și pentru că acest plan a fost dus la îndeplinire în mod special de Fiul lui Dumnezeu, El este adesea numit Înțelepciunea : „Cela ce ești chipul cel nemutat al celui ce este deapaurarea nemișcat, pecetea cea neschimbată, Fiule Cuvinte, Înțelepciune și brațule, dreapta și puterea celui preaînalt, pe Tine Te lăudăm cu Tatăl și cu Duhul" ³⁸). Iar în altă parte se spune : „Înțelepciunea, Cuvîntul și puterea, Fiul Tatălui și strălucirea, Hristos Dumnezeu, tăinuindu-se de puterile cele mai presus de lume și de cite sînt pe pămînt și întrupîndu-se, ne-a înnoit pe noi, că s-a proslăvit" ³⁹). De asemenea, la înjumătățirea praznicului Paștilor, se spune : „Înțelepciunea, puterea și raza Tatălui, Cuvîntul cel pururea veșnic și Fiul lui Dumnezeu a venit cu trupul în Biserică și învătă multimile poporului iudeilor" ⁴⁰). În Acatistul Domnului nostru Iisus Hristos, în fiecare icos, felul în care ne adresăm Mîntuitorului este antinomic : „Iisuse, înțelepciunea cea mai presus de minte" (Icos 7), sau „Iisuse, lumina cea mai presus de toate luminile" (Icos 6).

Învățătura lui Hristos este lumină pentru cei ce și-o însușesc, pentru că El însuși este „lumina cea adevărată care luminează pe tot omul ce vine în lume" (Ioan 1, 9). La Liturghia darurilor mai înainte sfințite, preotul îndreptat cu fața către credincioși și ridicînd lumina aprinsă, ca simbol al luminii celei veșnice, exclamă : „Lumina lui Hristos luminează tuturor" iar la sfîrșitul Sf. Liturghii, după ce credincioșii primesc pe Hristos în Sf. Împărtășanie, se cîntă : „Văzut-am lumina cea adevărată, luat-am duhul cel ceresc, aflat-am credința cea adevărată". În noaptea Sf. Învieri preotul cheamă poporul : „Veniți de luați lumină", adică, veniți

³⁴) Pr. prof. D. Stăniloae, *Dumnezeu este lumină...*, p. 72.

³⁵) *Rugăciunea a X-a de la Utrenie* (din Liturghier).

³⁶) *Rugăciunea a VII-a de la Vecernie* (din Liturghier).

³⁷) *Rugăciunea Amvonului* de la Liturghia darurilor mai înainte sfințite.

³⁸) *Cîntarea a V-a, peasna a IX-a de la Canonul Utreniei*.

³⁹) *Peasna I-a de la Catavasiile Nașterii Domnului*.

⁴⁰) Din *stihirile de la Laudele Utreniei*, miercuri în săptămîna a 4-a după Paști.

și vă împărtășiți de lumina învierii lui Hristos care strălucește, sfințește, unește și dă viață tuturor, iar la Doxologia mare cântăm : „Întru lumina Ta vom vedea lumină”.

Dreptatea lui Dumnezeu, în raport cu lumea, nu poate fi despărțită de *mila Lui*. „Dreptatea față de fapte își are baza în egalitatea persoanelor treimice”⁴¹⁾ și printr-o cheneză benevolă, Dumnezeu face parte creaturilor de fericirea Sa. De aceea în dreptate este implicată și mila, iar când se milostivește de faptele Sale, Dumnezeu o face cu dreptate. Cel ce ajunge la conștiința păcătoșeniei se cutremură de dreapta judecată a lui Dumnezeu : „Căzut-am în stricăciunea patimilor și mă tem de judecata Ta cea dreaptă, dreptule Doamne. Pentru aceea mă rog Ție, întărește-mă să fac fapte bune, care să mă îndrepteze pe mine”⁴²⁾. Dar, acesta nu-și pierde nădejdea, pentru că Dumnezeu împarte dreptatea cu milă. În aproape toate rugăciunile implorăm mila lui Dumnezeu, ca de exemplu, în următoarea rugăciune de la Vecernie, pe care preotul o citește în fața altarului : „Doamne îndurate și milostive, îndelung răbdătorule și mult milostive, ascultă rugăciunea noastră și ia aminte la glasul cererii noastre . . . Tu singur ești Dumnezeu și nu este nimeni asemenea Ție, Doamne: puternic întru milă și bun întru tărie, spre a ajuta și a mîngia și a mîntui pe toți cei ce nădăjduiesc întru numele Tău cel sfînt”⁴³⁾. Iar în rugăciunea Antifonului întii de la Sf. Liturghie, preotul se roagă : „Doamne Dumnezeul nostru, a cărui stăpînire este nemăsurată și slavă neajunsă, a cărui milă este nemăsurată și iubire de oameni negrăită, Însuți Stăpîne, după milostivirea Ta, caută spre noi și spre sfîntă biserica aceasta și fă bogate milele Tale cu noi și cu cei ce se roagă împreună cu noi”. În icosul al treilea din Acatistul Domnului nostru Iisus Hristos, spunem : „Iisuse, mila cea fără de sfîrșit”.

Dumnezeu este drept și dăruiește dreptate, dar în funcție de dreptatea pe care noi o recunoaștem Lui și semenilor noștri. Fiecare primește cele ce cere de la Dumnezeu cel drept, după dreptatea sau nedreptatea sa (Coloseni 3, 25).

Tot de caracterul de persoană este legată și *sfințenia lui Dumnezeu*, căci „sfințenia e relația de supremă delicatețe de la persoană la persoană”⁴⁴⁾. Sfințenia exprimă o calitate internă a ființei divine, dar se manifestă și în lume, prin coborîrea lui Dumnezeu în energiile Sale necreate. De aici aspectul ei apofatic-catafatic. Imposibil de definit în mod rațional, sfințenia e sesizată și însușită de ființele umane ca o calitate participată. „Sfînt este Domnul Dumnezeu nostru”, cântăm la sfetilna de duminică, iar în cadrul Sf. Liturghii, înainte de a se aduce suprema jertfă nesîngeroasă, preotul se roagă : „Cu aceste fericite puteri și noi, iubitorule de oameni, Stăpîne, strigăm și grăim : Sfînt ești și Preasfînt, Tu și Unul-născut Fiul Tău și Duhul Tău cel Sfînt ; Sfînt ești și Preasfînt și slava

⁴¹⁾ Pr. Prof. D. Stăniloae, *Dumnezeu este lumină* . . , p. 83.

⁴²⁾ *Peasna a V-a de la utrenia de luni dimineța, Octoiul mare, glas 2.*

⁴³⁾ *Rugăciunea I-a de la Vecernie (din Liturghier).*

⁴⁴⁾ Pr. prof. D. Stăniloae, *Dumnezeu este lumină* . . , p. 92.

Ta este plină de măreție." De asemenea în unul din ecfonise cîntăm : „Că sfînt ești Dumnezeuul nostru și întru sfinți Te odihnești”.

Sfințenia este atribuită, în mod special, persoanei a treia a Sf. Treimi, care și îndeplinește lucrarea de sfințire.

Sf. Ciril al Alexandriei leagă strîns sfințenia de jertfire. Deci, oricine se transpune în starea de jertfă, se transpune în starea de sfințenie. În acest fel, fiecare credincios e destinat și are posibilitatea de a deveni sfînt prin jertfă, ca renunțare la sine în favoarea lui Dumnezeu și a aproapelui. Sfințenia va fi calitatea tuturor celor ce se nevoiesc spre desăvîrșire și ambianța plină de bucurie a veacului viitor.

Nici o altă însușire nu caracterizează mai bine, mai precis și mai accentuat persoana, decît *iubirea*. Persoana înseamnă relație iar „iubirea perfectă înseamnă reciprocitatea perfectă de iubire între două sau mai multe persoane”⁴⁵⁾. „Dumnezeu este iubire” (I Ioan 4, 8) întrucît această reciprocitate de iubire între persoanele treimice este desăvîrșită. Se poate spune că iubirea concentrează în ea toate celelalte însușiri, sau în toate celelalte însușiri se manifestă iubirea. În iubire se află bunătatea și dreptatea, blîndețea și frumusețea, jertfelnicia și recunoștința, răbdarea și smerenia, bucuria și veselia, iubirea este plină de lumină ; „toate le suferă, toate le crede, toate le nădăjduiește, toate le rabdă” (I Corinteni 13, 17). De aceea, iubirea este mai mare decît toate și rămîne mijloc de relație veșnică între cei ce o posedă, ca legătură a desăvîrșirii (Coloseni 3, 14), baza ei fiind relațiile eterne ale persoanelor treimice.

Iubirea divină a atins gradul maxim și deplina coborîre în întruparea lui Hristos, prin care iubirea s-a oferit tuturor, fără nici o deosebire. „În modul acesta ea și-a manifestat toată puterea ei, ridicînd ființele umane la capacitatea unui răspuns egal cu al lui Dumnezeu făcut om, la nivelul eternității”⁴⁶⁾. Iubirea este totdeauna însoțită de bunătate : „Că bun și iubitor de oameni Dumnezeu ești și Ție mîrire înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfîntului Duh” ; sau cum se spune într-o rugăciune a Sf. Vasile cel Mare : „Stăpîne, Doamne, Iisuse Hristoase, Dumnezeul nostru... care, pentru multa bunătate, în zilele cele din urmă, ai purtat și Te-ai răstignit și Te-ai jertfit pentru noi”⁴⁷⁾.

Bogăția de însușiri ce rezultă din manifestările lui Dumnezeu față de lume este nesfîrșită. Cine ar putea, oare, să cuprindă cu mintea pe Cel neapropiat după ființă ? Tot ceea ce cunoaștem despre Dumnezeu este o infimă parte din frumusețea de neînchipuit a Dumnezeirii. Într-o rugăciune din Liturghia Sf. Vasile cel Mare sînt sesizate o mulțime de astfel de însușiri : „Cel ce ești, Stăpîne, Doamne Dumnezeule, Părinte Atotțitorule cel închinat... cine este în stare să grăiască puterile Tale, să facă auzite toate laudele Tale, sau să spună toate minunile Tale în toată vremea... ? Cel ce ești fără de început, nevăzut, neajuns, necuprins, neschimbat, Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos, Înțelepciune mai înainte

⁴⁵⁾ Ibidem, p. 95.

⁴⁶⁾ Ibidem, p. 96.

⁴⁷⁾ Rugăciunea *Întîi a Sf. Vasile cel Mare*, de la Rînduiala Sf. Împărtășanii.

de veci, viață, sfințire, putere, Lumina cea adevărată prin care s-a arătat Sfântul Duh, Duhul adevărului, darul înfierii, arvuna moștenirii ce va să fie, începutul bunătăților celor veșnice, puterea cea făcătoare de viață, izvorul sfințeniei, de care toată făptura cea cuvântătoare și înțelegătoare întărită fiind, Ție slujește și Ție pururea îți înalță cîntare de slăvire, că toate împreună slujesc Ție". Este o sinteză a aspectelor și treptelor teognoziei, care numai în rugăciunile Bisericii se întîlnesc într-o unitate de nedefăcut.

*
* *
*

Așa cum s-a putut observa, cultul Bisericii Ortodoxe distinge în cunoașterea lui Dumnezeu mai multe aspecte sau trepte, care corespund, într-un anume fel, cu trepte în urcușul duhovnicesc, întrucît cunoașterea în Ortodoxie nu are numai un aspect strict intelectual, ci și unul haric-intuitiv, ontologic, deoarece ea este o cunoaștere în dialog de iubire, care angajează persoana credinciosului în, integralitatea sa.

Aceste aspecte sau trepte ale cunoașterii, pe plan teologic, își găsesc expresia în teologia catafatică, teologia negativă și teologia apofatică. Deși în cultul Bisericii Ortodoxe se întîlnesc toate aceste trei aspecte, ceea ce este specific, însă, e aspectul apofatic, care imprimă cunoașterii o trăsătură dinamică, fără să anuleze pe credincios, cu toate că experiența trăită de el în iubire cu Dumnezeu nu poate fi exprimată numai în concepte raționale; și de aceea, iconografiai recurge adesea la expresii metaforice, stilistice.

Apofaticul Ortodoxiei nu este, însă, o cunoaștere nebuloasă — cum s-a crezut uneori —, ci este cunoaștere prin experiență harică: „Gustați și vedeți că e bun Domnul“.

Apofaticul evită cele două primejdii în cunoaștere: un total agnosticism, pe care l-ar sugera teologia negativă, pe de o parte, și un total catafaticism ca o epuizare a misterului, pe de altă parte, în sensul că le depășește pe amîndouă prin trăirea misterului în iubire.

De aceea, oricîte am ști despre Dumnezeu, niciodată nu încetăm de a dori să cunoaștem și mai mult. Această dorință însemnează îmbogățire spirituală, creștere continuă. Dinamismul cunoașterii în Ortodoxie este astfel dinamismul vieții și al iubirii; el corespunde întru totul aspirației credinciosului de a crește neconținut în relație de iubire cu Dumnezeu și, implicit, cu aproapele în care se reflectă chipul lui Dumnezeu (I Ioan 4, 20).

Orice treaptă nouă dobîndită într-o astfel de cunoaștere echivalează, în viața credinciosului, cu o capacitate în plus de a-L slăvi pe Dumnezeu.

E bine cunoscut că trăsătura principală a cultului ortodox este caracterul lui doxologic (de slavă și laudă lui Dumnezeu: „Slavă Ție, Celui ce ne-ai arătat nouă lumina“!). Acest specific al Ortodoxiei este tocmai expresia unei cunoașteri integrale, în primul rînd trăite. Și din acest motiv, fiecare însușire a lui Dumnezeu pe care o exprimă cultul ortodox este, pentru credincios, un prilej și un izvor de preamărire a Lui.

INVĂȚĂTURA SFÎNTULUI IOAN GURĂ DE AUR DESPRE RUGĂCIUNILE PENTRU CEI ADORMIȚI ÎN DOMNUL

de : Drd. DAN-ILIE CIOBOTEA

Preliminarii. Este o datorie a fiecărui creștin ortodox de a-și cunoaște credința pe care o trăiește și de a da lămuriri asupra ei cînd este întrebat (Cf. I Petru 3, 15). O dreptă trăire (ortopraxie) se fundamentează și izvorăște dintr-o dreaptă credință (ortodoxie). Între iubirea și adevărul Evangheliei este o strînsă legătură ; iubirea creștină este însuși adevărul în acțiune (Efeseni 4, 15), iar autenticitatea și intensitatea iubirii depind de profunzimea și totalitatea adevărului de credință (I Ioan 2, 10). Lumina adevărului de credință deschide perspectiva iubirii. Cel ce posedă întreg adevărul de credință are posibilitatea iubirii atotcuprinzătoare, iar frînturile de adevăr în credință însemnează frînturi de iubire. Catolicitatea sau sobornicitatea Bisericii însemnează, în primul rînd, că ea este conformă cu întreg adevărul (kath'olon) primit de la Hristos, El însuși fiind : „Calea, Adevărul și Viața“ (Ioan 14, 6).

În baza acestei sobornicități sau totalități a adevărului de credință pe care îl deține, Ortodoxia nu exclude din iubirea sa pe nimeni și nimic din cele pe care Dumnezeu le-a adus la existență ca rod al iubirii Sale și le stăpînește ca un Atotțîitor (Romani 14, 9). Așa se explică și se justifică, în Ortodoxie, cultul Sfinților, rugăciunile pentru cei adormiți în credință, ierugiile și rugăciunile de tot felul pentru întreaga natură, care așteaptă creștin sfințirea, deoarece din pricina lui a fost supusă deșertăciunii păcatului (Romani 8, 20).

Întrucît rugăciunea este expresia cea mai reală și profundă a iubirii izvorîte din adevărul mîntuitor, în acest context se înserează în Ortodoxie rugăciunile pentru cei adormiți în Domnul, deoarece „fie că trăim, fie că murim, ai Domnului sîntem“ (Romani 14, 8), formînd în Biserică un singur trup, în care Hristos-Capul Bisericii „stăpînește și peste morți și peste vii“ (Romani 14, 9), iar „dacă un mădular este cinstit, toate măduarele se bucură“ (I Corinteni 12, 26).

*) Lucrare de seminar susținută în cadrul cursurilor de doctorat și alcătuită sub îndrumarea domnului Prof. Nicolae Chițescu care a recomandat publicarea ei

Înainte de a expune învățătura Sfântului Ioan Gură de Aur despre rugăciunile pentru cei adormiți în Domnul, găsim potrivit să înfățișăm câteva dovezi scripturistice și patristice referitoare la rugăciunile pentru morți, spre a vedea mai bine că această practică a Bisericii are temei în Revelație și ea nu este o invenție tîrzie a vreunui Sfînt Părinte sau un obicei statornicit cu timpul, ci este chiar o datorie în marea poruncă a iubirii, izvorită din adevărul de credință al Evangheliei.

Din punct de vedere creștin moartea poate avea trei înțelesuri : moarte fizică, adică despărțirea sufletului de trup ; moarte morală, cauzată de păcat (Romani 6, 13) și moarte veșnică (despărțirea pentru totdeauna de Dumnezeu).

Moartea fizică nu însemnează neființă, distrugere totală sau pieire a persoanei, deoarece sufletul este nemuritor (Ecclesiast 12, 7). Mîntuitorul spune tîlharului de pe cruce că va fi cu El în rai, chiar în ziua morții (Luca 23, 43). De asemenea parabola cu dreptul Lazăr și bogatul nemilostiv arată continuitatea vieții sufletului dincolo de mormînt, adică după despărțirea sufletului de trup, (Luca 16, 22—31). Apocalipsa vorbește despre sufletul sfinților care se roagă înaintea tronului lui Dumnezeu (Apocalipsa 5, 8). Hristos „stăpînește și peste morți și peste vii” (Romani 14, 9), iar „cel ce crede în El, chiar dacă va muri, va trăi” (Ioan 11, 25), adică moartea fizică nu poate suprima viața sufletească.

Adevăratul creștin nu se teme atît de moartea trupească, ci de moartea morală, de păcat, deoarece aceasta din urmă însemnează ruperea comuniunii cu Dumnezeu (Matei 10, 28). Moartea fizică nu poate despărți total pe cei ce cred în Hristos cel înviat din morți și se iubesc întru El (Romani 8, 35—37). De aceea, adevărații creștini țin — prin rugăciune — legătura iubirii cu cei adormiți în Domnul.

Cei ce au murit nu mai pot face nimic pentru mîntuirea lor (Matei 22, 13), însă ei pot fi ajutați prin rugăciunile celor vii, mai ales ale Bisericii. În Sfînta Scriptură nu numai că nu sînt oprite astfel de rugăciuni, ele fiind de fapt manifestarea iubirii pentru cei adormiți, ci sînt chiar practicate și devin o datorie în marea poruncă a iubirii evanghelice.

În *Vechiul Testament*, la moartea cuiva se făcea plîngere mare și se ținea post șapte zile (I Regi 31, 11—13). Evreii aveau rugăciuni speciale pentru morți pe care le repetau în fiecare an (Judecători 11, 40). La rugăciuni se adăugau și fapte de milostenie. Astfel Tobit, pe patul de moarte, spune fiului său : „Împarte pîinea ta la mormîntul dreptilor, dar celor păcătoși să nu le dai” (cap. IV, vers. 17), adică milostenia să fie făcută săracilor drepti și temători de Dumnezeu.

Iisus Sirah, în cartea *Înțelepciunii sale* (7, 35), spune : „Dărnicia ta să atingă pe toți cei în viață, și chiar morților fă-le parte de ea”.

Mărturia cea mai limpede despre folosul rugăciunilor pentru morți se vede în Cartea a doua a Macabeilor (12, 39—46), unde Iuda Macabeul, în urma unei lupte în care au căzut mulți iudei, voind să ridice trupurile celor căzuți, a aflat sub hainele lor lucruri închinete idolilor din Iamnia. Și pentru acest păcat s-a rugat împreună cu mulțimea ca Dumnezeu să-i ierte pe cei morți. Apoi au fost aduse jertfe pentru păcatul comis. Despre această ati-

tudine cartea spune : „Drept aceea, sfint și cucernic gând a fost, că a adus jertfă de curățire pentru cei morți, ca să se slobozească de păcat“ (vers. 46).

În *Noul Testament*, se arată posibilitatea ca unele păcate să fie iertate și după moarte. Numai păcatele împotriva Sfintului Duh nu se iartă nici în veacul acesta, nici în cel viitor : „Oricine va zice cuvânt împotriva Fiului Omului, iertat va fi lui ; dar cine va fi zis împotriva Duhului Sfint nu va fi iertat lui nici în veacul acesta, nici în cel ce va să fie“ (Matei 12, 31—32). Păcatele împotriva Duhului Sfint, și deci nu se iartă după moarte sînt : necredința, apostasia, desnădejdea, împietrirea inimii în ură și nepocăința. De aceea, Biserica — potrivit canoanelor — nu se roagă pentru cei ce au murit în erezie ¹⁾, ca unii ce au căzut din adevărul credinței, și nici pentru sinucigași întrucît desnădejdea este păcat împotriva Sf. Duh.

Sfinta Scriptură arată că Mîntuitorul deseori a făcut minuni nu fiindcă a fost rugat de cineva, ci fiindcă alții s-au rugat pentru acela ca spre pildă : vindecarea copilului unui slujbaş roman (Ioan 4, 46—53), vindecarea fiicei femeii cananeence (Matei 15, 21—28), vindecarea slăbănogului din Capernaum (Matei 7, 5—10); învierea fiului văduvei din Nain (Luca 7, 11—15), învierea fiicei lui Iair (Luca 8, 42—56), învierea lui Lazăr (Ioan 11, 1—44). De asemenea Apostolul Petru a înviat în Iope pe Tavita, o femeie cunoscută prin faptele ei bune. Toate aceste învieri au fost săvîrșite, nu prin rugăciunile celor morți, ci pentru că alții s-au rugat în locul lor.

Mîntuitorul însuși arată că prin credință și iubire totul este posibil : „Toate cite veți cere, rugîndu-vă cu credință, veți primi“ (Matei 21, 22 ; Marcu 9, 23), mai ales cînd se caută Împărăția lui Dumnezeu (Matei 6, 33). De aceea, Sfîntul Apostol Pavel scrie într-un din epistolele sale : „Vă îndemn deci, înainte de toate, să faceți cereri, rugăciuni, mijlociri, mulțumiri, pentru *toți oamenii*. . .“ și adaugă : „...Că acesta este lucru bun și primit înaintea lui Dumnezeu, Mîntuitorul nostru“ (I Timotei 2, 1—3). Apostolul nu oprește rugăciunile pentru cei adormiți, ba chiar spune că atît de mare era iubirea unor creștini pentru cei adormiți și atît de mare era credința lor că-i pot ajuta, încît se botezau pentru ei (I Corinteni 15, 29). Mormîntul nu poate stăvilii sau frînge iubirea (I Corinteni 13, 8) și din acest motiv rugăciunea pentru morți este o datorie : „Datori sîntem să putem sufletele pentru frați“ (I Ioan 3, 16), căci mai mare dragoste decît aceasta nimeni nu are, decît să-și pună sufletul pentru semenii săi (Ioan 15, 13).

Practica rugăciunii și pomenirii morților este atestată de mărturiile *apostolice și patristice*. Între cele mai vechi liturghii care ni s-au păstrat se află liturghia din cartea a VIII-a din *Constituțiile Apostolice*. În această liturghie se menționează pomenirea morților, începînd mai întîi cu sfinții : „Încă aducem Ție (această jertfă) pentru toți sfinții care din veac ți-au plăcut Ție, pentru patriarhi, prooroci, drepți, apostoli, martiri, mărturisitori,

¹⁾ Pr. Magistr. I. Chirvasie, *Pentru care morți se roagă Biserica*, în rev. „Studii Teologice“, II, an X (1958), nr. 9—10, pp. 557—568.

episcopi, diaconi, ipodiaconi, lectori, cîntăreți, pentru toate fecioarele, văduvele, laicii și pentru toți al căror nume îl știi²⁾.

În liturgia Sfintului Iacob se întîlnește de asemenea pomenirea celor adormiți: „Adu-ți aminte, Doamne Dumnezeu, de sufletele și de tot trupul pe care l-am pomenit și pe care nu l-am pomenit, adu-ți aminte de cei drept credincioși de la Avel cel drept pînă în ziua de astăzi. Însuți odihnește-i acolo unde e țara celor vii, în împărăția Ta, în desfătarea raiului, în sinul lui Avraam, al lui Isaac și al lui Iacob, al părinților noștri, de unde a fugit durerea, întristarea și suspinarea, unde strălucește lumina feței Tale și totdeauna luminează³⁾.

În liturgia Sf. Vasile cel Mare († 379), cei morți sînt pomeniți la proskomidie; după citirea Evangheliei într-o ectenie specială și după sfîntirea darurilor: „Pentru iertarea păcatelor și odihna sufletelor robilor lui Dumnezeu (N.), în loc luminat, de unde a fugit toată durerea, întristarea și suspinarea. Odihnește-i, Dumnezeu nostru, și-i sălășuiește pe dînșii unde strălucește lumina feței Tale⁴⁾.

Despre pomenirea morților avem mărturii la scriitori bisericești și Sfinți Părinți încă din veacurile primare.

Tertulian († 240) scrie în una din operele sale⁵⁾: „Noi aducem ofrande pentru cei morți în fiecare an la ziua morții lor“.

Sf. Epifanie din Salamina († 403), combătînd învățătura lui Arie, care nega rostul și eficacitatea rugăciunilor pentru cei morți, scrie: „Pentru cei morți se fac pomeniri pe nume săvîrșindu-se rugăciuni și servicii publice și milostenii⁶⁾.

Sf. Ciril al Ierusalimului († 386) adevărește aceeași practică a Bisericii: „Noi ne rugăm pentru Sfinții Părinți și episcopi adormiți și, în scurt, pentru toți cei mutați înainte de noi, crezînd că vor dobîndi cel mai mare folos sufletele pentru care se face rugăciunea la jertfa sfîntă și preainfricoșătoare ce este pusă înainte⁷⁾.

Istoricul Eusebiu al Cezareei († 340), vorbind despre moartea împăratului Constantin cel Mare, scrie: „Tot poporul cu preoții adresa lui

²⁾ *Constituțiile Apostolice*, Migne, P.G., I, col. 1105.

³⁾ Daniel, *Codex liturgicus ecclesiae universae*, Lipsca, 1853, t. IV, p. 120—121, citat la Pr. Dr. Ioan Zugrav, *Cultul morților*, Cernăuți, 1937, p. 14.

⁴⁾ Rugăciunile pentru morți se află și în liturgia armeană, liturgia Sf. Marcu, liturgia coptă, liturgia etiopiană, liturgia lui Teodor de Mopsuestia. cf. I. Zugrav, *Op. cit.*, p. 17—18. Pentru pomenirea morților în liturgia de rit sirian, vezi Diac. Drd. Aruppala Gheevarghis, *Grija pentru cei morți în cultul Bisericii Ortodoxe de rit sirian din India în comparație cu cel al Bisericii Ortodoxe de rit bizantin*, în rev. „*Orthodoxia*“, an XXIII (1971), nr. 3, p. 415—428. Rugăciunile pentru morți se află de asemenea și în liturgia romană, spaniolă, galicană — (vezi Mitrofan de Konewets, *Viața repausaților noștri*, trad. Iosif Mitropolit Primat, ed. II, București, 1899, p. 104) — ceea ce demonstrează că această practică era generală în Biserica încă din veacurile primare.

⁵⁾ „... Oblationes pro defunctis pro natalitiis annua die faciamus“, în *Liber de corona militis*, c. III, Migne, P. L., II, col. 99, și *De exhortatione castitatis*, cap. XI, Migne, P. L., I, col. 975.

⁶⁾ *Adversus haereses*, cartea III, cap. LXXV, 7 și 27. P. G., XLII, col. 513.

⁷⁾ *Cateheza V mistagogică*, c. 9, P. G., XXXIII, col. 1116; vezi și Sf. Chiril al Ierusalimului, *Catehezele*, partea II, trad. D. Fecioru, în colecția „*Izvoarele Ortodoxiei*“, București, 1945, p. 570.

Dumnezeu rugăciuni fierbinți însoțite de lacrimi și de adânci suspine pentru sufletul împăratului Constantin⁸⁾.

Fericitul Augustin (†430), învață și el despre binefacerile rugăciunii pentru cei adormiți: „Nimeni nu trebuie să se îndoiască că într-adevăr rugăciunile Sfintei Biserici, jertfa mîntuitoare și milosteniile făcute pentru sufletele morților ajută ca Domnul să fie mai milostiv decît meritau ei, după păcatele lor”⁹⁾.

Sfîntul *Ioan Damaschinul* (†749), se exprimă astfel cînd vorbește despre rugăciunile pentru morți la sf. liturghie: „Un folos cit se poate de mare credem că va fi pentru sufletele la care se referă rugăciunea sfintei și înfricoșatei Jertfe care este pusă înainte”¹⁰⁾.

În cele ce urmează, vom expune învățătura despre rugăciunile pentru cei adormiți în Domnul așa cum se întîlnește ea în opera unui Sfînt Părinte, reprezentativ pentru Ortodoxie și care, pe lîngă faptul că a fost un mare iubitor de oameni și un mare păstor de suflete, era și un neîntrecut interpret al Sfintei Scripturi.

După învierea lui Hristos, moartea nu mai are puterea de altădată, ea poate fi învinsă. Cei ce cred în Hristos trăiesc cu nădejdea învierii și astfel moartea fizică nu este decît o trecere spre o altă viață, ea nu înseamnă o totală neființă. Sfîntul *Ioan Gură de Aur* numește și consideră moartea: odihnă, călătorie, trecere, și întocmai ca Sfîntul Apostol Pavel odinioară (Filipeni 1, 21) o înfruntă cu mult curaj și o socotește chiar prilej de bucurie, atunci cînd ea găsește pe credincios în stare de sfințenie, credință și iubire.

Într-una din omiliile sale la Geneză, Sfîntul *Ioan* se exprimă astfel: „Moartea nu este în definitiv decît o odihnă, o călătorie, o trecere de la o stare nedesăvîrșită la una desăvîrșită”¹¹⁾, sau, în altă parte: „acum, datorită lui Dumnezeu, moartea nu mai este decît o odihnă... Acum noi avem numeroase garanții ale învierii”¹²⁾.

Tăria în fața morții provine din adevărata cunoștință despre ea. Atitudinea unui adevărat creștin față de moarte o subliniază Sf. *Ioan Gură de Aur* astfel: „Moartea este cu adevărat un lucru cutremurător și groaznic pentru cei care nu sînt inițiați în dumnezeiasca filozofie... Dar noi,

⁸⁾ *Vita Constantini*, lib. IV, cap. 71, Migne, P. G., XX, col. 1 125.

⁹⁾ „Orationibus vero sanctae Ecclesiae et sacrificio salutari et elemosynis, quae pro eorum spiritibus erogantur, non est dubitandum mortuos adjuvari; ut cum miseri cordius agatur a Domino, quam eorum peccata meruerunt” — *Sermo* 172,2, Migne P. L. XXXVIII, col. 936.

¹⁰⁾ *Laudă la martira Varvara*, c. 22, Migne, P. G. XCVI, col. 813; idem, *Despre cei adormiți în credință*, c. 21, Migne, P. G. XCV, col. 249 și 268.

¹¹⁾ *Hom. XLV, 2 în Genesim*, Migne, P. G. LIV, col. 416.

¹²⁾ *Hom. LXVII, 4 în Genesim*, Migne, P. G. LIV, col. 577.

care prin harul lui Dumnezeu am învățat tainele, minunile ascunse ale înțelepciunii Sale, care vedem în moarte o plecare, noi n-avem dreptul să ne temem de ea; ba chiar avem datoria de a o primi cu bucurie și curaj, pentru că ea este trecerea din această viață plină de încercări la o viață mult mai bună, mult mai slăvită și fără de sfârșit¹³⁾.

În multe din omiliile sale, Sf. Ioan Gură de Aur se pronunță împotriva unei atitudini de desnădejde în fața morții. El îndeamnă adesea pe credincioșii săi să nu plîngă peste măsură pe cei adormiți în credință, de vreme ce au nădejdea învierii: „Vrei să știi de ce nu este acum timp pentru lacrimi? Aceasta este marea taină a înțelepciunii lui Dumnezeu. Într-adevăr, sufletul, părăsind o casă de lut, merge la Stăpînul său; și tu pentru aceasta plîngi? Aceasta ar trebui să o faci mai degrabă cînd se naște un copil, deoarece moartea e o naștere mai bună decît prima. Cel care moare merge către o altă lumină... Intrarea unui împărat într-un oraș nu se face cu atîta liniște cu cîtă iese din trup sufletul, purtat fiind de îngeri”¹⁴⁾.

Cuvintele de mai sus nu exprimă în gîndirea Sfîntului Părinte o atitudine pesimistă față de valoarea vieții pămîntești, ci una realistă, avînd în vedere că ea este o continuă și susținută luptă cu păcatul, un neconținut efort pentru a putea săvîrși binele. Sfîntul Ioan nu vrea să spună că trebuie să renunțăm la viață, care este un dar al lui Dumnezeu, ci doar că, pentru adevăratul creștin, moartea sa sau a celor dragi, nu este o pierdere irecuperabilă generatoare de durere nesfîrșită. Ca o încheiere a luptei și ca o trecere spre un mod de viață superior, moartea fizică este pentru el și bucuria întîlnirii cu Dumnezeu.

Sfîntul Ioan Gură de Aur învață că nu moartea este prilej de întristare și plîngere, ci starea în care credinciosul se află în momentul morții. Astfel, dacă pentru cei drepti și virtuosi moartea este trecere spre fericire, Sfîntul Părinte nu ascunde faptul că sub altă formă se prezintă ea și alte consecințe are pentru cel care viețuiește în păcat. Această tonalitate răzbate în opera sa mai ales cînd tratează despre sfîrșitul creștinului, adică trecerea lui din viața aceasta. Deci, se observă că Sfîntul Ioan nu idealizează moartea, ci își manifestă seriozitatea față de marea valoare pe care o are felul de viață al creștinului aici pe pămînt: „Nu moartea este un rău — se exprimă el — ci chinurile care îi urmează; moartea nu este decît un bine, pentru că mergi la Hristos. În realitate, binele sau răul există după moarte. Așadar, să nu plîngem fără deosebire pe toți cei ce mor, nici să nu fericim pe toți cei ce trăiesc. Dar cum trebuie să facem? — se întreabă Sfîntul Ioan. Și răspunde: „Să plîngem pe cei păcătoși, nu numai cînd mor, ci chiar în timpul vieții lor; să ne bucurăm de cei drepti nu numai cînd trăiesc, ci încă și după ce au murit. Primii sînt morți chiar atunci cînd trăiesc, ceilalți trăiesc și în moarte (apotanontes xosin). Aceia trebuie să fie pentru toți un motiv de lacrimi, deși sînt vii, pentru

¹³⁾ Hom. LXXX, 1 in Joannem, Migne, P. G. LIX, col. 447.

¹⁴⁾ Hom. XXI, 4 in Acta Apostolorum, Migne, P. G. LX, col. 168.

că ei supără pe Dumnezeu; aceștia sînt fericiți chiar cînd părăsesc pămîntul, pentru merg la Hristos" ¹⁵⁾.

Sfîntul Ioan Gură de Aur relevă că viața trăită în păcate slăbește și rupe comuniunea de iubire cu Dumnezeu, fapt care atrage după sine nefericirea în viața viitoare. Dimpotrivă, o viață trăită în săvîrșirea bine-lui aduce și aici, și în viața viitoare, fericirea și bucuria pe care o dă intimitatea și dialogul de iubire cu Dumnezeu, cu toți Sfinții: „Oriunde se găsesc, păcătoșii sînt totdeauna departe de Împărat (Dumnezeu) și pentru aceasta ei sînt vrednici de compătimire. Dreptii, aici — jos sau acolo — sus, sînt neconținut cu Împăratul, dar acolo sus într-un mod superior și mult mai intim, nu prin simbol (imagine) și credință (on dia eidous, on dia pisteos), ci față către față" ¹⁶⁾. Deci, numai păcatul este motiv de întristare și plîngere, fiindcă el desparte pe credincios de Dumnezeu. De aceea, adevărata moarte vrednică de plîns este — după Sfîntul Ioan Gură de Aur — moartea morală.

Părerea de rău pentru semenii noștri care nu au trăit în strînsă legătură de iubire cu Dumnezeu izvorăște lacrimi de durere și de cerere a milostivirii lui Dumnezeu pentru sufletele lor. În acest sens, Sfîntul Ioan îndeamnă: „Plîngeți pe cei necredincioși, plîngeți pe cei ce nu se deosebesc cu nimic de păgîni, pe morții care au plecat din această lume fără luminarea sau pecetea (dumnezeiască) ¹⁷⁾. Aceștia sînt vrednici de lacrimile și strigătele noastre de durere, ei sînt afară de cămara împărătească, împreună cu cei condamnați și pedepsiți... Plîngeți pe bogații care au murit fără să fi dobîndit pentru suflet nici un folos din bogățiile lor, pe cei care au putut să obțină iertarea păcatelor și n-au voit" ¹⁸⁾.

Dar Sfîntul Ioan Gură de Aur precizează că nu sînt de ajuns numai lacrimile pentru cel ce a murit neîmpăcat cu Dumnezeu, ci trebuie ca iubirea pentru cel adormit să se arate în fapte de iubire către semenii, binefaceri făcute în numele celui răposat, pentru sufletul său: „Dacă răposatul este un păcătos (amartolos o tetnikos) care a săvîrșit față de Dumnezeu multe păcate, atunci el trebuie să fie plîns, dar nu trebuie să ne oprim numai la lacrimi, căci lacrimile nu sînt lui de nici un folos, ci trebuie să săvîrșim lucruri capabile de a-i procura o anumită ușurare (alinare); acestea sînt milosteniile și ofrandele (eleimosinas kai prosforas)" ¹⁹⁾.

Combătînd adesea înmormîntările cu mult fast, care necesitau mari cheltuieli în vremea sa, Sfîntul Ioan Gură de Aur atrage atenția că faptele de iubire pentru cei sărmani și nevoiași folosesc mai mult sufletului celui adormit decît plînsetele și funerariile somptuoase: „Ceea ce cinstește pe adormit nu sînt nici plînsetele, nici suspinurile, ci imnele și cîntecele de psalmi; o viață petrecută în săvîrșirea binelui. Dreptul, plecînd din lume,

¹⁵⁾ Hom. III, 3 in Epist. ad Philippenses, Migne, P. G. LXII, col. 202—203.

¹⁶⁾ Ibidem.

¹⁷⁾ Se referă la Botez și Mirungere.

¹⁸⁾ Hom. III, 4 in Epist. ad Philippenses, Migne, P. G. LXII, col. 203.

¹⁹⁾ Hom. LXII, 5 in Joannem, Migne P. G. LIX, col. 348.

se va afla în compania îngerilor, chiar dacă nimeni nu va însoți funera-
rile sale..."²⁰). Apoi adaugă: „Vrei să cinstești pe cel plecat (mort)?
Cinstește-l altfel: fă milostenii, fapte bune, Liturghii (eleimosinas, eirge-
sias, leitourgias)"²¹).

Intr-o altă omilie, Sfântul Ioan relevă, cu elocvența pe care o genera
marele său talent oratoric, eficacitatea nebănuită a faptelor săvârșite din
iubire. În acest sens, milostenia făcută pentru sau în numele celor adormiți
este o haină nepieritoare, deoarece puterea iubirii se extinde și dincolo
de mormînt și va fi o mărturie favorabilă în ziua judecării: „Dacă vei
să-ți arăți iubirea față de cel adormit, îți indic eu altă cale, te învăț
secretul pregătirii hainelor cu care va învia și care-l vor acoperi de slavă,
haine pe care nu le vor strica nici viermii, nici timpul și pe care nici
furii nu vor ști să le dezbrace. Mă întrebi care sînt acestea? — Haina
milosteniei. Această haină va învia cu cel răposat, căci sigiliul milosteniei
este cu el. Acestea sînt hainele care vor fi pregătite oamenilor ce vor
auzi atunci cuvintele: „Am fost flămînd și Mi-ați dat ca să mînc, am
fost gol și M-ați îmbrăcat..."²²).

Pentru a sublinia folosul milosteniei făcută pentru cei adormiți, Sfin-
tul Ioan Gură de Aur citează cazul Tavitei (Faptele Apostolilor 9, 36), pe
care a înviat-o Sfântul Apostol Petru: „... milostenia a înviat morții, cînd
văduvele sărace mărturisiseră tot binele pe care-l făcea lor Dorcas"²³).
Binefacerea milosteniei pentru sufletele celor răposați o prezintă același
Sfînt Părinte nu numai o dată în omiliile sale: „Mulți au fost ajutați
prin milosteniile altora. Dacă n-au fost deplin eliberați, cel puțin au
primit o oarecare ușurare. Dacă nu ar fi așa, cum ar fi mîntuiți copiii
mici? Ei nu pot face nimic pentru ei înșiși, totul cade pe seama părinților
lor. Adesea mîntuirea multor copii a fost fapta mamelor lor. *Dumnezeu
ne-a dat multe căi de mîntuire; să nu le nesocotim* (subl. n.) — pollas
imin o Teos tou rokestai dedoken odous, monon mi amelomen)"²⁴).

Sfîntul Ioan Gură de Aur nu se mulțumește numai să spună credin-
ciosilor săi că milosteniile (pomenile) ajută sau sînt de folos pentru cei
adormiți, ci el indică și modul în care acestea trebuie făcute, avîndu-se
în vedere în primul rînd săracii și văduvele: „Noi putem, da, noi putem,
dacă-i voim binele celui răposat, să-i facem chinurile mai ușoare. Săvîr-
șind pentru el dese rugăciuni și dăruind bogate milostenii, chiar dacă
acela e nevrednic, Dumnezeu ne aude"²⁵). Și pentru a sprijini această
afirmație Sfîntul Părinte motivează: „Dacă pentru Pavel a mîntuit pe
alții, și a cruțat pe unii pentru alții, cum nu va face (Dumnezeu) aceasta
și pentru noi?"²⁶).

²⁰) Ibidem.

²¹) Ibidem.

²²) Hom. LXXXV, 5 in Joannem, Migne, P. G. LIX, col. 466.

²³) Ibidem, col. 467.

²⁴) Hom. XXI, 4 in Acta Apostolorum, Migne, P. G. LX, col. 169.

²⁵) Ibidem.

²⁶) Ibidem.

Cei rămași în viață trebuie să facă tot ce le stă în putință pentru a-și arăta grija lor față de sufletul celui adormit. În acest înțeles, ei trebuie să facă milostenie, să ajute pe cei săraci și pe văduve fie prin bunurile celui răposat, fie prin cele ale rudelor lui. Important este ca în numele celui plecat din această viață, pentru sufletul său, să se săvârșească cit mai mult bine : „Cu bunurile celui păcătos, cu ale tale, la alegerea ta, ajută pe săraci, dăruiește ulei sau chiar apă. Nu poți face milostenie cu propriile tale bunuri, fă-o cu resursele alor săi. Nu se poate să o faci prin el însuși (adică răposatul), să se facă pentru el. Soția sa atunci să întindă mîna cu încredere, pentru că ea va plăti prețul răscumpărării lui. Cu cit mai mult (cel adormit) a săvîrșit păcate, cu atît are nevoie mai mult de ajutorul milosteniei . . . Mai puține cheltuieli și mai puțină grijă pentru monumente și ceremonii funebre ! ; văduvele să fie mai mult sprijinite — aceasta este datoria cea mai mare față de morți”²⁷⁾.

Cei care se bucură de milostenia făcută în numele celui adormit să se roage pentru acesta, cerînd milostivirea lui Dumnezeu. O astfel de întrajutorare și grijă pentru mintuirea aproapelui nu rămîne indiferentă lui Dumnezeu. De aceea Sfîntul Părinte îndeamnă : „Spuneți-le lor (adică văduvelor și săracilor) numele lui (al răposatului), cereți-le lor să se roage neîncetat pentru el ; aceasta înduplecă pe Dumnezeu. Un altul să dea milostenie în locul celui răposat, dacă nu mai este el însuși ca s-o facă. Aceasta este o dovadă a milostivirii dumnezeiești. Văduvele care-l înconjoară plîngînd vor putea să-l sustragă nu de la moartea prezentă, ci de la moartea veșnică”²⁸⁾.

Sfîntul Ioan Gură de Aur nu se îndoiește că faptele izvorîte din iubire și din dorința mîntuirii aproapelui ajută sufletului celui adormit în credință : „Aceste fapte aduc ușurare (paramitian), căci auzi ce zice Dumnezeu : Voi cruța cetatea aceasta pentru Mine și pentru robul Meu David (4 Regi 20, 6). Dacă numai amintirea dreptului a valorat atît de mult, atunci cum nu vor prețui faptele bune săvîrșite pentru cel mort ?”²⁹⁾.

În acest context, Sfîntul Ioan arată că soția, prietenii sau copiii pe care îi avem trebuie să fie virtuoși, evlavioși, ca să facă, după moartea noastră, milostenii pentru noi : „Este propriu virtuții — scrie el — de a avea prieteni, soție, copii virtuoși . . .”³⁰⁾. Rugăciunile pentru cei adormiți au o importanță deosebită mai ales cînd ele sînt însoțite de prescurile (ofrandele) care se aduc la Sfînta Liturghie pentru ei : „Aceasta poți face celui mort, să-l ajuți nu prin lacrimi sau tînguii, ci prin rugăciuni, cereri, milostenii și ofrande (prescuri) căci acestea nu sînt ne folositoare și nu fără rost pomenim la dumnezeieștile Taine pe cei adormiți, și nu în zadar ne rugăm pentru ei Mielului înjunghiat care spală păcatul lumii, ca să le dea lor o anumită ușurare. Nici cel ce stă în fața jertfelnicului nu strigă zadarnic în timpul înfricoșătoarei Taine : să ne rugăm pentru toți cei ce au murit întru Hristos și pentru cei care îi pomenesc pe ei. Căci dacă

²⁷⁾ *Ibidem.*

²⁸⁾ *Ibidem.*

²⁹⁾ *Hom. III, 4 in Epist. ad Philippenses*, Migne, P. G. LXII, col. 204.

³⁰⁾ *Hom. XXI, 5 in Acta Apostolorum*, Migne, P. G. LX, col. 170.

nu s-ar face pomenirea lor, nici aceste cuvinte nu s-ar afla aici. Fiindcă slujbele noastre (ta imetera) nu sînt comedii (jocuri de scenă — skini), ci acestea au fost rînduite prin Sfîntul Duh³¹⁾.

Sfîntul Ioan Gură de Aur relevă că pomenirea morţilor la Sf. Liturghie nu este o datină tîrzie, ci ea a fost rînduită de Sfinţii Apostoli : „Nu în zadar ne-au lăsat lege Apostolii de a pomeni la înfricoşătoare Taine pe cei decedaţi ; ei ştiau că aceasta este pentru cei adormiţi o preţioasă binefacere, o mare uşurare”³²⁾. Acelaşi lucru îl subliniază Sfîntul Ioan într-o altă omilie a sa astfel : „În mîinile preotului este jertfa (i tusia), toate cele pregătite sînt acolo ; de faţă sînt îngerii şi arhanghelii, este prezent Fiul lui Dumnezeu ; toţi sînt străbătuţi de o teamă profundă : în această linişte totală se aude aceea voce (a diaconului care se roagă pentru cei morţi) ; şi crezi că aceasta e în zadar ? Atunci în zadar (fără folos) sînt cele ce se pun înainte pentru Biserică, pentru preoţi, pentru întreg universul. Să nu fie ! Nu vă îndoiiţi, totul se împlineşte în credinţă. Ce crezi despre ofrandele făcute pentru martiri şi de invocarea lor în acel ceas ? Pentru toţi este o mare cinste să fie pomeniţi cînd Stăpînul este de faţă, cînd se reînnoieşte moartea aceea, înfricoşătoarea Jertfă, taina negrăită . . . În timpul Sfintei Jertfe este pentru toţi o mare cinste de a fi pomeniţi (la altar)”³³⁾.

Este demn de reţinut felul în care Sfîntul Ioan Gură de Aur justifică — în marea poruncă a iubirii — rugăciunile pentru cei adormiţi : „A voit Dumnezeu să ne ajutăm unii pe alţii . . . , căci pentru ce a poruncit să ne rugăm pentru pacea şi bunăstarea lumii, pentru toţi oamenii ? Între toţi oamenii se află şi tilhari, jefuitori de morminte, hoţi şi alţi răufăcători, totuşi ne rugăm pentru toţi, ca să se întoarcă spre bine. Precum ne rugăm pentru aceşti vii, care nu se deosebesc cu nimic de cei morţi, tot astfel se cuvine să ne rugăm şi pentru aceia (adormiţi)”³⁴⁾.

Pătruns de o iubire atotcuprinzătoare, care doreşte mîntuirea tuturor, Sfîntul Părinte îndeamnă : „Să venim în ajutorul lor (celor adormiţi) şi să-i pomenim. Dacă jertfa lui Iov a iertat greşelile fiilor săi (Iov 1, 5), pentru ce să te îndoieşti atunci că noi nu vom aduce o uşurare morţilor pentru care ne rugăm ? Dumnezeu obişnuieşte de a împlini o dorinţă a unora pentru alţii . . . ”³⁵⁾.

Viaţa aceasta oferă posibilitatea manifestării iubirii lucrătoare (Galateni 6, 5) faţă de vii şi faţă de morţii, pentru sufletele cărora trebuie să ne rugăm cerînd de la Dumnezeu bunul cel mai vrednic de dorit : mîntuirea. În cuvintele Sfîntului Ioan Gură de Aur se observă accentele unei iubiri totale, fără secţionări. El este conştient că în Biserică şi cei adormiţi

³¹⁾ Pneumatos gar diataxei tauta ginetai — *Hom. XLI, 4 in Epist. I ad Corinthios*, Migne, P. G. LXI, col. 361.

³²⁾ *Hom. III, 4 in Epist ad Philippenses*, Migne, P. G. LXII, col. 204. În altă omilie se spune : „Ofrandele pentru morţi nu se aduc în zadar, nici rugăciunile, nici milosteniile ; toate acestea sînt rînduite prin Sfîntul Duh, care vrea ca noi să ne ajutăm unii pe alţii”. *Hom. XXI, 5 in Acta Apostolorum*, Migne, P. G. LX, col. 170.

³³⁾ *Hom. XXI, 5 in Acta Apostolorum*, ibidem.

³⁴⁾ *Hom. III, 4 in Epist. ad Philippenses*, Migne, P. G. LXII, col. 204.

³⁵⁾ *Hom. XLI, 5 in Epist. I ad Corinthios*, Migne, P. G. LXI, col. 361.

în credință participă la viața acesteia, în marea comuniune de iubire ce trece dincolo de mormint, depășind locurile și timpurile : „Să nu uităm a veni în ajutorul celor plecați dintre noi și a ne ruga pentru ei : pământul întreg este un loc vast de mijlocire comună. Pentru aceasta noi — spune Sf. Ioan — ne rugăm cu încredere pentru întreaga lume și, împreună cu martirii, cu mărturisitorii și cu preoții, pomenim pe cei adormiți” ³⁶⁾.

Precum într-un trup viu, mădulele se ajută unele pe altele formînd o unitate, tot astfel membrii Bisericii trebuie să se ajute unii pe alții, deoarece mintuirea nu este numai un fapt strict individual, ci ea are — în legătura iubirii — un caracter sobornicesc. Expresia acestei într-ajutorări și iubiri care caută și mîntuirea altuia se află și în rugăciunea pentru cei adormiți în Domnul. „Noi sîntem un singur trup, chiar dacă unele mădule sînt mai strălucitoare decît altele ; e posibil — scrie Sf. Ioan — ca noi să dobîndim iertarea totală a greșelilor celor adormiți prin rugăciunile și darurile care se aduc pentru aceia pe care noi îi numim cu ele” ³⁷⁾.

Credința că prin rugăciuni și fapte de iubire putem ajuta pe cei dragi ai noștri mutați din această viață, ne dă nădejdea și ne deschide perspectiva săvîrșirii binelui în numele lor, pentru ei, pentru mîntuirea lor. Altfel, am rămîne într-un gol, într-o durere nesfîrșită și într-o lipsă de sens a vieții, ceea ce nu este conform Evangheliei care învață că acolo unde este credință și iubire cele ce nu sînt cu puțință la oameni sînt cu puțință la Dumnezeu (Luca 18, 27). De aceea, plin de nădejde, credință și iubire, Sf. Ioan Gură de Aur, întreabă : „De ce, așadar, durere, lacrimi și tînguiri cînd se poate dobîndi atîta iertare pentru cel plecat (mort)” ³⁸⁾.

În liturgia Sfintului Ioan Gură de Aur rugăciunile pentru cei adormiți se întîlnesc la proscomidie ; după ectenia celor chemați ; la ieșirea cu sfintele daruri și după sfințirea darurilor ³⁹⁾, ceea ce arată că ele nu sînt numai un subiect de teologhisire, ci unul de viață, sînt practica și iubirea Bisericii de totdeauna. Jertfa Euharistică se aduce pentru întreaga Biserică și nu pot fi excluși de la ea și lipsiți de binefacerea ei cei adormiți în dreapta credință.

*
*
*

Concluzii. Învățătura Sfintului Ioan Gură de Aur despre rugăciunile pentru cei adormiți în Domnul nu diferă cu nimic de ceea ce învață Evanghelia.

³⁶⁾ Ibidem.

³⁷⁾ Ibidem.

³⁸⁾ Ibidem.

³⁹⁾ „Pe toți cei adormiți din neamurile noastre, strămoși, moși, părinți, frați, surori și pe toți cei dintr-o rudenie cu noi, pe fiecare după numele său, să-i pomenească Domnul Dumnezeu întru împărăția Sa” (Rug. pentru morți la ieșirea cu Sfintele Daruri) ; „Pentru iertarea păcatelor și odihna sufletelor robilor lui Dumnezeu (N), în loc luminat, de unde a fugit toată durerea, întristarea și suspinarea ; odihnește-i Dumnezeul nostru și-i sălășluiește pe dinșii unde strălucește lumina feței Tale” (Rug. pentru morți după sfințirea Darurilor).

Sfântul Ioan Gură de Aur, ca mare interpret al Sfintei Scripturi, este conștient că ceea ce trăiește și practică Biserica își are temei în învățătura Mântuitorului transmisă prin Sfinții Apostoli. Nicăieri în Sfinta Scriptură nu sînt oprite rugăciunile pentru cei morți; ba mai mult, adesea Dumnezeu a împlinit cererile unora cînd alții s-au rugat pentru ei.

Rugăciunile, prescurile de la liturghie aduse pentru cei adormiți în credință și milosteniile săvîrșite în numele lor ajută sufletelor acestora dăruindu-li-se iertarea păcatelor pe care ei n-au mai avut timpul să le plîngă, sau n-au mai avut timpul să săvîrșească faptele pocăinței, dar n-au murit totuși în necredință.

A nu ne ruga pentru cei adormiți în Domnul, înseamnă a nu-i considera membri ai Bisericii (care cuprinde și pe cei vii și pe cei morți — (Romani 14, 9) și a-i exclude de la iubirea noastră, deoarece — după exprimarea Sfântului Ioan Gură de Aur — „Rugăciunea este o mărturie a iubirii”⁴⁰⁾. Deci a ne ruga pentru cei adormiți este nu numai un lucru bine primit, ci și o datorie: de a iubi pe toți oamenii și „a face pentru ei tot felul de rugăciuni” (I Timotei 2, 1—3). Aceasta înseamnă dreaptă credință și iubire deplină, adevărată; a nu căuta numai mîntuirea ta, ci și a altora (I Corinteni 10, 33).

⁴⁰⁾ Hom. XXVI, 2 in Acta Apostolorum, Migne, P. G. LX, col. 200.

CARE ERAU GRUPĂRILE SAU PARTIDELE RELIGIOASE PE TIMPUL MÎNTUITORULUI HRISTOS ?

de: Pr. dr. ATHANASIE NEGOIȚĂ

La predica profeților Ieremia, Ezechiel și celor care i-au urmat, iudeii, s-au convins că, din cauza depărtării de la calea cerului, Dumnezeu i-a pedepsit cu ducerea în exil ¹⁾. De aceea, reîntorși din robia babiloneană, ei au înțeles să fie zeloși împlinitori ai Legii de pe Sinai. Forma de guvernământ pe care și-au ales-o a fost cea teocratică, adică Dumnezeu să fie regele adevărat, iar conducătorii tereștri să fie numai niște servitori ai Lui. Acum apare în Ierusalim și în orașele mai de seamă ale Iudeii grupul cărturarilor ²⁾, care studiază Legea lui Moise, zi și noapte ³⁾. Slujitorii de la Templu, în frunte cu marele preot, ajung numai niște officianți ai ritualului mozaic, fiindcă cunoașterea Legii și aplicarea ei ajunge apanajul cărturarilor, din care au ieșit acei renumiți dascăli, cunoscuți sub numele de *rabi* ⁴⁾, cum de exemplu : Samai, Gamalieil, Hilel, iar mai apoi Akiba ș.a.

După învățătura profeților Vechiului Testament, numai Yahweh era Dumnezeu adevărat, zeii păgînilor nefiind decît niște idoli, lemne fasonate de mîini omenești. Mergînd pe această linie de gîndire, cărturarii iudei se mirau de ce Dumnezeu cel viu, cel adevărat, permite ca peste țara Lui, Țara Sfîntă, și peste poporul ei ales, să stăpînească neamurile cele

¹⁾ Ieremia n-a fost dus în exil, fiindcă se opusese ca Israel să facă alianță cu Egiptul contra Babiloniei, totuși el a păstrat continu legături cu exilații, cărora le-a expedit și o epistolă (Ieremia 29, 1). Ezechiel a fost dus în captivitatea babilonică, unde reușește să creeze curentul de „întoarcere la studiul Legii”.

²⁾ Grupul acesta este cunoscut sub denumirea de „partida scribilor”. Ei nu erau niște copişti, cum am înțelege astăzi, ci erau mai mult niște dascăli, care studiau pentru ei, dar instruiu și pe alții. Cuvîntul de scrib (*grammateus*), provenea din ebraicul *sofer* (rădăcina *sfr*) cu însemnarea de povestitor, predicator, dascăl).

³⁾ Spre a se obține o mică idee asupra stării de spirit, ce stăpînea sufletul unui scrib iudeu, în timpul Mîntuitorului, să se citească Psalmul 118 (în ebraică 119): „Zi și noapte cugetă la Legea Domnului, căci în Legea Domnului, el își găsește plăcerea lui” (Psalm 1, 2).

⁴⁾ Termenul *rabi* vine de la rădăcina *rabah* cu sensul de „a fi mare”, „a avea mult”. Substantivul *rav* sau *rab* a obținut sensul de „a fi mare, a fi magistru, dascăl”. Consonanta *i* este sufixul persoanei I singular, căci evreii și toți semiții nu spun „Domnule”, ci „Domnul meu”.

păgine, *goimii*⁵⁾. Dacă Israel este poporul ales al lui Dumnezeu, de ce el, Dumnezeu, îi lasă să fie umiliți de către cei care nu-l cunosc, de către idolatrii? Știm la ce persecuții diabolice au supus împărați ca Antioh al IV-lea Epifane⁶⁾ pe iudeii care nu cereau altceva decât să fie lăsați în pace, să-și trăiască religia strămoșească. Acest gând frământa mult pe cărturarii iudei și mai toți se străduiau să găsească o explicare a planului lui Dumnezeu. Neapărat, până la urmă, acest plan divin trebuia să se termine printr-o victorie totală a lui Israel, când urma să se instaureze împărăția mesianică. Explicările scribilor din această epocă⁷⁾ au dat naștere unei destule bogate literaturi numită apocaliptică⁸⁾, în care se dau sfaturi și îndemnuri și se prezicea viitorul. Pentru a fi mai bineprimite, aceste scrieri erau puse în gura personalităților venerate de către toți mozaicii. Enoh, Moise, Baruh, Esdra, Isaia și cei doisprezece patriarhi, rind pe rind, au fost puși să vorbească lui Israel, de către scriitorii de apocalipse. Aceștia nu erau niște impostori, cu scopul de câștig pentru înșelarea maselor, ci dimpotrivă, erau niște suflete aprinse pentru Dumnezeu și pentru o viață sfântă pe pământ. Pentru aflarea sau explicarea planurilor divine, repetăm, a apărut acest gen de scrieri, cunoscut astăzi sub numele de literatură apocaliptică. Această literatură a nutrit sufletele mozaicilor din cele două secole înainte de venirea Mântuitorului Hristos și încă un secol după aceea. Cum era și firesc, o atare literatură avea să aducă o frământare nebănuită în inima poporului iudeu, care aștepta cu înfrigurare desfășurarea evenimentelor prezise de către eshatologia literaturii și predicării apocaliptice. Unii oameni chiar renunțau la a se mai preocupa de lucrurile pămîntești, așteptînd inaugurarea erei mesianice, care să le aducă starea de beatitudine profețită. În mijlocul unei atari fierbințeli

⁵⁾ Termenul *goi*, la plural „*goim*”, cu sensul de nație, indica pe neiudei (necircumciși), adică am zice pe păgini. Cînd era vorba de poporul evreu, atunci era utilizată expresia sau cuvîntul „*am*” (Am Israel—poporul lui Israel).

⁶⁾ Urmașii (diadohii) lui Alexandru cel Mare au împărțit imperiul între ei. Lui Seleucos Nikator i-a revenit partea asiatică (Siria de astăzi), unde și-a întemeiat orașul Antiohia drept capitală, din care cauză mulți regi sirieni sau seleucizi au purtat numele de Antioh. Cel care i-a persecutat îngrozitor pe iudei a fost Antioh al IV-lea Epifane (175—163 î.Hr.), silindu-i pe mozaici să treacă la religia păgînă grecească.

⁷⁾ Secolul al II-lea înainte de Hristos și secolul al II-lea d.Hr.

⁸⁾ Cuvîntul vine de la grecescul „*apokalipsis*” rădăcina, „*apokalipto*—„a descoperi, a revela”. După exil, Dumnezeu n-a mai vorbit lui Israel prin profeți. Încetînd profetia, poporul simțea necesitatea cuvîntului lui Dumnezeu. Atunci a apărut literatura apocaliptică. De multe ori depășind limitele normale ale unei inspirații sănătoase, de aceea această literatură n-a intrat în canonul Sf. Scripturi. Indicăm mai jos cîteva publicații ce tratează despre apocaliptica iudaică: L. H. Brockington, *A Critical Introduction to the Apocrypha*, London 1961; R. H. Charles, *Religions Development between Old Testament and N. T.*, London 1914; R. C. Denton, *The Apocrypha, Bridge of the Old Testament*, Greenwich Conn. 1954; S. B. Frost, *Old Testament Apocrypha*, London 1952; H. Gressmann, *Der Ursprung der israelitischen-jüdischen Eschatologie*, Göttingen 1905; A. Hilgenfeld, *Die jüdische Apokalypik in ihrer geschichtlichen Entwicklung*, Jena, 1837; M. J. Lagrange, *Le messianisme chez les Juifs*, Paris, 1909; R. H. Pfeiffer, *A History of the New Testament Times*, New York, 1949; H. H. Rowley, *The Revelation of Apocalyptic*, London, 1963; D. S. Russell, *The Method and Message of Jewish Apocalyptic*, London, 1964; C. C. Torrey, *The Apocryphal Literature*, New Haven 1945.

sufletești, chiar s-a simțit nevoia unei luări de atitudine pentru liniștirea spiritelor aprinse, îndemnîndu-se la calm și așteptare, pînă cînd Dumnezeu își va împlini proiectele Sale pentru mîntuirea lui Israel. Atît cei aprinși pentru imediată venire a lui Mesia, cît și cei care o așteptau în chip moderat, își susțineau părerile lor pe baza profețiilor aflate în cărțile Vechiului Testament⁹⁾, pe care-l interpretau după considerațiile lor proprii.

Se înțelege că interpretările difereau între ele, de la om la om. Rezultatul a fost că în jurul ideilor vînturate de către anumiți indivizi mai înzestrați cu darul oratoric, a luat ființă o sumă de grupuri, ce cu timpul au devenit niște adevărate partide politico-religioase.

Care au fost partidele politico-religioase în timpul venirii în lume a Mîntuitorului Hristos? Între multele probleme care constituiesc studiul epocii intertestamentare se află și una destul de importantă: aceea de a ști care și cite au fost partidele sau grupările politice-religioase, cum și interdependența ce exista între ele.

Majoritatea publicațiilor contemporane, ce se ocupă de istoria Țării Sfinte în perioada venirii pe pămînt a Mîntuitorului Hristos, ne amintesc despre partida fariseilor a saducheilor, esenienilor, irodienilor și samarițenilor¹⁰⁾. Mai toate aceste publicații dau atenție deosebită fariseilor și saducheilor, nu pentru că ar fi desconsiderat pe celelalte grupări, ci pentru că partidele celelalte erau mai puțin cunoscute. Autorii clasici, Iosif Flaviu și Filon de Alexandria, martori oculari, ne-au vorbit foarte pe scurt de

⁹⁾ Cei mai în vîrstă ne amintim, cum în timpul războiului al doilea mondial, se interpreta Scriptura, în special Vechiul Testament, pentru a se arăta iminenta prăbușire a forțelor fasciste. Tot astfel și în timpul marilor persecuții ale lui Israel de către antiohieni, indivizi cu anumite sensibilități au scris apocalipse în genul cărții Daniel, prin care explicau suferințele prezente, îmbărbătau poporul în disperarea lui și dădeau asigurări noi, cum că împărăția lui Dumnezeu va apare în curînd.

¹⁰⁾ Cităm cîteva mai importante și care sînt mai la îndemînă: dr. V. Tarnavski, *Arheologia biblică*, 1930; J. Pineles, *Istoria evreilor*, Iași 1928; S. Dubnow, *Istoria universală a poporului evreu*, București 1946.

J. Bonsirven, *Le judaisme palestinien*, 2 vol., Paris 1934—35; J. Bonsirven, *La Bible apocryphe*, Paris, 1953; M. J. Lagrange, *Le judaisme avant Jésus Christ*, Paris, 1931; J. Ricciotti, *Histoire d'Israël*, tr. fr. P. Auvray, Paris, 1948; A. Robert-A. Feuillet, *Introduction à la Bible*, vol. II, *Nouveau Testament*, 2 ed. Paris, 1959; M. Simon, *Les sectes juives au temps de Jésus*, Paris, 1960;

F. V. Filson, *A New Testament History*, Philadelphia (I.d.); J. W. Lightley, *Jewish Sects and Parties in the Thime of Jesus*, London, 1925; G. F. Moore, *Judaism in the First Centuries of Christian Era*, 3 vol., Cambridge, Mass, 1927—1930; C. F. Pfeiffer, *A History of the New Testament Times*, New York, 1949; Idem, *Between the Testaments*, Grand Rapids, Mich., 1959; D. S. Russell, *Between the Testaments*, London, 1960; V. Tcherikover, *Hellenistic Civilization and the Jews*, Philadelphia, 1959; S. Zeitlin, *The Rise and Fall of the judaeen State*, Philadelphia, 1962.

W. Förster, *Neutestamentliche Zeitgeschichte, I, Das Judentum Palästinas zur Zeit Jesus und der Apostel*, 3. Aufl., Hamburg, 1959; M. Noth, *Geschichte Israels*, Göttingen, 1950; E. Schürer, *Geschichte des jüdischen Volkes im Zeitalter Jesu Christi*, 4. Aufl., 1901—1909; G. Schlatter, *Geschichte Israels von Alexander dem Grossen bis Hadrian*, 3. Aufl., Stuttgart, 1925; E. Sellin, *Geschichte des israelitisch-jüdischen Volkes*, 2. Vol., Leipzig, 1925.

ele. În publicațiile contemporane nu se arată care era deosebirea dintre zeloți și sicari¹¹⁾. Și lucrul acesta este important, fiindcă în ultima decadă, revistele de specialitate publică mereu articole cu titlul : A fost Iisus un esenian ? A fost el un sicar ? A fost un revoluționar ?¹²⁾. La aceste întrebări s-au dat multe răspunsuri și s-au emis multe păreri. Din nou, lumea cercetătorilor biblici se întreabă : Ce poziție a luat Iisus față de partidele politice sau religioase din timpul Lui ?

Din nefericire, nu cunoaștem numărul exact al partidelor care au existat. Știm doar că ele au fost nebănuite de multe. Aici le spunem numai numele : farisei, saduchei, asidei, irodieni, boetusieni, karaifi, samariteni, cărturari, preoți, leviți, zeloți, galileeni, hemerobaptiști, geniști, meriști, baptiști, nazoreeni, masboteeni, esenieni, terapeuți etc. De altfel nici nu este nevoie să le știm numărul lor precis, ci lucrul principal este să știm ce reprezenta fiecare din aceste grupări, cum și deosebirile ce existau între ele. Și mai grea este problema : care era numele adevărat al fiecăreia, fiindcă niciodată nu sînt folosite aceleași denumiri pentru unul și același grup^{12a)}. De multe ori aceste denumiri sînt termeni generici, dar nu specifici.

În enumerarea de mai sus, am semnalat pe preoți, leviți și cărturari, care propriu zis nu constituiau grupuri aparte, ci mai bine zis o clasă în societatea de atunci.

După cum se vede, problema aflării partidelor din sinul poporului iudeu, în timpul Mîntuitorului Hristos, nu este deloc ușoară, mai ales că nu cunoaștem nici momentul exact al ivirii acestor grupe sau partide, care încep să apară în secolul al II-lea înainte de Hristos și durează pînă în secolul al II-lea după Hristos, deci mai bine de patru secole.

Pentru studiul partidelor iudaice, izvorul principal ni-l procură scriitorul clasic Iosif Flaviu¹³⁾, în special pentru farisei și saduchei și poate și pentru zeloți și galileeni. După el vine filosoful iudeu Filon de Alexandria¹⁴⁾, apoi literatura iudaică¹⁵⁾ și cea creștină¹⁶⁾, care ne-au păstrat unele mici informații despre sectele religioase din timpul Mîntuitorului Hristos.

¹¹⁾ Cei mai mulți cercetători îl consideră unul și același grup.

¹²⁾ A apărut chiar o voluminoasă carte în care se pledează pentru teoria că Iisus ar fi fost un zeloț. Cf. S. G. F. Brandon, *Jesus and the Zealots*, Manchester University Press, 1967.

^{12a)} Nimirile de hemerobaptiști, nazorei etc. erau numai porecle date de către contemporani. Cum se numeau grupurile în interiorul lor nu putem spune; poate viitorul s-o poată face.

¹³⁾ Iosif Flaviu, *Bellum Judaicum*, II, 1 sq. și *Antiquitates Judaicae*, XVIII, 1, 1. XVIII, 1, 1.

¹⁴⁾ Filon de Alexandria, *Quod omnis probus liber*, 75—91 și *Apologia pro Iudaeis*, citată în extenso de către Eusebiu de Cesarea, în lucrarea *Praeparatio Evangelica*, VIII.

¹⁵⁾ Literatura rabinică în care intră Talmudul și celelalte scrieri din afara Talmudului, destul de numeroase.

¹⁶⁾ Cum de exemplu Sf. Epifanie în al său *Panarion* și Ipolit în al său *Elenchus* sau Respingerea tuturor ereziilor.

Sectă, partid sau grup? Din nefericire, nu există nici o definiție a cuvîntului *sectă*, acceptată de toată lumea¹⁷⁾. După cum se știe, noi cei de astăzi înțelegem, prin *sectă*, un grup de credincioși care se depărtează de la doctrina admisă de Biserică. Grupul s-a despărțit de Biserică, fie că a fost excomunicat, fie din proprie inițiativă.

În iudaism, nu există totdeauna o atare motivare, fiindcă atunci nu exista o autoritate recunoscută în mod universal și care avea dreptul să formuleze reguli de credință¹⁸⁾. Atunci preocuparea de căpetenie se îndrepta mai mult spre practicarea riturilor și a conduitei în viață decît spre doctrină.

De altfel, iudaismul nici astăzi nu are o dogmatică în genul celei creștine de exemplu, iar în timpul Mîntuitorului, era cunoscută numai mărturisirea credinței prin simpla recitare a lui *Șema*¹⁹⁾, care nu este un crez propriu zis.

Așadar, cînd ne ocupăm de o sectă iudaică nu însemnează că este vorba de un grup, care se îndepărtase doctrinar de Sinagoga oficială, ci mai degrabă este vorba despre anumite tendințe, direcții sau mișcări, care unite la un loc, formau iudaismul de atunci. Termenul de „airesis” („erezie”) pe care de obicei noi îl traducem prin *sectă*, în iudaism însemnează pur și simplu optică filosofică sau religioasă. Deci cînd vorbim de sectele iudaice, este bine să nu le punem în sarcină accepțiunile pe care le dăm noi cei de astăzi cuvîntului *sectă*. Actualmente, putem afirma că exista un iudaism oficial și anume cel de la Sinagogă, iar în jurul lui se mișcau

¹⁷⁾ Felipe Sen, *Quien sabe cuantos y cuales eran los partidos politico-religiosos del tiempo de Cristo* în „Cultura Bíblica”, vol. 30, Anul 1972, p. 26—31.

¹⁸⁾ S-ar crede că sanhedrinul ar fi fost autoritatea sinodală iudaică. Nu găsim vreun indiciu despre o putere a sanhedrinului de a legifera în materie doctrinară, pe timpul Mîntuitorului. Se pare că el era mai mult un tribunal religios unde se condamnau cei care călcau legile Torei. Sentințele lui trebuiau aprobate de către autoritatea de stat (Ioan 18, 31).

¹⁹⁾ Numele de *Sema* vine de la primul cuvînt cu care începe această mărturisire: „Ascultă Israel, Domnul Dumnezeu Tău este Dumnezeu unic...” Ea constă din textul biblic: Deuteronom 6, 4—9; 11, 13—21 și Numeri 15, 37—41. Aceste versete scripturistice formează simbolul credinței, crezul mozaic, dogma fundamentală a iudeilor.

În rîndul al doilea vin cele 18 binecuvîntări, din care dăm cîteva: 1. Binecuvîntat fii Tu, o Stăpine, Dumnezeu lui Avraam, Dumnezeu lui Isaac și Dumnezeu lui Iacov, Dumnezeu cel prealalt, cel care ești posesorul (creatorul) cerului și pămîntului, scutul nostru și scutul părinților noștri. Binecuvîntat fii Tu, o Stăpine, scutul lui Avraam. 2. Tu ești puternic, tare, care trăiești veșnic, cel care ridici pe morți, cel care îngrijești pe cei vii, care înviezi pe cei morți.

Interesantă este binecuvîntarea a XII-a, ce pare să fie o aluzie la necredincioși printre care, de sigur, se aflau și creștini: „Pentru cei apostati să nu fie nici o speranță, iar stăpînia trufiei (romană) Tu s-o nimicești. Binecuvîntat ești Tu, o Stăpine, care umilești pe cel mîndru”.

Textul de mai sus este luat din așa numita Recenzie Palestiniană aflată la G. Dalman, *Messianische Texte*, publicat ca o anexă în lucrarea sa: *Die Worte Jesu*, Leipzig 1908. Din ea lipsește cererea (ruga) pentru nazareeni (creștini), ce a fost inserată după anul 80 e.n. Textul celor 18 binecuvîntări, din cărțile de cult ale Sinagogii de astăzi, este mai lung, fiindcă a fost amplificat în decursul secolelor.

o serie de grupuri, cu oarecare devieri doctrinale, mai ales în ce privește aplicarea practică a Scripturii.

În afară de grupările pe care le-am putea denumi secte, cum am amintit, mai existau și unele grupări sau elemente sociale, cum de exemplu: preoți, leviți, bătrini, poporul etc. Dar după cum ne informează renumitul profesor Roland de Vaux²⁰⁾, trebuie să reținem în minte că „în Israel n-au existat niciodată clase sociale în sensul modern, adică grupuri conștiente de interesele lor particulare și adversare între ele”.

Am putea vorbi, de asemenea, despre partide în sens politic, mai mult decît de secte, căci acestea erau diferite grupări cu anumite interese patriotice. Dar nu trebuie să uităm că, în Palestina de atunci, n-a existat nici un partid politic fără un ideal sau cugetare religioasă. De altfel, în cursul istoriei vechi a omenirii, rar se poate întîlni un partid care să nu aibe această nuanță idealistă, filosofică sau religioasă²¹⁾.

Ambianța istorică a epocii intertestamentare. Cum am amintit mai sus, grupările sau partidele politico-religioase au apărut datorită unor stări de lucruri deosebite. Gîndirea elenistică a avut o mare influență asupra iudaismului, după cum elemente vizibile au fost împrumutate și din lumea orientală, unde iudeii au fost duși în exil²²⁾.

După Bronkhorst²³⁾, comunitatea de la Qumran²⁴⁾ ar fi apărut în timpul lui Ioan Hircan²⁵⁾. Această comunitate (grupare) se opunea cu înverșunare preoților nelegitimi: Iason, Menelau și Alcinius²⁶⁾, dar și marilor preoți recrutați din prinții macabei²⁷⁾. Acum apare Dascălul Dreptății²⁸⁾. Schimbarea calendarului solar prin cel lunar, introdus de către Ioan Hircan în anul 130 înainte de Hristos, a fost un alt motiv care a împins pe qumraniți să se separe de iudaismul oficial și să plece în desertul de lingă Marea Moartă, formînd acolo Noul Legămint și așteptînd restaurarea sacerdoțiului legitim. Comunitatea aceasta spera să vadă înapoi-tuirea unirii sacerdoțiului cu conducerea țării în aceeași persoană²⁹⁾. Existența unui rege laic și a unui mare preot, simultan, se părea acestei comunități a fi contrară spuselor profeților Ezechiel³⁰⁾ și Zaharia³¹⁾, unde

²⁰⁾ R. de Vaux, *Les institutions de l'Ancien Testament*, Paris 1958, p. 108.

²¹⁾ Filipe Sen, *articolul citat*, p. 26.

²²⁾ Din Babilonia au venit cu avansate cunoștințe de astronomie și matematică, plus calendarul lunar, iar de la persi se crede că au adoptat idea celor două principii (bun și rău, întuneric și lumină etc.) cum și angeologia cu spirite bune și rele.

²³⁾ W. Bronkhorst, *Von Alexander bis Bar-Kochba*, Leiden 1961.

²⁴⁾ Cea care a dat naștere manuscriselor de la Marea Moartă.

²⁵⁾ Rege asmonean sau macabeu (135—106 î.Hr.).

²⁶⁾ Un șir de mari preoți, numiți de regii sirieni, în perioada cînd Palestina se afla sub stăpînire seleucidă.

²⁷⁾ După ce au reușit să obțină independența țării, prinții macabei s-au declarat și mari preoți, ceea ce a indispus pe asidei (partidul conservator iudaic).

²⁸⁾ Fondatorul presuntiv al comunității de la Marea Moartă.

²⁹⁾ Qumraniții erau o grupare condusă de preoți și de aceea, după ei, conducerea statului trebuia s-o aibe marele preot, iar regele să fie numai conducătorul oastei, deci să ocupe rol secund.

³⁰⁾ Ezechiel, capitolele 44—46.

³¹⁾ Zaharia 4, 14.

intîietatea este dată marelui preot. Membrii comunității de la Qumran se considerau urmașii lui Sadok, marele preot din timpul lui David, reprezentantul fidel al casei lui Aaron ³²). Plecarea qumraniților spre pustie a fost cauzată de decadența clerului de la Templu. Este bine să amintim că încă pe timpul lui Antioh al IV-lea Epifane, preoții tineri se rușinau de circumcizie și și abandonau îndatoririle pentru a participa și chiar concura la sporturi. Gimnaziul construit în Ierusalim era un centru de elenizare, deoarece înscrierea la el includea, într-un fel oarecare, acceptarea zeilor ei protectori ³³). Legitimul mare preot, Onias al III-lea, a fost destituit, iar în locul lui a fost numit fratele său Iosua sau Iason ³⁴). Acesta corupsese pe Antioh, oferindu-i o sumă considerabilă de bani. În partea de apus a Ierusalimului fusese înălțată cetățuia Akra, care nu era numai centru militar seleucid, ci și un adevărat centru elenist ³⁵). În această cetățuie era inclus și templul. Aci, preoții renegați transformaseră iudaismul într-un fel de cult siro-elenistic, unde era adorat Yavé (Yahweh, Yehova), pe care-l identificaseră cu Zeus ³⁶).

Pe această linie de desfășurare a evenimentelor ce au dus la formarea de grupări și partide în sinul iudaismului, trebuie să facem amintire și de starea de tensiune creată prin ajungerea lui Irod cel Mare pe tron ³⁷). Maniera lui de a trata pe preoți și arhierei ³⁸) a făcut să se deschidă un abis între aceștia și popor, fiindcă la conducerea țării aveau acces numai cei care adolau pe suveran. În timpul lui Irod apare mișcarea pentru independență și libertate, cunoscută sub numele de partida „zeleților”. În această perioadă, după Hengel ³⁹), pot fi distinse cinci momente: 1. Tendințele elenistice ⁴⁰) ale regelui reînvie vechea dușmănie din timpul macabeilor, față de influența grecească; 2. Conspirația rabinilor Matia și Iuda ⁴¹), din timpul ultimei boli a lui Irod, cu scopul de a da jos de la intrarea din templu a vulturului roman, a avut drept consecință martiriul a multor oameni, aparținînd mai multor grupări; 3. Ura contra regelui intrus (Irod) și mizeria socială a inflăcărat dorința pentru adevăratul rege al lui Israel și pentru eliberarea popoului; 4. Numeroși farisei, stăpîniți de rîvna lor pentru Lege, au adoptat o atitudine de opoziție deschisă față de rege; 5. Mizeria poporului a fost focarul de unde a plecat scînteia ce a aprins revolta de mai tîrziu, eăci marea majoritate a poporului nu mai avea nimic de pierdut, decît singură viața ⁴²).

³²) Preoția mozaică era numai din casa lui Aaron, tribul lui Levi.

³³) J. Bright, *A History of Israel*, Philadelphia (f.d.), p. 404—405.

³⁴) Devenise la modă elenizarea numelor proprii: Eleachim devenise Alcinos; Menahem devenise Menelaos etc.

³⁵) Un polis, o cetate în sens elin.

³⁶) J. Bright, *op. cit.*, p. 405.

³⁷) Irod era idumeu nu iudeu. Idumeii au fost urmașii biblicului Edom, trecuți la mozaism în secolul al II-lea înainte de Hristos.

³⁸) Mai corect „Marele Preot”.

³⁹) M. Hengel, *Die Zeloten*, Leiden, 1961.

⁴⁰) Adoptarea manierelor cosmopolite și depărtarea de mozaism.

⁴¹) Iosif Flaviu, *Bellum Judaicum*, I, XXXIII, 1, 649—656.

⁴²) Cea de sub Vespasian și Titus, la 66—70 după Hristos.

După cum se vede, terenul era pregătit pentru războaiele ce au urmat și cunoscute sub numele de primul și al doilea război iudaic⁴³⁾.

În timpul lui Arhelau, cînd procurator roman era Coponius, a apărut un oarecare Iuda Galileanul, care instiga pe compatrioții lui să se revolte⁴⁴⁾. Motivul l-a constituit faimosul impozit (censul) al lui Quirinius⁴⁵⁾. Atunci s-a iscat o nemulțumire generală, în fruntea opoziției așezîndu-se marele preot Iazar, fiul lui Boethos⁴⁶⁾. Quirinius destituie pe Iazar, iar în locul lui numește pe Ana, de care știm din Noul Testament⁴⁷⁾. În fruntea mișcării armate se afla Iuda de care am amintit, ajutat de fariseul Sadok. Iată cuvintele lui Iosif Flaviu în această privință: „Sub procuratura lui (Coponius), un bărbat din Galilea pe numele lui Iuda, ațîța pe compatrioții lui să se revolte, blestemîndu-i dacă vor consimți să plătească dajdie romanilor și vor îngădui de stăpîni (peste Țara Sfîntă) niște muritori, în afară de Dumnezeu”. Acest Iuda era un sofist⁴⁸⁾, dintr-o grupare deosebită, întru nimic asemănătoare cu celelalte⁴⁹⁾. Dar din informațiile procurate de Iosif Flaviu nu reușim să aflăm dacă este vorba de un singur personaj (Iuda Galileanul) sau dacă este o altă persoană (Iuda din Gamala⁵⁰⁾). Din Faptele Apostolilor aflăm că rebeliunea a fost reprimată de romani, dar n-avem destule date. Un lucru este sigur și anume că răscoala a avut consecințe importante, fiindcă spiritul ei a continuat să pună stăpînire pe sufletele iudeilor, pînă la izbucnirea primului război, cel dintre 66—70 după Hristos, ale cărui rezultate le cunoaștem bine. Nenorocirile evreilor nu s-au terminat cu acest dezastru, căci speranța lor în ivirea unui Mesia războinic a continuat. Sub Bar-Kohba, se reîncepe cea de a doua insurecție contra Romei. După ideologia pregătită de scrierile apocaliptice, venirea lui Mesia necesita două persoane: un șef militar și unul sacerdotal. Ambele se întrunesc în persoanele lui Bar-Kohba și a preotului Eleasar⁵¹⁾. Izvoarele iudaice ne spun că în această epocă persista întrebarea, dacă ar trebui să se înceapă serviciul de la templu înaintea reconstrucției sale. Ideia aceasta trebuia să fie profesată de către o grupare religioasă, dar pe care n-o putem identifica.

Centrul de operații al revoltaților era la Bethar, iar nu la Ierusalim. Este interesant de arătat că creștinii nu l-au urmat pe Bar-Kohba, din

⁴³⁾ Primul a avut loc între 66—70, iar cel de al doilea între 132—135 după Hristos, sub Bar-Kohba. Printre manuscrisele descoperite la Marea Moartă, acum un sfert de secol, s-a dat și peste o scrisoare originală a lui Bar-Kohba, unde el semnează Bar Kosiba. Numele de Bar-Kohba i-a fost dat de către Rabi Akiba, care l-a comparat cu „steaua din Israel”, profetită de către Balaam (Numeri 24, 17).

⁴⁴⁾ Iosif Flaviu, *Bellum Judaeum*, II, VIII, 1, 117—118.

⁴⁵⁾ Faptele Apostolilor, 5, 37.

⁴⁶⁾ Iosif Flaviu, *Antiq. Jud.*, XVIII, 1, 1, 3.

⁴⁷⁾ Ioan 18, 13; Luca 3, 2.

⁴⁸⁾ Iscusit la cuvînt.

⁴⁹⁾ Iosif Flaviu, *Bell. Jud.*, II, VIII, 1, 116—117.

⁵⁰⁾ În Faptele Apostolilor 5, 37 și Iosif Flaviu, *Bell. Jud.*, II, VIII, 1, 116, acest Iuda este numit „Galileanul”, pe cînd în Iosif Flaviu, *Antiq. Jud.*, XVIII, 1, 1, 3, este numit Iuda din Gamala.

⁵¹⁾ Yigael Yadin, *Bar-Kokhba*, London 1971, p. 24—25 și Filipe Sen, *art. cit.*, p. 29.

⁵²⁾ Iosif Flaviu, martor ocular, ne-a lăsat cea mai amănunțită descriere.

care cauză au fost persecutați. Din nefericire, pentru războiul al doilea iudaic, n-avem documente detaliate, cum avem pentru primul⁵²), totuși, după reînființarea statului Israel (1948), cercetările întreprinse de către instituțiile culturale din Ierusalim au dat la iveală hărți, ustensile, monede etc. ce ne pun în contact direct cu acest moment al istoriei iudaismului.

Concluzii. Cine a străbătut rîndurile de mai sus poate că a rămas desiluzionat. El se aștepta să afle numărul partidelor iudaice din timpul Mântuitorului Hristos, cum și diferența specifică a fiecăruia din ele. Din nefericire, încă nu se poate face acest lucru. Toți autorii care s-au ocupat de această chestiune au recunoscut net că, problema diviziunii partidelor din epoca ivirii creștinismului rămîne încă nesoluționată; este foarte dificil a spune cu precizie cîte au fost și prin ce se distingeau unul de altul. Documentele ce ne stau la îndemînă nu ne îngăduie să afirmăm ceva sigur.

După descifrarea manuscriselor descoperite la Marea Moartă, s-a mai obținut o oarecare lumină. Astăzi știm mai multe lucruri despre esenieni, dar nici despre ei totul. Rămîne ca viitorul să ne procure mai multe date în ce privește sectele iudaice din timpul primelor zile ale creștinismului nostru.

BIZANȚUL ȘI ROMÂNII ÎN OPERA LUI GEORGE POPOVICIU

de: Pr. doctorand VASILE MUNTEAN

Istoriografia română din a doua jumătate a secolului XIX a înregistrat — precum se știe — progrese remarcabile prin valorificarea unor izvoare inedite, prin reconsiderarea celor vechi și prin elaborarea în spirit științific a unor opere istorice care au răspuns necesităților culturale contemporane ale poporului nostru. În esență se susțin și se amplifică cu dovezi certinente ideile cheie ce au stat la baza creației istorice a înaintașilor, și anume: romantitatea românilor și continuitatea lor ca autohtoni în nordul Dunării, vechimea creștinismului și a organizării noastre ecleziastice. Având pregătire aleasă și preocupări diverse (istorie, teologie, drept, filozofie, filologie, geografie, pedagogice etc.) și păstrând legătura spirituală cu intelectualii din celelalte „țări” românești, cărturarii băănățeni s-au străduit să realizeze scrieri documentate, unele din ele fiind folosite și citate și astăzi.

E adevărat că interesul pentru probleme de pură bizantinologie, deși mai puțin accentuat, oamenii de carte din această parte a țării s-au folosit de sursele bizantine, cu precădere pe motivul că ele cuprindeau referințe privind istoria medievală a românilor.

Între aceștia, Simeon Manguica se distinge îndeosebi prin *Die „Vla-chen” des Kekavmenos*¹⁾, în care susține, după Kekavmenos, că înainte de veacul XI, o anumită populație valahă trăia în dreapta Dunării, vlahi ce trebuie considerați urmași ai geto-dacilor și beșilor. Prin beși înțelege bisenieni, identici — crede același — cu vlahii.

Vasile Maniu²⁾ se ridică contra maniei arhaizante a cronicarilor și istoricilor bizantini, care vizau originea românilor. În această situație apelează la izvoare demne de încredere, se adresează filologiei comparate;

*) Lucrare de seminar alcătuită și susținută în cadrul pregătirii doctoratului în teologie, sub îndrumarea domnului prof. Alexandru Elian, care a dat și avizul de publicare.

¹⁾ S. Manguica și-a publicat acest studiu în „*Romänische Revue*”, V (1889), pp. 178—185. Ultima ediție aparține lui G. G. Litavrin, *Sovet i rasskaz Kekavmena*, Moscova 1972, pp. 268, 561 și 519, cu bogată bibliografie și comentariu. A se vedea și A. Armbruster, *Romanitatea românilor, Istoria unei idei*, București, 1972, p. 21, nota 31.

și bunul simț este solicitat deseori. George Acropolitul, de pildă, este discretizat numai pentru că i-a ignorat în opera sa pe vlahi. În plus bizantinii nu oferă uneori elementare cunoștințe etnografice.

Patriciu Dragalina³⁾ e mai puțin impulsiv; lucrarea sa *Din istoria Banatului Severin* are un stil irenic, fluid. Autorul indică doar câteva izvoare, însă prezintă unele lucruri și judecăți valabile și azi. Despre Ahtum, de pildă, scrie corect că a recunoscut suzeranitatea împăratului bizantin, iar despre Iancu Huniade — pe baza mărturiei lui Loanic Chalcocondil — că a fost originar din Hunedoara. O eventuală salvare a Constantinopolului putea fi dobândită de diplomația și vitejia lui Iancu⁴⁾.

Ținând seama de rezultatele școlii critice românești, de contribuțiile valoroase ale predecesorilor și ale contemporanilor săi (Hașdeu, Hurmuzaki, Tocilescu, Xenopol, Iorga, Onciul ș.a.), George Popoviciu, dintr-un impuls intern și pentru rațiunea de a releva adevărul istoric a scris *Istoria românilor bănățeni*, „o lucrare foarte întinsă, cu citația izvoarelor indigene și străine, adunate cu o deosebită sîrguință” — cum o apreciază marele nostru istoric Nicolae Iorga⁵⁾.

Frate al renumitului slavist Iosif Popoviciu, originar din Cliciova, lângă Lugoj, George Popoviciu (1862—1927) a urmat studiile liceale în acest oraș și cele universitare la Cernăuți, devenind doctor în teologie. La Viena audiază, între altele, cursuri de filozofie. Întors acasă, în 1886 este numit profesor de dogmatică la Caransebeș, iar în anul următor e ales protoprezbiter la Lugoj, unde desfășoară o activitate importantă pe tărîm ecleziastic și național. Dintre lucrările sale tipărite, de conținut variat (istoric, omiletic, literar și quasi-sociologic), cea mai însemnată rămîne *Istoria* pomenită mai sus, pentru care Academia Română, secția istorică, în ședința din 28 mai 1909, apreciindu-i meritele, îl alege membru corespondent, iar Societatea istorică din București membru ordinar. De reținut că un volum cuprinzînd *Diferite însemnări istorice asupra Banatului*, urma să completeze informația istorică privind această provincie⁶⁾.

Metoda de lucru, în genere concepția sa despre istorie prezintă interes. El este călăuzit de principiul obiectivității, știind că adevărul trebuie să

²⁾ V. Maniu, *Disertațiunea istorico-critică și literară tractînd despre originea românilor din Dacia Traiană*, Timișoara, 1857, pp. 343, 297, 385; Idem, *Studiu asupra scrierii prof. dr. Jung, intitulată Romanii și românii din țările dunărene* — Studii istorico-etnografice (extras din „Analele Societății Academice”), București, 1878, p. 56 și urm.

³⁾ P. Dragalina, *Din istoria Banatului Severin*, I, Caransebeș, 1899, pp. 21—22 și 69.

⁴⁾ Ibidem.

⁵⁾ G. Popoviciu, *Istoria românilor bănățeni*, Lugoj, 1904, 424 p. Începe de la proto-istorie, dar „importante pentru multele amănunte, culese din tot felul de lucrări moderne, sînt capitolele 16, 17 și 18, consacrate timpurilor moderne” — conchide N. Iorga, *Observații și probleme bănățene*, București, 1940, p. 5, nota 2.

⁶⁾ Mai pe larg despre viața și scrisul său, la I. D. Suci, *Literatura bănățeană de la început pînă la Unire (1582—1918)*, Timișoara, 1940, p. 340 și urm.; V. Braniște, *Amintiri din închisoare*, ed. Al. Porțeanu, București, 1972, passim. Din păcate nu cunoaștem soarta manuscrisului conținînd „diferite însemnări istorice asupra Banatului”.

prevaleze, că trecutul istoric trebuie cunoscut și înfățișat în adevărata lumină și nu mistificat⁷⁾. Lucrarea se întemeiază pe o lectură largă, cercetată cu discernământ. Izvoare de diferite categorii sînt citate în subsolul paginii, se fac chiar unele comentarii și se prezintă diverse puncte de vedere, iar în text e trecută teoria socotită plauzibilă. De notat, referitor la sursele bizantine, că nu totdeauna are posibilitatea să reproducă actul original, servindu-se în acest scop de intermediari. Limba se deosebește, de exemplu, de cea a lui Ion Sirbu, istoric contemporan valoros care scrie mai mult în grai bănățean; G. Popoviciu se slujește de un stil literar în care exprimarea e mai dificilă, parcă încorsetată de topica limbilor din care traduce.

Înainte de toate, ideea fundamentală a istoriei lui G. Popoviciu e aceea a permanenței elementului băștinaș în stînga Dunării, protestînd contra celor ce „vor să șteargă existența românilor din Banat...” fără a-și da seama că din poporul român fac o minune, că unde n-a existat fără ocupațiune cu spada, să existe atît de numeros, puternic și încheat, cum de fapt se arată astăzi și cum s-a valorat și în trecut⁸⁾.

Anticipînd parcă ideea că românii sînt urmașii întregii romanități orientale, el susține pe bună dreptate că limba latină a rămas dominantă în bazinul dunărean pînă sub basileul Heraclie, amintind pe lingă alte lucruri că în anul 448, Priscus Panites trimis în ambasadă la curtea lui Attila, a fost plăcut surprins că acolo se vorbeau cîteva limbi (hună, gotă, greacă), între care și „limba ausonilor”⁹⁾. Tot în acest context se aduce în discuție și știrea provenită de la Procopie de Cezareea, despre un slav ant, probabil din părțile Țării Românești, actuale sau din sudul Moldovei, care într-atît cunoștea de bine latinește, încît la un moment dat (545) s-a dat drept Chilbudios, magister militum per Thracias (mort în 533)¹⁰⁾.

Părerăa lui G. Popoviciu e că strămoșii noștri n-au părăsit Dacia în răstimpul migrațiilor, ci petreceau împreună cu migratorii, că „solis Valachis remanentibus”, că românii apar în fața istoriei sub denumirea de valahi, că cea mai veche știre despre vlahi este din 976 (Cedrenos-Skylitzes). Iar *Presbiterul din Dioclea* (secolul XII) stabilește o filiație justă între romani și „morlaci” (=morovlahi), așa cum va face în secolul XV Laonic Chalcocondil, apropiindu-i pe „daci” (români) de vlahii din sudul Dunării, care prin limbă și moravuri se aseamănă cu romanii¹¹⁾.

⁷⁾ G. Popoviciu, *Istoria...*, p. V.

⁸⁾ *Ibidem*, pp. IV și 111—112.

⁹⁾ *Ibidem*, p. 73; cf. „Fontes historiae Dacoromanae”, II, București, 1970, pp. 265 și 277.

¹⁰⁾ În ultima ediție critică a lui Procopie de Cezareea (v. Fontes..., p. 439 și urm.), apare grafia emendată *Chilbudios*.

¹¹⁾ I. Skylitzes, G. Cedrenos (Ed. Bonn), II, pp. 434—5; comentariu la H. Mihăescu, *Influența limbii grecești asupra limbii române*, București, 1966, p. 164; A. Armbruster, *op. cit.*, p. 12, n. 2; vezi și G. Ostrogorsky, *Storia dell'impero bizantino*, ed. 2, Torino, 1972, pp. 262 și 288. G. Popoviciu, *op. cit.*, pp. 95, 121; Cf. Laonic Chalcocondil, *Expuneri istorice*, ed. V. Grecu, în „Scriptores Byzantini”, II, București, 1958, p. 40 și 190. Dar cînd extrage un citat aparte din Constantin Porfirogenetul (913—959), prin „romei” înțelege exagerat „români” (G. Popoviciu, p. 109), deși la p. 100 nu făcea

De subliniat că restaurarea imperială la Dunărea de Jos sub Justinian cel Mare poartă pecetea latină și poate fi înțeleasă numai în funcție de dănuirea romanității orientale în aceste regiuni¹²). Din Novella XI, din anul 535 și din scrierea lui Procopie, *De aedificiis* reiese că Bizanțul avea unele cetăți în stînga fluviului, ca Litterata, Recidiva, Zernes¹³). Insistînd asupra latinității Imperiului roman de răsărit, G. Popoviciu menționează cunoscuta expresie „torna, torna”, din Istoria lui Teofilact Simocatta, formulă de comandă militară după uni, iar după alții, prima atestare lingvistică a străromânei. E vorba de anul 587¹⁴).

În 601, Priscus și Comentiolus conduc o expediție contra avarilor, care-și aveau centrul în Cîmpia Tisei. Se știe că avarii după ce intră în declin sînt distruși de Carol cel Mare al francilor¹⁵).

În continuare se vorbește despre *Letopisețul lui Ipatie* și despre *Povest vremeniș let* care confirmă existența „blachilor” în nordul Dunării. Era recomandabil să se fi stăruit asupra legăturilor româno-bizantine, fiindcă Cronica lui Anonymus cuprindea date suficiente privitoare la ducele bihorean Menumorut care a refuzat să predea țara ducelui Arpad : „... sed tamen per gratiam domini mei, imperatoris Constantinopolitani, nemo potest auferre de manibus meis”, sau despre Ahtum că „accepit... potestatem a Grecis”¹⁶).

G. Popoviciu, mai departe, se ocupă de campania lui Manuel I Comnenul (1143—1180) împotriva Ungariei. E meritul istoricului nostru de a se fi oprit asupra anului 1166, deși Xenopol și Onciul au propus o altă dată. În orice caz, din istorisirea lui Ioan Cinnamos reiese că basileul Manuil, a conceput în acel an o nouă tactică de atac. Din tema Sirmium a trimis pe Bela-Alexios spre a provoca o diversiune, în timp ce Leon

această confuzie. Acolo se spune despre ruși, cu așezările lor mai sus de Nipru, că plutind pe această apă, ei ajung la romei; Cf. Constantin Porfirogenetul, *De administrando Imperio*, vol. II, ed. R. J. H. Jenkins, London, 1962, p. 155; V. Grecu, *Constantin Porfirogenetul, Carte de învățătură pentru fiul său Romanos*, în „Scriptores Byzantini”, VII, București, 1971, p. 63.

¹²) P. P. Panaitescu, *Introducere la Istoria culturii românești*, București, 1969, p. 81.

¹³) G. Popoviciu, *op. cit.*, p. 79, amintește de Lederata și Recidua, în stînga Dunării. Lederata se presupune a fi Palanca Nouă, iar Recidua, probabil Arcidava (Vărădia); cf. *Istoria României*, I, Ed. Academiei R.P.R., București, 1962, pp. 661—662; Zernes—Dierna; a se vedea și C. Litzica, *Procopie de Cezareea. Contribuțiuni la topografia balcanică în Evul Mediu* (extras din Buletinul „Ion Neculce”, fasc. VI), 1926, Iași, p. 47. Încă „Fontes...”, vol. II, pp. 378 și 464.

¹⁴) G. Popoviciu, *Istoria*, p. 56, n. 1; Teofilact Simocatta, *Historiae*, ed. C. de Boor, Leipzig, 1887, II, 15 în „Fontes...”, II, p. 604). Mai pe larg, a se vedea C. C. Giurescu-Dinu G. Giurescu, *Istoria Românilor*, I, București, 1974, p. 177 și urm., comentariu și indicații bibliografice.

¹⁵) G. Popoviciu, *op. cit.*, p. 94. Pentru influența avară, A. Sacerdoțeanu, *Elemente de continuitate și unitate în istoria medievală a românilor*, în vol. „Unitate și continuitate în istoria poporului român” sub red. D. Berciu, București, 1968, p. 131 și urm. *Istoria limbii române*, ed. Academiei R. S. România, II, București, 1969, p. 371.

¹⁶) G. Popoviciu, *Istoria*, pp. 96, 106, 109. A se vedea Vechea cronică rusă în ediția semnată de D. S. Lihaciov, Moscova—Leningrad, 1950, p. 217. Relativ la Glad și Ahtum, vezi acum în urmă, *Anonymi (P. magistri) Desta Hungarorum*, în „Scriptores rerum Hungaricarum”, ed. E. Szentpétery, vol. I, Budapest, 1937, pp. 61 și vol. II, 1938, p. 490.

Vatatzes a primit poruncă să se îndrepte contra ungarilor din tema Paristrion¹⁷⁾. O nouă expediție, în frunte cu Ioan Ducas va porni din Vidin, conform știrii păstrate de o poezie anonimă din secolul XII. Pentru anul 1166, același Cinnamos semnaleză prezența în armata bizantină a vlahilor, despre care se spune că sînt coloniști de odinioară din Italia, dovadă însemnată despre conștiința originii romane a românilor de la Dunărea de Jos. Deși recrutată în sudul Dunării, nu este exclus ca, după trecerea apei — să se fi alăturat oastei bizantine condusă de Vatatzes și locuitorii de dincoace de fluviu, mai ales că știau locurile și drumurile.

De fapt, problema recunoașterii românilor în scrierile bizantine este greu de rezolvat chiar și astăzi, în pofida metodelor moderne de investigație, întrucît scriitorii bizantini, în tendința lor arhaizantă, de a numi popoarele cu apelative clasice, au îngreuiat înțelegerea lucrurilor. Conform gândirii lui G. Popoviciu conducătorii răscoalei de la 1186 au fost doi frați români, Petru și Asan¹⁸⁾. Nu trebuie să uităm că idealul dinastiei Asăneștilor era să formeze — precum ne arată și titlul purtat de urmașii celor doi frați — o „împărăție”.

În continuare, G. Popoviciu transcrie identificarea greșită a lui Șincai că români—sciți. În realitate este vorba de 200.000 sciți (recte : tătari), care în anul 1264 au năvălit în Imperiul bizantin. În fine, lui Iancu Huniade, român de origine și mare căpitan de oști, îi sînt dedicate mai multe pagini elogioase, iar la urmă este consemnată și căderea Constantinopolului.

Validarea tezelor din domeniul istoriei prin stăruința asupra începuturilor creștinismului, a rezistenței Ortodoxiei românești, constituie un aport prețios al clericului bănățean privind unitatea națională și de credință a românilor. Pentru evidențierea acestor principii, G. Popoviciu urmărește răspîndirea creștinismului dintr-u început pe aceste meleaguri, menționînd citeva nume cunoscute : Niceta apostolul dacilor, episcopul Teotim de Tomis, supranumit de huni „Deum Romanorum”, ca și un sinod din timpul împăratului Leon (457—474)¹⁹⁾. Legăturile cu stînga fluviului sub aspect bisericesc au primit și o confirmare oficială prin înființarea în anul 535 a arhiepiscopiei Justiniana Prima. Prin Novella XI se poruncește ca la Aquae să fie rînduit episcop. După părerea lui G. Popoviciu, episcopia „in Aquis” ar fi fost la Mehadia.

O altă chestiune ce reține atenția e cea legată de păstoria lui Ierotei, ca ierarh al Ardealului. Pînă și unii cercetători contemporani nu exclud posibilitatea ca Ierotei să-și fi avut reședința în Alba Iulia. Apoi

¹⁷⁾ G. Popoviciu, *op. cit.*, p. 136 și urm.; Ioannes Cinnamos, *Epitoma rerum ab Ioanne et Alexio Comnenis gestarum*, ed. Bonn, 1836, p. 260; Gy. Moravcsik, *Studia Byzantina*, Budapest, 1967, p. 297 și urm., referitor și la poezia anonimă; A. Armbruster, *op. cit.*, p. 12.

¹⁸⁾ G. Popoviciu, *Istoria*, pp. 141—142. A se vedea și Al. Elian, *Byzance et les Roumans a la fin de moyen âge*, în „proceeding of the XIII-th international Congress of Byzantine Studies” (1966), Oxford, 1967, p. 199.

¹⁹⁾ G. Popoviciu, *op. cit.*, p. 152; Nicefor Gregoras, I, 59; George Pachymeres, I, 37; G. Popoviciu, *ibidem*, pp. 181—182; C. Mureșan, *Iancu de Hunedoara*, ed. II, București 1968, pp. 38—43; G. Popoviciu, pp. 118, 81, 75; cf. *Istoria Bisericii Române*, vol. I, București, 1957, p. 86, pentru îndreptarea grafiei unor nume.

trebuie că apostolul slavilor Constantin Chiril n-a fost episcop, ci numai preot călugăr²⁰⁾.

Un moment expresiv al relațiilor bizantino-banatice îl constituie botezul lui Ahtum, voievod de la începutul secolului XI, la care se adaugă zidirea — de către același — a unei mănăstiri de rit oriental, în orașul de pe Mureș (Mureșana), unde a adus „călugări greci”. Aceasta prin 1002—1004. În jurul anului 1028 Ahtum e ucis prin trădarea lui Sinad (Chanadinus), care va muta pe monahii ortodocși la Oroszlanos²¹⁾. În zilele noastre se vorbește încă de o episcopie a Timișului pentru anul 1020.

În ce privește secolele următoare, în special veacul XIII, se înregistrează existența unor așa-numiți „pseudo-episcopi greci” ce activau în părțile noastre²²⁾. Cum notează și G. Popoviciu, legea orientală se menține, cu toată propaganda catolică. Se găseau tocmai la începutul secolului XV, în cetatea Timișoarei, biserici și școli ortodoxe, iar în Lugoj — cea mai veche mănăstire — biserică, de la care se mai păstrează azi turnul Sf. Nicolae²³⁾.

În legătură cu organizarea Bisericii din Țara Românească și a înființării Mitropoliei Severinului, banatologul nostru reproduce în text paralel (grec-român) documentul respectiv, având convingerea că avea sediul la Vodița și nu în Severin, ignorând însă faptul că într-o serie de documente din 1396, 1397 și 1401 se spune „a Severinului”. În stadiul actual al studiilor și descoperirilor arheologice, distingem că, mai sigur, scaunul acestei mitropolii a fost în cetatea Severinului²⁴⁾. Înainte de a încheia să ne oprim puțin asupra motivelor reale ce au determinat Patriarhia de Con-

²⁰⁾ G. Popoviciu, *Istoria...*, p. 85. Este eronată afirmația (de la pag. 83, 85) că Grigore Țamblac († 1419—20), ca succesor la mitropolia Sucevei, pe la 1431—32, ar fi rupt legăturile cu Patriarhia de Constantinopol și a reînnoit relațiile cu Ohrida, reprezentanta Justinianei Prime. În această chestiune vezi Al. Elian, *Moldova și Bizanțul în secolul al IV-lea*, în „Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare”, București, 1964, p. 146, n. 2; L. Bréhier, *Les institutions de l'Empire Byzantin*, Paris, 1970, p. 375; G. Popoviciu, *Uniunea românilor din Transilvania cu biserica romano-catolică, sub împăratul Leopold I*, Caransebeș, 1901, p. 3; R. Theodorescu, *Bizanț, Balcani, Occident, la începuturile culturii medievale românești (sec. X—XIV)*, București, 1974, p. 76; I. Scyltzer, G. Cedrenos, II, Bonn, 1839, p. 328; J. Duicev, *La solution de quelques énigmes cyrillo-néohodiennes*, în „Byzantion”, XXIV (1954), p. 303 și urm.; G. Popoviciu, *Istoria...*, p. 123.

²¹⁾ *Ibidem*, p. 113 și urm.; Gy. Moravcsik, în „XVI Corso di cultura sull'arte ravennate e bizantina”, Ravenna, 1969, p. 327. Al. Elian, *Les rapports byzantino-roumains Phases principales et traits caractéristiques*, în „Byzantinoslavica”, XIX, 2, 1958, p. 215.

²²⁾ G. Popoviciu, *op. cit.*, pp. 168, 159, 144—45; R. Constantinescu, *Note privind istoria Bisericii Române în sec. XIII—XIV*, în „Studii și materiale de istorie medie”, VI (1973), p. 173 și urm., susține că au fost numiți „pseudo-episcopi”, întrucât n-ar fi avut hirotonie validă!

²³⁾ G. Popoviciu, *Uniunea...*, p. 6.

²⁴⁾ Idem, *Istoria...*, pp. 222—27; C. C. Giurescu, *Intemeierea Mitropoliei Ungro-vlahiei*, în „Biserica Ortodoxă Română”, LXXVII (1959), nr. 7—10, p. 696; Nicolae Șerbănescu, *Mitropolia Severinului. Șase sute de ani de la înființare*, în *Biserica Ortodoxă Română*, LXXXVIII (1970) nr. 11—12, p. 1205, 1298 și urm.; se înfățișează diferite puncte de vedere în această problemă, se dau amănunte despre întindere, jurisdicție, reședință, etc.

stantinopol să numească un al doilea mitropolit în Ungrovlahia. G. Popoviciu se raliază explicației oficiale : sporirea numărului credincioșilor.

În legătură cu acest eveniment, constatăm că, dacă în 1359, se spune ritos că domnul țării l-a solicitat pe Iachint, acum în 1370 nu se face nici un fel de indicație despre voievod, fiind pomeniți doar boierii și supușii, ceea ce ne îndreptățește să presupunem că cel de al doilea ierarh era întrucîtva impus. Proba ? Se constată întîi o accentuată ofensivă catolică ca și o atitudine filocatolică la domnul țării, Vladislav. Apoi, în 11 ani (1359—1370), populația nu s-a putut înmulți așa de mult încît să fie nevoie de un mitropolit, cel mult de un episcop, fără să uităm că Banatul Severinului, ținuturile Almașului și Făgărașului au fost cîștigate de Vlaicu Vodă. Firește, Filotei patriarhul e prudent și numește pe Daniil Cristopulos-Antim ca mitropolit numai peste o parte a țării. Interesant de reliefat că nici după trecerea din viață a lui Iachint nu ajunge vlădică la Argeș Antim — omul de încredere al Constantinopolului —, ci Hariton, egumenul mănăstirii Cutlumuș, prin insistența voievodului. Abia după ce moare Hariton, Antim rămîne unicul mitropolit al țării. Din 1381 pînă la moarte, Antim va păstori coleg cu Atanasie al Severinului, ce-l găsim iscălit în actele sinodale la Constantinopol, începînd cu 1389, fapt reținut și de G. Popoviciu.

La capătul acestei expuneri, cîteva concluzii sînt binevenite.

Producția istorică din Banat, din perioada amintită mai sus, atrage atenția prin varietatea temelor tratate, axate pe cîteva idei de însemnătate primordială. Meriță a fi relevat, în primul rînd, aportul personal al cărturarilor bănățeni în scrierile lor : viziunea largă, modul personal de a vedea lucrurile, ca și strădania lor de a rezolva unele probleme dificile de geografie istorică.

Se pot observa în lucrarea lui G. Popoviciu — lucru explicabil și scuizabil pentru vremea și condițiile în care a scris — unele afirmații apodictice, confuzii ori limite depășite — majoritatea — de critica istorică actuală.

Desigur că o nouă istorie a Banatului ce se preconizează a se scrie trebuie să țină seama de contribuțiile mai vechi sau mai noi, iar înrîurirea bizantină și postbizantină asupra Banatului trebuie considerată, cum este și firesc ca o componentă a culturii noastre.

ARHITECTURA BAROCĂ ÎN BANAT

de : prof. V. CARMAZINU-CACOVSKI

În secolul al XVII-lea, în Europa s-a răspândit stilul baroc, provenit din Italia.

Tot în acest secol și mai mult în secolul al XVIII-lea, acest stil a devenit însemnat și în arhitectura Banatului, mai ales în construcțiile bisericesti.

Stilul baroc este un fenomen foarte interesant în arhitectură. Acest stil are un curent sănătos, fiind dezvoltarea artistică consecventă a stilului renașterii, dar are și un curent decadent.

Ca manifestare socială, barocul decadent s-a ivit din cauza reacției feudalismului după epoca renașterii, când Biserica și puterea monarhiei absolute au utilizat expresivitatea artei pentru menținerea autorității lor. Din această cauză, s-au ivit multe exagerări în creația artistică. Bisericile au devenit prea pompoase, iar palatele regilor și ale magnatilor — prea luxoase. Centru bisericesc al acestui stil a devenit Roma. Centru laic s-a format puțin mai târziu în apropierea Parisului, în ansamblul arhitectural Versailles, construit pentru curtea lui Ludovic XIV.

Ca fenomen artistic, barocul sănătos, folosind forme arhitectonice vechi, a schimbat numai caracterul construcțiilor renașterii și anume, s-a renunțat la raționalitatea logică prea rigidă și la expresivitatea relativ moderată a stilului precedent.

În stilul baroc se dezvoltă o bogăție abundentă a decorului, care în unele cazuri, în scopul înviorării emoțiilor umane, nu prea ține seama de logica constructivă. Formele clare ale renașterii apar în baroc de multe ori, parcă răsturnate și rupte. Tendința spre înfrumusețare în barocul decadent duce spre îngrămădirea și supraîncărcarea compoziției. Chiar și în baroc, care a scăpat de exagerările împodobirii, domină mult patos și năzuința spre un efect cât mai impozant exterior și interior al construcției.

În contrast pronunțat cu aceste trăsături negative, caracteristice curentului decadent, se remarcă în curentul sănătos al barocului mai multe calități pozitive, excepțional de valoroase. Curentul viguros în baroc îl apreciem ca o expresie a unui pitoresc bogat, plin de mișcare vitalizantă și cu emoții optimiste a unei forțe creatoare de o mare putere. Această

forță s-a acumulat ca rezultat al progresului social anterior, când au fost demascate și subminate bazele dogmatismului medieval uniformizant și când în locul feudalilor s-a afirmat o altă clasă socială — a orășenilor. Orășenii, cu energia lor, manifestată în dezvoltarea navigației, în marile descoperiri și în dezvoltarea comerțului interior și exterior, au căutat în artă o expresie cât mai deplină a bucuriei lor de viață. În locul artei medievale, ascetice, întunecoase și monotone, s-a ivit simțul naturii vii, studierea și perfecționarea artei antice, pătrunse de democratism și realism — trăsăturile caracteristice stratului social, care produce mijloacele materiale pentru înflorirea țării.

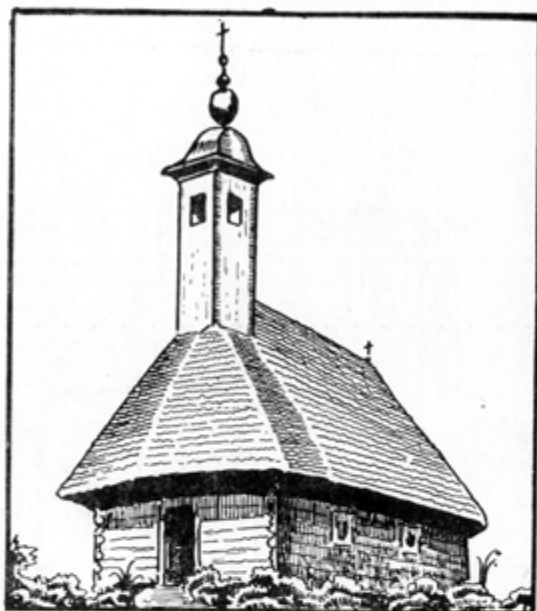
Astfel, stilul baroc în esența lui este o manifestare progresistă a unei mari mișcări creatoare a stilului anterior, avînd o expresivitate nu numai cu mai mult emoțională, ci și cu mult mai fină, multilaterală și îmbogățită de fantezie, în comparație cu arta renașterii. În acest sens, teoreticienii artelor, de exemplu, Kon-Viner, fac o paralelă între arta barocă și arta greacă-tardivă și romană-tardivă.

Faptul că stilul baroc a fost utilizat parțial de antireformism și de reacția feudalismului pentru scopurile sale, nu înseamnă că principiile valoroase ale acestui stil nu pot fi folositoare pentru formarea realismului democrat și umanist, pătruns de spiritul dragostei omului față de om.

Cunoscutul istoric al arhitecturii, prof. K. Hartmann constată că sînt țări, unde stilul baroc a fost un punct culminant în înflorirea artistică. De exemplu, este interesant, că stilul baroc a ajuns la o realizare artistică superioară, în arhitectura trecutului, nu numai în Polonia și Ungaria catolice, dar și în România, care este în cea mai mare măsură ortodoxă. În epoca formării acestui stil, România și Ucraina au luptat contra utilizării catolicismului de către agresori drept prilej și mijloc pentru cucerirea țărilor vecine.

În Ucraina stilul baroc a fost democratizat în măsura cea mai mare prin sinteza formelor barocale occidentale cu formele populare naționale locale. Ca rezultat al acestei îmbinări, s-a format un stil original — barocul ucrainian. Sînt mai multe cazuri și în România, când în formele barocului european imitat au pătruns formele și motivele ornamentale locale. În România sînt exemplele minunate ale armoniei artistice între latura imitată și cea caracteristică folclorului românesc — în plastică și colorit. Așadar, deseori stilul baroc a mers pe calea națională progresistă în creația democrată a unor popoare.

Principalele trăsături pozitive ale stilului baroc sînt: vioiciunea dinamică și pitorescul lui bogat, care însuflă optimism oamenilor. Pentru exprimarea emoțională a unei idei artistice, sînt utilizate în baroc efectele mari arhitecturale, realizate cu ajutorul sintezei artelor: a elementelor plastico-spațiale cu cele iluminative și coloristice. Arhitectura barocă de obicei este îmbogățită cu sculpturi figurative și cu pictura monumentală a pereților în interior, uneori și în exterior. Marginile artificiale între diferitele arte în stilul baroc au fost șterse. Construcțiile barocului au

Biserica din Povergina,
construită în 1782.

Biserica din Răchitova, construită în 1783.

Biserica din Ilidia, construită în 1794.

Biserica din Vraniuț, construită în 1794.

fost minunat legate cu mediul apropiat, cu spațiul exterior, cu peisajul adiacent natural al localității. Toate acestea sînt trăsături prețioase și în epoca noastră, cînd arta este destinată să satisfacă necesitățile și exigențele spirituale ale întregului popor.

În prezent se impune să nu folosim în mod automat formele vechi istorice în viața contemporană, ci să le studiem pentru a alege ce poate fi convenabil în zilele noastre.

În Banat sînt multe forme arhitecturale în baroc, atît istorice cît și imitate ulterior, care trebuiesc examinate în mod critic.

Sîntem de părere că un tip principal — simplu și arhaic-popular — a unei construcții locale, în proporții perfect intuite, este cel din comuna Povergina. Ar fi necesar ca această bisericuță din lemn, construită în anul 1782, să fie păstrată cu deosebită atenție, fiind un monument valoros de artă. Aici putem vedea manifestarea simțului fin în elaborarea proporțiilor și o armonie generală, exprimată în zvelta clopotniță, cu un acoperiș elegant profilat, o cupolă globuloasă, puțin ovală și două măciulii.

Această formă bisericească, caracteristic locală, cu timpul devine mai variată, mai bogată în elementele barocale, mai mult sau mai puțin reușite sub raport artistic.

Influențele barocului, în primul rînd, au atins vîrfurile bisericilor, atribuindu-le, în acest fel, o notă caracteristică stilului.

Cupolele barocale, acceptate și imitate de acest stil, după epoca barocului, de multe ori au avut forme prea grele, în comparație cu construcția întreagă. Le vedem în comunele: Luncani (1872), Țerova (1878), Iertof (1886), Obad (1893), Hitiaș (1900), Toager (1905), Birda (1911), Berecuța (1924) și cu disproporție cea mai mare în comuna Unip (1912).

Putem stabili și tendința în altă direcție: vîrfurile clopotnițelor, în anumite biserici postbarocale sînt prea ușoare. De exemplu, în comuna Voislova (începutul secolului a XIX-lea), de asemenea și în comuna Valeapai (1834), fiind încă diferență între cele două construcții: prea încărcarea strică iar prea ușurarea făcută sub influența clasicismului, nu strică în nici un caz construcția. În epoca clasicismului, clădirile grele, întinse orizontal, au fost echilibrate, în mai multe cazuri, cu turnurile zvelte.

Există multe cupole ale clopotnițelor postbarocale, dar imitate după baroc, bine proporționate sub aspectul dimensiunilor, dar nereușite în privința formei. Aceste forme uneori urîte strică construcția bisericească, care sub orice alt aspect este frumoasă. Unele exemple de acest fel le avem în comunele: Crijma (1823), Surducul Mic (1899) și Berecuța (1924).

În imitațiile postbarocale, lipsa de concordanță stilistică între vîrfuri și restul bisericii împiedică realizarea armoniei artistice. Cu atît mai mult trebuie să apreciem monumentele arhitecturale rămase din timpurile dominației barocului, cînd cupolele au fost create într-o armonie splendidă cu întreaga construcție sub aspectul proporțiilor și a formelor. Aceste semnificative exemple, în special, din mijlocul și jumătatea a doua a secolului al XVIII-lea, mai puțin la începutul secolului al XIX-lea, le

avem de pildă, în comuna Forotic (1743), a fost în orașul Orșova (1746), comuna Lăpușnicul Mare (1770 (?), Cornea (1779), Obreja (1780 ?), orașul Caransebeș — biserica Sf. Ioan — (1781), Doman (1782), Răchitova (1783), Vrăniuț (1794), Ilidia (1794), Goruia (1795), Ocna de Fier (1815).

Ornamentația plastică frumoasă și caracteristică pentru stilul baroc au clopotnițele bisericilor din comunele : Ramna (1770) și Obreja (înaintea anului 1780). În comuna Teregova (1786) biserica are pilaștri barocali deosebit de frumoși. Aceste construcții în baroc cu pilaștri, trebuie să fie neapărat vopsite în două culori, cum a fost inițial tipic pentru acest stil.

Una dintre cele mai caracteristice și în același timp cele mai frumoase în stil baroc este biserica din comuna Vrăniuț.

Exemplele pozitive anterioare au fost legate numai de elementele separate ale edificiilor. Dar mai sînt și biserici interesante în totalitatea lor. Biserica din Lugoj cu două turnuri (1759-1766) are proporții frumoase și formele barocale plăcute. Acest monument istoric arhitectural se evidențiază prin mărimea lui impozantă, prin două clopotnițe și o galerie, care înconjură edificiul în partea de jos. Această biserică pierde mult fiind vopsită monoton într-o singură culoare. Este necesar un studiu profund al acestui monument. Din biserica Sf. Nicolae din Lugoj (1726), din apropierea celei mari cu două turnuri, în prezent se mai păstrează un turn al clopotniței admirabil, datorită simplității populare. Acest turn are vulturile laterale în baroc, original și reușit amplasate.

Biserica Sf. Ioan din Caransebeș are proporții minunate, aspectul ei estetic fiind mai plăcut decît al catedralei Sf. Gheorghe din Caransebeș (1796), care are o clopotniță prea grea pentru corpul întregului edificiu.

În afară de minunata biserică din Vrăniuț, ca și fosta biserică din Orșova, vor trebui să fie deosebit de bine păstrate cele din Goruia și Ilidia.

Biserica de lemn din comuna Povergina, sugerează ideea că o atît de admirabilă combinație a simplității cu frumusețea formelor a fost posibilă numai datorită creației colective populare a mai multor generații. De această operă a artei arhitecturale pot fi mîndri nu numai localnicii comunei Povergina, ci și întregul Banat.

În biserica tencuită din comuna Vrăniuț s-au unificat : fidelitatea față de tradițiile locale, proporțiile excelente, artistic bine simțite și verificate, formele elegante, care devin mai ușoare cu cît sînt mai sus și spiritul general al stilului baroc în epoca sa de înflorire, care la sfîrșitul secolului al XVIII-lea a resimțit deja și influențele nuanțelor barocului, cunoscute sub denumirea de stil „Ludovic al XVI-lea” și „rococo”. În acest monument se resimte puțin și influența clasicismului, care a pătruns tocmai în acest timp din Franța în Europa răsăriteană.

Studiul barocului în perioada trecerii la clasicism, sugerează ideea că acesta a fost momentul culminant al dezvoltării arhitecturii universale, cînd excesele barocului au fost depășite, iar dezvoltarea clasicismului nu a ajuns în epoca exagerărilor rigide, severe al stilului „empire”. Atunci a fost însumată experiența anticului cu cea a renașterii.

În perioada creării bisericii din comuna Vrăniuț, splendid monument istoric, n-a pătruns încă amestecul stilurilor, răspîndit mai târziu sub forma eclectismului și nici constructivismul pur utilitar și inestetic, monoton, rațional și sec.

Această operă a artei arhitecturale este o realizare remarcabilă, care demonstrează geniul constructiv al românilor din această zonă geografică și poate constitui o mîndrie pentru localnici și întregul popor.

BIBLIOGRAFIE

- K. Hartmann, *Architekturgeschichte*, Bd. II.
Kon-Viner, *Kunststilgeschichte*
D. Anonovici, *L'architecture ucrainienne*, Praga, 1923
N. Cornean, *Monografia Eparhiei Caransebeș*, Caransebeș, 1940.

FRUMUSEȚEA VIRTUȚILOR

Duminica I-a după Rusalii

Duminica cea dintii după Rusalii e numită Duminica tuturor sfinților fiindcă Sf. Biserică voiește să arate tuturor credincioșilor cât de mult sint cinstiți sfinții care au mărturisit prin viața și prin faptele lor pe Hristos. Sfinții au ținut cu toată tăria poruncile lui Dumnezeu și cele ale Bisericii, au mărturisit credința cînd a fost nevoie, au practicat virtuțile în cel mai înalt grad pe care le-au pecetluit cu jertfe neasemuit de mari, uneori chiar cu viața lor proprie. Sfinții au fost aceia care au suferit cele mai cumplite chinuri, s-au lepădat de plăceri, au luat crucea și l-au urmat pe Hristos pe calea desăvîrșirii lor duhovnicești.

Un mijloc sigur pe calea desăvîrșirii noastre duhovnicești îl constituie podoaba virtuților pe care trebuie s-o cîștigăm prin luptă continuă și prin deprindere îndelungată. Prin practicarea virtuților devenim nobili, bogați, devenim prietenii lui Dumnezeu : „Că oricine face voia Tatălui Meu celui din ceruri, acela îmi este frate și soră și mamă“ (Matei 12, 50).

Virtutea creștinească nu-i altceva decît o năzuință statornică și o deprindere a sufletului de a săvîrși fapte bune. Această năzuință o cîștigăm prin repetarea deasă a acelorași fapte bune prin care apoi ajungem la o anumită ușurință și plăcere care face să crească în noi înclinarea de a săvîrși binele.

După cum cineva care se ocupă cu cititul sau cu scrisul sau cu altfel de muncă, de la o vreme nu mai simte nici o greutate în munca lui fiindcă își cîștigă o anumită îndemînare și plăcere, tot așa cel ce săvîrșește binele prin deprinderile zilnice își cîștigă o anumită îndemînare, un exercițiu în îndeplinirea binelui și îi place să îl săvîrșască.

Mai putem spune că virtutea este o însușire bună a sufletului care ne face să săvîrșim binele cu multă ușurință, să-l săvîrșim cu grabă sau fără întîrziere și să-l săvîrșim cu voie bună.

Am spus că virtutea ne face să săvîrșim binele cu ușurință. Cine nu cunoaște oare greutățile și împotrivirile pe care le întîmpinăm fiecare dintre noi în împlinirea faptelor celor bune ? Aceste greutăți și împotriviri le purtăm în inima noastră unde se cuibăresc semințele tuturor păcatelor și patimilor. Dacă creștinul voiește să reușească în deprinderea binelui trebuie să se împotrivească acestor dușmani ai sufletului. Aceasta însă nu

o va putea face dacă bunăvoința și dorința lui de a face binele n-au fost mai întâi întărite printr-o deprindere statornică de a face numai ceea ce e bine și de a se împotrivi răului.

De altfel trebuie să știm că virtuțile se câștigă prin deprindere foarte îndelungată și puțini sînt cei care pot să bătătorească această cale pînă la sfîrșitul vieții lor. A săvîrși numai binele o viață întreagă și a te feri de rău pretinde o viață de erou, de sfînt, un suflet echilibrat, o inimă care știe să cuprindă valul de amărăciuni pe care îl îmbie viața dusă în luptă cu păcatul. De aceea și Mîntuitorul zice : „Strîmtă este poarta și îngustă calea care duce la viață și puțini sînt cei ce o află pe dînsa“ (Matei 7, 14).

Pentru cîștigarea virtuților trebuie să ne deprindem mai întâi cu lucrurile cele mici și mărunte și numai după aceea să năzuim după fapte mari sau chiar foarte mari. Și din care motiv ? Pentru că așa după cum ne spune Mîntuitorul : „Cine este credincios în cele mici și în cele mari este credincios“ (Luca 16, 10), a face binele în lucrurile cele mici sau foarte mărunte și neînsemnate, e un semn bun că vei face binele și în lucrurile mari sau chiar foarte mari. Albinele care strîng mai multă miere nu sînt acelea care zboară și o culeg numai de pe florile de crin sau de pe altă floare parfumată, ci sînt acelea care nu ocolesc nici cele mai mici flori de rosmarin sau de nalbă și aleargă și se opresc și la florile de urzică, de ismă sau de păpădie. Din toate aceste plante și flori care de cele mai multe ori nu au nici un parfum și sînt disprețuite de toată lumea, albinele cele harnice scot mai multă miere decît din toate florile cele mai alese și bine mirositoare.

Virtutea ne face să ne întocmim faptele noastre după postulatele rațiunii, adică să iubim ceea ce trebuie să iubim indicîndu-ne și modul cum trebuie să iubim. Dacă virtuțile se nasc prin săvîrșirea cu statornicie a lucrurilor morale, prin lucrarea voinței, se poate rezuma prin cuvîntul dragoste, fiindcă dragostea e condiția oricărei voinți. Deci virtutea este definită de Fericitul Augustin „ordinea dragostei“ (ordo este amoris). Inversînd însă definiția Fericitului Augustin putem spune și aceea că virtutea e dragostea de ordine.

Virtutea nu este numai o podoabă goală și deșartă în creștin, ci ea îi este foarte indispensabilă pe calea desăvîrșirii. Platon o numea bunăstarea și sănătatea sufletului.

Și păgînii aveau despre virtute cea mai înaltă cinstire. Povestește un mare înțelept din vechime, anume Plutarh, că odată a întrebât pe un alt filozof, care e poporul cel mai bun după părerea lui. Acesta i-a răspuns că este acela a cărui cetățeni se întrec în cîștigarea virtuților. Cu adevărat, cinstirea și bunăstarea noastră atît înaintea lui Dumnezeu cît și înaintea semenilor n-o putem cîștiga decît prin comoara virtuților. Trebuie să știm și aceea că prin săvîrșirea virtuților însăși firea se înobilează prin repetarea statornică a faptelor bune.

Virtuțile creștinești sînt de două feluri : virtuți religioase și virtuți morale. Cele religioase sînt îndreptate către Dumnezeu și prind rădăcină în suflet prin harul dumnezeiesc. Acestea sînt : credința, nădejdea și dragostea. Virtuțile morale îndreptează și călăuzesc viața creștinului în

raporturile cu semenii. Prin deprinderea lor devenim credincioși cinstiți, de omenie și respectați înaintea semenilor noștri.

Cele mai însemnate virtuți morale sînt șapte : smerenia, dărnicia, curăția, iubirea, cumpătul, blindețea și rîvna spre bine, care se împotrivesc celor șapte păcate capitale și își au obîrșia în patru virtuți care sînt temelia tuturor virtuților, și anume : înțelepciunea, dreptatea, cumpătarea și bărbăția.

Virtuțile morale se mai numesc și virtuți firești sau cîștigate, iar cele religioase se numesc virtuți suprafirești sau insuflate.

Un sfînt zicea că adevărata bogăție nu constă în bunurile trecătoare ci în virtuți. Fericit este omul care este virtuos și face ceea ce este bine pentru că aceasta este și voia lui Dumnezeu.

Vechii greci povestesc că viteazul Hercules a întîlnit odată la o răscruce două fecioare îmbrăcate frumos. Erau plăcerea și virtutea. Cea dintîi îi făgădui multă fericire în viață, multă desfătare și petrecere și îl chema cu stăruință să o urmeze. A doua însă, era foarte retrasă și serioasă și îi spunea, că urmînd-o pe ea va trebui să întîmpine multe suferințe dar că prin aceasta îl va duce la adevărata fericire. Aceste două fecioare : păcatul și virtutea ne întîmpină și pe noi pe drumul vieții noastre pămîntești. Plăcerea ne ademenește cu bucuriile ei care nu țin decît o clipă, iar la sfîrșitul lor vine moartea sufltească a noastră. Virtutea în schimb, e greu de urmat, trebuie să lupți mult, să suferi îndelung, dar drumul ei duce la fericire. „Trăind în virtute — zice Sf. Antonie — sîntem ai lui Dumnezeu“.

Într-o zi un admirator a întrebât pe marele Michelangelo : „Cum știi tu să creezi cu ciocanul tău capodopere atît de strălucitoare, care vor rămîne nemuritoare ? Michelangelo i-a răspuns : „Capodopera e în marmură, ajunge să știi să o scoți“.

Asemenea lui Michelangelo fiecare dintre noi să ia în mîini ciocanul propriu și să izbească fără milă. Gimnastica voinței, micile renunțări zilnice, harul lui Dumnezeu, vor face să zboare în aer toate așchiile defectelor și ale imperfecțiunilor. Încetul cu încetul blocul de marmură brut și necioplit al caracterului nostru se va schimba, se va modifica și va lăsa să se întrevadă primele linii ale unei statui frumoase pe care cu muncă plină de răbdare o vom duce la desăvîrșire pînă să devină o capodoperă.

Cunoscînd deci care este folosul și împărțirea virtuților să ne hotărîm a urma calea virtuților căci prin virtute ne facem plăcuți lui Dumnezeu și prieteni ai Lui.

Duminica tuturor sfinților pe care o sărbătorim azi să ne pună în față icoana sfinților care au umblat pe calea virtuților și a faptelor celor bune și au fost plăcuți lui Dumnezeu, cinstiți și respectați de semenii. Prin acesta ne vom înălța un templu măreț în inimă unde Dumnezeu e lăudat și în care ne vom afla un adăpost sigur de pace și de fericire. Podoaba virtuților e cea mai scumpă comoară !

Pr. Prof. Alexandru Moisiu

GRIJA DE SUFLET

Duminica a 23-a după Rusalii

Pericopa evanghelică ne relatează vindecarea minunată a îndrăcitului din ținutul Gherghesenilor, punînd în fața ochilor inimilor noastre o problemă foarte importantă : valoarea sufletului și a felului în care trebuie să-i purtăm grijă.

Omul, a fost creat de Dumnezeu trup și suflet, însă pentru sufletul său Dumnezeu a suflat asupra omului viața, făcîndu-l asemănător cu Dumnezeu, dîndu-i și calitatea de a fi nemuritor, spre deosebire de trup care este muritor.

Sufletul „este lucrul cel mare al sfatului dumnezeiesc, este icoana lui Dumnezeu, este o vie închipuire a Sfintei Treimi” (Ilie Miniati, Didahii, p. 127).

Sufletul este scînteia de viață pe care Dumnezeu a sădit-o în om după ce l-a plămuit pe acesta din pămînt, făcînd o ființă vie și rațională unind la un loc trupul și sufletul (cf. Facere 2, 7). În suflet noi vedem chipul lui Dumnezeu. El este un bun de natură spirituală care nu poate fi evaluat în bunuri materiale.

El trebuie să lucreze împreună cu trupul deoarece ajută la ridicarea și înduhovnicirea trupului, pregătindu-l pentru fericirea viitoare.

Din dragoste pentru suflet și pentru mîntuirea lui, Dumnezeu a jertfit pe unicul Său Fiu (cf. Ioan 3, 16), și tot pentru mîntuirea sufletului a întemeiat Dumnezeu Biserica Sa.

De suflet, cea mai înaltă valoare spirituală, ca și de trup, a ținut seamă și Mîntuitorul cînd a săvîrșit minunile Sale asupra firii omenești.

Sfînta Evanghelie ne-a pus în fața un credincios a cărui suflet era amenințat cu pierzania. Duhul cel rău intrase în el și-l muncea cumplit.

Mîntuitorul, cunoscînd durerile firii omenești, în care se zbătea creatura lui Dumnezeu, nu a zăbovit să săvîrșească minunea și să izbăvească pe cel ce suferea. La cuvintele : „Rogu-te nu mă chinui”, Iisus a poruncit duhului rău să iasă din acela, arătînd prin aceasta că și duhul cel rău se cutremură în fața puterii dumnezeiești, ieșind din acel îndrăcit a intrat într-o turmă de porci care se afla în apropiere, turmă ce s-a aruncat în mare și s-a înecat...

Minunea din această Evanghelie ne arată că în fața lui Dumnezeu mîntuirea, salvarea de la pierzanie chiar și a unui singur suflet, valorează mai mult decît toate turmele pămîntului, lucru pe care nu l-au înțeles locuitorii ținutului Gherghesenilor.

Aceștia în loc să se bucure că fratele lor a fost salvat de la pierzanie și și-a recăpătat sănătatea, s-au întristat de pierderea ce au suferit-o și cu multă ușurință și nerecunoscători față de binele ce li se făcuse, l-au rugat pe Iisus să părăsească ținutul lor fiindcă îi cuprinseseră mare frică. Ei n-au înțeles că prin pierderea porcilor Dumnezeu le-a adus un folos sufletesc.

Din această Sfântă Evanghelie mai învățăm ca să grijim de suflet pentru ca cel rău să nu se apropie de noi cu gând de a pune stăpînire pe sufletul nostru. Trebuie să grijim de suflet aici în viața aceasta pentru ca în viața de dincolo sufletele să meargă la Dumnezeu curățite și sfințite.

Dar cum putem să grijim de suflet ? Așa cum ne învață sfînta noastră Biserică : cugetînd în fiecare zi la poruncile și învățăturile lui Dumnezeu și împlinindu-le, fiindcă în mîna lui Dumnezeu sînt sufletele tuturor celor ce viețuiesc „pentru că în El trăim, ne mișcăm și sintem” (Faptele Apostolilor 17, 28), „în mîna lui El ține viața a tot ce trăiește și suflarea întregii omeniri” (Iov 12 10).

Nimeni nu poate nimici sufletul, după însăși cuvintele Domnului : „Nu vă temeți de cei ce ucid trupul, iar sufletul nu pot să-l ucidă ; temeți-vă mai curînd de acela care poate și sufletul și trupul să le piardă în gheena” (Matei 10, 28). Ceea ce este pîine pentru trup, aceea este Cuvîntul lui Dumnezeu pentru suflet (Matei 4, 4).

Cuvîntul lui Dumnezeu este cel care ne luminează mintea, ne veselește inima, ne mîngîie, ne întărește, ne curăță, ne sfințește, ne înțelepțește spre mîntuire. Iar cel ce păzește poruncile lui Dumnezeu își păstrează sufletul (Proverbe 19, 16).

Grijim de suflet prin rugăciunea zilnică făcută cu credință și încălzită de iubire ; prin cercetarea cît mai des a sfîntei biserici, meditînd cît mai mult la mîntuirea lui, împărtășindu-ne din harul Sfîntului Duh prin Sfintele Taine ale Bisericii.

Mai putem griji de suflet aducîndu-ne aminte tot mereu de ceasul morții și de înfricoșata judecată, cercetîndu-ne pe noi înșine în fiecare zi, și mai ales făcînd numai fapte bune.

Dumnezeu ne ajută în această lucrare căci El este păzitorul sufletelor noastre : „Pentru că erați ca niște oi rătăcite, dar v-ați întors la Păstorul și Păzitorul sufletelor voastre” (I Petru 2, 25). El, Iisus Hristos, ne-a împăcat cu Dumnezeu Tatăl iar în Biserică ne dă mijloacele harului Sfîntelor Taine, pentru a ne putea curăți și păstra sufletele.

Sfînta Scriptură ne oferă multe exemple de suflete plăcute lui Dumnezeu, suflete care au dorit pe Dumnezeu întocmai cum cerbul dorește izvoarele de apă. Așa au fost sufletele profeților, ale patriarhilor și drepților din Vechiul Testament, ca și a tuturor celor care fac voia Sa, adică înfăptuiesc ceea ce este bun semenilor și colectivității din care fac parte. Totul a pierdut Iov, dar n-a pierdut ce a fost mai scump, sufletul său, ceea ce l-a făcut bineplăcut înaintea lui Dumnezeu care văzîndu-i răbdarea i-a răsplătit întreit. Dar și sufletele Sf. Apostoli, ale martirilor și ale tuturor sfinților s-au învrednicit din partea lui Dumnezeu de răsplata cerească.

Sfînta Scriptură ne dă însă exemple și de suflete pierdute, suflete care au pierdut mîntuirea, suflete care n-au dorit pe Dumnezeu, au fost surde la chemarea Lui, n-au luat în seamă poruncile Evangheliei Lui.

Așa au fost sufletele celor doi bogați din Sfînta Evanghelie : a bogatului ce-i rodise țarina și nu știa ce să facă cu atîtea bogății, încît prea ocupat de cele ale trupului a uitat de sufletul său, iar celălalt îndestulat

de toate, n-a știut că trebuie să fie milostiv cu semenul său Lazăr, și astfel au cîștigat amîndoi loc veșnic în gheena focului.

După ce am auzit vorbindu-ni-se despre atîtea exemple de suflete plăcute lui Dumnezeu și de suflete pierdute, ne rămîne ca noi să urmăm pilda celor care au trăit după poruncile lui Dumnezeu, cultivînd în sufletele lor virtuțile creștinești, devenind astfel bineplăcuți lui Dumnezeu și semenilor.

Biserica noastră ortodoxă a avut și are fii cu suflete alese încît unii dintre ei, ca Sf. Sava Brancovici, Sofronie de la Cioara, Visarion și Oprea Miclăuș, au urcat treptele sfințeniei, iar unii buni credincioși trăiesc și azi printre noi o viață curată, pilduitoare. Toți aceștia să ne fie pilde de viațuire în trup ca să știm cum trebuie să grijim de sufletele noastre.

Astfel învățînd și de la aceștia, dar mai ales de la dumnezeiescul Învățător Iisus Hristos, de la Sfînta Sa Maica Fecioara Maria, de la Sfinții Apostoli, de la Sfinții Părinți și din practica de veacuri a Sfintei Biserici, să căutăm și noi cu toții ca niciodată să nu pierdem din vedere valoarea sufletului. Să purtăm totdeauna grijă de suflet ca el să fie stăpînul trupului nostru. Să fim totdeauna recunoscători față de tot binele ce ni-l dă Dumnezeu în folosul nostru. Pururea să dorim pe Dumnezeu zicînd de fiecare dată ca psalmistul : „Doamne la Tine am nădăjduit, să nu iei sufletul meu !”.

Așa făcînd să rugăm totdeauna pe Atotputernicul Dumnezeu ca să ne învrednicească să primim și noi binecuvîntarea dumnezeiască de care amintește Sf. Apostol Pavel cînd zice : „Și însuși Dumnezeu păcii să vă sfințească pe voi desăvîrșit și duhul vostru. Și sufletul și trupul păzească-se în întregime, fără de prihană, întru venirea Domnului nostru Iisus Hristos” (I Tesaloniceni 5, 23).

Preot Teodor Greucean

LĂCOMIA

Duminica XXVI-a după Rusalii

Fericirea este o aspirație a fiecăruia dintre noi. În acest cuvînt cuprîndem tot ce este mai frumos, mai vrednic de dorit și de urmărit în viață : sănătate deplină, cinste, ani mulți, copii cuminți, succes în activitatea zilnică etc. Există o întreagă gamă a fericirii, dacă ținem seama de multiplele înțelesuri pe care le plăsmuim despre rostul vieții.

Întrebarea care se pune este următoarea : nu cumva fericirea este o nălucă care fuge de noi, gîndindu-ne la suferința amară care ne încearcă la fiecare pas și la vremelnicia bunurilor în care ne punem încrederea ? Ne întrebăm cu psalmistul : „Cine ne va arăta — cu adevărat — fericirea” (Psalmi 4, 6).

Pentru creștinul luminat, conștient de chemarea sa, răspunsul este limpede : fericirea este o stare sufletească, mulțumirea pe care o simte cînd împlinește legea morală, ca expresie a voinței lui Dumnezeu. În taințele conștiinței este izvorul fericirii, bineînțeles, dacă este neatinsă de arșița păcatului. „Luminătorul trupului este ochiul tău. Cînd ochiul tău este curat, atunci tot trupul tău este luminat, dar cînd ochiul e rău atunci și trupul tău e întunecat. Ia seama deci ca lumina din tine să nu fie întuneric” (Luca 11, 34—35). Din visteria inimii se pot scoate lucruri bune“ (Luca 6, 45), dar „și ucideri, adultere, desfrînări, furtişaguri, mărturii mincinoase, hule“ (Matei 5, 10). „Fericii cei ce ascultă cuvîntul lui Dumnezeu și-l păzesc“ (Luca 11, 28).

Din contră, fericirea fuge de cei ce o caută înafară și răstoarnă ordinea morală, convertind mijloacele în scopuri, ca bogatul din parabolă, care face din avere un idol și din plăcerile vulgare însăși rațiunea vieții sale. El nu-și găsește echilibrul vieții — implicit fericirea — din cauza unei patimi ce i-a întunecat mintea și i-a tocit sensibilitatea morală. Este patima sau *păcatul lăcomiei*. (Luca 12, 13—21).

Lăcomia este un păcat capital și constă în pofta nestăpinită de a mânca și bea peste măsură, precum și în dorința de a aduna bogăție peste trebuințele firești. Lăcomia este un păcat al trupului „așa cum sînt : adulterul, desfrînarea, necurăția și destrăbălarea“ (Galateni 5, 19 ; Coloseni 3, 5). Prin lăcomie ca și prin desfrînare, omul se abate de la adevăratul rost al firii și cade în neorîndueli care îi distrug viața. Este îndeobște știut, că organismul nostru are anumite trebuințe — dictate de imperativul supraviețuirii, — care sînt satisfăcute prin anumite alimente. La animal, instinctul de conservare funcționează fără devieri și exagerări, pe cînd la om, trebuințele de foame și de sete pot degenera în pofte nesățioase, în lăcomia pîntecelui și în beție. Lacomul se dovedește mai lipsit de minte decît animalele, căci acestea încetează de a mai mânca și bea cînd s-au saturat, pe cînd omul stăpînit de lăcomie preschimbă plăcerea ce însoțește satisfacerea trebuințelor firești din mijloc accesoriu în scop și urmărește permanentizarea ei. Este încălcarea ordinii firești. . . Deviere a instinctului de conservare este și dorința excesivă de a poseda avuție exclusiv din plăcerea de a te desfăta privind-o (avaritie) ; deviere de la linia firească este și acumularea de bunuri — spre a le face izvor al desfătărilor, sardanapalice (îmbuibare, beție, desfrîu etc.). Și într-un caz și în altul, lacomul se dovedește egoist, o ființă monstruoasă, care abuzează de bunurile vremelnice, în dauna semenilor săi și a propriei și adevăratei sale fericiri.

Lăcomia, sub toate aspectele ei (îmbuibare, beție, arghirofilie etc.) este un păcat ucigător, exercitînd o lucrare de întunecare a sufletului, chiar de înnebunire a lui, cum este cazul bogatului căruia i-a rodit înbelșugat țarina. De aceea, Mîntuitorul spune : „Luați seama de voi înșivă, ca nu cumva să vi se îngreuiuze inimile cu îmbuibarea de mîncare și băutură, și fără de veste să fie ziua aceea“ (Luca 21, 34).

Lăcomia îmbătrînește cu cei pe care i-a prins în mreșile ei și nu-i părăsește pînă la moarte. Desfrînatul își potolește cu vremea arșița patimei, fie din cauza bătrîneții, fie din cauza unei boli înucitate în organism.

Lăcomia, însă, este un păcat greu de înlăturat. Cu cât se apropie moartea, această josnică patimă se înfige mai adânc în suflet. S-au văzut lacomi gîrboviți, cu puterile sleite, privind deznădăjduiți la comorile ce rămîn în urma lor și la voluptățile de care se despart. Scriitorul H. de Balzac, în romanul „Eugenie Grandet”, povestește despre bătrînul Grandet, care, fiind în agonie, privea la aurul dinaintea ochilor săi, spunînd : „Asta mă încălzește”. Fieca, plîngînd, ingenunchează și-i zice : „Tată, binecuvîntează-mă”. „Ai grijă de tot, ai să-mi dai socoteală acolo”, îi răspunde el.

Un orator bisericesc, vorbind despre lăcomie, spunea că este asemenea iederii, care se urcă pe copaci și se înfășoară puternic în jurul lor și nu-i părăsește nici dacă se usucă. Într-un singur fel poți scăpa de ea, dacă îi tai cu cuțitul firele. Tot așa de greu te poți scăpa și de lăcomie, fie că este tînăr sau bătrîn trupul, afară de cazul cînd intervine un gînd curat și o hotărîre fermă de a tăia răul din rădăcina (Asterie al Amasiei ; *Omilii și predici*, trad. București, 1946, pag. 77).

Multe sînt ravagiile încrestate pe răbojul istoriei, din cauza lăcomiei — generatoare a dorinței de a avea mai mult decît îți este necesar și folositor. Lăcomiei i se datorește căderea îngerilor, căderea protopărinților noștri, pierderea dreptului de întii născut din partea lui Esau, care și l-a vîndut pentru un blid de linte, trădarea lui Iuda, pedepsirea cu moartea a soților Anania și Safira. Lăcomia i-a luat mintea lui Belșatar, împăratul Haldeilor, care a făcut un ospăț pentru o mie de dregători ai săi. A băut împăratul vin din vasele de aur și de argint, pe care tatăl său, Nabucodonosor, le răpise de la templu din Ierusalim. Pedepsa i-a venit fără întîrziere. O mină misterioasă a scris pe perete cuvintele „Mene, mene, tachel, ufarsin”, adică a numărat Dumnezeu zilele regatului, a cîntărit faptele împăratului și ale dregătorilor săi și le-a găsit ușoare, deci a împărțit regatul și l-a dat mezilor și perșilor. Chiar în noaptea următoare, împăratul Belșatar a fost omorît (Daniel, 5, 1—30).

Lacomul, oricare ar fi fața lui și oriunde s-ar găsi, își are psihologia lui, un fel deformat de a vedea lucrurile. Portretul lui este antipatic, din cauza atmosferii simțului său moral. Este nesuferit propriei sale familii, neatașat soției sale, împotriva legării de prietenii, arțăgos cu vecinii, mizantrop, rău conducător al propriei sale persoane, plin de griji și cu insomnii. Deși îmbelșugat cu de toate, oftează ca un lipsit. Îi rodește pămîntul, el, în loc să se bucure și să fie recunoscător lui Dumnezeu, suspină. Belșugul de roade îi aduce griji și încurcături. Vorbește singur, asemenea bogatului din parabolă, — numit de-a dreptul nebun. Lui i se aplică cuvintele Mîntuitorului : „Unde este comoara ta, acolo va fi și inima ta” (Matei 6, 21).

Proverbele românești veștejesc lăcomia și satirizează pe lacomi. Astfel, se spune : „Lăcomia strică omenia”, „Locomul nu zice ajunge / Oltu-n gură de i-ar curge”, „Găina vecinului totdeauna îi curcă” sau „face ouăle mai mari”. Lacomul, din cauza sărăciei sufletești, este cel mai nefericit dintre toți oamenii. Cu cine l-am putea asemăna? Cu cei doi închipuiți din povestea lui Ioan Creangă, Harap Alb, și anume cu Setilă și Flămînzilă. Setilă sau lacom (care este închinător la idoli) nu are moștenire în împărăția lui

sete. La fel și Flămînzilă mîncă și nu se mai satură... Așa este lacomul : hrăpăreț, în neîntreruptă vînjoleală, fără răgaz pentru odihnă și somn, împins de demonul nehibzuintei și poftelor nesătioase. (Ecclesiast 5, 11).

Sfînta Scriptură califică lăcomia drept *idolatrie*, mama și rădăcina tuturor răutăților, „Căci aceasta s-o știți bine, că nici desfrinat sau necurat sau lacom (care este închinător la idoli) nu are moșenire în împărăția lui Hristos și a lui Dumnezeu”. (Efeseni 5, 5 ; I Timotei 6, 10).

Într-adevăr, lăcomia este izvorul tuturor răutăților, fiindcă din cauza ei piere dragostea frățească dintre oameni, pămîntul se umple de hoți și ucigași, mările de pirăți, societatea de calomnatori și trădători, familiile se dezbină. Pe drept cuvînt spune înțeleptul Solomon „Omul lacom ațîță cearta, iar cel ce nădăjduiește în Domnul va fi îndestulat” (Pilde, 28, 25).

Fericirea nu-și găsește adăpost în sufletul lacomului, el o caută înafară, preocuparea lui fiind dobîndirea și păstrarea bunurilor și plăcerilor prihănite ; grija pentru viața sufletească fiind exclusă din repertoriul vieții sale.

Ce-i de făcut, dacă lăcomia este piedică în calea fericirii, implicit a mîntuirii ? Să renunțăm la bunurile pămîntești și la bunurile vieții ? Nu ! Mîntuitorul nu s-a împotrivit agonisiei celei de trebuință pentru întreținerea vieții. Ca dovadă învățătura dată în parabola talanților. A pus însă o condiție : să nu fie transformată în scop, în idol, — căruia să i ne închinăm, cum făcea bogatul din parabolă — ci mijloc onest pentru satisfacerea cumpătată a cerințelor firești ale vieții noastre și ale semenilor noștri. Mîntuitorul nu este nici împotriva bucuriilor curate, adică a bucuriilor ce zidesc și sfințesc pe om. Spre a putea gusta fericirea, se cere rînduială în cugetul nostru și urmarea poveței pauline : „Ori de mîncăți, ori de beți, toate spre slava lui Dumnezeu să le faceți” (I Corinteni 10, 31). „Purtarea de grijă a trupului vostru să nu o prefăceți în poftă” (Romani 13, 14).

Bogatul din Evanghelie este numit nebun, nu fiindcă avea avere, ci fiindcă idolatriza averea și considera senzațiile tari izvorul prin excelență al fericirii. Păcatul lăcomei îl orbise cu desăvîrșire, de aceea în fața morții era mai sărac decît toți săracii din lume, nenorocit, demn de compătimit pentru cele ce-l așteapă. Sărac de credință în Dumnezeu, sărac de iubire de oameni, sărac de nădejde veșnică. Pe drept cuvînt, spune Mîntuitorul în încheierea parabolei : „Așa este cel ce-și strînge comori, iar în Dumnezeu nu se îmbogățește”. Spre a fi fericit în viață și în fața morții e necesară o singură comoară, pe care „rugina n-o strică și moliile n-o mîncă” *virtutea*.

Să ne întrebăm, sîntem bogați sau săraci sufletește ? Dacă răspunsul va fi dezamăgitor, să ne străduim a ne îmbogăți în virtute, făcîndu-ne : „pildă de fapte bune, în învățătură, în curăție, în cinste” (Tit 2, 6—7).

Preot Ion Bunea

PASTORAȚIA CREDINCIOȘILOR BOLNAVI

de : Prot. VASILE PETRICA

Se afirmă, pe drept cuvînt, că „Biserica Ortodoxă se îngrijește de credincioșii săi nu numai în timpul tinereții lor, și în clipele lor de bucurie, ci și atunci cînd sînt în întristări, în boale și la bătrînețe, cînd îi înconjoară cu rugăciuni, cu Sf. Taine și cu grija sa, pînă cînd Dumnezeu îngăduie trecerea lor în mormînt, ba se mai îngrijește de ei și dincolo de mormînt“¹⁾. Deci, Biserica este tot timpul alături de fii săi, de la leagăn și pînă la mormînt, cum s-a îndătinat a se spune. Și cum noi credincioșii într-un fel privim viața la adolescență, în boală sau la bătrînețe, preotul care lucrează sistematic și permanent, pentru întărirea și menținerea în credință a enoriașilor, și pentru ferirea lor de alunecări, trebuie să adopte o atitudine adecvată față de vîrsta și starea în care se află cei încredințați lui spre păstorie, în lumina în care a sfătuit Sf. Ap. Pavel pe ucenicul său Timotei, cînd i-a zis : „Pe cel bătrîn să nu-l înfrunți, ci să-l îndemni ca pe un părinte ; pe cei tineri — ca pe frați. Pe femeile bătrîne îndeamnă-le ca pe niște mame, pe cele tinere ca pe surori, în toată curăția. Pe cele văduve cinstește-le, dar pe cele cu adevărat văduve“²⁾.

Această preocupare, de a ne adapta pastorația la condiția și starea credincioșilor, trebuie privită cu maturitate și nu ca pe ceva de suprafață, pentru că munca pastorală presupune în primul rînd pricepere și apoi rîvnă. Aceste două însușiri sînt, și trebuie să fie, structural unite, deoarece rîvna fără pricepere duce la degradarea înaltelor valori morale, iar priceperea fără rîvnă reduce trăirea creștină la un intelectualism sec, în care frumoasa viațuire creștinească se transformă în simplă speculație. Tocmai pentru acest fapt atît rîvna cît și priceperea trebuiesc permanent cultivate pentru ca munca pastorală să nu fie zădărnicită.

Un loc unde rîvna cu priceperea se pot uni, dînd și rezultate minunate, sub raport spiritual și uman, este pastorația credincioșilor bolnavi, adică a acelor care au nevoie într-un chip deosebit de sprijin moral : bolnavii, suferinzii.

¹⁾ Stefan Horkaj, *Duchovna starostlivost o chorych a prestarnutych prislusnikov cirkvi*, în „Pravoslavny kalendar“, Prešov, 1972, p. 130.

²⁾ I Timotei V, 1—3.

Spre a prezenta cît mai sistematic tema enunțată, vom împărți materialul în trei capitole succesive, astfel :

A) *Cercetarea bolnavilor*. Această obligație morală nu este un act întimplător, ci este o expresă poruncă evanghelică — am putea zice — întrucît ea este enumerată între cele șapte fapte ale milosteniei trupesti³⁾, fiind formulată după cuvîntul Minuitorului Hristos, care identificîndu-se cu toți semenii noștri, la Judecata de apoi, în numele celor pe care i-am înconjurat cu dragoste în suferința lor, ne va spune : „bolnav am fost și M-ați cercetat“⁴⁾. Astfel că de la obligativitatea acestui fapt nu se poate sustrage nici un credincios și cu atît mai mult un preot. Dar privind această obligație sub raport pastoral se cuvine să facem cîteva precizări de început, care nădăjduim că vor fi folositoare confrăților noștri preoți.

În primul rînd, trebuie să reținem că timpul ce se alege pentru cercetarea celor suferinzi trebuie stabilit cu multă grijă, cu multă băgare de seamă, nefiind îngăduit ca preotul să apară la casa bolnavului la o oră tîrzie sau prea matinală. Suferinzii sînt de obicei susceptibili și fiind găsiți nepregătiți își pot face reproșuri, care să se transforme în oboseli, creîndu-se o stare neplăcută pentru bolnav. Apoi suferinzii au nevoie de foarte multă liniște, de multă odihnă, pentru recuperarea energiei pierdute, pentru recîștigarea echilibrului psihic, căci boala fizică atrage după sine suferința sufletească.

Dar trebuie procedat cu grijă nu numai la alegerea orei din zi, ci este foarte important a se ști în ce perioadă este bine a cerceta pe cel căzut în suferință. În orice caz nu este potrivit ca vizita preotului să fie chiar în prima sau a doua zi de la îmbolnăvirea credinciosului său, deoarece primele zile sînt lăsate pentru cercetarea membrilor familiei, pentru observațiile intense ale medicilor, și pentru că în această perioadă bolnavii sînt încă tulburați și agitați și orice amintire duiosă le poate crea o stare păgubitoare. Abia după ce s-a stabilit un climat de liniște în casa bolnavului apare oportună prezența preotului, cu cuvîntul său de îmbărbătare, de întărire. Este de la sine înțeles că prima vizită va fi mai scurtă decît cele următoare.

Al doilea aspect care ține de cercetarea bolnavilor, îl constituie, evident, discuțiile. Și considerăm a fi oportun să o spunem că glumele n-au ce căuta în preajma celui ce suferă, ca și discuțiile obositoare și interminabile. Oricum ar fi, cercetarea unui bolnav impune multă precauție și moderație, căci așa cum nu este îngăduit nimănui să demoralizeze pe cel bolnav, nu este permis nici să se afișeze un aer de optimism exagerat, cu privire la evoluția sănătății bolnavului, întrucît aceștia singuri pot să aprecieze starea în care se află. O îmbărbătare moderată este binevenită, cu atît mai mult pentru un preot, care are atîtea de spus unui credincios bolnav. Evanghelia, viața sfinților, oferă atîtea subiecte care pot fi amintite. Exemple de bărbați în suferință, asemeni lui Iov, care și în cea mai

³⁾ *Învățătura de Credință Creștină Ortodoxă*, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1952, p. 446.

⁴⁾ Matei XXV, 36.

crincenă durere trupească și sufletească, a rămas credincios lui Dumnezeu și crezului său religios, sint binevenite.

Dar ca preot, discuțiile trebuie canalizate pe teren duhovnicesc. Indemnul de a se spovedi și împărtăși trebuie să stea la loc de frunte. Și fiindcă spovedirea și împărtășirea bolnavilor cuprinde o sferă aparte de gânduri și preocupări, vom stărui asupra acestei probleme în capitolul următor, nu însă înainte de a face precizarea că preotul este obligat în virtutea misiunii sale ca în predicile ce le rostește să amintească de obligația fiecărui credincios de a cerceta pe cei bolnavi, această cercetare nefiind numai întreținerea cu bolnavul, ci în final dăruirea frățască pentru tămăduirea lui, pentru redarea lui Bisericii și societății din care face parte.

B) *Spovedirea și împărtășirea credincioșilor bolnavi.* Bolnavii constituie una din preocupările cele mai grabnice ale preotului. Tocmai de aceea atunci când se prezintă vreun membru al familiei bolnavului să-i ceară preotului să spovedească și împărtășească la domiciliu pe cel bolnav, lucrul acesta să-l facă fără ezitare și aminare pentru ca nu cumva sosirea lui cu întârziere să fie zadarnică.

Grabnica preocupare pentru împărtășirea bolnavilor vine din necesitatea duhovnicească a apropierii omului de Dumnezeu întrucât a trăi fără să te apropii de Hristosul euharistic înseamnă să te depărtezi voit și conștient de izvorul vieții, deoarece însuși Iisus Mintuitorul a zis „Adevărat, adevărat Vă zic vouă, dacă nu veți mânca trupul Fiului Omului și nu veți bea sîngele Lui, nu veți avea viață întru voi”⁵⁾. Pentru a asigura pe fiecare credincios cu merindea cea veșnică, cei ce s-au ostenit cu formularea îndrumărilor ce țin de Sf. Liturghie au arătat că preotul trebuie să se deplaseze la casa bolnavului chiar atunci când s-ar afla în situații speciale, în formularea următoare : „Iar de va începe preotul a sluji sfînta liturghie, și la lucrarea Proskomidiei fiind, sau și la liturghie, pînă la Vohodul cel mare și va fi chemat pentru oarecare nevoie a morții ce se va întîmpla, sau să boteze, sau să mărturisească, însă nu departe, să lase la acel loc slujirea...”⁶⁾.

Chiar dacă cazurile de întrerupere a liturghiei pentru deplasarea la domiciliul bolnavilor, spre a-i spovedi și împărtăși, sint rarissime, și chiar neuzite, pentru că este cunoscută sfîntenia cu care este privită dumnezeiasca liturghie, totuși din acest îndemn deducem excepționala importanță ce o are îngrijirea sufletească a celor neputincioși, cum și a celor ce moartea-i surprinde fulgerător. Desigur că preotul trebuie să-și îndrume credincioșii să nu aștepte ultima suflare a bolnavului, spre a se hotărî să ceară spovedirea și împărtășirea lui, ci trebuie precizat că bolnavii așa precum sint tratați trupește de boli și neputințe, tot la fel trebuie îngrijiți și sufletește pentru ridicarea povarei păcatelor lor și pentru cîștigarea sfînteniei. Mai amintim apoi și aceea că o boală tru-

⁵⁾ Ioan VI, 53.

⁶⁾ *Liturghier*, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1974, pag. 371.

pească este greu vindecabilă fără o stare sufletească echilibrată care să dea un spor de nădejde în viața credinciosului bolnav, în a cărui cuget să vibreze gândul vindecării. Aici poate contribui preotul cu cuvântul lui care să se transforme într-un adevărat tonifiant prin exprimarea milei dumnezeiești și descoperirea dragostei lui Iisus, care s-a jertfit pentru noi ca să avem viață și încă din belșug. Tocmai de aceea s-a și spus că rolul preotului în viața credinciosului bolnav poate fi numai pozitiv și că „lingă credinciosul bolnav preotul și medicul sînt cei mai aproape”⁷⁾.

În cele ce urmează vom schița cîteva îndrumări privitoare la modul în care trebuie să zăbovim lingă căpățiiul credincioșilor bolnavi.

Atunci cînd preotului i se prezintă vreun membru al familiei credinciosului bolnav să-i ceară să spovedească și să împărtășească pe cel ce este legat de patul suferinței lui, neapărat să se edifice asupra motivului care a determinat să se ceară asistența preotului: dorința credinciosului bolnav sau grija familiei. Aceasta pentru că este știut că de multe ori preotul este chemat la căpățiiul credincioșilor bolnavi fără ca aceștia să fie pe deplin convinși de necesitatea spovedirii și împărtășirii. Adăugînd și teama unora că dacă se spovedesc și împărtășesc mor, atunci ne putem da cu adevărat seama de modul în care trebuie să pregătiți credincioșii cu Hristosul euharistic. La acei credincioși care au frecventat biserica și care au obișnuit a se spovedi și împărtăși în cele patru posturi ale anului bisericesc această problemă nu se pune, ea ivindu-se mai degrabă la cei mai depărtați de Biserică. Rolul familiei, desigur, că poate fi în această privință decisiv. Ei au puterea de a-i determina pe aceștia să se apropie măcar în ceasul crucial al existenței lor de Sf. Euharistie. În orice caz nu este îngăduit să se dea Sf. Cuminicătură bolnavilor cu sila întrucît ar contraveni rînduieiilor prevăzute de Biserică, care pretinde ca penitentul să facă mărturisire sinceră și personală. Ar fi apoi nepotrivit să se abuzeze de privilegiul ce-l avem de a fi în deplinătatea puterilor în confruntarea noastră cu un muribund.

În vederea unei perfecte edificări în privința modului de a privi spovedania și împărtășirea credincioșilor bolnavi, dăm mai jos cîteva îndrumări, în această privință, formulate în 6 puncte de un reputat teolog ortodox:

„1. Credincioșii bolnavi pot fi spovediți și li se poate da sfînta Cuminicătură în tot timpul, ziua sau noaptea, la domiciliu, chiar după mîncare și fără nici o pregătire, care se cere celor sănătoși.

2. De la credincioșii bolnavi se cere numai mărturisirea personală (membrii familiei fiind obligați să părăsească camera în care se află credinciosul bolnav în timpul cît durează mărturisirea).

3. Sf. Cuminicătură se dă credinciosului bolnav chiar și în prezența membrilor familiei.

4. Dacă credinciosul bolnav se află sub epitimie și este amenințat cu moartea, oricare preot are dreptul să-l dezlege chiar dacă epitimia este dată de episcop (Cartagina 52).

⁷⁾ Prot. dr. Peter Kernaševič, *Pastoralka*, Prešov, 1958, p. 87.

5. Dacă intervine însănătoșirea unui asemenea credincios bolnav acesta are datoria de a-și îndeplini canonul și apoi să anunțe duhovnicul său (Cartagina 7, Sf. Grigore de Nazianz 2—5).

6. Credincioșilor bolnavi care și-au pierdut cunoștința nu li se administrează Sf. Cuminicătură pînă nu-și revin spre a-și mărturisi păcatele. La fel nu se poate da Sf. Împărtășanie celor dezechilibrați mintal... precum și credincioșilor bolnavi care tușesc permanent și unde nu există siguranța că nu se va arunca Împărtășania. Este interzisă împărtășania morților, așa cum făceau marconiții împotriva cărora s-a ridicat Sf. Ioan Gură de Aur. Amintitul sfînt părinte a spus la adresa acestora : „Spune-mi te rog cui a spus Mîntuitorul de nu veți minca trupul Fiului Omului și nu veți bea sîngele lui, nu veți avea viață întru voi — viilor sau morților ?”⁸⁾.

Aceste îndrumări formulate în șase puncte, în parte sînt edificatoare, noi avînd oarecare rezervă asupra punctului ultim, șase. Aceasta pentru că atitudinea amintitului teolog se deosebește de practica noastră care a fost formulată și ea într-un erudit studiu aparținător unui teolog român. Înainte de a trece la prezentarea opiniei acestuia, vom consemna sfatul lui Nicodim Aghioritul în această privință, care sună astfel : „Dacă i s-a legat limba credinciosului bolnav, îndată trebuie să-l strigi tare, pînă cînd prin semne îți va da să înțelegi că voiește să se mărturisească. Și așa să-i citești rugăciunea de iertare și să-l împărtășești cu dumnezeieștile Taine, ca să nu se întîmple să moară neiertat și nepricestit”⁹⁾. Atitudinea aceasta mai largă, mai înțelegătoare, corespunde pe deplin practicii noastre întrucît chiar dacă admitem că un credincios bolnav își face mărturisirea în condiții de bună sănătate, totuși noi nu putem fi responsabili de sinceritatea ei. Atunci dacă acceptăm o mărturisire, de multe ori, evazivă, și poate formală, apoi de ce n-am primi o dorință expresă din partea unui credincios epuizat, căruia i se concentrează toată forța și dorința într-o simplă înclinare de cap, la întrebarea „Te căiești de păcatele ce le-ai făcut ?” Desigur că la punctul șase, amintit mai sus, se vorbește de cei care și-au „pierdut cunoștința”, adică de aceia care se zbat între viață și moarte, de cei care-și trăiesc ultimele clipe. În această privință teologul român vorbește de „dispensă de taina Mărturisirii”, în acest cadru introducînd trei feluri de muribunzi :

„1. Cei pe care duhovnicul îi știe că au dus o viață evlavioasă și au cercetat biserica regulat în dumineci și sărbători, împărtășindu-se de patru ori pe an ;

2. Aceia cărora nu le cunoaște viața, totuși în ceasul morții au arătat pocăință, fie că ajung s-o manifeste personal în fața duhovnicului, fie că cei dimprejur pot da mărturie despre aceasta, precum am menționat mai înainte.

3. Aceia chiar care deși sînt știuți că au săvîrșit păcate de moarte, dar îi surprinde primejdia sfîrșitului grabnic al vieții, fără să fie terminat

⁸⁾ Idem, pp. 62—63.

⁹⁾ Pr. Petre Vintilescu, *Spovedania și duhovnicia*, București, 1939, p. 365.

canoanele aspre primite și începute cu inimă frântă și smerită" ¹⁰⁾.

Cu toată îngăduința creștinească, conform canoanelor Bisericii, amintit profesor de teologie face în continuare precizarea „Nu se dă însă împărtășania nici pe patul de moarte acelora care n-au dus o viață evlavioasă, nici nu s-au spovedit și împărtășit vreodată și nici la moarte nu arată întoarcere și îndreptare” ¹¹⁾.

Dar tot de mărturisirea și împărtășirea credincioșilor bolnavi ține și transportul Sf. Cuminicături. Pentru transportarea ei la fiecare biserică există cutiute special confecționate. În vechime se obișnuia. în unele țări și locuri, ca Sf. Cuminicătură să fie dusă într-un ceremonial aparte, dată fiind importanța ei și cinstea ce i se cuvine ca merinde care este însăși Trupul și Singele Domnului. Astfel preotul mergea îmbrăcat în odăjdii, respectiv în epitrahil și felon și în mână ținea potirul cu Sf. Cuminicătură. Înaintea lui mergea crânicul cu felinarul aprins, fie zi sau noapte, sunînd continuu cu clopoțelul, iar cei ce se întâlneau cu ei în drum în semn de evlavie și respect, față de cele sfinte, ingenunchiau ¹²⁾. Cu timpul însă s-a renunțat la acest ceremonial, preotul mergînd îmbrăcat obișnuit, bineînțeles în reverendă, ducînd cutia cu Sf. Cuminicătură în servietă împreună cu epitrahilul și Molitfelnicul. În orice caz preotul avînd cu sine Sf. Cuminicătură nu i se cere să meargă în ceremonialul amintit — și care, desigur, că nici nu era general — ci i se pretinde, în schimb, mare cuviință față de cele sfinte, trebuind să se arate extrem de reținut în contactul cu cei din jurul său, unii teologi fiind de părere că „nu-i este permis (preotului) să se întrețină și să vorbească cu cineva pe drum (spre credinciosul bolnav) știind că duce cu sine Euharistia” ¹³⁾.

Ține tot de tactul pastoral modul în care se oferă Sf. Cuminicătură credincioșilor bolnavi. În general este cunoscut că păticea din Sf. Cuminicătură, pregătită pentru credincioșii bolnavi într-un mod special în marțea Paștilor, se așează într-o lingură cu vin și așa se oferă bolnavului după ce mai înainte s-a spovedit și s-au rostit rugăciunile îndătinute. Dar cum păstrarea vinului se face într-un chip mai anevoios, el fiind ușor expus alterării, nu toate familiile au acasă vin. Astfel că sosind preotul cere vin și familia tocmai o lingură nu are și pentru ca să-și îplinească misiunea, așa cum procedează majoritatea preoților, în lipsa vinului se oferă Sf. Cuminicătură cu apă. Dar apa crează o stare de greață atunci cînd se ia pe nemîncate și mai ales bolnavilor care se hrănesc mai mult în silă. Vinul crează o senzație aparte, dă un gust deosebit. Substituirea lui cu apă este nepotrivită din două motive. În primul rînd Mintuitorul Iisus Hristos a folosit la Cina cea de taină vin care l-a transformat în însăși Singele Său, așa cum piinea a transformat-o în însăși Trupul Său. Apoi, pe lingă acest aspect liturgic, piinea și vinul sînt simbolul vieții.

¹⁰⁾ Idem, *Ibidem*.

¹¹⁾ Idem, pp. 365—366.

¹²⁾ Prot. dr. P. Kernašević, o. c., p. 63.

¹³⁾ Idem, *Ibidem*.

De aceea însăși liturghia nu poate fi concepută ca darurile să fie din altceva decât prescura și vinul. Iar vinul nu poate fi oricare, adică prelucrat din vreun fel de fructe, ci vin curat din struguri și îndeosebi roșu care simbolizează singele¹⁴⁾. Și cum credincioșii noștri obișnuiesc a se împărtași în cadrul liturghiei, nu concep primirea sfintei taine decât sub forma pîinii și a vinului. Iar această primire se face „într-o manieră mistico-reală”¹⁵⁾, intrucît pe lingă credință și evlavie este necesară respectarea și a formei tradiționale de oferire a tainei.

Tocmai pentru aceea este bine ca atunci cînd se stabilește ora de deplasare la casa credinciosului bolnav să se elucideze și acest aspect, adică să se facă precizarea că este nevoie de un pahar cu vin. Dar atunci cînd această precizare a fost omisă din grabă sau că anunțarea s-a făcut printr-un intermediar, preotul să ia cu sine o sticlută cu puțin vin, bineștiind că în biserici se păstrează vinul necesar pentru oficierea liturghiilor. În aparență această problemă poate părea minoră, dar care în realitate își are efectul ei, care uneori poate fi destul de neplăcut, el manifestîndu-se printr-o nemulțumire a bolnavului credincios.

Grija pentru cei bolnavi este expresia dragostei Bisericii față de fiii săi și cum „dragostea apropie pe oameni de Dumnezeu”¹⁶⁾ această preocupare nu trebuie privită ca o obligație, ci ca o nobilă îndatorire, tocmai pentru care fapt Biserica a formulat adevărate sancțiuni față de cei care nu dau cuvenita importanță acestei preocupări, din care spicuim: „Preotul care chemat fiind de credincioși pentru împlinirea îndatoririlor sale a lăsat să moară (...) un bolnav neîmpărtașit, se oprește de la lucrarea celor sfinte pe timp determinat, cu canon de pocăință la Episcopie sau mănăstire”¹⁷⁾. Dată fiind graba acestei îndatoriri Biserica a îngăduit chiar o imixtiune în parohie străină, în caz de spovedire și împărtașire a credincioșilor bolnavi în formularea de mai jos „Administrarea Sfintelor Taine (a Mărturisirii cum și Sf. Împărtașanie) în caz de boală, într-o parohie străină, nu se poate imputa clericului ce-a săvîrșit-o”¹⁸⁾.

Vom trece acum la un alt capitol și mai gîngăș care vizează nu numai pe credincioșii bolnavi ci și pe cei din anturajul lor, familia, prietenii și cunoscuții.

C) *Ferirea bolnavilor de superstiții și vrăjitorie.* Este știut că spre a se tămădui de boală, de suferință, cel bolnav este în stare a face și a încerca tot ceea ce este cu putință. Și tocmai în asemenea situații se întîmplă că se apelează la mijloace nu tocmai creștinești.

¹⁴⁾ Prot. Bohumir Aleš, *Pravoslavna liturgika*, Praga. 1952, p. 30; *Pravoslavna liturgika*, Praga. 1934.

¹⁵⁾ Episcop Nicolae Makariopolski, „Svetata Euharistia (Originea și esența Sfintei Euharistii), sudiu liturgic și exegetic (în limba bulgară), Ediție sinodală. Sofia, 1955, pag. 120.

¹⁶⁾ Episcop Cyril, *Laska k bliznim*, în „Pravoslavny kalendar”, Prešov, 1975, p. 76.

¹⁷⁾ Regulamentul de procedură al instanțelor disciplinare și de judecată ale Bisericii Ortodoxe Române (Legiuirile BOR), art. 44.

¹⁸⁾ Idem, art. 22.

Așa bunăoară sînt mulți aceia care cer să li se „deschidă pravila”, adică Evanghelia și să li se vestească viitorul. Văzînd stăruința unora s-ar putea ca vreun frate preot să incline să facă și această încercare spre a liniști pe cel care din auzite și-a pus o așa de mare încredere în această „practică”. Dar dacă un credincios nu poate ști și nu cunoaște zădărniciia unor asemenea încercări, apoi preotul ca cel care slujește adevărata credință și care cunoaște teologia, știe nu numai inutilitatea unor asemenea practici dar și pericolul ce-l generează întrucît acesta și familia lui în loc să se încreadă în puterea de tămăduire a medicinei care progresează din zi în zi și a dragostei creștine care „Toate le suferă, ..., toate le nădăjduiește, toate le rabdă”¹⁹⁾, ei își pun speranța în mijloace care le prejudiciază.

Dar amintind despre această practică trebuie să reamintim că ea „contravine duhului creștinesc, preotul situîndu-se într-o postură puțin corespunzătoare, reducînd bogata învățătură și trăire creștinească la dimensiunile unui cult magic”²⁰⁾.

Există apoi un alt aspect. Domnește în conștiința multor credincioși de-ai noștri ideea că preotul cunoaște, prin felul în care alunecă Sf. Cuminicătură din lingură, dacă credinciosul bolnav va mai trăi sau dacă sfîrșitul lui este grabnic. Lucrul acesta desigur este numai în știința lui Dumnezeu. Atunci preotul va trebui să se abțină a face presupuneri cu privire la sfîrșitul credinciosului bolnav, mai ales că această idee este extrem de generalizată.

Ceea ce se cuvine să reținem cu privire la această problemă este că rolul preotului la căpătîiul credinciosului bolnav este imens, el este medicul sufletesc care lucrează cu credința împletită cu înțelepciunea ce trebuie să o arate în zile grele pentru mulți enoriași ai săi, pe care să-i consoleze în suferință și să-i mîngie, ferindu-i de alunecări care ar putea să le sporească durerea.

Este o datorie de prim ordin a preotului de a îndruma pe enoriașii săi pe calea cea sănătoasă și curată a spiritualității, spre a nu bătători căi necunoscute, ferindu-i de experiențe noi care ar putea să-i mîhnească. Dar aceasta e posibil numai dacă se ține un contact viu cu suferinzii, fapt care reclamă o adevărată pastorație a credincioșilor bolnavi, de care va trebui legată o tenace activitate, cum și o perfectă cunoaștere a psihologiei acestora.

¹⁹⁾ I Corinteni 13, 7.

²⁰⁾ Pr. Vasile Petrica, *Originea practicii de „a deschide pravila”*, în Mitropolia Banatului, Anul XXI, nr. 4—6, 1971, p. 306.

REPUBLICA MARILOR ÎMPLINIRI

Atît în viața înșilor cît și a colectivităților există zile care sînt așteptate, cu bucurie și emoție pentru că ele trezesc simțăminte deosebite, făcînd ca inima să vibreze cu putere la amintirea unor evenimente rămase vii în memoria istoriei. Pentru poporul român o asemenea zi este 30 decembrie 1947 cînd destinele patriei au fost preluate de cei mai devotați fii ai națiunii, cînd la cîrma țării s-a înscăunat pe deplin și pentru totdeauna poporul muncitor.

Roadale acestei conduceri publice (res publica) sînt multe și variate. Fie că te afli pe cursul bătrînului Danubiu la Porțile de Fier unde zărești mîna care a făcut ca șuvoiul firesc al apei să reverse lumină și-n cele mai depărtate așezări, fie că ajungi pe malul mării pentru odihnă unde a apărut un emoționant peisaj urbanistic pe locul umplut odinioară doar de ciulini, fie că ai să treci prin Galați, Reșița sau Hunedoara intuind aspectul industrial ce recomandă atîtea oțeluri și mașini care poartă girul „*marcă românească*”, pretutindeni în Republica Socialistă România poți constata cum patria s-a transformat într-un imens șantier.

În nesfîrșita curgere a timpului, cei douăzeci și nouă de ani care au trecut, par a fi numai o clipă, o clipă însă care a schimbat întreaga istorie a poporului român.

Privind la cele de pînă acum, ne convingem tot mai mult, că n-au fost zadarnice jertfele din anii luptei de eliberare, că nădejtile și visurile cele mai cutezătoare ale atîtor generații de înaintași sînt depășite de împlinirile prezentului și că acestea, la rîndul lor, pălesc în fața certitudinilor viitorului luminos.

În puținii săi ani, Republica a refăcut tot ceea ce pe drumul istoriei a rămas neîmplinit, rînit și sîngerat. În numai douăzeci și nouă de ani ea a realizat aspirațiile, vrerile, luptele, idealurile a nenumărate generații.

După debutul încărcat de speranțe al Republicii și angajarea fermă a țării pe drumul industrializării, în mai puțin de trei decenii, volumul producției industriale a ajuns de peste 30 de ori mai mare decît cel înregistrat în 1938, cota economică de vîrf a României antebelice. Dintr-un ansamblu în care fiecare an a însemnat un pas înainte, o treaptă într-un proces ascendent neîntrerupt, se desfășoară net cincinalul încheiat la sfîrșitul lui 1975. A fost o etapă densă în care industria românească s-a dezvoltat excepțional sub raport cantitativ și calitativ. Ritmul anual de

dezvoltare de 14 la sută este cotate ca fiind printre cele mai înalte pe plan mondial, argument peremptoriu pentru dezvoltarea superioară a întregii economii.

Agricultura românească la rîndul ei s-a așezat pe noi coordonate. În răstimpul scurs aceasta s-a ridicat la un nivel de neconceput în trecut.

Progresul atât de evident pe care anii luminoși ai Republicii l-au adus în sfera producției materiale, și-a pus amprenta asupra tuturor celorlalte domenii de activitate, înfrîurînd profund condițiile de viață ale poporului.

Grija față de om se manifestă în toate aspectele vieții : asigurarea unor condiții optime de muncă, majorarea retribuției bănești, construirea a sute de mii de apartamente noi, școli, spitale și atîtea alte instituții de asistență socială.

Sub raport spiritual fiii Republicii noastre întruiesc însușirile omului civilizat și cultivat, trăind din plin fenomenul cultural, în toate aspectele lui și aceasta dă un sens profund uman vieții.

Patria a devenit puternică, avansată, prosperă, mîndră, independentă, suverană, egală tuturor statelor din lume, respectată și admirată.

Un gînd emoționant e și acela că azi Republica Socialistă România este un nume care s-a impus cu cîinste în cel mai înalt for internațional O.N.U. cît și în opinia cetățenilor terei. Expresia acestui fapt o reprezintă cuvîntul în care se concentrează stîmă și admirația generală, pentru acel fenomen care este cunoscut a fi „miracolul românesc !”.

Așa se face că cei douăzeci și nouă de ani ne par a fi constituiți din tot atîtea trepte pe calea progresului și prosperității, a fericirii celor ce muncesc, a celor care alcătuiesc națiunea socialistă.

Toate cele ce le-am amintit pînă aici reprezintă constatări la-ndemîna oricui a cunoscut chipul patriei înnoite. Acestea toate și multe altele, au fost posibile datorită hărniciei și inteligenței românești, preocupări intense a Ocîrmuirii țării în frunte cu primul ei Președinte, Domnul Nicolae Ceaușescu. Știm că dacă ne putem mîndri cu împlinirile prezentului, dacă ele dau imbold certitudinilor viitorului, aceasta o datorăm tăriei de nezdruincinat pe care o imprimă orînduirii noastre unitatea și coeziunea întregului popor în jurul conducătorilor săi.

La încheierea acestei realități s-a străduit să-și aducă contribuția și Biserica Ortodoxă Română, știind că lucrarea ei cu lucrarea patriei nu se putea decît împleti. Noua cotitură a patriei a coincis cu ajungerea în fruntea Bisericii Ortodoxe Române a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian. Prea Fericirea Sa a dat o nouă orientare insistînd asupra rosturilor apostolatului social, pentru conlucrarea la toate nivelurile practice în scopul promovării intereselor obștești.

Azi Biserica Ortodoxă Română se prezintă cu un cler luminat și bine orientat, care știe că după cea dintîi datorie a sa de a sluji lui Dumnezeu, este aceea de a sluji semenilor.

Realizările Bisericii Ortodoxe Române, modul în care ea sprijină eforturile constructive ale poporului sînt evidente. Astăzi Biserica noastră participă activ în cadrul diverselor organizații creștine internaționale, repre-

zenanții ei ducind mesaje de iubire frățească, pace și unitate creștină în cele mai îndepărtate colțuri ale pământului.

Învățământul teologic se încadrează în metodologia actuală de instruire urmărind formarea de preoți luminați „drept învățînd cuvîntul adevărului...”, deopotrivă buni creștini și cetățeni devotați. Sprijinind cu fermitate toate inițiativele Conducerii de Stat, Biserica Ortodoxă Română își manifestă permanent alăturarea sa la poporul pe care îl slujește. Slujirea intereselor poporului ea o socotește ca pe un lucru de sine înțeles, întemeiat pe Evanghelia Mîntuitorului Hristos și pe o experiență de veacuri.

În prag de an nou alăturîndu-se întregului popor, Biserica Ortodoxă Română aniversează Republica, țara pentru care se roagă, ale cărei contururi îi sînt scumpe precum scumpe îi sînt peisajele și luminile ei auguste ca și tot ce mișcă și tresaltă la viață în cuprinsul pământului românesc.

PROTOPOPUL TIMIȘOAREI VASILE GEORGEVICI (1764—1826)

de: dr. AUREL COSMA

Pe la mijlocul aleii principale, în partea dreaptă, se află în cimitirul parohial din cartierul Fabric al Timișoarei micul mormânt, împrejmuit cu gard de fier, al protopopului Vasile Georgevici, pe a cărui cruce de marmură albă se află scris textul: „Vasile Georgevici I-ul protopop ort. român al Timișorii, vajnicul luptător pentru drepturile neamului și bisericii sale, întemeietorul parohiei gr. or. române din Timișoara-Fabric. Născut la 30 XII. 1764, răposat la 20 XI. 1826, exhumat din biserica veche cu hramul Sfintului Ilie în 24 X. 1913 și așezat aici pentru eternitate la 26 X. 1913. Această sfântă cruce a ridicat-o Societatea română umanitară de masă a credincioșilor români ort. din Timișoara-Fabric I-ului lor protopop drept pioasă recunoștință”. Vasile Georgevici de la moartea căruia se împlinesc așadar 150 de ani n-a fost la dreptul vorbind primul protopop al Timișoarei, căci l-a precedat Constantin Șuboni. Acesta însă era vîrstnic cînd a ajuns în fruntea protopopiatului (avea 77 ani) și după patru ani de protopopiat, în anul 1814 s-a hotărît să-și ia un ajutor care să-i facă slujba în biserică și să-i administre protopopiatul.

Prima grijă a noului protopop era să construiască o biserică pentru credincioșii din suburbiul Fabric, unde era în vremea aceea centrul vieții românești și unde se simțea de mult nevoia unei biserici în care să se facă slujbe în limba română, ca să fie pe înțelesul tuturor. În acest scop a plecat în anul 1820 la Viena, în audiență la împăratul Francisc I-ul, prezentîndu-i două petiții.

Primul memoriu conținea cererea pentru eliberarea unei concesiuni de a clădi o biserică românească în Fabricul Timișoarei, la sediul protopopiatului, în partea periferică a cartierului numită „Mahalaua românească”, căreia i se mai zicea „Vlașca Mala”, motivînd cererea cu faptul că populația din această parte a Fabricului locuia prea departe de biserica Sf. Gheorghe din actuala piață „Traian”, întîmpinînd dificultăți cercetarea ei din cauza lipsei mijloacelor și a căilor de comunicație, precum și lipsei iluminatului public, în special în diminețile și serile cînd se făceau slujbele utreniei și ale vecerniei sau deniilor. Topografia cartierului la începutul secolului al XIX-lea era cu totul diferită de cea actuală. În vremea aceea suburbiul era divizat de diversele brațe ale rîului Bega, formînd prin ramificațiile sale între ape insule de așezări, a căror populații comunicau mai greu între

ele. De la „Vlașca Mala“ până la biserica Sf. Gheorghe era o distanță anevoios de străbătut, deoarece între aceste două părți ale Fabricului nu era un drum direct, ci lumea trebuia să înconjoare mai multe grupuri de case și să treacă peste podurile de lemn ale brațelor canalizate, care tăiau în repetate rinduri calea de comunicație. Parcurgerea acestui drum era o problemă. Lămpi nu erau decît pe la morile situate lingă podurile de trecere, formînd puncte de popas și mici centre de animație. De aceea, pe lingă motivele de ordin bisericesc, protopopul Vasile Georgevici a insistat în cererea sa mai ales asupra acestor considerații topografice, în fața cărora stăpînirea de la Viena nu putea ridica obiecțiuni și temeri de „complicațiuni politice“. Rezultatul a fost favorabil. Împăratul a încuviințat protopopul să ridice o nouă biserică pe seama credincioșilor ortodocși români ai Fabricului.

Al doilea memoriu prezentat de Vasile Georgevici împăratului Francisc I-ul în 1820 este de o mare valoare istorică pentru cunoașterea situației românilor bănățeni din vremea aceea. Memoriul avea o întindere de vreo 120 de coale și cuprinde „o mulțime de documente autentice“ ce adevereau drepturile la autonomie bisericească. (Nicolae Tincu-Velea, *Istoria bisericească politico-națională*, Sibiu, 1865, p. 300). Memoriul protopopului Vasile Georgevici constituie un prețios document al vremii și păcat că textul lui n-a putut fi încă descoperit. Probabil zace undeva în vechile arhive ale Vienei. Tincu-Velea scria în istoria publicată de el următoarele despre efectul acestui memoriu : „Impresiunea acestei pere a fost mare și rezultatul îndestulătoriu, căci s-a pus în reactivitate denumirea de episcopi români la Arad, Timișoara și Virșeț. Dar acest recîștigat drept, după moartea împăratului Francisc fu iarăși uzurpat de mitropolii sîrbi din Carloviți“. Cunoaștem conținutul memorandumului de la 1820 fiindcă el cuprindea aceleași capete de cerere pe care le avea petiția din 1812 a comitetului de la Institutul pedagogic român din Arad, publicat de Teodor V. Păcățian în lucrarea sa „Cartea de aur“ (Sibiu, 1904, vol. I, pp. 139—148). Petiția arădanilor n-avea ca întindere decît a zecea parte din memoriul de jalbe întocmit de protopopul Vasile Georgevici, care le-a dezvoltat și l-a completat cu un material documentar impresionant (vezi : dr. Aurel Cosma, *Din trecutul românilor timișoreni*, în *Luceafărul*, Timișoara, an. IV, nr. 11—12, pp. 1—21).

Protopopul Vasile Georgevici s-a întors de la Viena cu autorizația imperială de a ridica o biserică ortodoxă română în centrul locuit de ei. În gîndul lui Georgevici această biserică urma să devină catedrală pentru viitorul episcop ortodox român al Timișoarei. Entuziasmul românilor era mare. Vasile Georgevici deveni o figură providențială pentru cauza românească. A lansat un apel călduros către toți locuitorii ortodocși români ai orașului și din împrejurimi, ca să contribuie fiecare după putință la fondul pentru clădirea bisericii. Rezultatul era încurajator. Un registru cu însemnarea sumelor donate, unele chiar foarte mari, se găsea oarecînd în arhiva „Societății umanitare de masă a credincioșilor români ortodocși din Timișoara-Fabric“ cu foi îngălbenite după aproape o sută de ani de păstrare și

rămas de la meseriaşii din deceniul al treilea al veacului trecut, ajuns din tată în fiu pînă în zilele demolării biserici. Nu mai ştiu pe unde s-a ajuns, dar îmi amintesc că din subscripţii s-au adunat vreo douăzeci de mii de florini. Cu toate acestea, fondul astfel creat nu era încă suficient pentru acoperirea cheltuielilor de construcţie. Atunci, protopopul Vasile Georgevici, ca să accelereze ridicarea bisericii, a căutat alte modalităţi pentru adunarea banilor necesari. A plecat cu o căruţă, colindînd satele timişene, şi a adunat de la ţărani diferite daruri, cereale, alimente, fiere vechi, aramă, pluguri şi alte unelte sau lucruri aruncate. Întorcîndu-se cu ele la Timişoara, le-a comercializat, iar cu banii rezultaţi din vinzarea lor, a mărit fondul bisericii. Acest drum de apostolat al protopopului Georgevici mai avea şi o altă importanţă. Prin toate comunele pe unde a imblat, a ţinut predici, a stat de vorbă cu ţăranii, a propăvăduit credinţa în Dumnezeu şi în viitorul românesc, animînd şi întărind în suflul tuturor conştiinţa şi iubirea de neam. S-au ocupat de toate nevoile popoului şi a căutat să îndrepte relele din cauza cărora tinjea în amortire viaţa naţională de la sate. Era un răscolitor de suflete, iar cuvîntul său sincer şi convingător avea darul să pună în mişcare vibraţii de noi simţiri. Figura lui impunătoare, glasul său de profet şi duiosia cu care ştia să vorbească, inspira curaj şi mîngiere.

Banii pentru ridicarea bisericii ar fi fost deci adunaţi, însă sumele colectate nu erau suficiente pentru plata lucrărilor. Din aceşti bani abia s-ar fi putut acoperi costul materialelor de construcţie. Protopopul Georgevici i-a convocat atunci la o consfătuire pe capii familiilor ortodoxe române din cartier, ca să discute cu ei posibilităţile de realizare. Le-a arătat situaţia fondurilor adunate, precum şi necesitatea unor noi sacrificii, pentru a se putea plăti mina de lucru. Planul bisericii era făcut la directă inspiraţie şi îndrumare a protopopului, iar executarea lucrărilor de arhitectură urma să se îndeplinească tot sub controlul şi grija lui. Lipseau însă braţele muncitorilor şi ale zidarilor. Sfatul căpeteniilor a ajuns la concluzia că era greu de a mai cere contribuţii băneşti, fiindcă toată lumea dăduse deja tot ce-i stătea în putinţă. Totuşi, într-un glas de unanimă însufleire, s-au declarat hotărîţi să înceapă lucrările chiar cu jertfa muncii lor proprii. S-a făcut un tablou despre toţi meseriaşii, muncitorii şi ceilalţi credincioşi români ai cartierului, care s-au angajat să contribuie cu prestaţii gratuite în natură la opera de zidire a bisericii lor. Repartizarea muncii de „clacă” s-a făcut astfel, ca fiecare ortodox român să fie obligat să lucreze gratuit cu toţi membrii familiei sale timp de un an cîte două zile pe săptămînă. Aşa a putut să fie ridicată biserica în decurs de un an de zile cu munca în colectiv şi cu strădania vrednicilor enoriaşi, care veneau astfel cei mai autentici şi cei dintîi membri ai parohiei fondată de ei în Fabricul Timişoarei.

Aici e locul să-i amintim printre fruntaşii meseriaşi ai cartierului şi pe părinţii unor personalităţi ilustre de mai tîrziu, cojocari, tăbăcari şi ţesători români din perioada cînd protopopiatul a fost condus de Vasile Georgevici, care erau pe atunci în fruntea acţiunii de construire a bisericii Sfîntul Ilie din Fabric. Astfel tăbăcarul Petru Cermena, decedat în anul

1824, a fost tatăl lui Petru Cermena (1807—1883), căpitanul suprem al municipiului Timișoara, funcție electivă îndeplinită neîntrerupt de la 1848 încoace timp de vrea trei decenii; apoi Teodor Ardelean (1803—1882), maistru țesător, a fost tatăl lui George Ardeleanu (1837—1909) scriitor și ziarist, prieten și coleg de redacție cu Iosif Vulcan și cu Iulian Grozescu. Cea mai mare și însemnată breaslă de meseriași a fost însă cea a cojocarilor, care a avut rolul decisiv în acțiunea și finanțarea construirii bisericii. Conducătorul cojocarilor, adică a „țehului”, era „birgherul” Nicolae Lupul, decedat la 1/13 martie 1845, tatăl scriitorului și profesorului de la institutul superior de teologie din Zara capitala Dalmației, a lui Petru Lupul zis Lupulov (1808—1872). Tot astfel și maistrul cojocar Ioan Teodorovici, decedat în anul 1844, a fost tatăl revoluționarului de la 1848, devenit mai târziu maior în armată și comandant al pieții din garnizoana Timișoarei, popularul sprijinător al tuturor acțiunilor românești în fruntea cărora se afla, mecenatele Ioan Teodorovici, care a donat casa moștenită de la părinți în Fabric pentru „Alumneul român”. Mormintul lui și al părinților, cu o cruce de marmură roșie, se găsea lângă mormintul actual al protopopului Vasile Georgevici. Trebuie subliniat că breasla cojocarilor a insistat și a reușit ca biserica să aibă hramul Sfintului Ilie, protectorul breslei. S-a pus însă chestiunea: în ce loc să fie ridicată biserica? De la bătrînii meseriași ai cartierului am auzit legenda, transmisă și lor din bunici și strămoși. Voi rezuma aici numai tema povestirii.

Era un obicei din bătrîni, ca în duminici și la sărbători, să se adune românii cartierului pe locul viran din fața bărăcii de lemn a stăvilarului, de unde se despărțea apa Begheului în cele două brațe, care curgeau paralel. Canalul din partea dreaptă era destinat pentru transportul lemnului, stația finală de captare fiind unde este acum edificiul băilor „Neptun”, iar cel din partea stîngă era pentru trebuințele industriale ale morilor, meseriașilor și tăbăcarilor. Acest maidan de pe splaiul drept al râului, la începutul străzii Mătăsarilor care se întindea de-a lungul actualei străzi a „Uzinei” (fosta Wildemanngasse), forma un loc de întîlnire, unde se desfășura viața publică a românilor din cartier. Aici sub cerul sau la umbra unui arbore se țineau sfaturile bătrînilor, se discutau și se rezolvau problemele zilei, aici venea în mijlocul lor protopopul Georgevici să le dea îndrumări și să chibzuiască împreună planurile de acțiune. În timp ce sfatul bătrînilor se ținea la umbra unui nuc mare și înalt, tineretul își petrecea dansînd și cîntînd. Aici se manifestau primele formațiuni de coruri improvizate, aici se întindea hora și se legau prietenii și cunoștințe cu românii veniți din alte cartiere și de prin sate. Erau firave înjghebări de mediu social în care se zămisleau perspectivele vieții românești. La una din aceste „șezători”, fiind vorba de zidirea bisericii, sfatul se purta asupra chestiunii de a se fixa locul pe care să fie construită. Se făceau diverse propuneri, iar protopopul Vasile Georgevici îi lăsa pe credincioși să-și spună părerile. Neajungînd la o soluție unanim acceptată, protopopul se ridică din mijlocul lor și imploră ajutorul lui Dumnezeu pentru lămurirea problemei. Rosti o rugăciune și într-o atmosferă de impresionantă tăcere exclamă: „Doamne, Stăpîne atotputernic, trimite darul Tău asupra noastră

și arată-ne unde să ne închinăm întru mărirea Ta ?". Deodată se iviră pe orizontul dinspre răsărit niște nori negri, iar în câteva minute se lăsă o ploaie grea deasupra lor. Bătrînii ieșiră de sub nuc și se adăpostiră cu toată lumea în casele și atelierile meșterilor mătăsari de la începutul străzii. Tinerii, înspăimîntați de furtună, veniră să se roage și ei alături de protopopul lor, refugiat sub un șopron din apropiere. Un fulger trăzni chiar în nukul mare, care se prăbuși. Norii se risipiră cu iuteală, parcă nu se întimplase nimic. Oamenii s-au regrupat în jurul protopopului și toți au înțeles că trăznetul a fost o arătare, Dumnezeu ascultînd rugăciunea lor. A rămas deci stabilit ca biserica să fie înălțată pe acest loc revelat de voința divină. Nici nu se putea găsi altul mai potrivit decît acesta.

Lucrările de edificare a bisericii Sf. Ilie din Fabricul — Timișoarei s-au început în primăvara anului 1825 și au durat pînă în vara anului următor, luînd parte activă la ele toți ortodocșii români ai cartierului. Stilul arhitectonic era cel obișnuit în toate bisericile ortodoxe din Banat. Ziduri masive, construite din cărămidă arsă, cu un turn înalt. Biserica avea două uși laterale și una principală la fațadă. Silueta îi era elegantă, iar turnul avea în partea superioară mici linii decorative, comune acestui stil important din părțile transdanubiene. Acoperișul era din țiglă, iar pereții exteriori tencuiți și văruiți pînă la jumătatea turnului, unde începea tinicheaua modelată în forme caracteristice, care se ridicau în etaje de suporturi tot mai mici spre vîrfurile crucii. Interiorul era sobru și întunecos, iar iconostasul cioplit din lemn. Acest iconostas a fost vîndut la demolare cu două mii de coroane bisericii din Beregsău. Tavanul acoperea nava în linie simplă și orizontală, fără boltiri și fără cupolă. De-a lungul pereților laterali erau scaunele credincioșilor, iar capacitatea spațiului era pentru vreo opt sute de persoane. Pictura se făcu mai tirziu de zugravul George Popovici, iar iconostasul se completă pe măsură ce credincioșii făceau danii cu icoane sfinte. Costul materialelor și al construcției a depășit suma de 24 000 florini. Sfîntirea bisericii a avut loc în ziua de 20 iulie 1826 stil vechi, la praznicul hramului Sf. Ilie, protectorul cojocarilor, care formau majoritatea credincioșilor și cei mai generoși sprijinători.

O moarte prematură și inexplicabilă îl răpi pe protopopul Vasile Georgevici din mijlocul credincioșilor. Decedă la 20 noiembrie 1826 st. v. (2 decembrie 1826 stil nou), la patru luni după tîrnosirea bisericii sale, la vîrsta de 62 ani. Înმორმîntarea din 22 noiembrie 1826 s-a făcut cu peripeții dramatice. Superiorii ierarhiei îi pregătiseră o groapă în cimitirul sîrbesc, la marginea cartierului, unde se află și astăzi cimitirul de lingă cartierul „dintre vii”, în spatele gării de est. Românii îi făcuseră o criptă în interiorul bisericii Sf. Ilie construită de el. Factorii ierarhici, văzînd că românii vor să le zădărnicească planul, cerură pentru ziua înmormîntării o protecție militară din partea comandamentului imperial. Cînd porniră de la locuința lui Vasile Georgevici cu sicriul purtat pe umeri de către credincioșii români, aceștia s-au îndreptat cu el spre cripta din biserică. Fu cerută intervenția armatei ca să-i împiedice pe ortodocșii români de a-l înmormînta pe protopopul lor în interiorul bisericii. Detașamentul de ostași fiind

comandat de un ofițer român, acesta a dat ascultare dorințelor exprimate de credincioși, de același neam cu el. Protopopul Vasile Georgevici a fost așezat pentru odihnă veșnică în biserica sa. Incidentul a dat naștere unui conflict postum, care a luat sfârșit prin hotărîrea împăratului, care a încuviințat înmormîntarea în cripta bisericii, iar pe deasupra a dispus ca în biserică să fie puse două portrete, al său și al protopopului. Parcă Dumnezeu i-a trimis pe acești oșoși români, ca să dea ultimele onoruri aceluia care fusese și preot militar. Portretul protopopului Vasile Georgevici, pictat în ulei, se află și astăzi în păstrarea parohiei. După moartea protopopului, biserica Sf. Ilie, construită de el, a trecut ca filială a bisericii Sf. Gheorghe, devenită neromânească. Primul preot al bisericii Sf. Ilie a fost Mihai Tabacovici, detașat din soborul clerului de la biserica Sf. Gheorghe. Protopop a fost numit Ioan Vasici care a fost călăuzit în actele păstoririi sale de un spirit de înțelegere și moderație. El a funcționat în anii 1830—1844. După el a urmat protopopul Vladislav Veselinovici, transferat din Jebel (1844—1852). De la 1853 începînd ortodocșii români vor avea iarăși protopopi din neamul lor, seria acestora inițiindu-se cu Meletie Drăghici (1814—1891), care înainte de a veni la Timișoara funcționase ca protopop la Jebel. În 1875 s-a făcut despărțirea ierarhică prin înființarea mitropoliei de la Sibiu, ajungînd și biserica Sf. Ilie din Timișoara — Fabric, împreună cu protopopiatul, sub jurisdicția spirituală și administrativă a noii mitropolii românești.

Credincioșii români din Fabricul Timișoarei au păstrat un cult deosebit pentru memoria lui Vasile Georgevici. Ea a fost evocată din nou în anul 1913, cînd s-a demolat biserica pe care o construise. Primăria municipiului Timișoara hotărîse încă din 1909 ca să pună în aplicare planul de sistematizare a orașului în suburbia Fabricului și să canalizeze Begheiul, dînd un curs nou curgerii apelor, care se răspîndeau prin ramificații laterale pe tot cuprinsul cartierului cu fabrici și uzine. Proiectele serviciului tehnic prevedeau diverse lucrări care necesitau schimbări topografice, între ele fiind în primul rînd deplasarea bisericii Sf. Ilie. Aici urmau să se consolideze în piatră malurile Begheiului, căruia i se dădu o singură albie în locul celor două scurgeri paralele, astupîndu-se toate ramificațiile de canale care împînzeau cartierul. Fabricile și atelierele de meseriași nu mai aveau nevoie de ele, introducîndu-se forța motrică din surse de energii tehnice. Se plănuia deschiderea unui drum drept pe actuala stradă Bielski, pînă în Calea Dorobanților, adică de la terenul viran aflat la începutul străzii Tigrului, pînă la podul „Napoleon“, care trecea peste cele două canale paralele, cu spațiu pentru promenadă între ele, în dreptul bisericii Sf. Ilie. Drumul trecea prin centrul bisericii, care trebuia deci să fie dărîmată și mutată în altă parte. A fost atunci astupat brațul canalului care pornea de la podul „Napoleon“ pe lîngă morile „La cocoșul de aur“ (astăzi piața Sarmizegetusa) pînă la uzina electrică. Pe această albie astupată a fost reclădită noua biserică Sf. Ilie, existentă și azi. Ea fu sfințită în ziua de 22 septembrie 1913 stil vechi (stil nou — 5 octombrie 1913), urmînd ca la hramul bisericii din anul următor, la 20 iulie 1914, să fie tîrnosită de episcop, ceremonie care n-a mai avut loc din cauza evenimentelor. Pe locul

unde se găsea altarul bisericii demolate, parohia a așezat o cruce care fu sfințită cu ocazia sărbătoririi hramului la 20 iulie 1928.

Cu ocazia dărîmării, osemintele protopopului Vasile Georgevici s-au exhumat în ziua de 24 octombrie 1913 din cripta bisericii unde fusese îngropat în anul 1826. Așezate într-un sicriu nou, ele au fost catafalcate în noua biserică, de unde în 26 octombrie, la sărbătoarea Sf. Dumitru, au fost reinmormîntate cu mare pompă în cimitirul parohiei din strada Mătăsarilor, unde se află acum mormîntul său. Aceste onoruri funerare au fost organizate de „Societatea umanitară“, care pe lîngă crucea de marmură de la cimitir, a lăsat să i se facă un nou portret în ulei în locul celui vechi, pictat de Ioan Zaicu.

Memoria lui Vasile Georgevici se cuvine scoasă din umbra cimitirului și înălțată la lumina recunoștinței pioase a întregii obști ortodoxe române, pentru că a fost un făuritor de epocă în istoria Bisericii Ortodoxe Române.

*) Vezi și Ladislau Gyémánt, *Rolul lui Vasile Georgevici în mișcarea de emancipare a românilor bănățeni (1820—1826)*, în: *Banatica*, publicație a Muzeului de istorie al județului Caraș-Severin, Reșița, vol. III, 1975, pp. 193—207.

GHENADIE POPESCU

(1808—1876)

de: Prot. ION B. MUREȘIANU

În anul 1822 după un deceniu de la înființarea Preparandiei (școlii pedagogice), se deschid tot la Arad, cursurile institutului teologic, împlinindu-se un alt deziderat al românilor bănățeni și crișeni. Între cei treisprezece profesori din Banat care l-au servit cu devotament pînă în 1922, întîlnim doi tineri cu pregătire temeinică ce vor activa pentru a-l consolida și a-i ridica prestigiul: protodiaconul Patrachie Popescu și ierodiaconul Ghenadie Popescu, două nume legate de evenimentele de seamă ale vremii.

Ghenadie Popescu ¹⁾, de la al cărui sfîrșit s-au împlinit o sută de ani, a desfășurat o bogată activitate pe tărîm bisericesc, școlar și național. Fiul preotului Atanasie Popescu, Gheorghe, după intrarea în monahism Ghenadie, s-a născut în satul Murani din județul Timiș, la 12 aprilie 1808. Rămas orfan e crescut de bunicul său Grigorie, parohul locului. Învăță la Timișoara și la Arad, unde studiază și teologia, urmînd apoi cursurile facultății de drept din Pesta.

Înapoindu-se la Arad în 1836, i s-au încredințat diferite funcții în conducerea eparhială, iar în 1849, stăreția mănăstirii Hodoș-Bodrog. Anul 1848 îl găsește pregătit pentru a participa la mișcarea de emancipare națională în care se angajează cu însuflețire și în 1850 e la Viena ca membru al delegației națiunii române, reprezentînd conducerea diecezei și preoțimea din eparhia Aradului, cu misiunea ca în numele acestora, „la locurile cele mai înalte cu toată cuviință să substearnă dorințele... în privința națională și religioasă”. Cu aceeași calitate, participă la sinodul episcopilor ortodocși convocat la Viena pentru ziua de 3/15 octombrie din același an, eparhia Aradului fiind vacantă în urma trecerii la cele veșnice a episcopului Gerasim Raț.

¹⁾ La redactarea acestor însemnări comemorative, au fost folosite lucrările: T. Botiș, *Istoria Școlii normale (preparandia) și a Institutului teologic ortodox român din Arad*, Arad, 1922, pp. 641, 662—663 și George Bariț și contemporanii săi, ediție de Șt. Pascu ș.a., vol. II (Correspondență), București, 1975, pp. 295, 297, 301, 314, 316, 353.

Apreciindu-i din început rivna pentru ridicarea culturală a clerului, sinodul eparhial l-a numit după terminarea studiilor în 1839, alături de Patrachie Popescu, profesor la institutul teologic, funcție pe care o deține pînă în anul 1852. Împreună pînă în 1844, cînd Patrachie pleacă, prin o muncă susținută s-a străduit să ridice școala la un înalt nivel și a contribuit la îmbunătățirea învățămîntului, a disciplinei și administrației. Redactează o serie de regulamente din care ne sînt cunoscute temeinic gîndurile : „Rînduiala după care va avea fieștecă cleric a se purta și a-și întocmi îmbrăcămintele sale” și „Rînduiala după care tinerimea clericală fără strămutare precum la ceasul cîntării așa în s. biserică a sta va avea”, griji de o deosebită însemnătate în procesul de pregătire a viitorilor preoți.

Conștient de necesitatea și importanța pe care o are dobîndirea culturii pentru slujitorii altarului, împreună cu Patrachie Popescu, pun bazele unei biblioteci și adresează în 1840 tuturor românilor un călduros apel în *Gazeta Transilvaniei*, solicitînd să sprijinească acțiunea. Cultura e pentru ei „de cit însuși razele strălucitorului soare mai luminată învingere”, calea ce duce spre ea fiind cartea, din lipsa ei, „cîtă scădere trebuie să pătîmească în mergerea cu științele înaintate precum tinerimea, așa și învățătorii ei”. Ca atare, își afirmă hotărîrea de a stărui pentru continua îmbogățire a bibliotecii, „dar nefiind puterile noastre de ajuns, spre cîștigarea tot felului de autori, îndrăznim cu toată cuviința a înainta umilita noastră rugare cătră tot publicul românesc, și de obște pe toți, iară deosebi pe fieștecarele iubitoriu de luminarea și cultura dulcei sale ginte române”, să-și dea obolul pentru înfăptuirea acestei necesități majore „ca în barem următorii noștri întru cultură, mai mult sporiu să poată face”. Apelul e reinnoit în 1842, în coloanele aceleiași gazete.

Alături de biblioteca preparandiei, e cea mai veche bibliotecă în care s-au adunat apoi publicațiile apărute în provinciile românești și manuscrise valoroase, înscriindu-se ca o inițiativă pusă în slujba culturii noastre.

Cărturar de seamă, Ghenadie Popescu e abonat în 1845 la *Curierul* de ambele sexe, la *Gazeta Transilvaniei*, Foaia pentru minte, inimă și literatură, și se interesează la George Bariț în legătură cu publicarea replicii lui Vicențiu Babeș la „duplica” lui Andrei Mureșan, o polemică purtată în Foaia pentru minte, inimă și literatură în 1844 despre versificație, luîndu-i apărarea lui Babeș.

Luptător pentru înfăptuirea aspirațiilor poporului și în același cadru pentru autonomia Bisericii, e înlăturat în 1852 din postul de profesor, e trimis la mănăstirea Bezdin, apoi la mănăstirea Verdnic din Sirmiu. În 1854, la insistențele comunității românești din Pesta, i se dă dezlegarea de a le servi ca preot.

Cunoscut pentru cultura și activitatea sa, e invitat de principele Grigorie Ghica în Moldova unde va pleca în 1855 și e numit rector și

profesor la seminarul teologic de la Mănăstirea Neamț. Cu tratativele în acest sens a fost însărcinat August Treboniu Laurian, atunci inspector general al școlilor din Moldova.

Invitației ce i se face, Ghenadie Popescu îi răspunde :

„Onorate domnule general inspector,

La propunerea domniei tale ddto 18 martie a.c. pentru primirea postului de profesor și rector la școala secundară și seminarul ce se deschide în Monastirea Neamțului, cu un salariu de 200 galbeni pe an, pe lângă locuință și masă, luînd în socoteală frumoasa și rara ocaziune ce mi se dă spre realizarea dorinței și tendinței mele de a înainta binele moral și religios al conaționalilor și coreligionarilor mei, amăsurat cu calitățile și puterile mele, m-au determinat numaidecît a primi însemnatul post, cu condițiile arătate.

„Deci te rog cu umilință a descoperi această declarație a mea la cuvenitul loc mai înalt, mijlocind grațiosul decret de denumire, și trimiterăa speselor de lipsă pentru călătorie.

„Cu adîncă stimă rămînînd, al onoratei domniei tale prea plecat serv,

Ghenadie Popescu,

administrator în parohia românească din Pesta

Pesta, 25 aprilie 1855”.

A. Treboniu Laurian, aflat cu o delegație în misiune diplomatică la Viena în legătură cu cunoscutele evenimente din anul 1855 despre care amintește, raportează directorului general al Departamentului cultelor și instrucțiunii publice din Moldova, Dimitrie Gusti, privitor la răspunsul dat de Ghenadie Popescu :

„Domnul meu !

„După însărcinarea ce mi-ați impus din porunca Înălțimii Sale de a chema persoane cu capacitate spre ocuparea posturilor de rector și de profesori la seminarul ce se deschide la mănăstirea Neamțului, intrînd în relații cu părintele Ghenadie Popescu, preot călugăr român de religie ortodoxă, care se află acum administrator al parohiei românești din Pesta, om înzestrat cu calități științifice și cu o purtare morală deosebită, am primit de la dînsul, aici în copie alăturată, răspunsul cum că primește postul de rector și de profesor cu salariul de 200 galbeni pe an, pe lângă locuință și masă ce va avea în mănăstire.

„Fiindcă fusesem însărcinat și de către Departamentul culturii cu această lucrare, am trimis la acela răspunsul în original. Rămîne acum a se face decretul de numire și a se trimite părintelui Ghenadie, dimpreună cu cheltuielile călătoriei.

„Primiți, domnul meu, din partea mea, asigurarea celui mai profund respect.

„Al d-voastră plecat serv,

A. T. Laurian”.

„Viena, 2/14 mai 1855.

Prețuit pentru multele sale realizări pe tărîmul învățămîntului teologic, pentru patriotismul și erudiția sa, e chemat la seminarul teologic din București, și învrednicit cu cinstea de arhimandrit.

Departa de ai săi dar purtîndu-i în suflet, legat de satul natal pentru a cărui biserică trimite ornate scumpe și cărți de cult, Ghenadie Popescu se stinge la București în 27 ianuarie 1876, mărturisindu-și cu modestie bucuria că prin munca sa se poate număra printre ostenitorii pentru mai binele neamului, și că a avut fericirea să servească alături de alți transilvăneni și bănățeni în duhul unității, fraților din trei provincii românești.

CONSTANTIN UDREA

(1811—1903)

de: dr. VICTOR LĂZĂRESCU

Lugojul a fost din totdeauna un vechi centru cultural, național, politic și social al Banatului. Printre cei care au contribuit la creșterea faimei lui se numără Constantin Udrea¹⁾. Drept omagiu pentru o viață închinată națiunii și pentru virtuțile sale cetățenești, una din străzile orașului îi poartă numele.

Contemporan, prieten și discipol al lui Eftimie Murgu, el a fost acela care l-a găzduit în timpul revoluției de la 1848²⁾ și tot el i-a finanțat primirea la Lugoj precum și organizarea și ținerea adunării din 27 iunie al celuiiași an pe cîmpia „Balta Lată” din Lugoj, denumită ulterior „Cîmpia Libertății”, prezidată de Murgu, pentru motivul că „... acelea manifestări s-au făcut cu scopul ca să se susțină libertatea, frățietatea și egalitatea”³⁾.

Ales primar al Lugojului la 23 mai 1848 — după destituirea primarului și senatorilor vechi — Constantin Udrea a primit cu elan principiile proclamate de revoluție. De aceea a acceptat să se încadreze în acțiunile revoluționare locale și să ajute la instaurarea și consolidarea revoluției în Banat, fiind convins că prin obținerea drepturilor cetățenești românii vor reuși să dobîndească atît libertatea națională cît și autonomia bisericească⁴⁾.

Curînd avea să-și dea seama însă că dezideratele exprimate cu atîta hotărîre la adunarea de la Lugoj nu se pot îndeplini dintr-o dată⁵⁾. Acest

¹⁾ Gheorghe Luchescu, *Lugojul cultural artistic*, Timișoara, 1975, din „Cuvîntul înainte” semnat de Filaret Barbu, p. 3.

²⁾ Ioan Boroș, *Evenimentele revoluției de libertate din anii 1848/49 desfășurate în Lugoj. Însemnări cronologice notate în „Ziarul domestic” al mănăstirii minoriților din Lugoj*, Lugoj, 1927, pp. 11—12.

³⁾ Idem, *ibidem*. Cf. I. D. Suciu, *Revoluția de la 1848—1849 în Banat*, București, 1963, pp. 12 și 105.

⁴⁾ Despre activitatea desfășurată de Constantin Udrea ca primar în anii revoluției a se vedea „I. Boroș, *Lugos városáról és Udrea Constantín nevű bírószágháról az 1848/49-évi szabadságharcral kapcsolatban*, Lugoj, f.a., 86 pp., apud I. D. Suciu, *o.c.*, p. 12.

⁵⁾ I. D. Suciu, *o.c.*, pp. 165, 171 și 189.

fapt l-a determinat să adopte o politică care a adus oraşului său mari servicii ⁶⁾.

După ocuparea temporară a Lugojului de către imperiali, în noiembrie 1848, a făcut parte în calitatea sa de primar din noul comitet provizoriu comitatens, iar la reocuparea oraşului de trupele imperiale în august 1848, când toţi „oficianţii” au părăsit Lugojul, el singur a rămas neclintit în postul său apărind interesele oraşului cu riscul vieţii ⁷⁾.

După anii revoluţiei s-a distins ca un înflăcărat luptător pentru drepturile naţionale, sociale şi bisericeşti ale poporului român. Astfel în decembrie 1849 semnează, alături de fruntaşii bănăţeni Andrei Mocsoni, Ioan Mocsoni, dr. Ioan Dobran, Petru Mocsoni, Petru Cermena (căpitanul oraşului Timişoara), Al. Atanasievici, Ioan Popovici şi alţii, petiţia prin care se cerea înfrăţirea Timişului, Caraşului şi a unei părţi din Torontal cu celelalte teritorii estice sau nordice româneşti (de peste Mureş) ⁸⁾. De asemenea îl vedem în fruntea tuturor mişcărilor naţionale şi bisericeşti din anii 1860—1866 „... semnînd fără şovăire toate petiţiunile românilor către tron şi guvernul de atunci, făcînd în acelaş timp şi dînsul parte din deputaţiunea românilor la Viena” ⁹⁾.

Dar Constantin Udrea a dezvoltat şi o intensă activitate culturală. De numele lui se leagă înfiinţarea primei societăţi române de lectură din Lugoj în anul 1848, cînd în adunarea obştească din 5 septembrie el propune „... a se înfiinţa o societate naţională română în Lugoj, unde mai adeseori să se poată mădulării (membrii n.n.) strînge laolaltă, despre întîmplări şi despre unirea scopurilor sfătui, acolo întîmplările şi metamorficele din nuvele a citi şi aşa cu aceasta, poporului mai deaproape cunoscut să-l facă” ¹⁰⁾. Această societate de lectură, cunoscută sub denumirea de „Reuniunea română de lectură”, iar mai apoi de „Casina română”, a jucat un rol deosebit în educarea culturală, socială şi politică a românilor lugojeni. Cu timpul „Casina română”, care dispunea de peste 1300 volume în limba română — dintre care nu lipseau nici „Analele Academiei” — a devenit locul de întîlnire al românilor lugojeni, unde se dezbăteau şi puneau la cale toate problemele naţionale, sociale, culturale şi politice care frămîntau societatea românească şi unde aveau loc, cu participarea membrilor ei, conferinţe din domeniul literaturii şi istoriei naţionale şi universale, precum şi „serate literare” cu reprezentaţii teatrale şi program artistic.

⁶⁾ Ziarul „Dreptatea”, Timişoara, nr. 283/1894, p. 3.

⁷⁾ Iată cum relatează o mărturie contemporană acest eveniment: „... Armata maghiară fiind în retragere, pentru ca să împiedece urmărirea din partea oastei imperiale, s-a ordonat ca podul de lemn de peste Timiş — care uneşte partea română de cea germană — să fie incendiat şi distrus. Izbucnind focul la pod, primarul Udrea cu arestaţii ridicaţi de la „Casa judeţului” a reuşit să salveze podul. Între timp fiind înconjurat de armata revoluţionară... de moarte sigură numai aşa a putut scăpa că s-a aruncat în Timiş” (I. Boros, *Evenimentele revoluţiei...*, pp. 50—51).

⁸⁾ G. Bogdan-Duică, Eftimie Murgu, Bucureşti, 1937, p. 151.

⁹⁾ Ziarul „Drapelul”, Lugoj, nr. 101 din 3 septembrie 1902.

¹⁰⁾ Protocol din registrul bisericii din Lugoj din 5 septembrie 1848, ap. Ioan Strătan, *Corul Ioan Vidu din Lugoj (1810—1870)*, Timişoara, 1970, p. 32.

Tot Constantin Udrea se numără printre primii inițiatori și sprijinitori ai înființării „Reuniunii române de cîntări și muzică” din Lugoj, în care scop a căutat să pună bazele unui „fond al cîntăreților”. Astfel la propunerea sa, adunarea bisericească a aprobat cu decusul nr. 13 din 20 februarie 1855 înființarea acestui fond prin deschiderea tasului al IV-lea în biserică. Cum însă în tasul al IV-lea nu s-au adunat prea mulți bani și crearea fondului cîntăreților „tare s-a îndepărtat”, pentru ca ideea bună să se poată realiza, același Constantin Udrea — care în acel timp era și epitropul bisericii — „... află de bine a îngădui ca locul cel de lângă progagia bisericii să fie arat iar venitul aceluia loc timp de 10 ani să se verse la fondul cîntăreților pe note”¹¹⁾.

Ca fiu devotat al Bisericii, Constantin Udrea a jertfit o bună parte din averea sa pentru împodobirea multor lăcașuir cu icoane sfinte și înzestrarea acestora cu ornate bisericești și cu clopote¹²⁾. Cu ocazia rechiziționării clopotelor de la bisericile ortodoxe române din Lugoj, în anul 1916, s-a constatat după inscripția în litere cirilice de pe clopotul așa numit „firtariul” de la biserica mare, că el a fost ridicat „... după arderea sfintei biserici la 9 iulie 1842... cu binecuvîntarea d-n episcop Iosif Baiacici, cu cheltuiala lui Constantin Udrea și soția Iuliana”, și că de asemenea și clopotul cel mic de la capela din cimitir a fost tot donațiunea lui Constantin Udrea din anul 1884¹³⁾.

Incendiul din anul 1842 provocînd prăbușirea celor două turnuri de la biserica mare, a deteriorat și orologiul. Pentru refacerea lui același Constantin Udrea solicită de la magistratul orășenesc autorizația ca „să facă colectă de dăruire” ceea ce a și obținut, „adunînd milă” de la românii din Lugoj și de la alți locuitori în sumă de 389 florini, la care a mai adăugat și de la sine 128 fl.¹⁴⁾.

Constantin Udrea a fost de asemenea ani îndelungați, așa cum arătam, și epitropul bisericii, calitate în care a depus un deosebit zel pentru înfrumusețarea și mărirea veniturilor, activitate pentru care lugojenii s-au simțit datorii a-i aduce „mulțămire și recunoștință”¹⁵⁾.

Cît timp a fost în stare materială bună a făcut și multe acte de caritate ajutînd nevoiașii cu lemne de foc, îmbrăcăminte și alimente. În calitate de director al școlii confesionale din Lugoj — pe care a servit-o timp de 25 ani — el a introdus frumosul obicei ca în preseara Nașterii Domnului să se distribuie copiilor săraci, indiferent de naționalitate și confesiune, în mod gratuit, îmbrăcăminte și încălțăminte. Timp de 21 ani s-a străduit să adune fonduri în acest scop și de asemenea timp de 21 ani a distribuit

¹¹⁾ Coriolan Brediceanu, *Date și reminiscențe pentru istoria Reuniunii române de cîntări și muzică din Lugoj, pînă la Ion Vidu*, ed. 2-a, Lugoj, 1942, p. 9.

¹²⁾ Ziarul „Dreptatea”, nr. 283/1894.

¹³⁾ Ziarul „Drapelul”, nr. 95/1916.

¹⁴⁾ Ziarul „Drapelul”, nr. 77/1916.

¹⁵⁾ * * * Cum s-a zidit biserica ortodoxă română din Lugoj?, ed. 2-a, Lugoj, 1936, p. 6.

personal aceste daruri. Numai în anul 1894 au beneficiat de aceste ajutoare peste o sută de copii săraci ¹⁶⁾.

Pentru activitatea depusă pe teren obștesc a fost decorat.

Cu ocazia morții sale, reprezentanța orașului Lugoj, la intervenția lui Coriolan Brediceanu, care i-a relevat virtuțile cetățenești și umanitare, a hotărât ca „... înmormântarea să se facă pe spesele orașului, iar memoria defunctului să se eternizeze prin exprimare protocolară a condolenței și petrecerea defunctului in corpore la cimitir” ¹⁷⁾.

Prin întreaga sa activitate depusă pe teren obștesc, național, social și bisericesc, Constantin Udrea se înscrie printre figurile luminoase ale Lugojului secolului al XIX-lea ¹⁸⁾.

¹⁶⁾ Ziarul „Dreptatea”, nr. 283/1894 și nr. 284/1895; ziarul „Drapelul”, nr. 101/1902.

¹⁷⁾ Ziarul „Drapelul”, nr. 101/1902 și 102/1902.

¹⁸⁾ Cf. Gh. Luchescu, o. c., pp. 21, 25, 173, 200 și 319.

Dr. IOSIF POPOVICI

(1876—1928)

de : ION I. POGANA

Din pleiada de aleși cărturari și luptători bănățeni numele lui Iosif Popovici merită să fie mereu pomenit și cinstit în mod deosebit, mai ales acum la împlinirea unui veac de la nașterea lui, la data de 19 februarie 1976, în Cliciova din Banat, fiul preotului din această localitate.

Crescut în mediul sătesc mustind de cîntece, hore, basme și bocete, amintirile copilăriei s-au regăsit mai tîrziu în opera sa închinată acestor frumoase obiceiuri tradiționale, Iosif Popovici neuitînd-și niciodată vatra natală, arsă de dragostea de neam a strămoșilor săi.

Viitorul reputat filolog bănățean și-a isprăvit studiile medii la Lugoj și Brașov, centre unde pulsa o puternică tradiție de viață românească, a cărei cunoaștere prin învățătură avea să-i influențeze cursul întregii sale vieți.

A urmat apoi, cu aceeași sîrguință și sete de cultură, studiile universitare la Graz, Leipzig și Viena, unde i s-a conferit titlul de doctor în filologia clasică, în anul 1900.

La Leipzig trona gloria lui Gustav Weigand, cunoscut prin studiile sale despre dialectele limbii române : aromân, meglenoromân și istro-român, care l-au pasionat apoi intens pe tînărul student român.

Dornic să se pregătească însă mai temeinic și în alte discipline similare, pentru care simțea că avea o vocație deosebită, și-a continuat studiile de specializare la universitățile din Zagreb și Paris, urmînd la Sorbona cursurile vestitului profesor P. Rousselot, de fonetică experimentală.

Dialectologia și fonetica aveau să-l preocupe în tot restul carierii sale didactice, deși i-a fost rînduit să-și înceapă activitatea profesională în anul 1902, ca lector la Universitatea din Viena predînd, în mod exemplar, valoroase cursuri de limba și literatura română. La Viena venise, între timp, de la Jena, celebrul lingvist Wilhelm Meyer-Lübcke, ca profesor de limbi romanice, dornic să învețe și limba română, devenind apoi un mare prieten al României. Imediat a creat acest lectorat pentru Iosif Popovici ¹⁾.

¹⁾ Sextil Pușcariu, *Călare pe două veacuri*, București 1968, p. 318.

Paralel cu munca sa de catedră, în anii 1902—1903 îi apar primele studii de „Cercetări experimentale asupra unei pronunțări românești“, în limba franceză, la Paris, iar în 1905 „Dialectele muntenilor și pădurenilor din județul Hunedoara“, în limba germană, la Halle, prefața viitoarelor sale opere migăloase de dialectologie și folclor.

Deși în capitala Austriei își crease o bună poziție științifică printre colegi și studenți, în anul 1905 Iosif Popovici se transferă ca docent de limba și literatura română la universitatea de la Budapesta, un centru foarte important de activitate pentru un dascăl român. Profesorul bănățean simțea chemarea sa acolo, spre a se angaja și mai virtos în slujba neamului său, aflat atunci în preajma unor evenimente de o covârșitoare însemnătate istorică.

Grație cursurilor strălucite și participării la mișcările naționale ale tinerimii române, atrage în jurul său studențimea din Budapesta, însuflindu-i dragostea de neam și de cultură înaltă. Numele lui devine un magnet polarizator de nădejdi și împliniri viitoare. Prin conferințe, studii și articole numeroase, publicate la Budapesta și în străinătate, Iosif Popovici se impune tot mai mult ca un lingvist de prestigiu.

Marea revistă „Luceafărul“ a lui Aurel P. Bănuțiu, Al. Ciurea, Octavian Goga și Octavian C. Tăslăuanu, îi oferă paginile pentru o foarte apreciată colaborare, dar prea rară, avînd el multe alte sarcini de împlinit.

În anul 1907, Iosif Popovici devine colaborator și la ziarul românesc „Lupta“, apărut atunci la Budapesta, remarcîndu-se cu articole deosebit de prețioase prin conținutul lor neconformist.

Noul ziar își asigurase ca redactori un grup de ziaristi talentați, în frunte cu Augustin Paul, Iosif Șchiopul, Sebastian Stanca, Onisifor Ghibu, Lucian Bolcaș, Constantin Bucșan și Ioan Duma.

Colaborarea sa însă la acest ziar și participarea la alte manifestații politice, i-au atras drastice represiuni din partea autorităților superioare, culminînd cu refuzul acestora de a-l confirma profesor titular la catedra de limba și literatura română la Universitatea din Budapesta, în anul 1909, după pensionarea lui Ioan Ciocan, deși a fost recomandat de toți colegii săi de facultate.

În locul lui a fost preferat Iosif Seghescu, cunoscut pentru atitudinile sale condamnabile față de poporul său, numire stigmatizată de Octavian Goga, printr-un răsunător articol „Alma Mater“.

Era catedra pe care o ocupase cu mare cinste și vrednicie profesorul Alexandru Roman, de la înființarea ei din 1863 pînă în 1897, cînd a decedat. N-a mai avut nici un succesor de seama lui.

Iosif Popovici nu s-a lăsat însă dezarmat în fața acestui eșec și a rămas în funcția de docent, cu toată poziția sa diametral opusă față de concepțiile didactice și sentimentale șefului său ierarhic.

Iată ce scrie profesorul Aurel E. Peteanu, din Lugoj, despre cursurile consingeanului său, audiate în anul 1909 :

„Îmi amintesc și azi, cu drag, de acele clipe de rară mulțumire sufletească, în care mi s-a dat prilejul să asist, pentru înfrîngerea oară, la cursurile

sale de limba și literatura română, ținute la facultatea de filozofie a Universității din Budapesta, într-o desăvârșită formă academică : precise, clare, interesante, c-o meticuloasă metodă de cercetare, într-o limbă frumoasă, vioaie și neaoș românească.

„Îmi amintesc cu multă duioșie, cum la aceste cursuri de model ale profesorului „Iota Popovici-Bănățeanu“, un fior sfânt mi-a străbătut întreaga ființă, scînteii divine mi-au luminat sufletul dornic de noi orizonturi, împărtășit fiind, cu dărnicie rară, din marea comoară a cunoștințelor sale sistematice, multiple, enciclopedice, din sufletul său de elită, blind, delicat și-n neconținută vibrație, care risipea pretutindeni o caldă armonie, o exuberanță de lumină și de aleasă simțire românească”²⁾.

Totodată însă, Iosif Popovici își continuă activitatea sa de folclorist și de dialectologie, publicînd în 1908, „Bocete românești“, în 1909 „Balade populare din Banat“, la Oravița „Dilectele române din Istria“, două volume și alte multe studii de literatură română, timp de ani de zile.

În același timp, depune mari eforturi pentru culegerea de melodii populare, apelînd și la sprijinul „Societății pentru crearea unui fond de teatru din Transilvania“, al cărei animator era Iosif Vulcan, directorul revistei „Familia“ din Oradea³⁾.

Tot în acest scop, prin revista „Transilvania“, de la Sibiu, avea să ceară mai tîrziu înființarea unui muzeu al limbii române „în care să se strîngă — cum se puteau face lucrurile pe vremea aceea — conținînd toate dialectele limbii române întocmai cum se vorbesc în țară, pentru a fi păstrate pentru posteritate. O idee minunată, pentru care Popovici a militat mult“⁴⁾.

Bine cunoscut prin valoarea operelor publicate, este solicitat să colaboreze la publicația „Revue de dialectologie romane“, din Bruxelles, și numit șef al secției pentru limba română, o consacrare de rang internațional.

În iarna anilor 1913—1914, a publicat, în ziarul „Românul“ din Arad, de sub direcția lui Vasile Goldiș, cîteva articole sub titlul : „Putem noi organiza o universitate ?“ cerînd insistent înființarea unui asemenea institut de grad superior în Transilvania, reluînd astfel doleanțele mai vechi din anul 1848 — Academia aceea de drepturi pentru care Avram Iancu și-a lăsat, prin testament, toată averea sa.

Înființarea acestei univesități a fost cerută și prin memoriul redactat de profesorul Onisifor Ghibu, prezentat de conducerea Partidului național român din Transilvania guvernului din Budapesta, în timpul cunoscutei tratative de la Arad, în anul 1913. Era condiția primordială pentru reușita acestor tratative, dar eșuate tocmai din cauza neacceptării ei categorice.

În anul 1914, Iosif Popovici renunță la postul său de docent universitar de la Budapesta. Izbucnirea primului război mondial l-ar fi împiedicat, de altfel, să-și continue cursurile în spiritul ideilor sale.

²⁾ Aurel E. Peteanu, *Din galeria marilor dispăruți ai Banatului*, Lugoj, 1935, p. 12.

³⁾ Lucian Drimba, *Iosif Vulcan*, București, 1974, p. 241.

⁴⁾ Onisifor Ghibu, *Amintiri despre oamenii pe care i-am cunoscut*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1974, p. 253.

După unirea de la Alba Iulia, când problema Universității din Cluj devenise de mare actualitate, Iosif Popovici revine la ideile sale din anul 1913 și face propuneri Consiliului dirigent de la Sibiu cum să se organizeze acesta și modalitatea numirii profesorilor. Propunerile sale au fost luate în discuție de către organele în drept, dar în cele din urmă a fost adoptat planul formulat de profesorul Onisifor Ghibu, secretarul general al resortului instrucțiunii de la Sibiu. Proiectul acestuia era întocmit după criterii mai juste pentru numirea profesorilor, în urma recomandărilor unei comisii interuniversitare din România, prezidată de profesorul Sextil Pușcariu, transferat la Cluj în acest scop, de la universitatea din Cernăuți. Acest mare lingvist român a fost apoi primul rector al Universității Daciei Superioare din Cluj.

Iosif Popovici a fost numit profesor titular la catedra de slavistică, pe care a onorat-o prin competența și neobosita sa rîvnă pe tărîmul limbilor slave, fiind un poliglot recunoscut.

Pe lângă cursurile universitare, nu și-a părăsit vechile sale cercetări de folclor, înființînd un laborator experimental de fonetică la Cluj, cercetat de studenți și o revistă de specialitate, acordînd o atenție deosebită acestei științe.

Simțindu-se din nou în postul pentru care era predestinat, a devenit unul dintre cei mai prețuiți dascăli ai acestui înalt for de cultură, predînd cursuri pline de erudiție și foarte variate. Făcea, deci, parte din marea pleiadă a primilor profesori universitari români din Cluj, care s-au străduit din răsputeri să ridice pe culmi nivelul spiritual și științific al învățămîntului superior din Transilvania.

Însuflețit de un cald și sincer patriotism, Iosif Popovici a participat și la viața publică din România, fiind ales deputat între anii 1922—1926, nu însă ca om politic, ci ca militant pentru problemele de unificare culturală și de învățămînt, devenite stringente după întregirea neamului nostru.

De asemenea, alături de fratele său, protopopul Lugojului, istoricul și academicianul dr. George Popovici, a desfășurat o activitate bogată pe tărîm bisericesc atît ca deputat eparhial al fostei episcopii a Căransebeșului, cît și în publicistică.

Opera lui scrisă însumează zeci de titluri, în mai multe limbi, foarte variate prin conținut și rara lor originalitate, cărturarul bînățean fiind un mare specialist într-un domeniu în care puțini alții și-au manifestat îndemnul să-l exploreze pînă atunci.

În floarea vieții și în plinătatea forțelor sale de creație pentru cultura românească, a decedat în ziua de 26 august 1928, cînd s-a reîntors pentru totdeauna în Banatul să drag, după scurta dar rodnică lui drumetie prin viața pămîntească.

Iosif Popovici a fost o personalitate multilaterală, înzetrată cu rari însușiri, generos și dezinteresat în tot ceea ce a creat mintea sa luminată, închinîndu-și vasta sa activitate neamului său, mîndru de originea noastră latină, al cărei apologet înflăcărat a fost pînă la sfîrșitul vieții.

La centenarul nașterii sale, reeditarea unora din operele cele mai însemnate pe care le-a scris, ar fi binevenită și meritată cu prisosință.

PROTOPOPUL ȘTEFAN CIOROIANU

de: Pr. prof. dr. NICOLAE NEAGA

Nu e mult timp de cînd preotul Dr. Ștefan Cioroianu a trecut în lumea celor veșnice. Devotamentul cu care și-a slujit Biserica și patria ne îndeamnă să închinăm cîteva cuvinte amintirii lui. S-a născut în Comloșul Mare la 6 octombrie 1886. Tatăl său, Ioan Cioroianu a fost ani de-a rîndul președintele Comitetului parohial și vestit cîntăreț bisericesc. Profesorul de muzică Atanasie Lipovan venea adesea la Comloș să-i cînte imoasele sărbătorilor și Mărire Tatălui de la Sfîntirea apei la Botez.

Mama sa, Persida era o bună credincioasă. În toate duminicile și sărbătorile ținea lecții cu Ștefan despre cum trebuie să se poarte în biserică. La fel era și bunica sa după tată, Maria. Cînd a ajuns preot l-a învățat care-i datina din moși strămoși la căditul în biserică.

Rămas orfan de amîndoi părinții, a fost crescut de bunica, pînă ce a ajuns preot în comuna natală Comloșul Mare.

Scoala primară a urmat-o în Comloș, avînd de învățător pe renumitul Iuliu Vuja, nepot de soră al lui Diaconovici Loga. Vuja era un mare român. El a cultivat cele mai curate sentimente între elevii săi.

Liceul, cl. I îl urmează la Zenta, iar celelalte 7 clase la Kikinda Mare. Absolvînd liceul își trece tot aici maturitatea cu foarte bine (Jelesen erett). Profesorul său de limba greacă (din liceu, român de pe lîngă Oradea, Mihai Simeon) i-a procurat niște lecții particulare la o familie înstărită din Budapesta. Avînd întreținerea de la această familie studiază dreptul. Cu o bursă din Fundația Trandafir, din Sibiu. Își continuă studiile teologice la Facultatea din Cernăuți, fiind coleg cu Ioan Broșu, Romul Cîndea, Silviu Dragomir, Nicolae Cotos.

În anul 1911 a trecut doctoratul în teologie iar în anii următori a urmat Facultatea de Filosofie din Viena, pe care a absolvit-o.

Căsătorindu-se cu Elena Mezin din Nerău, ajunge în 1913 preot la Comloșul Mare, iar în 1921 protopop.

A luat parte la adunarea de la Alba-Iulia la 1 decembrie 1918.

A colaborat la revista Biserica Ortodoxă Română, Telegraful Român, Foaiă Diecezană (din Caransebeș) și alte reviste. A publicat următoarele lucrări: Triumful ortodoxiei, Brazde în ogorul lui Hristos, Merinde pentru sufletele credincioase, Cuvîntări la botez, Cuvîntări la cununii, Cuvîntări la înmormîntări, Gustați să vedeți că bun este Domnul, Îndemnuri morale ș.a.

La 90 de ani de la nașterea sa admiratorii săi ar face un bun serviciu publicînd unele din predicele sale în volum.

DIN ÎNCEPUTURILE REVISTEI „SPERANȚA“

de: Preot GHEORGHE NAGHI

Printre primele realizări culturale ale românilor arădeni se poate număra înființarea Preparandiei în anul 1812¹⁾ și a școlii clericale pentru românii ortodocși din Banat și Crișana în 1822; iar ca rod al acesteia din urmă, pe tărîm cultural, editarea primei reviste teologice românești, 1869, intitulată semnificativ „Speranța“.

Bazele acestei școli, din sinul căreia s-a desprins revista „Speranța“, s-au pus ca răsplată pentru vitejia românilor în războaiele purtate împotriva Prusiei, Turciei și Franței napoleoniene²⁾ și probabil după îndelungatele lupte duse de intelectualii români ca: Paul Iorgovici, Dimitrie Țichindeal, Constantin Diaconovici Loga și îndeosebi Moise Nicoară³⁾. Întemeierea ei a fost mereu întârziată și îngreunată de vederile împăratului Iosif al II-lea (1780—1790), care dorea un seminar general superior pentru toate eparhiile și mitropoliile, după modelul celui din Carloviț, deschis în 1794 de mitropolitul Ștefan Stratimirovici.

¹⁾ Însemnătatea întemeierii ei (a Preparandiei) a generat o serie de scrieri. Amintim doar câteva: Dimitrie Țichindeal, *Arătare despre starea acestor noao introduse școlasticești instituturi ale nației românești, sârbești și grecești*, Buda, 1813, care o cîntă în versurile:

Multe veacuri au trecut,
Și încă așa Shoală Românii nu a avut.
De aici vor ieși oameni slăviți,
Cu bune năravuri îmbodobiți.

Dr. Teodor Botiș și dr. Avram Sădean în schița istorică, *Cei dinții ani din trecutul și viața preparandiei (școlii normale) gr. or. române din Arad*, din *Anuarul Institutului pedagogic-teologic ortodox român din Arad* pe anul școlar 1911—1912, redactat de Roman R. Ciorogaru, Arad, 1912; Dr. Teodor Botiș, *Istoria Școlii Normale (Preparandiei) și a Institutului Teologic ortodox român din Arad*, Arad, 1922; V. Popeangă, E. Găvănescu, V. Țircovnicu, *Preparandia din Arad*, București, 1964; V. Țircovnicu, *Contribuții la istoria învățămîntului românesc din Banat (1780—1918)*, București, 1970, pp. 67—68.

²⁾ Vitejia ostașilor români este confirmată de prințul Reuss, cf. Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria Românilor din cele mai vechi timpuri pînă astăzi*, ed. a II-a, București, 1975, p. 538; Maia Muțiu, *La participation des régiments de garde, frontières roumaines de Transylvanie et de Banat aux campagnes contre Napoléon*, *Revue Roumaine d'Histoire*, XX (1970), 2, pp. 291—304.

³⁾ Dr. Teodor Botiș și dr. Avram Sădean, o. c., p. 20.

Această școală clerică pusă în slujba intereselor culturale și naționale ale românilor a funcționat vreme de 126 de ani, între 1822—1948, cu o mică întrerupere după revoluția din 1848, cunoscând neîncetat aspecte de autoperfecționare continuă. În acest sens s-a și încercat, cu bune rezultate, o periodizare pe baze științifice a fazelor mai importante ale acestei școli, de către unii cercetători moderni ⁴⁾.

După primii ani, plini de greutate inerente oricăror începuturi ⁵⁾, școala își îmbunătățește activitatea mai ales prin înmulțirea profesorilor bine pregătiți și mult dotați sufletește pentru cauza neamului, entuziaști pentru lupta ce se anunța, având ca urmare firească creșterea prestigiului școlii, atât de necesară pentru acele vremuri de mari frământări naționale. Dintre aceștia putem aminti pe Patrichie Popescu, Ghenadie Popescu, Miron Romanul, Ioan Goldiș iar mai târziu pe Roman Ciorogar, Augustin Hamza, Vasile Mangra și alții ⁶⁾.

Toți acești distinși dascăli, ostenitori devotați, viitoare personalități ale vieții politice și religioase din Ardeal, au căutat să imprime școlii un nivel ridicat, adecvat scopului ființării sale, pentru a da potențialul necesar rezolvării cerințelor și realităților din vremea respectivă.

Ca urmare ale acestor eforturi, pentru a da un impuls formării culturii necesare viitorilor clerici, doi profesori, Patrichie Popescu și Ghenadie Popescu, au întemeiat în 1840 biblioteca școlii ⁷⁾, îmbogățită neconținut prin contribuția benevolă a fruntașilor români din Arad și împrejurimi. În anul școlar 1867—1868, se înființează *Societatea de lectură a studenților teologi*, condusă de profesorul Miron Romanul ⁸⁾.

Această societate de lectură a studenților teologi din Arad, face parte integrantă din marea mișcare culturală românească ce cuprinsese întreg Banatul și Transilvania, era dovada politicii de angajare socială, și culturală a tineretului în lupta pentru împlinirea dezideratelor de veacuri ale poporului român oprimat.

Societăți asemănătoare au luat ființă în perioada respectivă și la Timișoara, Caransebeș, Lugoj, Reșița Montană și Lipova. Pentru o privire de ansamblu a acestei mișcări culturale, putem aminti că : în Caransebeș

⁴⁾ Prot. dr. Gheorghe Lițiu, *Cultura clerului din Banat și Crișana în veacul al XIX* în rev. Mitropolia Banatului, XXIV, (1974), nr. 1—3, pp. 100—109.

⁵⁾ Greutăți similare au fost întâmpinate și de Preparandie, descrise cu mult patos de Tichindeal, primul ei „senior” (director), care adresându-se „iubiților cetitori” le mărturisește că „soarta noastră e ticăloasă, așa încît încă nu cutezăm să spunem tot năcazul nostru la lume, las să mărturisească lacrimile și suspinurile starea noastră” și „ii rugăm, pentru dragostea luminării, carea o au dela strămoșii noștri, încît pot să nu ne pizmuiescă, ci să ne ajute, că prin aceia pre sine și pre pruncii lor vor ajuta”, în o. c., p. 1.

⁶⁾ Prot. dr. Gheorghe Lițiu, *art. cit.*, p. 106.

⁷⁾ „Speranța” nr. 2, 1869; Prot. dr. Gheorghe Lițiu, *art. cit.*, p. 107; A mai existat o bibliotecă în Arad de proporții mai mici la sfîrșitul secolului al XVIII-lea: cf. *Istoria României*, vol. III, București, 1964, p. 1063.

⁸⁾ *Raport despre activitatea societății în anul școlar 1867—1868*, „Speranța” nr. 1, 1868; nr. 22, 1871; Dr. Teodor Botiș, o. c., pp. 613—614; Prot. Dr. Gheorghe Lițiu, *art. cit.*, p. 107; V. Curticăpeanu, *Mișcarea culturală românească pentru unirea din 1918*, București, 1968, p. 27.

activa *Reuniunea Română de lectură* (din 1863) și *Societatea de lectură „Ion Popazu”* a junimii studioase de la Institutul teologic-pedagogic, (din 1887). În Lugoj ființează cu un rol însemnat *Reuniunea Română de cîntări și muzică*, (din 1869). În Timișoara activează *Societatea cercului de lectură română*, (din 1873), din care fac parte atît cărturarii cit și meseriașii sau țaranii. Reuniuni asemănătoare mai existau și în Timișoara-Fabric, (din 1872), sau Oravița, (din 1873)⁹.

Dar una din cele mai importante societăți pentru cultură este cea din Arad, fiindcă activitatea ei se concretizează în editarea primei reviste teologice a românilor arădeni „*Speranța*”.¹⁰ Începută în 1/13 februarie 1869 și-a sîstat apariția în anul 1872, cînd locul ei a fost luat de revista „*Lumina*”. Organul de presă și-a schimbat doar titulatura căci colaboratorii ei au rămas în mare parte aceiași¹¹.

Ca prim început, pe cale publicistică, în cadrul luptei poporului român și afirmarea drepturilor sale, revista a fost primită cu insuflecire de mai toți intelectualii vremii aceleia și mai ales de tineretul avîntat spre idei și scopuri nobile.

Prin Constantin Gurban, viitor protopop al Butenilor și Vichentie (Vasile) Mangra, ajuns mitropolit al Ardealului în 1917, redactorii¹² „*Speranței*” au aliniat un conținut deosebit de atractiv în care și-au văzut ogîndite aspirațiile de veacuri românilor din provinciile asuprite ale imperiului Austro-Ungar, căci revista „nu se mărginește numai la publicarea lucrărilor literare ale societății ci se extinde asupra întregii vieți publice românești”¹³.

Cuprinsul revistei era orientat spre probleme ca: lupta de eliberare națională a poporului român¹⁴, scoaterea în evidență a meritelor unor bărbați iluștri¹⁵, prezentarea unor serbări cu caracter național, care

⁹) Statutele „Societății de lectură din Caransebeș”, Lugoj, 1872. Statutele Societății de lectură „Ion Popazu” a junimei române studioase de la Institutul teologic-pedagogic al diecezei ortodoxe române a Caransebeșului, Caransebeș, 1898; Nicolae Ilieșiu, *Istoricul „Reuniunii române de lectură din Timișoara*, 1925; Ion Muslea, *Contribuțiuni la cunoașterea bibliotecilor românești ale orașelor din Transilvania* (pînă la Unire), Cluj, 1935, pp. 26—38; C. Brediceanu, *Date și reminiscențe pentru istoria reuniunii de cîntări și muzică din Lugoj*, Lugoj, 1900; V. Curticăpeanu, o. c., pp. 28—29.

¹⁰) Dr. Gh. Ciuhandu, *Începuturile publicisticii bisericești de la Arad (1861—1871)*, Arad, 1937.

¹¹) Prot. dr. Gheorghe Lițiu, *art. cit.*, pp. 107—108.

¹²) Din redacție au mai făcut parte: de la nr. 1 pînă la nr. 18, 1869, Ion Beșan, Justinian Cernățiu și George Morariu; de la nr. 18 pînă la 22, 1869: George Morariu redactor responsabil, Ion Beșan și Gherasim Șerb, colaboratori. După o scurtă întrerupere reapar și primele trei numere pe care le girează Gherasim Șerb; începînd cu nr. 4 o girează Mihai Sturza, care însă termină școala în 1870—1871. În continuare, revista este condusă de Vicențiu Mangra și Ioan Damsa, paroh și colaborator. Mitropolitul Andrei Șaguna le trimite în dar cite un exemplar din cărțile sale în semn de prețuire pentru activitatea lor. Ultima apariție este nr. 16 din 20 iulie 1872, fiindcă din 1/13 august 1872 apare „*Lumina*” sub conducerea lui G. Popa fost redactor al revistei „*Albina*” din Viena”; vezi dr. Teodor Botiș, o. c., pp. 616—619.

¹³) Dr. Teodor Botiș, o. c., p. 615.

¹⁴) „*Speranța*”, nr. 2, 15/27 febr. 1869, p. 9—11.

¹⁵) *Idem*, nr. 3, 1/13 mart. 1869, pp. 17—18.

reflectă unitatea de simțire a tuturor românilor, ca de exemplu, serbarea lui Ștefan cel Mare la Putna¹⁶⁾, organizarea luptei politice în jurul Partidului Național Român¹⁷⁾, apoi scoaterea în evidență a meritelor revistei „Speranța” în lupta de eliberare națională¹⁸⁾, probleme de interes bisericesc ca despărțirea ierarhică¹⁹⁾, s-au cererea românilor de a se promulga statutului organic a lui Șaguna de către guvernul Ungar²⁰⁾.

Revista cuprinde și articole referitoare la probleme de școală în care militează pentru apărarea drepturilor școlare românești²¹⁾, necesitatea ca școlile să fie confesionale adică sub directă organizare și supraveghere a românilor, prin Biserica²²⁾, năzuința românilor de a-și avea o școală superioară la Arad²³⁾, creșterea numărului școlilor confesionale pentru educația tinerilor, factor esențial în lupta împotriva încercărilor de deznationalizare ale guvernului maghiar, care tindea spre realizarea statului unitar maghiar²⁴⁾.

Diversificarea și perfecționarea metodei de învățămînt²⁵⁾, educația poporului român²⁶⁾, în special a tinerilor, arătându-li-se totodată și cele mai avantajoase cariere, precum și modul în care trebuie părinții să-și crească copiii, datorită lor de a le insufla duhul național autentic român²⁷⁾. O problemă gravă a secolului trecut era și lipsa școlilor pentru educarea fetelor care erau lăsate la voia întâmplării, crescînd în familie pînă la vîrsta căsătoriei. De aceea și ele trebuiau integrate în circuitul muncii, a educației prin școală. În acest sens au scris majoritatea scriitorilor români, printre care putem aminti, în cadrul acestei reviste, pe Ioan Slavici²⁸⁾.

Dacă pe tărîm politic, națiunea română nu avea dreptul la alcătuirea unui partid al său, în virtutea interpretării tendențioase a legii naționalităților de către guvern, în schimb avea dreptul la manifestări prin asociații culturale și economice. Ca urmare, năzuințele social-politice ale românilor îmbrăcau haina culturii prin diferitele societăți literare și culturale²⁹⁾.

¹⁶⁾ *Idem*, nr. 13, 15 iunie 1871, p. 108, nr. 16, 30 iulie 1871, p. 132, nr. 17, 20 august 1871, p. 140, nr. 19, 1 oct. 1871, p. 156.

¹⁷⁾ *Idem*, nr. 6, 15/27 apr. 1869, p. 52, nr. 14, 1 iulie 1871, p. 116, nr. 8, 15 apr. 1872, p. 68.

¹⁸⁾ *Idem*, nr. 3, 1/13 mart. 1869, p. 23.

¹⁹⁾ *Idem*, nr. 14, 1 iulie 1871, p. 110—114, nr. 19, 1 oct. 1871, p. 149—150, nr. 24, 15 dec. 1871, p. 190—193.

²⁰⁾ *Idem*, nr. 11, 1/13 iulie 1869, p. 100.

²¹⁾ *Idem*, nr. 4, 15/27 mart. 1869, p. 30.

²²⁾ „Speranța”, nr. 19, 1/13 nov. 1869, p. 161—162, nr. 10, 1 mai 1871, pp. 73—75.

²³⁾ *Idem*, nr. 8, 7 apr. 1871, pp. 61—62.

²⁴⁾ *Idem*, nr. 4, 15/27 mart. 1869, p. 28—30, nr. 9, 1/13 iunie, 1869, pp. 72—74, nr. 10, 15/27 iunie 1869, pp. 86—87 nr. 3, 3 febr. 1871, pp. 17—18, *ibidem*, p. 23, nr. 17, 20 aug. 1871, pp. 138—139.

²⁵⁾ *Idem*, nr. 1, 10/22 ian. 1871, pp. 4—5.

²⁶⁾ *Idem*, nr. 3, 3 febr. 1871, pp. 18—20.

²⁷⁾ *Idem*, nr. 3, 1/13 mart. 1869, p. 18—20, nr. 18, 15/27 oct. 1869, pp. 154—157.

²⁸⁾ *Idem*, nr. 4, 15/27 mart. 1869, pp. 26—28, nr. 8, 7 apr. 1871, p. 58—60, *idem*, *urmare* în nr. 9—16, 1871.

²⁹⁾ Chiar Partidul Național Român își ținea adunările generale sub denumirea de conferințe electorale, avînd o funcționare semilegală. A fost chiar dizolvat la 10/22 martie 1869: cf. *Istoria României*, vol. IV, București, 1964, p. 676—677.

Astfel că revista este preocupată de problemele culturale românești, tărîm pe care idealurile poporului român se puteau manifesta liber.

Revista s-a oprit asupra activității *Astrei* din Arad³⁰⁾ asupra activității societăților de lectură a teologilor români, a tinerimii gimnaziale și a tinerimii de la liceul de stat din Arad³¹⁾. Cuprinde știri despre crearea unei societăți literare, „Renașterea” în România³²⁾, fondarea unui teatru român în Transilvania, pregătirea unor piese românești de către amatorii din Arad³³⁾, înființarea unor coruri de studenți sau plugari³⁴⁾. Apoi prezentări de diferite cărți, reviste, apărute în Transilvania sau România, aprecieri elogioase privind revista *Transilvania*³⁵⁾, apariția cărții Episcopului Melchisedec „Cronica Hușilor”³⁶⁾, apariția volumului de „Poesii” de Iulian Grozescu dedicat lui Vicențiu Babeș, apariția volumului „Panteonul Român” editat de Iosif Vulcan³⁷⁾, apropiata apariție a tomului I „Poesie și Proză” de Iustin Popfui, despre dicționarul român-maghiar a lui G. Barițiu³⁸⁾, apariția *Analelor Societății Academiei Române*³⁹⁾, recomandarea cărții „Istoria critică a românilor”, București 1872, de B. P. Hașdeu, ca și multe altele⁴⁰⁾. Ele toate reflectă varietatea cuprinsului revistei și articolele scrise au un caracter progresist, prin faptul că denotă, hotărîrea autorilor de a lupta pentru ridicarea culturală a poporului român, pentru neatințarea Bisericii, îmbunătățirea situației școlare, a retribuției învățătorilor și promovarea studiului limbii române. Erau probleme care frământau intelectualitatea contemporană.

Din cuprinsul revistei mai reiese un lucru important și anume, legătura permanentă a românilor arădani cu cei din Transilvania și Principate⁴¹⁾. uniți în idealuri, simțire și gândire, remarcîndu-se prin înțajutorare și unitatea acțiunilor și luptînd pentru aceleași drepturi legitime.

Românii din Principate nu au rămas impasibili la nevoințele fraților de peste munți, ci au venit în ajutorul lor prin diferite acțiuni culturale

³⁰⁾ „*Speranța*” nr. 11, 1/13 iulie 1869, p. 100, nr. 12, 15 iunie 1872, p. 98, nr. 4, 15/27 mart. 1869, p. 32, nr. 5, 1/13 apr., p. 40, nr. 6, 15/27 apr., p. 51, nr. 7, 1/13 mai, p. 59—60, nr. 8, 15/27 mai, p. 68, nr. 12, 1/13 iulie, p. 107—108, nr. 13, 1/13 aug., p. 119—120, nr. 14, 13/27 aug., p. 123—124 și 128, nr. 15, 1/13 sept., p. 133—134, nr. 22, 15 nov. 1871, p. 180.

³¹⁾ „*Speranța*” nr. 1, 1/13 febr. 1869, p. 5, *ibidem*, p. 7—8, nr. 5, 1/13 apr., p. 37—38, nr. 18, 15/27 oct., p. 153—154, nr. 3, 3 febr. 1871, p. 24, nr. 13, 15 iunie 1871, p. 108, nr. 7, 1 apr. 1872, p. 58—60.

³²⁾ *Idem*, *ibidem*, p. 60.

³³⁾ „*Speranța*”, nr. 2, 15/27 febr. 1869, p. 16, nr. 18, 15/27 oct. p. 160.

³⁴⁾ *Idem*, nr. 19, 1/13 nov. 1869, p. 168, nr. 9, 18 apr. 1871, p. 72.

³⁵⁾ *Idem*, nr. 3, 3 febr. 1871, p. 24.

³⁶⁾ *Idem*, nr. 6, 15/27 apr. 1869, pp. 50—51.

³⁷⁾ *Idem*, nr. 12, 1/13 iulie 1869, p. 108, nr. 13, 1/13 aug. 1869, p. 120.

³⁸⁾ *Idem*, nr. 22, 15/27 dec. 1869, p. 187, nr. 3, 3 febr. 1871, p. 24.

³⁹⁾ *Idem*, nr. 20, 15 oct. 1871, p. 169.

⁴⁰⁾ *Idem*, nr. 12, 15 iunie 1872, p. 100; Expunere detaliată la B. Farkas E. Gluck, „*Speranța*” (1869—1872), *Index de revistă*, litografiat, Arad, 1970.

⁴¹⁾ Legăturile dintre românii de pe ambele versante ale Carpaților sînt cu mult mai vechi, vezi, Mircea Păcurariu, Legăturile Bisericii ort. rom. din Transilvania cu cea din Țara Românească și Moldova în sec. XVI—XVIII, Sibiu, 1968, XII, 204 p.

inițiate de *Liga pentru unitatea culturală a românilor*, de societățile *Transilvania* și *Carpați* cu sediul la București, *Asociația generală a studenților români din București*, *Societatea academică Junimea*, și altele⁴²⁾.

Opinia unui cercetător contemporan despre conținutul acestei reviste, ce cuprindea avântul spre cultură al tineretului studios și rezumată în expresia „Cuvinte alegorice de o mare plasticitate”⁴³⁾, este pe deplin confirmată chiar de articolul program al revistei „Speranța” intitulat „*Către onorații lectori*”, unde, după o reușită alegorie, se spune : așa și spiritele noastre încălzite de razele sfinte ale soarelui culturii, se simțesc în primăvara vieții legănate de sentimente sublimе, de ideile nobile care promet a produce fructele națiunii pe cariera la care ne-am rezolvit”⁴⁴⁾ (angajat n.n.).

Cu un asemenea program național-cultural revista „Speranța” își atrage sprijinul chiar al mitropolitului Andrei Șaguna⁴⁵⁾ și colaborarea celor mai distinși intelectuali ca Ioan Slavici, Iosif Goldiș, Ioan Damșa, Ilarion Pușcariu, Miron Romanul, Vasile Mangra, Ioan Rușsu și alții.

Dualismul Austro-Ungar (din 1867), instaurat după înfrângerea revoluției din 1848 și mai ales a slăbirii puterii guvernului de la Viena în urma eșecurilor suferite în războiul cu Italia și Franța din 1859 și în conflictul cu Prusia din 1866, încerca să stăvilească orice avânt spre libertate al popoarelor subjugate⁴⁶⁾.

În aceste condiții, apariția revistei trebuie considerată ca un act izvorit din necesitățile și aspirațiile majore spre libertate, ale poporului român.

Ea se datorește cutezanței viitorului cler românesc, avid de cultură și libertate, cu toate că era prins mereu în obiectivul siguranței statului Austro-Ungar și supus adeseori la diferite persecuții și opresiuni.

De aceea, pentru a ne forma o imagine mai clară și a ilustra mai bine frământările care au premers editări acestei prime reviste teologice, ca și bucuria ce a produs în tineretul acelor vremuri, apariția ei, dăm curs la două mărturii ale unui contemporan participant la acele evenimente memorabile, descrise în două articole consemnate în cotidianul „Dreptatea” din Timișoara⁴⁷⁾.

După cum scopul de atunci al autorului a fost, să pună în evidență trecutul plin de luptă, frământări și idealuri nobile și patriotice ale tineretului din care făcea parte ; să constituie un imbold și un exemplu viu pentru tinerii vremii sale, aceeași dorință o avem și noi astăzi. Aceste exemple nu trebuie să piară ci să rămână pururea vii, să cultive permanent nobilul sentiment, prezent totdeauna la tineretul studios : dragostea de neam.

⁴²⁾ Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, o. c., p. 670.

⁴³⁾ V. Curticăpeanu, o. c., p. 27.

⁴⁴⁾ „Speranța”, nr. 1, 1/13 febr. 1869, p. 1—2.

⁴⁵⁾ Idem, nr. 24, 15 dec. 1871, p. 193.

⁴⁶⁾ *Istoria României*, vol. IV, București, 1964, pp. 398—399, 643—644, 671 ; cf. Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, o. p., p. 670.

⁴⁷⁾ Vincențiu Grozescu, *Tinerimea Română*, „Dreptatea”, Timișoara, anul I, nr. 225, vineri 14/26 oct. 1894, p. 6 ; nr. 226, duminică 16/28 oct. 1894, p. 6.

În primul rînd, autorul acestor mărturii, protopopul Vincențiu Grozescu, ne zugrăvește starea spirituală plină de entuziasm tineresc al celor ce studiau la școlile românești din Aradul anilor 1850—1859, caracterizată prin „ani plini de urgie, de teroare și tiranie” din perioada cea mai acută a absolutismului habsburgic.

Erau tineri care în ciuda șovinismului propagat de stat se simțeau „falnici că sînt români” și regretau „pînă la estas” că „a trecut resmirița lui Iancu” fără ei.

Școala vremii aceleia⁴⁸⁾ era o țintă a statului imperial, care căuta să imprime în acești tineri, cu mari idei dar fără experiența aplicării lor în viață, aderența la forme de manifestare străine năzuințelor lor, care să conducă în cele din urmă, treptat, la deznaționalizarea lor.

Și cu toate aceste mașinații, tinerii, unii chiar de la gimnaziul minorităților din Arad, în timp ce profesorii vorbeau de Kossuth (ne spune protopopul Vincențiu Grozescu) noi ne cugetam la Iancu și la Valea Cerbului. Ei înjurau pe moți și noi parcă strîngeam lumea în miinile noastre. Ei ne spuneau de sclavia maghiară și noi vedeam neamul nostru gemînd în ea⁴⁹⁾.

Aceasta era atmosfera în care ei trebuiau să învețe, să spere și să se manifeste. În loc să se descurajeze au trecut la atitudini care s-au cristalizat în cele din urmă prin organizarea unor societăți culturale, reuniuni etc.⁵⁰⁾. Pe lângă acestea, se simțea însă nevoia stringentă de manifestare a acestei unități „în naționalitate” și altcum, ca a unui izvor care-și toarnă apele limpezi și reci peste fața fierbinte de arșița luptei, care să liniștească, să pună în rinduială gîndurile și faptele. Această manifestare să fie pilduitoare celor ce vor urma. Acest „izvor” a fost găsit în revistă și în activități literare. Cităm mai departe : „În aceste momente triste pentru națiunea română noi studenții români făceam poezii” dar o poezie nepretențioasă ci una izvorită din cruda realitate după „palpitarea inimei”. De fapt, ei înțelegeau că singura poezie adevărată este cea sorbită din realitate, privită prin prisma luptei. Adică o poezie militantă izvorită din neajunsurile vieții poporului român.

Autorul ne dă și numele unora dintre acești poeți ce erau la studii în Arad ca : Iulian Grozescu⁵¹⁾ care „făcea cele mai frumoase poezii lirice” ; Mircea Vasile Stănescu „compunea hexametrele cele mai pocni-toare” ; Iosif Goldiș era „al II-lea Homer și Esop” ; M. Șerban era „sublim în ode”.

⁴⁸⁾ Valeriu Braniște, *Amintiri din închisoare, (Însemnări contemporane și autobiografice)*, Studiu introductiv de Miron Constantinescu și Alexandru Porțeanu. Ediție și note de Alexandru Porțeanu, București, 1972, p. 104.

⁴⁹⁾ „Dreptatea” anul I, nr. 225, 1894, p. 6.

⁵⁰⁾ Drept pildă a avut înființarea la 26 ian./7 febr. 1869 a Partidului Național al românilor din Banat și Ungaria, la Timișoara sub președinția lui Alexandru Mocioni. Cf. *Istoria României*, București, 1964, vol. IV, p. 675.

⁵¹⁾ Iulian Grozescu (1839—1872), din Comloșul Bănățean desfășoară o intensă activitate de publicist. Colaborează la ziarul „Concordia” din Pesta în 1862, „Strigoiul” din Pesta în 1862, „Umoristul” din Pesta în 1863, editată de bănățeanul George Ardelean „Speranța” din Arad în 1869, „Gura Satului” din Pesta. Editează „Speranța”, revistă

Caracteristica acestor minuitori ai condeiului în ore libere, era : „Să-ți iubești neamul și atunci când profesorul tău ți-l injură în față ! Ce momente fericite”. Consecința acestor preocupări a fost că, la idea poetului bănățean Iulian Grozescu, acești tineri entuziaști scot o revistă intitulată „Vioara”, revistă ce a premers înființării „Speranței”. Despre ea nu se amintește aproape de loc, deoarece se știu prea puține lucruri.

Știm că era scrisă de mină de Iulian Grozescu și cuprindea doar două pagini de poezie, proză și anecdote. Cu toate acestea „Vioara” anunța nădejdea într-un viitor mai bun, era „o floare care prevestea că are să vină și mult dorita primăvară”.

Este semnificativ faptul că acești tineri, fără vreun ajutor, ci, după cum mărturisesc „fără profesori, fără vre-un sprijin moral sau material, singur numai cu puterea iubirii nemărginite a neamului nostru”, au realizat această împlinire.

Aceste evenimente petrecute înainte de constituirea *Societății de Istorie* din 1867, vor avea efectul reînnoșării înflăcărâtei iubiri de neam al tinerilor studioși din Arad. Și toate acestea în vremea promulgării unei ideologii șovine de către aparatul de stat. Acest avânt se va concretiza în apariția mult râvnitului organ necesar unor astfel de luptători.

Și atunci „în secret am decis să dăm un Almanach care apoi a și eșit tipărit cu numele de *Speranța*”, o revistă care deschide o nouă pagină în istoria zbuciumată a luptei românilor pe tărîm național-cultural, pentru dreptate socială și libertate națională.

Deși revista „Speranța” s-a situat pe o treaptă modestă din punct de vedere stilistic-literar, în schimb a fost pe o înaltă treaptă, progresistă, din punctul de vedere al importanței politice și culturale al momentului istoric respectiv. Ea a exprimat ideile nu a unor tineri neorientați, ci opinia unui întreg tineret bine organizat și hotărît. A fost un început al mersului înainte în lupta în care se vor desăvîrși ideile cele mai înaintate, oglindite în necesitatea unificării tuturor românilor într-un stat național.

Importanța revistei mai constă și în aceea că a reușit să înmănuncheze gîndurile, năzuințele și idealurile nu numai a tinerilor teologi, ci a întregii tinerimi studioase din Arad, conștientă de menirea sa și rolul pe care îl are de jucat în fruntea luptei pentru libertate națională și dobîndirea drepturilor legitime ale poporului român.

Autorul articolelor la care ne-am referit adesea în aceste rînduri ⁵²⁾, face și o precizare de natură critică privitoare la activitatea revistei tinerimii din Arad : „Ci voiu să apreciez numai, strădania și năzuințele naționale”.

literară din Pesta, „*Poșta Română*” (8 numere în total) în 1870 la București, „*Priculiciul*” în 1872 la Pesta, care reapare și în Timișoara sub conducerea lui Pavel Rotaru. Redactor la „*Familia*” lui Iosif Vulcan la Pesta în 1865 ; redactor responsabil la „*Albina*” pe cînd apăsă la Pesta ; cf. Dr. Aurel Cosma, „*Istoria Presei Române din Banat*”, Timișoara, 1932, ed. IV, vol. I, pp. 30—31.

⁵²⁾ Vincențiu Grozescu, o. c.

Deși a fost la început aspru criticată de foaia *Telegraful Român* din Sibiu, revista și-a continuat apariția, cu o mică intrerupere, vreme de trei ani, aducând un balsam vindecător peste rănilor atât de multe ale poporului român greu încercat, de sub coroană imperială.

Dar au fost și din aceia care au apreciat cum se cuvine țelurile atât de nobile ale acestei modeste reviste militante. Astfel George Barițiu și-a spus cuvântul în *Gazeta Transilvaniei*: „Lăsați copiii să scrie cum știu ei, numai să scrie și să cugete românește”.

Adevărata prețuire și valoare a acestor începuturi literare și militante, manifestate în condiții vitrege de dublă asuprire, socială și națională, se vedește astăzi, în epoca marilor împliniri.

SCRISORI ȘI NOTE APOCRIFE DIN COLECȚIA LUI V. I. GRIGOROVIC

de: dr. RADU CONSTANTINESCU

În 1453 mitropolitul Teoctist era sfințit, potrivit *Cronicii sirbo-moldovenești*, de către patriarhul Nicodim de Peć¹⁾, punându-se astfel capăt unei perioade în care Constantinopolul, acum căzut în mina turcilor, revendicase neconținut monopolul desemnării și confirmării ierarhilor moldoveni. După o veche legendă, al cărei autor pare să fi fost Misail Călugărul, Biserica moldoveană s-ar fi aflat pînă în 1424 în obediența patriarhiei de Ohrida²⁾, în vreme ce altă tradiție, aceasta de dată mai recentă susține dimpotrivă, că subordonarea față de Ohrida ar fi apărut în a doua jumătate a secolului al XV-lea, anume în 1456—1457, la dorința lui Ștefan cel Mare, dacă nu chiar, cum afirma de curînd Al. Elian, îndată după izgonirea ultimului mitropolit grec, Ioachim, în 1451—1452 (recte 1453—1455/1457)³⁾. Și în acest din urmă caz avem de a face cu o tradiție mai veche de fapt, întrucît încă *Îndreptarea legi* de la Tîrgoviște din 1652 (titlu 391, p. 493) arăta că : „află-se scris în Pravila lui Matei Vlastară cum că și Moldovlahiia au fost supusă ohrideanilor, iară acum nici ohrideanilor se pleacă, nici Țarigradului și nu știu de unde au luat această putere“⁴⁾. Pasajul citat era deja folosit la 1733 de mitropolitul Gheorghe III al Moldovei (1723—1730) într-o istorie

¹⁾ *Cronicile slavo-române din sec. XV—XVI*, ed. I. Bogdan — P. P. Panaitescu, București, 1959, p. 191. Data 6061 nu se referă la Iosif Mușat, așa cum credeam cîndva (*Note privind istoria Bisericii române în sec. XIII—XV*, SMIM, 6 (1972), pp. 173—192) și de aceea nu trebuie îndreptată în 6911 (în text 6901 este o eroare de tipar). Oricum, faptul că în 1453 mitropolitul Ioachim cerea sprijin pentru Constantinopolul căzut sub turci, semnînd ca arhiepiscop al Moldovei, dovedește că la acea dată el se mai afla încă în țară.

²⁾ Al. Elian, *Moldova și Bizanțul în secolul XV*, în volumul: *Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare*, ed. M. Berza, București, 1964, pp. 97—179 (pp. 119—149). Vezi de asemenea: Th. Trăpcea, *Relațiile dintre Biserica Moldovei și Arhiepiscopia Ohridei*, în rev. „Mitropolia Banatului”, an. XXIII, nr. 10—12, octombrie—decembrie 1973, pp. 658—662.

³⁾ Al. Elian, o. c., p. 149. Datele propuse de noi se întemeiază pe cele aflate în dosarul lui Ioachim însuși, manuscrisul din Megale Laura 31 (1841).

⁴⁾ Pentru legendara dependență a Moldovei de Ohrida între 1439 și 1616 la Miron Costin (1677—1684), vezi I. I. Nistos, *Legăturile cu Ohrida și Exarhatul Plaiurilor*, ARMSI, seria III, tom 27 (1944—1945), pp. 133—141 și Al. Elian, o. c., p. 101.

plină de fantezie privind călătoria lui Ioan VIII Paleologul în Moldova la 1424⁵⁾. Într-adevăr, glosa din *Îndreptarea legii* își are temeiul într-o scolie aflătoare în exemplarele traducerii de la Ohrida a Sintagmei lui Vlastaris, inclusiv cele slavo-române, dintre care cel mai vechi se găsește în Biblioteca Saltykov-Scedrin din Leningrad, ms. F. II, 152, f. 149 (Dragomir din Tirgoviște, 1451), scolie după care între scaunele patriarhale se aflau Ohrida, Ciprul și Georgia, și ea avea să fie întrebuintată în 1782—1785⁶⁾, de logofătul Ștefan Crețulescu la îmbogățirea povestirii mitropolitului Gheorghe cu amănuntul că în 1439 împăratul ar fi acordat Moldovei autocefalia „cum este Ohridul și Ipecul(!) și Chiprul“, printr-un document, ulterior pierdut (după 1655), pe vremea războiului turco-polon din 1672. Tipărită în „Trompeta Carpaților“, nr. 900 din 1871, apoi, un an după ce Biserica Ortodoxă Română dobîndea autocefalia (1873), de către episcopul Melhisedec în *Cronica Romanului și a episcopiei de Roman*, I, București, 1874, pp. 87—100, relația logofătului Ștefan a fost unul din argumentele prin care ierarhia locală își întemeia dreptul istoric la independență. Or. în același an 1873, arhimandritul Leonid (Kavelin) susținea că ar fi văzut în biblioteca slavistului V. I. Gregorović, un document ce dovedea că Ștefan cel Mare încă recunoștea dependența Bisericii din Moldova de patriarhia Ohrida⁷⁾, punînd astfel sub semnul întrebării temeinicia tradiției românești privind drepturile străvechi de autocefalie.

⁵⁾ A. I. Jacimirskij, *Moldavskie otgoloski moskovskich legend o Monomachovyh darach*, „Zurnal Ministerstva Narodnago Prosvješčenija“, 349 (octombrie 1903), pp. 347—390 și Al. Elian, o. c., pp. 119 sq.

⁶⁾ București, Biblioteca Academiei R. S. R., manuscrisul nr. 340, ff. 115—116. Legenda din povestirea lui Ștefan, în varianta tipărită la Neamț (1830) și Iași (1839), apare ultima dată la P. Saković, *Posešćenije Njameckago Voznesenskago monastyrja 20 maja 1854 goda*, publicată la Lublin în foileton și mai apoi în „Ruskij Invalid“, XLI, 288 (24 decembrie 1854). Izvorul lui Saković era arhimandritul Natanail de la Neamț. Cu același prilej gazetarul rus istorisește cum i s-au arătat la Neamț o hlamidă din vremea lui Ștefan voievod, datînd din 1439 (!), o evanghelie pe pergament din 1438, scrisă timp de doi ani sub episcopul Siluan (era vorba desigur de manuscrisul lui Gavriil Uric copiat între 6 aprilie 1435 și 3 februarie 1436, azi în muzeul mănăstirii), o evanghelie „sirbească“ pe pergament, din 1557, precum și o liturghie scrisă de Grigorie Tamblak (pentru acest manuscris datînd de fapt din 1661—1666, vezi A. I. Jacimirskij, *Grigorij Camblak*, St. Petersburg, 1904, pp. 345—378, nr. 7). În sfîrșit, Saković a citit tot acolo pe o evanghelie de pergament, asijderea „sirbească“, datînd din 1512, o însemnare pe care o reproduce mai mult în rusește decît în slavă, gîluind astfel: „În acea vreme a venit craiul leah Albert să poarte război cu vodă Ștefan cu mare putere și mult năvălind către cetatea Sucevei n-au putut să o ia și sa întors fără dobîndă. Iar Ștefan vodă au mers după el cu puterea oștilor sale și l-au ajuns în codrul Cosminului și i-au sfîrșit toată tîria lui în anul 1497 octombrie 26 în ziua marelui mucenic Dimitrie în al 41-lea an al domniei lui. Atunci s-au întos de la oaste cu mare izbîndă în scaunul lui din Suceava cu multe mii de robi leși. În acelaș an au venit la mănăstirea la Neamț cu preasfîntitul mitropolit al Sucevei, kir Teoctist, care au fost și egumen al acestui sfînt lăcaș și au sfîntit biserica în 14 zile ale lui noiembrie, în acea vreme cînd s-au făcut această sfîntă biserică, cu fapta binecîslitorului și de Hristos iubitorului domn a Țara Moldovei Ștefan Voievod cel Bîtrîn, fiul lui Bogdan voievod“.

⁷⁾ *Akta russkago na sv. Afonje monastyrja*, Kiev, 1873, p. 443.

La mijlocul veacului trecut, tradiționala discordie între arhierii din Ipek și Ohrida⁸⁾, intrase într-o fază acută, mai cu seamă odată cu înscăunarea lui Alexandru Karageorgević (1842), iar Biserica bulgară, ce avea să se desprindă de Constantinopol abia în 1860, începuse să-și caute temeiuri istorice și juridice spre a dobîndi autocefalia. În aceste împrejurări, slavo-filul Viktor Grigorovic, profesor la universitatea din Kazan (1815—1876), a întreprins o călătorie în Balcani (1844—1845), folosind prilejul pentru a strînge documente și manuscrise, dar și pentru a stabili legături tainice cu fruntașii mișcării bulgare de regenerare națională⁹⁾. În drum spre patrie, Grigorovic s-a oprit la București, unde cunoaște pe bulgarul Ghiorgi Peșakov († 1894), translator guvernamental, care pe vremuri fusese ucenic într-un slavon al călugărilor de la Rila și Hillander, pe cînd slujea ca grămatnic la pașii și mitropoliții din Vidin (1805—1822). După toate probabilitățile, tocmai Grigorovic fusese cel care, așa cum arăta fiul său Dimitrie Peșakov (1825—1888) la sfîrșitul vieții¹⁰⁾, îi dăduse spre a le traduce și copia „mimograficește după două foi, precum se vede rupte din vreo carte veche”, găsite zice-se la Rila, scrisorile schimbate între Ștefan cel Mare și Dorotei al Ohridei, de vreme ce Grigorovic se mai afla încă la București la 8 noiembrie 1845, așadar puțin timp după ce Peșakov prescria corespondența amintită (26 septembrie 1845), firește după actualul manuscris Grigorovic 1707, care se găsește în Biblioteca Lenin din Moscova fond 87, ff. 9—10. Publicate în traducere românească în „Magazinul istoric pentru Dacia” I (1845), pp. 277—278, folosit se vede și de arhimandritul Andronic (Andrei Manu) în *Scurtă istorie pentru începutul creștinătății și al ierarhiei Moldovei*, Neamț, 1858, sub anul 1456, scrisorile de care vorbim au fost retraduse în bulgărește și tipărite de J. Šafarik în „Glasnik društva srpske slovesnosti”, 7 (1855, pp. 177—178, de unde avea să le ia și Melhisedec în *Cronica Românilor*, I. 115—116, Gregorovic însuși editîndu-le în „Vremennik imperatorskago moskovskago obščestva istorii i drevnostej rossijskich”, 5 (1850). Retipărite succesiv de mai multe ori, ele aveau să fie folosite prima oară ca argument istoric în favoarea drepturilor scaunului de Ohrida de către arhimandritul Leonid în 1867¹¹⁾. Dovedite ca false în 1915 de către Ioan Bogdan, scrisorile apocrife descoperite de Grigorovic au continuat

⁸⁾ Pentru care vezi textul din secolul al XVI-lea editat de B. S. Angelov după manuscrisul aflat în Muzeul de Istorie din Moscova, fond Sinodal ms. nr. 323, în *Stari slavjanski tekstove*, „Izvestija na Instituta za bulgarska literatura”, 6 (1958), pp. 251—277, nr. 5; I. S. Palmov, *Novija dannija k istorii Ochridskoj archiepiskopii XVI—XVIII vekov*, St. Petersburg, 1894 și S. Anuichi, *Raportul dintre patriarhia sîrbă de Ipek și patriarhia greco-bulgară de Ohrida (sec. XIV—XVIII)*, în: *Studii teologice*, NS, 14 (1962), pp. 570—581.

⁹⁾ I. D. Sișmanov, *Studii iz oblastuta na bulgarskato vuzraždanie*, V. I. Grigorovic, *negovata putesestvie v'Evropejska Turcija i negovitje otnošenija kum bulgarite*, Sofia, 1916.

¹⁰⁾ I. Bogdan, *Documente false atribuite lui Ștefan cel Mare*, „Buletinul Comisiei istorice a României”, 9 (1915), pp. 103—161. Cf. M. Fănescu, Gheorghian Peșacov în *Arhivele Statului, 125 ani de activitate*, București, 1957, p. 291.

¹¹⁾ L. Kavelin, *Archiepiskopija Pervoj Justiniany Ochridskoj i ejo vlijanijne na južnych slavjan*, Moscova, 1867.

totuși să-și găsească destui cititori creduli¹²⁾, pină în vremea noastră. Deoarece P. Mihail a susținut, în 1957 și 1966 că scrisorile lui Ștefan și Dorotei sint veritabile, ne simțim datori a încerca să limpezim lucrurile.

Manuscrisul 1707 din colecția Grigorović, pe care l-am putut examina în original, cuprinde opt file ce reprezintă ultimul caiet *in octavo* al unei copii slavo-române din *Sintagma* lui Matei Vlastaris, cu sfârșitul ultimului canon al anexelor obișnuite, *notitia episcopatum* și cunoscutul dicționar latino-slav, texte ce însoțesc, precum se știe, versiunea de la Ohrida a operei canonistului bizantin¹³⁾. Așa cum ne-am putut convinge, acest caiet era la origine ultimul din copia moldoveană aflată în Biblioteca Lenin din Moscova, fond 98 Egorov, manuscrisul 65, codice unde aflăm aceeași variantă de filigran din manuscrisul Grigorović (foarfeci din a doua jumătate a secolului al XVI-lea și, în plus, lucru ușor de înțeles, de vreme ce avem de-a face cu un număr mai mare de file, variante ale tipului Briquet 4902 (anul 1520, alte variante datează din 1480—1520); manuscrisul Egorov se afla, așa cum mărturisește o însemnare, în anul 1829 la mănăstirea kieveană Počaeiv. Pe filele 3—8 ale fragmentului Grigorović, inițial albe, o mină din secolul al XVIII-lea a adăugat o lungă însemnare privind drepturile Ohridei la autocefalie, recunoscută primatului Dorotei de către proin-patriarhul Marcu al Constantinopolei la 6984 (1475—1476), precum și despre traducerea *Sintagmei* în sîrbă, chipurile la 1465—1466 (6974) de către diacul Dimitrie, ucenic al lui Nifon¹⁴⁾.

Pe ultimele două foi, urmînd celor opt file amintite, și purtînd alt filigran din secolul al XVIII-lea sau al XIX-lea (semilună pe trei munți cu vîrfuri retezate), o mină modernă a notat cu cerneală din secolul al XIX-lea, fapt observat și de Bogdan la vremea sa, corespondența apocrifă de care vorbeam, datată aici aprilie 6964 (1456) — octombrie 6965 (1457), iar în copia lui Grigorović din București (8 noiembrie 1845) azi la metocul Sfîntului Mormînt din Istambul¹⁵⁾, 6969 (1460); în plus manuscrisul de la Moscova are la fila 10 verso o însemnare a lui Grigorović referitoare la argumentele ce urmau a fi invocate spre a dovedi autenticitatea documentelor: „En général, tous les savants conviennent qu'il y a un grand nombre

¹²⁾ I. Snegarov, *Kum voprosa za zavisimostta na Moldavskoto ot Ochridskoto prez XV v.*, „Makedonski pregled”, V, 3 (1929), pp. 45—62; I. Trifonov, *Zavisimost na Moldavskata orkva ot Ochridskata v polovinu na XV v.*, „Makedonski pregled”, V, 1 (1929), pp. 45—62; I. Bărbulescu, *Autenticitatea corespondenței lui Ștefan cel Mare cu mitropolia Ohridei*, „Arhiva”, 45 (1938), pp. 301—302; Al. Elian, o. c., p. 119 și urm.; P. Mihail, *Relațiile externe bisericești ale lui Ștefan cel Mare*, în rev. „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, 33 (1957), pp. 228—241 și *K voprosu o perepiske moldovlachijskogo voevody Ștefan Velikogo s arhiepiskopom Pervoj Justiniany Dorofejem*, în „Revue des Etudes Sud-Est Européennes”, 4 (1966), pp. 239—246.

¹³⁾ S. Troicki, *Dopunski članci Vlastareve Sintagme*, Belgrad, 1956.

¹⁴⁾ *Stari srpski zapini i natpisi*, ed. L. Stojanović, I, Belgrad, 1902, pp. 98—102, nr. 328. Pentru titlul de Justiniana I purtat de patriarhie din Ohrida, vezi A. A. Munteanu, *Arhiepiscopia Justiniana Prima și jurisdicția ei*, în „Studii teologice”, NS 14 (1962), pp. 441—470 și R. Ljubinković, *Tradicija Primae Justinianae u titulaturi ohridskih arhiepiskopa*, „Starinar” NS, 17 (1966—1967), pp. 61—761.

¹⁵⁾ Reprodușă în fotocopie de P. Mihail, *K voprosu o perepiske...*

d'actes sincères dont l'indication est fautive ou très embarrassante : (J. P.) Migne, *Dict(ionnaire) de statistique*, (Paris), 1851, colonne 909¹⁶, notă ce indică limpede că Grigorvić, care în copia bucureșteană adăugase în paranteze AM 6969, spre a pune de acord indictionul cu anul, dorea să justifice și alt adaus, acesta chiar în textul prim, arătând totodată, la aceeași filă, de data aceasta în rusește, că prefacerea lui 6965 în 6964, în ultimul document, este o „îndreptare făcută în Valahia, pentru corectarea indictionului”.¹⁶) Probabil aceste două din urmă file ale fragmentului 1707 proveneau într-adevăr de la Rila, așa cum spunea de altfel chiar Grigorović, nu însă și primele opt, moldovene, iar nu bulgărești, cum susținea slavofilul din Kazan¹⁷).

Autorul falsului pare a fi fost chiar Grigorović, de vreme ce încă din 1848 acesta „descoperea” o inscripție ce pretindea a identifica pe Nicodim al Pecului cu un ipotetic patriarh de Ohrida avînd acest nume, din 1452¹⁸). În orice caz, falsurile din colecția Grigorović nu sînt de loc rare și mai toate cuprinzînd aluzii la arhiepiscopia Ohridei. Între ele se află, de pildă, manuscrisul 1906 (filigrane diverse din secolul al XVII-lea), constituit din file disparate ce conțin felurite legende hagiografice, dintre care numai piesele 1—3 și 7—8 (viața lui Ioan de Rila, Mihail de Polyboton, Nicolae ostașul în vremea lui Nichifor „Bulgaroctonul”, Moise Ungureanu și Translația lui Viaceslav) pot fi considerate, în mare, autentice, restul (Translația lui Ilarion de Meglens, Istoria bisericii din Vatoped și Poveste despre sfinții arși în biserica Sfinților Vasile și Gheorghe de la Zographou sun un Paleolog) fiind cît se poate de suspecte. Tot așa, manuscrisul 1684 (1), un octameron rusec cu tilcuire (filigrane Briquet 492, 3419 și 5074 din anii 1522, 1527 și 1531) cuprînde numeroase însemnări ale unui falsificator, care nici măcar nu și-a dat osteneala de a imita grafia veacurilor trecute, referitoare la prescrierea codicelui pentru arhiepiscopul Prohor (de Ohrida), dăruirea lui catedralei (din Ohrida) și apartenența manuscrisului Arhiepiscopiei Prima Justiniana, adică Ohrida (f. 201 și pe muchia manuscrisului). De asemenea manuscrisul 3070 din fondul 178 Muzejnyj al aceleiași biblioteci moscovite, conține pe cele patru file ale sale, care au aparținut cîndva tot lui Grigorović, o însemnare, menită a da un aer de autenticitate, despre o eclipsă de soare la 17 iunie 1433 și un privilegiu plăsmuit din 1273 al lui Mihail VIII pentru scaunul de Ohrida,

¹⁶) Nota lui Gregorović privind indictionul ar arăta, observă I. Bogdan, o. c., că falsificatorul a rupt filele dintr-un codice muntean, poate de la Bistrița, de unde provine și cronograful lui Moxa din aceeași colecție Grigorović, falsul fiind însă moldovean.

¹⁷) B. I. Grigorović, *Očerk putšestvija po Evropejskoj Turcii*, Moscova, ed. II-a, 1877, pp. 158—219, nr. 19; P. Mihail, o. c., susține că „aceste scrisori n-au fost adăugate manuscrisului pe două file, care ar fi reprezentat ultima parte a unui nomocanon valah, așa cum afirmă alt slavist”, adică Bogdan. De fapt, chiar Pešakov recunoștea că i se dăduseră doar două file! Pentru acest din urmă personaj vezi mai ales C. Velichi, *Un poète slavo-roumain: Georges Pešakov*, „Romanoslavica”, 16 (1968), pp. 353—395.

¹⁸) *Očerk putšestvija po Evropejskoj Turcii*, ed. I, Kazan, 1848, p. 128.

document scris cu cerneală roșie, „șters“ chipurile din cauza vechimii, dar transcris de falsificator pe foaia alăturată.

Mai interesant pentru noi este manuscrisul 1734 (52) din fondul 87 Grigorovič, 15 file ce alcătuiesc o îmbinare originală de formule autentice și însemnări plăsmuite, așternute pe hîrtie de proveniențe și date deosebite, în secolele XVIII sau XIX. Cuprinsul său este următorul :

1. Formulă de *pittakion* către arhiepiscopul Prohor din Ohrida, „primat al Primei Justiniane, păstor și dascăl al grecilor, sirbilor, bulgarilor și altor țări“.

2. Formulă de scrisoare a egumenului Mănăstirii Sf. Gheorghe din Zographu către un mitropolit.

3. Formulă de scrisoare către egumeni.

4. Formulă de scrisoare către principe.

5. Formulă de scrisoare către monahul Filip.

6. Scrisoare din 1538 către ieromonahul Ignatie, egumen al Mănăstirii Prodromului din Kratovo.

7. *Pittakin* arhiepiscopal recomandînd danii pentru biserică.

8. Scrisoare către un stareț dintr-un sandjak, în care este pomenit și un cadîu.

9. Scrisoare-formulă către domnitorul Moldovei : „Domnului, binecinstitor și iubitor de Hristos și de înalta pronie luminat și binecuvîntat și de Dumnezeu încoronat și care din sinul mamei Dumnezeu l-a ales domnul nostru Ioan cutare — și scrie ce vrei — Sfirșit : Și mila lui Dumnezeu și oblăduirea Precistei Născătoare de Dumnezeu și a sfîntului al cărui hram este să fie asupra domniei tale pururea. Amin“.

10. Scrisoare-formulă a voievodului Petru (Rareș) către egumenul Teodosie de la Zographou : „Ioan Petru voievod prin mila lui Dumnezeu domn a Țara Moldovei scrie domnie mea rugătorilor noștri Teodosie egumen și preoților și stareților și diaconilor și tuturor fraților întru Hristos de la Mănăstirea numită Zograf care e la Sfîntul Munte Athos — și sfîrșitul : Și să vă mintuiți întru Domnul. Amin“. Ca și precedenta, și această formulă este copiată de o mînă din secolele XVIII sau XIX, cu altă cerneală însă, imitînd scrisul secolului al XVI-lea. Cunoaștem un document asemănător, din 13 martie 1533, pentru Hilandar, editat în „Glasnik srpskog učenog društva“, 25 (1869), pp. 285—286.

11. Formulă de scrisoare către sultanul Soliman I.

12. Formulă de scrisoare către un egumen.

13. *Pittakion* pentru dăruirea de pomeni.

14. Formulă de scrisoare către călugărițe.

15. Formulă de scrisoare a unui duhovnic despre fiul spiritual.

16. Formulă de scrisoare prin care un duhovnic recomandă altuia pe fiul spiritual.

17. *Pittakion* al ieromonahului Serafim de la Mănăstirea Prodromului (din Kratovo) pentru preoți.

18. Scrisoare a preotului Dimitrie din Kratovo.

19. Însemnare atestînd dăruirea unui exemplar din *Înțelepciunea lui Solomon* de către călugărul Gavriil, care a tradus-o din grecește, Hilan-

darului, la 1412 și un fragment de colofon al unui tipikon athonit slav din secolul al XV-lea.

20. Colofon din 1480.

21. Notă sîrbească pe un Apostol tipărit din secolul al XVIII-lea din satul Loznja.

22. Notă privind venirea patriarhului de Péc la Rila în 1750.

23. Însemnare dovedind proprietatea Mănăstirii Prodromului (din Kratovo) asupra unui manuscris, datată 7 februarie 1758.

24. Notă din 7 februarie 1645 privind dăruirea unui manuscris catedralei de Prima Justiniana.

25. „Această svîntă carte au venit la mîna mea și am cetit și iaste carte foarte de treabă și iaste al svintei mitropolii de Ohrida și am venit aicea în zilele părintelui kir kiriu Grigoriou arhiepiscop i mitropolit patriiarh panton Vulgarias kè Arvenitias și am scris eu Stoian feciorul lui Ghiorghie Făină Bună de la svînta besereca Scheailor din Brașov ce iaste în Țara Ungurească și am scris în anii de la Dumnezeu 7192, de la întruparea Domnului nostru Iisus Hristos 1683, pis avgust 29 dnă“, apoi o însemnare sîrbească și note care atestă dăruirea cărții de preotul Dimitrie bisericii catedrale de Ohrida Prima Justiniana.

Unele file (7—8 și 14) sînt din secolul al XV-lea, restul din secolele XVI—XVIII; la origine toate erau nescrise, formulele și însemnările fiind copiate mai tîrziu, după desprinderea lor de codicele din care făceau parte, în secolul al XIX-lea, cu excepția textului nr. 21, singurul original, dar lipsit de orice importanță. Falsificatorul dă dovadă de multă măiestrie, imitînd la perfecție grafia secolului al XVI-lea sau al XVII-lea, probabil după modele de multe ori autentice; formulele de la Kratovo, ca și cele de la Hilandar, par astfel să reprezinte texte autentice, numai aluziile la Prima Justiniana fiind adausuri ale plămuitorului. Scrisoarea către domnul Moldovei, probabil Petru Rareș, nr. 9, amintește prin cuprinsul ei formula de scrisoare către domnitor din manuscrisul aflat în Biblioteca Academiei R. S. R. din București, manuscris slav nr. 219 din secolul al XVI-lea, f. 260 verso, editată și mai apoi întrebuințată pentru a plăsnui o scrisoare din 1531—1536, de către A. I. Jacimirskij¹⁹⁾, precum și formula de scrisoare către un episcop din manuscrisul slav ce se găsește în Biblioteca Academiei R. S. R. nr. 94, f. 216, aceasta analogă și formulelor 1 și 2 din manuscrisul Grigoriović 1734. Întrucît manuscrisul 94 din Biblioteca Academiei R. S. R. cuprinde o formulă din timpul mitropolitului Teofan (1528—1541, așadar în vremea lui Rareș), putem socoti că aceste manuale slave de *pittakia* aveau un izvor comun.

¹⁹⁾ *Meľkije teksty i rametki po starinnoj slavjanskoj i russkoj literatury*, St. Petersburg, 1899—1902, pp. 77, 147—148; cf. E. Turdeanu, Grégoire Camblak, *Faux arguments d'une biographie*, în „Revue des Etudes Slaves“, 22 (1946), pp. 46—81.

TREPT E ALE DEZVOLTĂRII PĂTRIEI

NOUĂ SOLIE INCHINATĂ PRIETENIEI ȘI PĂCII

Cu literele marcante ale evenimentelor de importanță majoră zilele de 21—27 iunie a.c., au înscris în cronica noastră politică un nou și semnificativ moment al relațiilor dintre România și Turcia: vizita oficială pe care Președintele Republicii Socialiste România, Domnu Nicolae Ceaușescu a făcut-o în Turcia la invitația Președintelui Fahri S. Korutürk.

Stima, respectul și simpatia caracterizînd primirea călduroasă ce a fost rezervată oaspetelui și însoțitorilor săi atît de oficialitățile cît și de populația țării gazdă au constituit o măturie elocventă a bunei relații dintre cele două țări, a dorinței lor comune de a dezvolta colaborarea bilaterală pe multiple planuri, de a contribui la întărirea păcii, securității și cooperării în Balcani, în Europa, în întreaga lume.

Evocarea, în zilele acestei vizite la nivel înalt, a tradițiilor pozitive, constructive care apropie popoarele român și turc, sublinierea importanței conlucrării lor actuale și viitoare în spiritul respectării mutuale a independenței și suveranității, al promovării și susținerii acțiunilor de consolidare a păcii și cooperării regionale, continentale și mondiale, a și relevarea termenului antitetice — al situațiilor conflictuale, de încăldare, de nerespectare a regulilor conviețuirii pașnice între state și popoare —, sînt de natură să demonstreze importanța contactelor la nivelul cel mai înalt pentru menținerea și progresul bunei înțelegeri între țări, evidențind utilitatea deosebită a continuității acestei forme hotărîtoare de îmbunătățire a colaborării între popoare.

Cu deosebită satisfacție, atît gazdele cît și oaspeții au făcut cunoscut că vizita și convorbirile purtate în zilele ei au reliefat posibilitățile și dorința comună a României și Turciei de a dezvolta colaborarea economică tehnico-științifică și culturală, de a amplifica contactele politice, de natură să influențeze pozitiv nu numai relațiile bilaterale, ci și ansamblul eforturilor îndreptate spre statornicirea unei păci și securități reale în regiunea Balcanilor și în întreaga lume.

La satisfacția pentru asemenea rezultate și perspective poporul nostru subscrie din plin, hotărît să sprijine și să asigure cu întreaga sa ființă, edificarea unei lumi mai bune și mai drepte pe planeta noastră.

ÎN SPIRITUL UNEI TRADIȚIONALE PRIETENII

În zilele de 27 și 28 iulie a avut loc vizita de prietenie a Domnului Nicolae Ceaușescu, Președintele Republicii Socialiste România în R.P. Bulgaria la invitația Domnului Todor Jivkov, Președintele Consiliului de Stat al Republicii Populare Bulgaria. Această nouă vizită, convorbirile rodnice care au avut loc între cei doi conducători dau glas hotărârii și voinței celor două țări și popoare de a-și dezvolta și pe mai departe tradiționalele lor relații de prietenie frățească, de a-și aduce contribuția la lupta pentru triumful cauzei socialismului, pentru pace, colaborare și progres social în Europa și în întreaga lume.

„Sîntem vecini — spunea Președintele României — am dus multe lupte împreună, făurim socialismul, construim societatea socialistă — dumneavoastră societatea socialistă dezvoltată, noi, societatea socialistă multilateral dezvoltată — și este necesar să conlucrăm tot mai strîns și constructorii socialismului din țările noastre să conlucreze strîns în toate domeniile. Acesta este de altfel sensul întîlnirilor noastre, al discuțiilor noastre și ele corespund intereselor celor două popoare, cauzei socialismului în general, a creșterii prestigiului socialismului în lume”.

Vorbind despre ceea ce „între noi a devenit o practică deosebit de utilă ca, anual, cel puțin o dată, să ne întîlnim fie pe pămîntul bulgar, fie pe pămîntul românesc”, Domnul Teodor Jivkov arăta că această tradiție „... are o importanță deosebit de mare pentru dezvoltarea relațiilor de prietenie dintre țările noastre vecine și popoarele noastre. Într-adevăr, dăm o înaltă apreciere acestei tradiții și o vom continua și în viitor.

VIZITE DE LUCRU

Ca o nouă ilustrare concretă a grijii permanente pe care Conducerea Statului o are pentru dezvoltarea armonioasă a tuturor județelor țării, în ziua de 16 iunie a.c. Președintele Republicii a făcut o vizită de lucru în județul Teleorman. Primit cu manifestări de neînmurit entuziasm, de profundă stimă și prețuire, Domnul Nicolae Ceaușescu a examinat la fața locului, acolo unde se hotărăște soarta producției, felul cum oamenii muncii din industrie și agricultură își îndeplinesc sarcinile actualului cincinal, a analizat problemele ridicate de dezvoltarea impetuoasă și a acestui colț al patriei, dînd ca în atîtea rînduri, indicații și recomandări deosebit de prețioase.

Pe tot parcursul vizitei, mii și mii de oameni ai muncii, tineri și vîrstnici, bărbați și femei, au exprimat direct, cald și emoționant simțămintele lor de dragoste și recunoștință față de Conducerea de stat, față de Domnul Nicolae Ceaușescu, cît și hotărîrea lor de a face totul pentru realizarea obiectivelor de dezvoltare multilaterală a țării, pentru afirmarea ei demnă în lume.

* * *

Președintele Republicii Socialiste România, Domnul Nicolae Ceaușescu, a făcut în ziua de 9 iulie a.c. o vizită de lucru în județul Constanța.

În timpul vizitei Domnul Nicolae Ceaușescu s-a întâlnit cu cadre de conducere din economie, cu specialiști, cu muncitori și tehnicieni, examinând și stabilind împreună cu ei măsuri eficiente pentru realizarea unor obiective prioritare din domeniul industriei chimice și construcțiilor navale, amplasate la Năvodari și Mangalia. Dialogul de lucru s-a referit la aspecte esențiale ale dezvoltării economice a județului în următorii ani.

Pretutindeni, Domnul Nicolae Ceaușescu, a fost întâmpinat cu sentimente de caldă dragoste și recunoștință, pentru grija permanentă manifestată față de continua dezvoltare și înflorire a meleagurilor constănțene, pentru activitatea neobosită consacrată progresului neîntrerupt al patriei noastre socialiste, fericirii întregului popor.

Exprimându-și deosebita satisfacție de a-l avea din nou în mijlocul lor, oamenii muncii și-au reînnoit angajamentul de a munci cu și mai multă însuflețire, de a face totul pentru a-și îndeplini în mod exemplar sarcinile ce le revin din actualul cincinal.

* * *

Însoțit de colaboratori apropiați, Președintele Republicii, Domnul Nicolae Ceaușescu a făcut în cursul zilei de 31 iulie a.c. o vizită de lucru în județul Iași.

Iașul străveche așezare a țării noastre, cu vechi tradiții și strălucite împliniri, oraș care evocă atâtea momente de seamă ale luptei poporului nostru pentru libertate și unitate națională, mărturie grăitoare a dinamismului economic și social pe care îl cunoaște întreaga patrie în anii socialismului, cetate a culturii și științei, l-a primit cu nespusă căldură, bucurie și entuziasm pe Domnul Nicolae Ceaușescu, pe ceilalți conducători ai statului.

Această nouă întâlnire a Domnului Nicolae Ceaușescu cu oamenii muncii a ilustrat, încă o dată, cu putere, unitatea poporului în jurul conducerii de stat, legătura indisolubilă între țelurile fundamentale promovate de forța conducătoare a societății noastre și elanul conștient cu care întreaga națiune muncește neabătut pentru a da viață hotărârilor conducerii țării.

Dialogul Președintelui Republicii cu reprezentanții organelor locale de stat, cu producătorii de bunuri materiale și spirituale are loc într-o perioadă în care, pornind de la rezultatele deosebite obținute în cincinalul anterior — care au permis județului Iași să înregistreze, în 1975, o producție industrială echivalentă cu cea realizată în întreaga țară în 1938 — oamenii muncii își sporesc eforturile pentru îndeplinirea obiectivelor cuprinse în cincinalul actual, obiective menite să confere acestei părți a țării un loc de prim plan în ansamblul economiei naționale.

CEL DINTII CONGRES AL EDUCAȚIEI POLITICE ȘI AL CULTURII SOCIALISTE

Între 2—5 iunie a.c. s-au desfășurat la București lucrările celui dintii Congres al educației politice și al culturii socialiste.

Adoptînd expunerea Domnului Nicolae Ceaușescu drept program al întregii activități viitoare a statului, a tuturor organizațiilor de masă și obștești, a organismelor educative și cultural artistice a întregului nostru popor, Congresul educației politice și al culturii socialiste ne-a înarmat cu un document de maximă importanță, teoretică și practică, în lupta pentru îndeplinirea hotărîrilor generale de unire a eforturilor tuturor celor ce muncesc pentru edificarea societății socialiste multilaterale dezvoltate.

Congresul educației politice și al culturii socialiste, prin lucrările sale și programul adoptat, ca și prin dezbaterile vastă care l-a precedat, mărturisește cu elocvență că munca pentru transformarea și dezvoltarea conștiinței este o sarcină de importanță majoră, cu caracter permanent și de perspectivă.

Vorbînd despre om, Domnul Nicolae Ceaușescu a rostit o frază care va rămîne veșnic în inima poporului nostru : „Noi ne propunem acum să perfecționăm produsul cel mai înalt al naturii — omul, creatorul a tot ce există în societate !” Respectînd individualitatea și personalitatea distincte ale fiecăruia, nu se urmărește uniformizarea omului. Dar înlesnind omului cunoașterea, în tot ce acesta are mai de preț se caută dezvoltarea valorilor morale și virtuților umane specifice fiecărui cetățean, în temeiul gîndirii și al eticii proprii orînduirii noi. Ceea ce, în ultimă instanță, înseamnă formarea unui om de omenie, în măsură să se manifeste plener în toate domeniile vieții sociale, în raport direct cu personalitatea și capacitatea fiecăruia și în spiritul comun întregii societăți. Cu alte cuvinte în spiritul dragostei de dreptate și adevăr, al curajului și cinstei, al simplității, al hotărîrii de a lucra împreună cu semenii săi pentru fericirea proprie, pentru fericirea întregului popor.

De la înalta tribună a Congresului, Domnul Nicolae Ceaușescu, Președintele Republicii a exprimat încă o dată principiile generale care trebuie să stea la baza relațiilor internaționale, spunînd : „O cerință imperioasă a timpurilor noastre este generalizarea în viața internațională, în relațiile dintre state a principiilor depline egalități în drepturi, respectării independenței și suveranității naționale, neamestecul în treburile interne și avantajul reciproc, ale nerecurgerii la forță și la amenințarea cu forța, în raporturile interstatale. Acționînd în acest spirit, să facem totul pentru ca minunatele cuceriri ale științei și cunoașterii umane să servească progresului, bunăstării și civilizației popoarelor, cauzei păcii și fericirii oamenilor pe pămînt. Astfel vom asigura promovarea unor relații noi, a unui umanism nou, care să asigure popoarelor posibilitatea de a-și afirma multilateral geniul și forțele creatoare într-un climat de prietenie și colaborare”.

Expunerea Domnului Nicolae Ceaușescu la Congresul educației politice și al culturii socialiste, toate dezbaterile și lucrările Congresului au pus cu putere în evidență rolul și responsabilitatea ce revine fiecărui cetățean în procesul propriei sale împliniri, în mobilizarea tuturor oamenilor muncii, a întregului popor pentru traducerea în viață a unor minunate țeluri.

EFICIENȚA PRODUCȚIEI DE LOCOMOTIVE

Acțiunea de specializare a întreprinderilor, de tipizare-uniformizare a fabricației unor produse ale industriei constructoare de mașini s-a extins și în domeniul producției de locomotive ponderea elementelor executate astfel reprezentând mai mult de două treimi din numărul tipodimensiunilor prevăzute. Până în prezent au fost elaborate norme care cuprind o gamă largă de piese care pot fi realizate cu un număr minim de subansamble tipizate, în special în fabricația de locomotive cu puteri până la 1500 CP, pentru care solicitările beneficiarilor diferă în ceea ce privește ecartamentul, gabaritele, echipamentele din dotare etc. S-au creat astfel condiții pentru fabricarea locomotivelor Diesel hidraulice în 81 variante.

Eficiența economică a acțiunii este deosebită. Astfel, timpul de proiectare și pregătire a fabricației este scurtat la jumătate, iar cel de uzinaj — cu circa 43 la sută. În același timp se obține o reducere simțitoare a volumului de SDV-uri, ceea ce are o influență asupra sporirii economiilor de materii prime și materiale, în special de metal.

„DACIA” ÎN DIFERITE VARIANTE CONSTRUCTIVE

În primul semestru constructorii piteșteni de autoturisme au realizat o producție marfă suplimentară în valoare de 95 milioane lei, materializată în peste 1400 bucăți autoutilitare, piese de schimb pentru tractoare și cutii de viteză Estafette. De menționat, că de la începutul fabricației primului autoturism românesc de oraș și până în prezent, pe poarta uzinei au ieșit peste 270.000 autoturisme „Dacia” în diferite variante constructive, autocamionete și autoutilitare.

DIVERSIFICAREA PRODUCȚIEI

În întreprinderile din județul Timiș se desfășoară o amplă acțiune de înnoire și modernizare a producției, la parametrii tehnicii avansate. Colaborând cu cadrele didactice universitare de la Institutul Politehnic „Traian Vuia” și cu alte institute de cercetări din țară, specialiști de la „Electromotor”, bunăoară au reușit să realizeze în domeniul motoarelor electrice, produse cu înalt nivel de competitivitate pe plan mondial iar la întreprinderea mecanică a fost diversificată considerabil gama utilajelor de ridicat și transportat. De asemenea la întreprinderea chimică „Solventul” în baza tehnologiilor și invențiilor noastre se realizează circa 95 la sută din întreaga producție, în timp ce la întreprinderea cu același profil — „Azur” — aproape un sfert din producție o reprezintă produsele noi obținute prin cercetare proprie și în colaborare cu unele instituții specializate. Rezultate similare au înregistrat și întreprinderile textile ale județului. Adoptarea unei tehnologii de vopsit fire la presiuni și temperaturi

înalte a permis întreprinderii „Arta textilă” să înlocuiască peste 50 la sută din fibrele naturale cu fibre sintetice iar Întreprinderii textile Lugoj îmbogățirea sortimentelor cu 80 la sută de articole și poziții coloristice noi.

LITERATURA ROMÂNĂ ÎN LUME

Între 21—26 iunie 1976, sub auspiciile Consiliului Culturii și Educației Socialiste și ale Uniunii Scriitorilor, s-au desfășurat la București lucrările celei de a doua ediții a Colocviului internațional al traducătorilor literaturii române în limbi străine.

Faptul că au participat cincizeci de traducători din 20 de țări, atât din Europa cât și din S.U.A., Japonia sau India, vorbește de la sine asupra ariei de interes pentru cunoașterea tot mai aprofundată și mai variată a literaturii române, a geniului creator, prin arta cuvîntului, a poporului nostru. Această arie tot mai extinsă în ultimii ani, are cu atât mai bune perspective în viitor, îmbogățind neconținut prezența literaturii române atât în țările în care ea este deja mai cunoscută, cât și în multe altele, unde, concomitent cu stabilirea și dezvoltarea relațiilor politice și economice, în domeniul celor culturale, literaturii îi revine un loc deosebit.

Modul cum au fost organizate lucrările, înlesnind competente prezentări de sinteză pe diferite genuri ale creației, dezbaterile care au avut loc, contactele directe cu diverse edituri au acumulat roadele unui temeinic schimb de experiență, într-o confruntare rodnică, urmărind a se pune în lumină ceea ce e mai valoros, liniile de convergență de la marii noștri clasici pînă la scriitorii contemporani mai tineri apărînd astfel într-o finalitate din cele mai generoase.

Dacă mulți dintre traducătorii prezenți la colocviu au învățat limba română și i-au aprofundat sensurile ca studenți la universitățile noastre, nu puțini sînt și cei care au devenit tîlmăcitori atașați creației literare prin experiențe proprii, în propria lor țară, descoperind adică, la un moment dat, acest tezaur de reflectare a unui umanism cu specificul său, limba însăși — prin comorile sale folclorice, ca și prin operele clasicii, între care, firește, predomină Eminescu — fiind un revelator încărcat de originalitate, ca un mare potențial de a fecunda imaginația creatoare a lectorului străin.

Așa cum s-a relevat cu ocazia Congresului, nu sîntem de loc săraci în traduceri în limbile a numeroase țări europene, deși la o privire mai aprofundată, proporția de tîlmăcirii în limbile de o mai largă circulație internațională apare mai restrînsă. Dar sînt destule semne ca această situație să capete noi parametri, prin inițiativa ca acele sub auspiciile UNESCO, și, desigur, prin cunoașterea tot mai largă a culturii noastre datorită fructificării, în această direcție, a tot mai întinsei rețele a relațiilor de sorginte și finalitate politico-economică pe care România le intensifică neconținut.

Aceasta, datorită unei politici externe de activă coexistență pașnică, de intensă cooperare și colaborare conform celor mai adecvate principii de reciprocitate într-o lume aflată în plină resurrecție spirituală pe înseși

coordonatele revoluției tehnico-științifice, a multiplicării mijloacelor de comunicare între oameni, între popoare, cu infinita varietate a ceea ce se constituie în epoca noastră ca un nou umanism, la promovarea căruia literatura română contribuie tot mai încurajator prin valențele geniului său creator.

RODNIC BILANȚ AL PARTICIPĂRILOR NOASTRE LA JOCURILE OLIMPICE

Jocurile olimpice de vară care s-au desfășurat în acest an la Montreal — Canada ne dau satisfacția să consemnăm că în această prețioasă încercare sportivă, reprezentanții României s-au comportat la înălțime, cucerind 27 de medalii, bilanț strălucit, neatins încă de mișcarea noastră sportivă la nici una din edițiile trecute ale Olimpiadei.

Este pentru noi o mândrie să constatăm că în clasamentul pe medalii România a ocupat locul 9, că în urma noastră s-au găsit plasate țări cu veche tradiție sportivă, cum ar fi Marea Britanie, Franța, Suedia, Japonia, că în clasamentul pe puncte ne-am aflat pe locul al șaselea iar în clasamentul stabilit pe baza numărului total de medalii am ocupat locul 5. Lăudabilă a fost comportarea de ansamblu a delegației noastre și dacă o raportăm la faptul că în concurs s-au întrecut 94 de națiuni. La loc de cinste s-a situat gimnastica feminină despre care presa internațională a scris atât de mult, frumos și elogios, făcând din Nadia Comănici o adevărată stea a ediției de la Montreal. Alături de ea și colegile ei au stat cu cinste reprezentanții caiacului și canoia obținând o medalie de aur prin Vasile Diba, una de argint și trei de bronz. La fel boxul, luptele, atletismul și celelalte discipline au reprezentat cu cinste și demnitate culorile României în această atât de grea și nobilă întrecere.

MĂRTURII TRACICE LA TIMIȘOARA

Pe cind săpau un șanț, doi tineri timișoreni au dat peste niște cioburi vechi, care lor li s-au părut foarte interesante. Informate fiind organele de specialitate ale Muzeului Banatului din localitate aveau să constate că este vorba despre o valoroasă descoperire arheologică, respectiv vestigii care datează din perioada cind vatra actuală a orașului era locuită de o populație nord-tracică. Descoperirea făcută în cartierul Fratelia, cuprinde : o necropolă de incinerare, peste o sută de monede, numeroase obiecte ceramice și din bronz. După părerea specialiștilor aceste vestigii atestă un grad de civilizație avansat al triburilor care locuiau pe aceste meleaguri și care au stat la baza civilizației daco-getice de mai târziu.

NOI MĂRTURII DESPRE STRĂBECHEA CIVILIZAȚIE A PATRIEI NOASTRE

Noi urme de viață materială, grăitoare dovezi ale străvechii civilizații existente pe teritoriul țării noastre, au fost puse în evidență prin strădaniile arheologilor noștri.

Pe teritoriul comunei Mogoșești-Siret (județul Iași) a fost descoperit de curind, un bogat tezaur monetar roman, cuprinzând piese de argint din secolele I—II e.n. Cele peste 800 monede se aflau depozitate într-un coif de bronz și acesta tot de proveniență romană. În momentul de față, prin eforturile unui larg colectiv de specialiști ai Oficiului județean—Iași al patrimoniului cultural național, întreg tezaurul este restaurat, urmînd ca acesta să fie valorificat științific și muzeistic.

În incinta vechii biserici Sfîntul Sava din Iași au fost descoperite urme ale construcției unei mănăstiri, numeroase vetre și cuptoare de piine, fragmente de vase ceramice autohtone. Studiile efectuate pînă în prezent demonstrează că noile descoperiri arheologice aparțin primei jumătăți a secolului al XV-lea.

Și în alte zone ale orașului, în raza străzilor C. Negri și Arcului au fost identificate urme de locuințe, unele din epoca neolitică, altele din secolul XVI și XVII (cupitoare, depozite de cereale și vinuri etc.).

La Biserica Bogdana din Rădăuți, monument istoric de care se leagă numele întemeietorului Țării Moldovei, se efectuează de cîțiva ani complexe săpături arheologice. Recent au fost depistate urme ale unui nivel de locuință din secolul al XIII-lea și ale unei biserici din lemn unde s-au găsit podoabe de mare valoare care vin în sprijinul ipotezei că Bogdan I a fost înmormîntat aici. Este vorba de o garnitură de obiecte de preț formată dintr-un inel de aur masiv și 60 de nasturi de argint aurit ornați cu perle. Se apreciază că săpăturile care continuă în această vară vor aduce noi dovezi privind datarea vechii biserici și a așezării civile din incintă.

APROPIATA CONVOCARE A SFÎNTULUI ȘI MARELUI SINOD

Pregătirea Sfîntului și Marelui Sinod al Bisericii Ortodoxe ce concentrează preocupările în desăvîrșită unitate a tuturor Bisericilor autocefale au intrat într-o nouă etapă. În urma consultărilor pe care Patriarhia Constantinopolului le-a avut cu Bisericile Ortodoxe surori, s-a ajuns la un acord asupra următoarelor puncte :

- necesitatea convocării cît mai curînd a Sinodului ;
- durata acestuia să fie scurtă ;
- problemele bisericești ce le va discuta să fie cele mai urgente, privind în special pe preoți și pe credincioși ;
- temele să fie nu teoretice, să nu modifice canoanele ci să găsească mijlocul de a le interpreta și aplica într-un fel potrivit nevoilor, orice nepotrivire în viața bisericească urmînd a se rezolva prin consens ;
- să precizeze definitiv poziția asupra dialogului Bisericii Ortodoxe cu alte Biserici precum și raporturile cu Mișcarea ecumenică spre întocmirea unui program panortodox asupra unității creștine ;
- să se dea o nouă mărturie de dragoste și pace pentru viața lumii.

Pentru definitivarea pregătirilor în vederea convocării Sfîntului și Marelui Sinod, se prevede ținerea unei consfătuiri panortodoxe preliminare cînd va fi stabilită ordinea de zi și procedura de urmat.

VIZITĂ ÎN AUSTRIA

Avînd binecuvîntarea Prea Fericitului Patriarh Justinian, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului a vizitat între 12—23 iunie a.c. parohia ortodoxă română din Viena (Austria) condusă de P.C. Părinte Marin Braniște și colonia română. Cu acest prilej duminică 13 iunie a oficiat slujba de pomenire a eroilor români din primul război mondial înmormîțați în cimitirele din Tulla și Zwentendorf, iar duminică 20 iunie a săvîrșit sfînta liturghie în capela din Viena. De fiecare dată a adresat celor prezenți cite un cuvînt ocazional, transmițîndu-le binecuvîntările Întîistătorului Patriarhieii, asigurîndu-i de grija ce le-o poartă Sfîntul Sinod și îndemnîndu-i la păstrarea legăturii cu Biserica mamă, cu țara și poporul din care au odrăslit.

Simbătă 19 iunie în cadrul unei festivități organizată de colonia română la sediul cultural al acesteia, Înalt Prea Sfinția Sa a conferențiat despre

contribuția adusă de Biserica Ortodoxă Română la unitatea națiunii române.

Luni 21 iunie, la sediul parohiei și coloniei, a fost oferit un dejun oficial în cinstirea Eminenței Sale Cardinalului Franz König. Au participat toți conducătorii și reprezentanții cultelor religioase din capitala Austriei. Au fost de față dl. Dumitru Aninoiu, ambasadorul Republicii Socialiste România la Viena, precum și alte persoane oficiale.

Răspunzând apoi la invitația Fundației „Pro Oriente”, marți 22 iunie a conferențiat în cadrul acesteia pe tema „Din istoria și viața poporului și Bisericii Ortodoxe Române”.

Găsindu-se în Austria, Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a întâlnit pe Eminența Sa Cardinalul Franz König, pe Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Hrisostom Tsiter dependent de Patriarhia Constantinopolului și pe reprezentanții tuturor comunităților ortodoxe din Viena, pe Excelența Sa Episcopul vechi-catolic Nikolaus Hummel, pe alți conducători religioși. Deplasându-se la Graz, a fost oaspetele Excelenței Sale Episcopul Johann Weber și al Seminarului teologic diecezan de aici.

Alte contacte a stabilit cu numeroase personalități ecleziastice și civile, printre care dl. dr. Fred Sinowatz, ministrul învățămîntului și artelor. Răspunzând interesului manifestat față de Biserica Ortodoxă Română și Republica Socialistă România, a dat un interviu care s-a transmis la radio în seara de 21 iunie și a participat la o conferință de presă în 22 iunie cînd a răspuns întrebărilor ziariștilor și reporterilor radio-televiziunii.

Vizita Înalț Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Banatului în Austria a avut menirea să contribuie la promovarea legăturilor firești cu credincioșii ortodocși de origine română din această țară, la apropierea de cultele religioase de aici, la adîncirea prieteniei dintre poporul român și poporul austriac.

CICLU DE CURSURI ASUPRA ORTODOXIEI

Începînd cu noul an universitar 1976—77 școala teologică „Holly Cross” din Boston—S.U.A. inaugurează un nou ciclu de cursuri asupra Ortodoxiei, absolvenții acestuia putînd obține un „certificat de studii religioase”. După cum ne informează presa bisericească (Episkepsis nr. 148 din 1 iunie 1976, p. 4) noul ciclu constă din opt cursuri de bază eșalonate pe timp de doi ani. Ele au ca obiect teologia și spiritualitatea ortodoxă, ermeneutica biblică, problemele eticii, etc.

Se așteaptă ca noua configurație a cursurilor școlii menționate să reprezinte o reală îmbogățire a tezaurului Ortodoxiei, contribuind la prestigiul acesteia pe plan general teologic.

MĂRTURII ALE ORTODOXIEI ÎN SUECIA

Între țările unde strădaniile misiunii ortodoxe n-au rămas fără rezultate se numără și Suedia. Comunitățile ortodoxe suedeze și-au dobîndit o organizație consolidată la nivel de mitropolie. Precum este cunoscut aci există și cîteva parohii ortodoxe române.

Recent Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Pavel al Suediei a săvârșit la 16 mai a.c. tîrnosirea noii catedrale ortodoxe din Uppsala închinată Sf. Apostol Pavel. Totodată Mitropolia Suediei și-a dobîndit și un alt lăcaș de închinare cu hramul Sf. Mucenic Gheorghe lângă Stockholm.

Slujbele care se oficiază pretutindeni își urmează cursul lor firesc mărturisind o dată mai mult înălțimea trăirii ortodoxe pe pămîntul nordului.

INTRUNIREA PREZIDIULUI ȘI COMITETULUI CONSULTATIV ECUMENIC AL BISERICILOR

Între 22—27 martie 1976 Comitetul executiv al Consiliului Ecumenic al Bisericilor s-a întrunit la Geneva (Elveția) pentru a evalua rezultatele imediate și de perspectivă ale celei de a V-a Adunări Generale, care s-a ținut la Nairobi (Kenia). Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de către Prea Sfințitul Episcop Antonie Ploieșteanul, Vicar Patriarhal.

Referatul principal a fost prezentat de dr. Philip Potter, secretar general, după care au urmat discuții. În cadrul lor, reprezentantul Bisericii noastre a accentuat asupra faptului că și în viitor Cînsiliul Ecumenic al Bisericilor trebuie să-și mențină identitatea și să militeze pentru unitatea Bisericii lor. El trebuie să mențină echilibrul dintre diferitele tendințe existente, așa cum a făcut-o în timpul ultimei Adunări Generale de la Nairobi. (Cezar Vasiliu).

INTRUNIREA PREZIDIULUI ȘI COMITETULUI CONSULTATIV AL CONFERINȚEI BISERICILOR EUROPENE

Între 19—23 mai 1976 Prezidiul și Comitetul consultativ al Conferinței Bisericilor Europene s-a întrunit la Moscova. Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată la această întrunire de către Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Justin al Moldovei și Sucevei și de Prea Sfințitul Episcop Antonie Ploieșteanul, Vicar Patriarhal.

Sesiunile de lucru au fost prezidate de către dr. André Appel și de secretarul general al Conferinței dr. Glen Garfield Williams.

Secretarul general dr. G. G. Williams a prezentat un amplu raport asupra activității Conferinței Bisericilor Europene în perioada aprilie 1975 — ianuarie 1976. Între altele el a apreciat felul în care Biserica Ortodoxă Română a organizat la București întrunirea CICARWS — CBE în aprilie 1976. Apoi s-a referit la activitatea Departamentului de studii al CBE. În agenda de lucru a acestui Departament se înscriu două colocvii cu teme: „Conferința asupra securității și cooperării în Europa și în țările în curs de dezvoltare”, care se va ține la Linz (Austria) și „Redescoperirea canonicității Bisericilor: conciliaritate, cale spre progres”. Acest al doilea colocviu internațional urmează să definească semnificația ecumenică a Ortodoxiei în Europa, de aceea se va ține probabil într-o țară ortodoxă.

O altă problemă discutată în cadrul întrunirii a fost aceea a relațiilor dintre CBE și Biserica Romano-Catolică. În acest context a fost prezentat un document de către Mgr. Arrighi, intitulat : „Colaborarea ecumenică la nivel regional, național și local“.

La propunerea Înalt Prea Sfințitului Justin al Moldovei și Suvecei, un comitet al CBE urmează să studieze acest document și să prezinte apoi un referat la una din viitoarele întruniri. Documentul arată modalitățile de colaborare, accentuând mai ales rugăciunea comună, studiul biblic în comun, activități pastorale comune, colaborarea în educația creștină, folosirea în comun a mijloacelor de comunicare, cooperare în probleme ale sănătății, asistenței sociale, etc.

O secțiune din document se ocupă de problema conciliarității. Deși definiția dată conciliarității în acest document poate fi acceptată cu mici modificări și de Biserica Ortodoxă, totuși aceasta nu va renunța la înțelesul și rolul clasic, istoric și tradițional al sinodului ca expresie a aceleiași credințe și comuniuni depline, pe fundament dogmatic. Conciliaritatea, ca adunare în conciliu a unor Biserici diferite sub raportul elementelor credinței, nu crează o Biserică și nici nu se substituie sinodului. Pentru a se putea substitui unui sinod este însă necesară unitatea de credință a tuturor Bisericilor, ceea ce nu este însă cazul.

Deocamdată termenul conciliaritate crează doar confuzii. Ortodocșii îl pot accepta numai după ce îl vor explica și elibera de orice înțelesuri străine lui, spre a salva adevăratele sinoade care au elaborat adevăruri de credință în deplină comuniune, deci în unanimitatea mărturisirii.

Au mai fost abordate și alte probleme de interes practic privind activitatea de viitor a Conferinței și a relațiilor ei cu alte organizații internaționale creștine. (Cezar Vasiliu).

REUNIUNEA GRUPULUI EUROPEAN CICARWS — CBE

Între 26—27 aprilie 1976 s-au desfășurat la București, la invitația Bisericii Ortodoxe Române, lucrările Grupului european CICARWS — CBE. Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de Prea Sfințitul Episcop Antonie Ploieșteanul, Vicar Patriarhal.

Participantii la reuniune au sosit la București cu câteva zile înainte. S-au organizat pentru ei excursii în Transilvania și în jurul Bucureștiului. În Transilvania, oaspeții au avut contacte și cu Bisericile luterană, reformată și unitariană. Toți delegații au participat la slujba Învierii la catedrala patriarhală din București. De asemenea au vizitat mai multe biserici ortodoxe și mănăstiri din București, instituțiile centrale ale Patriarhiei, Seminarul și Institutul teologic din Capitală.

Lucrările Grupului european CICARWS — CBE au avut loc în sala sinodală de la Mănăstirea Antimă din București. Ele au fost coprezidate de dr. Jacob van Kinken (Olanda) și Rev. Albert Nicolas (Franța).

Prea Sfințitul Episcop Antonie Ploieșteanul a făcut o expunere asupra temei „Slujirea creștină din punct de vedere ortodox“.

Participanții la reuniunea Grupului european CICARWS — CBE de la București au discutat unele proiecte și programe pentru anul 1977, reparate pe întreaga Europă privind: ajutorarea muncitorilor migranți, a handicapaților, programe de cercetare, asistență pastorală, cooperare ecumenică, de educație a credincioșilor tineri și adulți.

În seara zilei de 27 aprilie, Prea Fericitul Patriarh Justinian a acordat oaspeților o audiență.

În aceeași zi, un grup condus de Rev. Pieter Bouman a avut o întrevedere cu Domnul Gheorghe Nenciu, conducătorul Departamentului Cultelor. (Cezar Vasiliu).

CONSULTAȚIA „TEOLOGIA EUROPEANĂ CONFRUNTATĂ DE COMUNITATEA ECUMENICĂ MONDIALĂ”

Între 29 martie și 2 aprilie 1976 Conferința Bisericilor Europene a organizat prin secția a doua de studii „Ecumenismul în Europa”, o consultație cu tema: „Teologia europeană confruntată de comunitatea ecumenică mondială”. La această consultație, care și-a desfășurat lucrările la Geneva, au participat 37 reprezentanți a diferite Biserici europene și din alte continente. Din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat la lucrări P. C. Părinte Ilie Georgescu. Au fost prezentate trei referate principale de către teologi din diferite continente. Prof. Chonn Seng Song, director asociat al Comisiei „Credință și Constituție” din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor a expus referatul *Prin Israel în Asia*. Profesorul chilian Pablo Richard a prezentat *Teologia latino-americană a eliberării*. cel de al treilea referat intitulat *Teologia europeană confruntată de teologia africană*, a fost prezentat de prof. B. Kabongo-Mbaya din Zair. Cei trei conferențieri au scos în relief necesitate găsirii unui limbaj teologic comun în efortul depus de Biserici pentru regăsirea unității, ca și pentru soluționarea unor probleme vitale ale contemporaneității.

În cadrul aceleiași consultații s-au făcut prezentări asupra curentelor teologice europene, potrivit diferitelor tradiții religioase, de către prof. Trutz Rendtonff (R.F.G.), prof. Milan Opocenski (Cehoslovacia) și Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Emilian Timiades (Patriarhia Ecumenică).

S-au elaborat trei rapoarte care, consemnând pe de o parte diversitatea curentelor teologice europene, au insistat asupra modalității găsirii unui limbaj comun și, pe de altă parte au sugerat abordarea unor noi cercetări teologice în cadrul preocupărilor ecumenice.

Reprezentantul român a fost ales în grupul-nucleu de orientare a lucrărilor secției a doua de studii a Conferinței Bisericilor Europene. Acest grup, format din cinci reprezentanți a diferite confesiuni creștine europene, și-a ținut prima ședință în după amiaza zilei de 2 aprilie și în ziua următoare. Cu acest prilej s-a făcut o analiză a consultației și s-au sugerat teme pentru cercetarea viitoare. (Cezar Vasiliu).

CONGRESUL INTERNAȚIONAL AL SOCIETĂȚII JEAN BODIN

La 25—30 mai 1976 a avut loc la Varșovia cel de al XX-lea congres internațional al societății Jean Bodin pentru Istoria comparativă a Instituțiilor și Dreptului.

Societatea Jean Bodin, fondată în anul 1935, cu sediul la Bruxelles are drept scop să încurajeze studiile științifice de Istoria Dreptului și a Instituțiilor după metoda comparativă și de a înlesni alcătuirea de lucrări colective pe teme diferite. Lucrările astfel alcătuite sint publicate în „Recueils de la Société Jean Bodin”, editate pînă în prezent în 34 volume.

Congresul al XX-lea care s-a ținut la Varșovia a fost consacrat istoriei comparative a „Comunității rurale”, la care s-au prezentat 200 comunicări, între care din România 23, prin care s-a arătat actualul stadiu în cercetarea științifică privind evoluția acestei instituții. La congres au participat aproximativ 80 reprezentanți a 22 țări ale lumii între care și din România patru profesori universitari: dr. Alexandru Herlea, dr. Emil Cernea, dr. Vasile Gionea și dr. Ioan N. Floca.

Ideile exprimate în comunicări au fost prezentate congresului prin rapoarte generale pe zone geografice-teritoriale privind: societatea fără scris, antichitatea, lumea islamică, Europa meridională, Europa occidentală și centrală, Asia, Europa de sud-est, țările slave orientale și occidentale. Pe baza rapoartelor prezentate s-au purtat discuții. Lucrările congresului au fost cuprinse într-un raport general în care s-au stabilit coordonatele atinse și rezultatele privind definirea noțiunii de comunitate rurală și lămurirea elementelor care intră în această definiție.

Comunicările provenite din partea participanților români au fost prezentate în raportul privind „Europa de sud-est”, susținut de prof. dr. A. Csizmadia (Ungaria), sub președinția prof. dr. E. Rebro (Cehoslovacia). La discuțiile care au urmat participanții români au afirmat existența unor comunități rurale stabile la români, au arătat felul cum s-au organizat și funcționat.

La subcapitolul „Raporturile comunității rurale cu instituțiile religioase” s-au prezentat nouă comunicări de către diferiți cercetători privind în special încadrarea vieții religioase la nivel de parohie în viața comunitară a satelor din diferitele zone geografice ale globului pămîntesc. La dezbaterea acestei teme a participat și profesorul arhidiacon dr. Ioan N. Floca de la Institutul teologic de grad universitar din Sibiu prezentînd comunicarea „Parohia și comunitatea rurală la românii din Transilvania în secolele XIV—XIX” și cu o intervenție orală la discuții în care a arătat structura comunității rurale la românii din Transilvania în evul mediu și structura parohiei ortodoxe române din cadrul sătesc ca un mod specific de existență”.

Prezența și participarea activă a delegaților români la acest congres internațional au făcut cunoscut trecutul și prezentul vieții poporului nostru și a Bisericii Ortodoxe Române aducînd un aport pozitiv la cunoașterea lor peste hotare. (Prof. dr. Ioan Floca).

IMPOTRIVA CURSEI INARMĂRILOR

În legătură cu hotărîrea Adunării generale O.N.U. din 12 decembrie 1975, Vaticanul a redactat un document dat publicității privitor la dezarmare (*Osservatore Romano* din 3 iunie 1976). El se compune din două părți: în prima este condamnată creșterea fabricării și vânzării armelor; în a doua sînt examinate condițiile reducerii potențialului militar al diferitelor țări.

Cursa înarmărilor este condamnată în termeni viguroși. Ea este calificată drept „primejdie”, „nedreptate” și „furt”, „sumele fabuloase afectate fabricării și acumulării de arme... constituind... o adevărată deturmare de fonduri din partea acelor care răspund de soarta marilor națiuni sau care conduc blocurile favorizate”.

Cît despre politica convingerii spre o schimbare de atitudine, care a putut favoriza legitimarea intensificării înarmărilor, ea nu poate constitui, potrivit documentului, decît în cel mai bun caz o „formulă tranzitorie”, statele trebuind să urmeze o autentică dezarmare. Pentru a obține securitatea reală, dezarmarea ar trebui să fie „progresivă”, „controlată” și însoțită de „garanții veritabile și eficiente”. În fine se reamintește că „strategia dezarmării” impune ca în anii următori problema să fie studiată în continuare de specialiști în scopul găsirii soluțiilor unanim acceptate.

EPISCOP EXCOMUNICAT

Episcopul romano-catolic Marcel Lefebvre intemeietorul seminarului teologic din Ecône (Elveția) a fost excomunicat printr-o decizie a papei Paul al VI-lea după ce stăruințele depuse în sensul de a-l face să-și schimbe atitudinea au rămas infructuoase. Episcopul Lefebvre este acuzat de „integrism” ca unul ce s-a opus constant hotărîrilor conciliului Vatican II referitoare, în special, la utilizarea limbilor naționale în cult. Considerînd că renunțarea la limba latină atinge însăși fondul învățaturii Bisericii, cel în cauză a refuzat orice supunere față de papă și a îndemnat pe eparhioții săi la aceeași atitudine.

Respingînd „autoritatea de astăzi în numele autorității de ieri” atitudinea episcopului pedepsit nu s-a împărtășit de simpatie. Pe de altă parte însă nici măsura dură luată împotriva lui n-a găsit prea mulți susținători. Așa cum observa un protestant, „condamnînd cînd în dreapta, cînd în stînga, papa nu face decît să urmeze o veche tradiție. Ceea ce ne șochează este principiul însuși al condamnării. Pentru că Biserica romano-catolică nu recunoaște altă posibilitate de unitate decît supunerea față de papa, ea este obligată să condamne chiar în dragoste. Sancțiunile rămîn însă pentru noi semnul unei autorități prea diferite de aceea a lui Iisus Hristos pentru ca s-o putem accepta”. (B. L., *Schisme et autorité*, în rev. *Reforme*, Paris, nr. 1636 din 10 iulie 1976, p. 13).

CONTRIBUȚII ALE TEOLOGILOR DIN S.U.A.

La 4 iulie 1976 s-au împlinit 200 ani de la semnarea Declarației de independență a Statelor Unite ale Americii, act prin care se puneau bazele unei noi națiuni și al unui nou stat. Momentul acesta sărbătorit cu deosebit fast de întreaga națiune americană ne îmbie prilejul să cugetăm, în calitate de creștini, la căile urmate de teologii din S.U.A. și la contribuția adusă de ei la îmbogățirea teologiei.

Din capul locului trebuie spus că aportul teologilor din S.U.A. se găsește în strinsă legătură cu Biserica, confesiunea ori denominațiunea căreia ei aparțin, cu însăși viața bisericească americană. Tocmai aici intervine însă marea greutate, căci nu există țară cu atâtea felurite comunități precum S.U.A., în total cam 250 ¹⁾. Dacă ar fi să indicăm pe cele mai importante, în ordinea mărimii lor, va trebui să începem cu Biserica Romano-Catolică, să continuăm cu Bisericile ieșite din Reformă (metodiști, baptiști, luterani, prezbitenieni, episcopalieni, discipoli ai lui Hristos, congregaționaliști, reformați, unitarieni, penticostali, adventiști etc.), să trecem la Bisericile ortodoxe și să încheiem cu variatele denominațiuni, unele mai vechi, altele mai noi, destule apoi în devenire. Viața religioasă americană stă sub semnul acestui pluralism confesional aproape unic în lume ²⁾.

Cu unele excepții reprezentate de proaspetele denominațiuni, restul își au originea în Europa de unde au fost aduse odată cu emigranții veniți de peste Ocean. Astfel gândirea teologică din comunitățile de baștină s-a transplantat în Lumea Nouă unde fie a rămas încremenită în tiparele originare, fie s-a împămîntenit dobîndind aspecte oarecum schimbate, fie a evoluat într-un mod cu totul inedit.

În general se pare că două sînt elementele care și-au pus amprenta asupra contribuției teologilor din S.U.A.: a) apartenența la grupul confesional căruia aparțin și b) strînsa dependență de mentalitatea și mediul în care trăiesc. Dacă primul element ne obligă să identificăm pe respectivi teologi ca fiind romano-catolici, protestanți sau ortodocși, al doilea permite să-i apropiem întreolaltă pînă la a stabili unele note comune.

¹⁾ Martin Marty, *Religia în America*, în: rev. Sinteza, publicație a Ambasadei S.U.A. la București, nr. 13, 1974, pp. 53—56.

²⁾ Cf. P. Stovin, *La religion aux U.S.A.*, în: rev. Ecclesia, Paris, nr. 227, februarie 1968, pp. 53—65.

Tocmai aceste note comune ale concepției lor apărute în timp și spațiu vom încerca să le stabilim, deși nimic nu este atât de greu și de aproximativ decât o asemenea tentativă.

1. Gîndirea teologică de care ne ocupăm are un pronunțat caracter pozitivist, prezent de altfel în modul de a fi al majorității americanilor. Cîineva observa că respectivii teologi sînt atrași în cercetarea problemelor de bază ale preocupării lor nu atât de ermineutică, cît mai ales de verificare. „Se pun adică mai puțin întrebări asupra evidenței adevărului în cazul enunțurilor teologice și se insistă mai mult asupra faptului de a ști dacă aceste enunțuri au un sens și în ce condiții pot avea un sens”³).

2. Fără să renunțe la abstractizările obișnuite, teologii americani sînt influențați peste voia lor de acel „stil de viață” care în realitate este cunoscutul „way of life”, adică „structura organică de idei și valori real operante în viață” (Will Herberg). Păstrînd apoi destule trăsături ale pietismului anglosaxon dar altoind pe trunchiul lui de-o parte „deșteptarea cea mare (The Great Awakening) din deceniul 1730—1740, de altă parte preferința pentru problemele sociale, ei au creat cîteva curente dintre care cel mai prestigios este „Social Gospel”. Unul din reprezentanții săi de frunte spunea : „În creștinism relația insului cu semenul său constituie un element esențial al legăturii sale cu Dumnezeu” (Brown)⁴).

3. Există un fapt care de asemenea se impune a fi luat în considerare : prezența în rîndul creștinilor și la fel a teologilor din S.U.A. a foarte numeroși negri alături de albi, purtători nu numai a unor tradiții specifice, dar și al revoltei față de discriminarea, exploatarea și umilirea ce s-a aplicat vreme îndelungată neamului lor. Ei au determinat apariția curentului care a primit denumirea de „teologia neagră”, nu lipsit de afinități cu „teologia africană”, propriu zisă, puternic marcat de ideea despre minuire înțeleasă ca „eliberare” din cătușele oricărei opresiuni⁵).

4. Trăind într-o societate cu mari contraste și în același timp „de consum”, cu destule îndemînări și nu mai puține mizerii, printre care se înșiruie și cele morale, numeroși creștini și alături de ei teologi au favorizat nașterea cîtorva curente vehiculatoare de problematică pe cît de

³) Josef Schmitz, *La theologie fondamentale*, în : Robert Wander Gucht și Herbert Vorgrimler, *Bilan de la theologie du XX-e siècle*, t. II, Tournai-Paris, 1970, p. 50. Cf. Austin Harvey, *Die Gottesfrage in der amerikanischen Theologie der Gegenwart*, în : *Lexikon für Theologie und Kirche*, 1967, pp. 325—356 ; Frederick Herzog, *Die Gottesfrage in der heutigen amerikanischen Theologie*, în : *Evangelische Theologie*, 28, 1968, pp. 129—153 ; Langdon Gilkey, *Les courants dans l'apologétique protestante*, în : *Concilium*, 46, pp. 115—140.

⁴) Cf. Heinrich Frick, *Das Reich Gottes in amerikanischer und deutscher Theologie der Gegenwart*, 1926.

⁵) Benjamin Elijah Mays și Joseph William Nicholson, *The Negro's Church*, New York, 1933/1969 ; Theo Lehmann, *Negro Spirituals : Geschichte und Theologie*, Bielefeld, 1965.

simplă tot pe atât de radicală (ex. mișcarea harismatică ⁶⁾), mișcarea lui Iisus ⁷⁾ etc.

5. În fine părăsirea convenționalismului și establishment-ului tradițional, deschiderea spre înnoiri, chiar inovații, existența pluralismului confesional atras nu rareori de sincretism, a promovat un ecumenism cu multiple fețe și numeroase implicații. Chiar dacă la aparență superficial, ecumenismul în S.U.A. nu este mai puțin rodnic și promițător, mai ales în sfera teologiei, stimulind cercetări și generind reflecții de profunzime doctrinală. Iar ceea ce se cuvine reținut e faptul că prin cultivarea ecumenismului teologii americani au redescoperit destule din achizițiile gândirii patristice și din valorile spiritualității Bisericii una și nedespărțită.

Iată câteva din elementele de substanță care definesc liniile directoare ale concepției teologilor din S.U.A. Generalizările la care am recurs — ar putea obiecta cineva — caracterizează mai puțin aportul acestora și mai mult trăsăturile creștinismului din țara căreia aparțin. Numai că în cazul dat există o îmbinare destul de strinsă între teologie și viața creștină care, și dacă n-a putut ridica teologia la nivelul atins aiurea, constituie totuși temeiul unor dezvoltări ulterioare ce se prevede a fi remarcabile. Pentru că pînă la urmă teologia nu-și are rațiunea de a fi în sine, autonomia reprezentînd și moartea ei, ci destinul îi va surîde numai dacă rămîne strîns legată de viață, de viața care a și creat-o.

⁶⁾ K. și D. Ranaghan, *Le retour de l'Esprit. Pentecôtisme catholique aux Etats-Unis*, Paris, 1972; M. Ramsey, R. E. Terciller și A. M. Allchin, *The Charismatic Christ*, London, 1974; C. Heitmann-H. Mühlen, *Erfahrung und Theologie des Heiligen Geistes*, München-Hamburg, 1974.

⁷⁾ Albert van der Heuvel, *Die Jesus-Bewegung. Eine ökumenische Herausforderung*, în: rev. Junge Kirche, Bremen, an. XXXIII, nr. 3, martie 1972, pp. 169—172 și în rev. Die Zeichen der Zeit, Berlin, nr. 5, 1972, pp. 189—190.

VIAȚA BISERICĂSĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

ARHIEPISCOPIA TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI

ȘEDINȚĂ DE SINOD MITROPOLITAN

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae și Prea Sfințitul Episcop Visarion, împreună cu Prea Sfințitul Episcop-Vicar Timotei Lugojanul, asistați de colaboratorii apropiați s-au întrunit în ziua de 13 iulie 1976 în ședință de sinod mitropolitan spre a analiza probleme de interes comun ale Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului și Episcopiei Aradului, eparhii ce alcătuiesc Mitropolia Banatului. Pe ordinea de zi s-au înscris : măsurile ce se cuvin adoptate la nivelul celor două eparhii surori în vederea promovării unității de credință, cult și organizare bisericească, activitatea Școlii de cîntăreți și Seminarului teologic din Caransebeș în lumina aplicării hotărîrii Sfîntului Sinod Permanent privind modificarea Regulamentului pentru învățămîntul teologic, munca redacției și administrației revistei „Mitropolia Banatului“, felul în care își îndeplinește sarcinile tipografia mitropolitană precum și alte probleme legate de activitatea redacțională și de imprimare.

Au fost făcute apoi propuneri de ridicarea în rang a unor preoți merituosi.

Înceind ședința, Înalt Prea Sfinția Sa a evaluat rezultatele obținute și a mulțumit Prea Sfințitului Episcop Visarion, Prea Sfințitului Episcop-Vicar cît și colaboratorilor, pentru contribuția adusă la soluționarea în spirit de frățească împreună-lucrare a tuturor problemelor discutate. La rîndul său Prea Sfințitul Episcop Visarion s-a referit la hotărîrea sa, a clerului și credincioșilor Episcopiei Aradului, de a contribui la propășirea instituțiilor mitropolitane și în același timp a Bisericii întregi, la înflorirea continuă a patriei și fericirea întregii națiuni.

Întrunirea sinodului mitropolitan a prilejuit exprimarea devotamentului față de Întîistătătorul Bisericii și față de Înalta Ocîrmuire a țării, drept care s-au axpediat telegrame omogiale Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și Domnului Gheorghe Nenciu, conducătorul Departamentului Cultelor.

ITINERAR PASTORAL

Duminică 6 iunie a.c. însoțit fiind de P.C. Părinte Ilie Maier, vicar administrativ, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a vizitat parohia

Stamora-Moravița din protopopiatul Deta. Cu acest prilej a asistat la sfânta liturghie ce s-a oficiat în capela din filia Stamora. La sfârșitul liturghiei preotul paroh a mulțumit Întâistătorului eparhiei pentru purtarea de grijă arătată credincioșilor din parohia Stamora-Moravița, exprimând bucuria și mulțumirea pentru întâlnirea cu arhipăstorul lor cit și atașamentul față de legea străbună.

Înalt Prea Sfinția Sa a împărtășit prin cuvîntul rostit părintești îndemnuri legate de pericopa evanghelică a zilei, în sensul de a se păstra nealterată învățătura creștină, așa cum este ea propovăduită de Biserică. La împărțirea anafurei a oferit fiecărui credincios în parte o cruciuliță sau un medalion.

După încheierea serviciului religios Înalt Prea Sfințitul s-a întreținut cu preotul și credincioșii dînd îndrumări privind aranjarea cit mai corespunzătoare a capelei și împodobirea ei cu icoane precum și cele privind o cit mai normală desfășurare a vieții bisericești în filie.

De la Stamora s-a mers la Moravița unde a fost vizitată capela, și aici preotul fiind îndrumat asupra celor ce trebuiesc făcute pentru aranjarea cit mai corespunzătoare a lăcașului de cult. A fost vizitat apoi oficiul parohial, preotul fiind îndemnat să desfășoare o cit mai corespunzătoare activitate pastorală.

Duminică 11 iulie a.c., Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, însoțit de P. C. Părinte Ilie Maier, vicar administrativ, a cercetat parohia *Dumbrăvița, protopopiatul Timișoara*. Și aici Înalt Prea Sfinția Sa a asistat la sfânta liturghie în cadrul căreia preotul Nicolae Bistriean a predicat despre slujirea aproapelui.

După oficierea dumnezeieștii slujbe, preotul locului a mulțumit Înalt Prea Sfinției Sale în numele credincioșilor pentru deosebita cinste de a fi venit în mijlocul lor și a dat expresie hotărîrii generale de a construi o nouă biserică.

În cuvîntul de răspuns Înalt Prea Sfințitul a împărtășit celor prezenți odată cu arhieresti binecuvîntări, îndrumarea de a contribui cu toate posibilitățile la împlinirea dezideratului pe care îl nutresc.

În cursul aceleiași zile a fost cercetat terenul de amplasare a viitorului sfînt locaș, macheta și planurile întocmite.

Duminică 18 iulie a.c., Înalt Prea Sfinția Sa, însoțit de P. C. Diacon Victor Mițiga, secretar eparhial, a făcut o vizită canonică în parohia *Timișoara-Fabric*, cu prilejul prăznirii hramului. Ierarhul a fost întîmpinat de soborul preoților și de credincioși după care a asistat la sfânta liturghie îmbogățită de predica P. C. Părinte Virgil Gătăianțu. După aceea s-a trecut la obișnuita sfîntire a prinoaselor și înconjurarea bisericii prevăzută la atari ocazii.

La sfârșit P. C. Părinte Ioan Gașpar, parohul locului, a prezentat un succint raport asupra realizărilor obținute și proiectelor de viitor, mulțumind totodată Ierarhului pentru înalta cinste făcută parohiei și pentru bucuria prilejuită credincioșilor.

În cuvîntul de răspuns Înalț Prea Sfințitul a îndemnat pe cei prezenți să rămînă și pe mai departe atașați Bisericii, conștiincioși implinitori ai îndatoririlor lor creștinești și cetățenești.

La sfîrșit a avut loc o agapă la care au participat preoții, consiliul și comitetul parohial, corul și credincioșii prezenți.

Duminică 1 august a.c., Întîistătătorul Mitropoliei Banatului a descins în parohia *Timișoara II/3* unde a asistat la sfînta liturghie oficiată de preotul locului, P. C. Părinte Dumitru Antonescu. Încheindu-se serviciul religios acesta a mulțumit Înalț Prea Sfinției Sale în numele credincioșilor pentru că i-a vizitat și a prezentat pe scurt înfăptuirile din ultimii ani. Răspunzînd Ierarhul a apreciat realizările obținute și a adresat îndemnul ca și pe mai departe să se stăruiască pentru continua prosperitate a parohiei. Apoi, după împărțirea anafurei, Înalț Prea Sfinția Sa a asistat la botezarea unui nou născut.

În cursul aceleiași perioade, din încredințarea Înalț Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, Prea Sfințitul Episcop-Vicar Timotei Lugojanul a efectuat mai multe vizite canonice. Astfel în ziua de duminică 20 iunie a.c. a descins în parohia *Clopodia, protopopiatul Deta*, spre a săvîrși tîrnosirea bisericii cărea i s-au făcut în ultima vreme importante lucrări de reparații.

Ierarhul a fost întîmpinat cu multă căldură de soborul preoților în frunte cu protopopul locului și de credincioșii parohiei. În cadrul sfîntei liturghii ce a urmat, la momentul potrivit, Prea Sfinția Sa a rostit un cuvînt de învățătură legat de pericopa evanghelică a zilei. După încheierea serviciului divin s-a prezentat o dare de seamă privind parohia cu exprimarea bucuriei de a avea în mijlocul lor pe Prea Sfințitul Episcop-Vicar, venit să binecuvînteze strădaniile lor și de a se fi ajuns la momentul cînd prin tîrnosire s-a dat o apreciere oficială a strădaniilor încununate cu renovarea lăcașului de rugăciune.

În cuvîntul de răspuns, Prea Sfinția Sa a adus cuvinte de laudă realizărilor obținute și a cerut preotului și credincioșilor să păstreze nealterată credința și datinile străbune. În același timp a îndemnat la împlinirea datoriilor obștești după care a împărțășit tuturor arhierească binecuvîntare.

În ziua de duminică 11 iulie a.c. Prea Sfințitul Episcop-Vicar s-a deplasat la paraclisul „Sf. Ilie de la Izvor” — *Vasiova*, unde a asistat la sfînta liturghie. În legătură cu pericopa evanghelică a vindecării slugii sutașului, s-a rostit un cuvînt despre pregătirea credincioșilor pentru a se face vrednici de Domnul prin intrarea în Biserica Sa și primirea Sfintelor Taine.

După liturghie Prea Sfinția Sa a împărțășit părintești sfaturi obștii viețuitorilor din acest paraclis.

În aceeași zi au fost vizitate și parohiile *Berzovia, Ghertenış și Voiteni*.

Duminică 25 iulie a.c., Prea Sfințitul Episcop-Vicar Timotei Lugojanul a descins în parohia *Timișoara-Ronaț* și a asistat la sfînta liturghie. Avînd în vedere dorința credincioșilor de a-și construi o biserică nouă în locul capelei actuale care se dovedește insuficientă pentru nevoile parohiei, în

cadruul unui cuvînt ocazional a făcut comparație între casa fiecăruia și casa Domnului, totul în legătură cu textul evanghelic despre slăbănogul pe care Mîntuitorul vindecîndu-l l-a trimis sănătos la casa sa (Matei 9, 8).

În ziua de 1 august a.c., Prea Sfințitul Episcop-Vicar Timotei Lugoianul a vizitat parohia *Timișoara Vii 2* și a asistat la sfînta liturghie. Adresîndu-se celor de față, pe lîngă transmiterea binecuvîntărilor Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae a rostit un cuvînt de învățătură.

În numele credincioșilor care s-au învrednicit de prezența Prea Sfinției Sale a mulțumit P. C. Părinte Vichentie Cuzma, parohul locului. După împărțirea anafurei s-au purtat îndelungate discuții asupra nevoilor parohiei precum și a căilor de urmat pentru împlinirea lor.

PRĂZNUIREA HRAMULUI UNOR AȘEZĂMINTE MĂNĂSTIREȘTI

Duminică 20 iunie 1976 la *paraclisul „Piatra Scrisă” - Armeniș*, protopopiatul Caransebeș, a avut loc sărbătoarea hramului.

Soborul preoților și delegatul chiriarhal, P. On. Părinte Constantin Comșulea, consilier eparhial, au stat la dispoziția credincioșilor încă din ajunul zilei săvîrșind vecernia, acatistul Maicii Domnului și utrenia. În restul timpului s-au făcut citiri din Biblie și Cazanie, din alte cărți bisericești. În ziua hramului s-a săvîrșit sfințirea apei și maslul de obște. Răspunsurile la sfînta liturghie au fost date în comun de credincioșii prezenți.

În ziua de 29 iunie a.c. de sărbătoarea Sf. Apostoli Petru și Pavel, în *parohia Bogîltin* din protopopiatul Caransebeș, a avut loc serbarea hramului schitului din localitate.

Același delegat chiriarhal P. C. Părinte Constantin Comșulea, consilier eparhial, preoții din parohie și împrejurimi, prin serviciile religioase pe care le-au oficiat — în ajun și în ziua praznicului — au oferit celor veniți alese momente de trăire duhovnicească.

În 20 iulie a.c. a avut loc sărbătorirea hramului la *paraclisul „Sf. Ilie de la Izvor” - Vasiova*, la care a participat Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului.

În cadrul liturghiei arhieresti a fost hirotonit întru preot candidatul Dinu Bihoi pe seama parohiei Tîrnova II. La momentul potrivit Înalt Prea Sfinția Sa a rostit un cuvînt de învățătură legat de serbarea hramului, stăruind ca fiecare să se dovedească bineplăcut lui Dumnezeu și folositor obștii. Apoi numeroși credincioși au primit Sfînta Taină a Împărtășaniei.

După încheierea dumnezeieștii slujbe a fost oferită o agapă la care au participat Înalt Prea Sfinția Sa, soborul preoților și toți cei ce au ostenit pentru buna desfășurare a hramului.

În aceeași zi și după același program s-au desfășurat hramurile încă cîtorva așezăminte mănăstirești.

La *paraclisul „Izvorul Miron” - Românești*, a participat Prea Sfințitul Episcop-Vicar Timotei care a hirotonit întru diacon pe studentul în teologie Simion Lugoian, pe seama catedralei mitropolitane din Timișoara,

rostit și un cuvînt de învățătură despre rolul și binefacerile apei precum și semnificația ei creștină.

La praznicul *schitului de pe Muntele Mic* a participat P.On. Părinte Constantin Comșulea, consilier eparhial, care a oficiat împreună cu alți preoți sfînta liturghie și a rostit cuvîntul de învățătură pe tema „Mărturisirea lui Dumnezeu prin cuvînt și fapte bune”.

După otpust, preotul Miron Brebenaru din Borlova a mulțumit Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae pentru trimiterea unui delegat la sîrbătorirea hramului.

La *schitul de pe Muntele Semenici*, delegat chiriarhal a fost P.On. Părinte Dimitrie Băloni, consilier eparhial, care a slujit la sfînta liturghie și a predicat despre „viața creștină trăită în sfințenie”. În numele celor prezenți a răspuns P.C. Părinte Nicolae Bivol, parohul Văliugului.

În ziua de 6 august 1976, a avut loc prăznuirea hramului la Sf. Mănaștere „Săraca” - Șemlacul Mic, din protopopiatul Deta.

În preziua hramului s-a oficiat vecerna, utrenia cu priveghere, acatistul Maicii Domnului, al Domnului nostru Iisus Hristos și al Sf. Iosif cel Nou de la Partoș.

În preziua hramului s-a oficiat vecernia, utrenia cu priveghere, acasirea credincioșilor, sfințirea apei mici și a prinoaselor apoi maslul de obște.

Sosirea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae a fost așteptată de soborul preoților și de credincioși, după care a început a doua sfîntă liturghie în cadrul căreia au fost hirotesiți întru *iconom* preoții Cornel Lugojan de la parohia Jebel, Gheorghe Rămneanțu de la parohia Denta și Silviu Mioc de la parohia Opațița, toate din protopopiatul Deta.

La momentul potrivit predica zilei s-a referit la transformarea duhovnicească pe care se cuvine s-o realizeze orice creștin pentru ca, tinzînd spre desăvîrșire, să contribuie în același timp la continua transformare în bine a vieții de fiecare zi.

Pregătiți din bună vreme prin primirea Sfintei Taine a Pocăinței, numeroși credincioși s-au împărtășit cu Trupul și Sîngele Domnului.

Apoi, deodată cu distribuirea anafurei, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a binecuvîntat pe toți cei prezenți exprimîndu-și convingerea că întorcîndu-se fiecare la ale lor vor contribui cu mai multă însuflețire la înfăptuirea mai binelui.

O masă comună oferită cu multă dărnicie de P.Cuv. Ieromonah Iacob Pașca a încheiat praznicul.

La 29 august, praznicul Tăierii capului Sf. Ioan Botezătorul, a avut loc sîrbătoarea hramului așezămîntului mănăstiresc „Timișeni”, cinstit cu prezența de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae. Potrivit programului dinainte stabilit, s-au săvîrșit serviciile religioase obșnuite presărate cu citiri din cărțile sfînte, predici și cîntări bisericești. Punctul culminant l-a constituit liturghia arhierească în cadrul căreia mulți credincioși s-au cuminecat.

Înainte de a pleca fiecare într-ale sale, preoții slujitori și toți cei veniți să participe la hram, s-au bucurat de atențiile și purtarea de grijă

a obștii monahale condusă de Cuv. Maică Stareță Elefteria Fiscu și P.Cuv. Părinte Gherasim Moisesescu, duhovnicul mănăstirii.

HIROTONII ȘI HIROTESII

Din grija ca parohiile vacante să-și primească preoți titulari, în lunile iulie și august au fost promovați în rândul clerului următorii candidați:

Nicolae Virgil Cârdaș, absolvent al Institutului teologic universitar din Sibiu, a fost hirotonit diacon în ziua de 16 iulie iar preot în 18 iulie 1976, pentru parohia Sărăzani din protopopiatul Lugoj. Hirotonia a fost săvârșită din încredințarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, de către Prea Sfințitul Episcop-Vicar Timotei Lugojanul, în catedrala mitropolitană din Timișoara.

Dinu Bihoi, absolvent al Institutului teologic universitar din Sibiu, a fost hirotonit diacon în ziua de 18 iulie 1976 în catedrala mitropolitană iar preot în ziua de 20 iulie 1976 cu ocazia hramului paraclisului „Sf. Ilie de la Izvor” - Vasiova. Noul preot a fost numit în postul II de la parohia Tîrnova, protopopiatul Reșița.

Simion Lugojan, care își desăvârșește studiile la Institutul teologic universitar din Sibiu, a fost hirotonit întru diacon în ziua de 20 iulie 1976, pe seama catedralei mitropolitane din Timișoara. Hirotonia a fost săvârșită de către Prea Sfințitul Episcop-Vicar Timotei Lugojanul în cadrul sfintei liturghii ce a avut loc la paraclisul „Izvorul Miron” - Românești cu prilejul hramului.

Victor Brîndușoni, absolvent al Seminarului teologic special de la Curtea de Argeș, a fost hirotonit diacon în ziua de 4 august 1976, în catedrala mitropolitană iar preot în ziua de 6 august 1976 la mănăstirea „Săraca”, cu prilejul sărbătoririi hramului. Noul hirotonit a fost numit preot pentru parohia Homojdia, protopopiatul Lugoj.

*

Totodată, ca o apreciere a muncii depuse în parohiile lor și a rîvnei dovedite în slujirea lui Dumnezeu, următorii preoți au fost ridicați la rangul de *iconom*: Cornel Lugojan de la parohia Jebel, Gheorghe Rămneanțu de la parohia Denta și Silviu Mioc de la parohia Opațița, toți aparținînd protopopiatului Deta. Hirotesia a fost săvârșită de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae în ziua de 6 august 1976 în timpul liturghiei arhieresti ce a avut loc la mănăstirea „Săraca” din Șemlacul Mic, cu prilejul hramului.

SFÎRȘIT DE AN ȘCOLAR LA SEMINARUL TEOLOGIC DIN CARANSEBEȘ

Ziua de duminică 27 iunie 1976 a însemnat pentru profesorii și elevii Seminarului teologic din Caransebeș încheierea sărbătorească a anului de învățămînt 1975—1976.

Bucuria lor a fost îmbogățită de prezența Prea Sfințitului Visarion Aștileanu, Episcopul Aradului și a Prea Sfințitului Timotei Lugojanul, Episcop-Vicar al Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului.

Dimineața la ora 9 în catedrala cu hramul „Sfintul Gheorghe”, Prea Sfințitul Episcop Visarion, înconjurat de soborul preoților și diaconilor, a slujit sfânta liturghie în cadrul căreia a hirotonit doi candidați, unul în treapta de diacon iar celălalt întru preot.

La timpul potrivit, Prea Sfinția Sa a rostit un cuvânt de învățătură legat de momentul sărbătoresc al zilei.

După încheierea sfintei liturghii, în cadrul festivității îndătinate, P.C. Diacon prof. Dorin Jacotă, directorul Seminarului, a prezentat situația școlară a elevilor, rezultatele la învățătură, activitatea depusă de corpul profesoral în procesul de învățămînt și de formare a viitoarelor cadre clericale.

A urmat un program artistic format din bucăți corale și recitări. La sfîrșit elevul Pavel Tiberiu din anul V a vorbit în numele tuturor colegilor cum și a absolvenților, mulțumind pentru grija ce li s-a arătat pe parcursul anilor de studii făgăduind că vor transpune în viață învățăturile dobîndite.

În numele ierarhilor sub patronajul cărora își desfășoară activitatea Seminarul a vorbit Prea Sfințitul Episcop-Vicar Timotei Lugojanul, legînd momentul respectiv de „chemarea la apostolie” cuprinsă în evanghelia zilei. Între altele el a arătat că cei care și-au încheiat studiile sînt chemați să urmeze învățătura Mîntuitorului, punîndu-se în slujba credincioșilor și obștii cărora aparțin, răsplătînd astfel grija pe care le-a purtat-o Biserica.

Festivitatea s-a încheiat cu împărțirea premiilor celor mai merituoși dintre elevi, după care a urmat o masă comună.

POMENIREA CTITORILOR MITROPOLIEI BANATULUI

Și în acest an, potrivit celor statornicite, în Dumunica Tuturor Sfinților, la catedrala mitropolitană din Timișoara, la sfîrșitul sfintei liturghii s-a oficiat parastasul pentru ctitorii și binefăcătorii Mitropoliei Banatului, trecuți la cele veșnice: mitropolitul Vasile, clericii Dimitrie Țichindeal, Dimitrie Stoichescu, Ignatie Vuia, Nicolae Tincu-Velia și binefăcătorii: Petru, Andrei și Alexandru Mocioni, Emanuel Ungureanu...

PRĂZNUIREA SFINTULUI IOSIF CEL NOU DE LA PARTOȘ

Și în acest an prăznuirea celui ce a fost cu trei veacuri în urmă mitropolitul Timișoarei, a adunat în biserica catedrală preoți și credincioși din diversele parohii bănățene veniți să-și aducă prinosul lor de cinstire celui ce în toată vremea s-a arătat ocrotitor și povătuitor păstoriților săi.

Cu o duminică înainte, în 7 septembrie 1976, la sfîrșitul slujbei vecer-
niei, corul catedral a executat „Oratoriul Sfintului Iosif cel Nou”, compus

de maestrul Filaret Bărbu, prezentarea făcînd-o P. On. Părinte Jivoîn Forga, conducătorul oficiului parohial.

La 14 septembrie, preziua hramului, racla cu moaștele Sfîntului Ierarh purtată în procesiune împrejurul bisericii a fost așezată pe solee după care prin fața ei s-a perindat cinstitorii Sfîntului. În cadrul privegherii cu litie, Prea Sfîntitul Episcop-Vicar Timotei Lugojanul a rostit un cuvînt de învățătură despre viața și faptele Sfîntului Iosif cel Nou de la Partoș în contextul vieții creștine a timpului său.

În însăși ziua praznicului, 15 septembrie, s-a oficiat liturgia arhierescă, cînd Înalt Prea Sfîntitul Mitropolit Nicolae s-a adresat celor prezenți dîndu-le exemplu de urmat pe Sfîntul sărbătorit.

După masă s-a săvîrșit Acatistul Sf. Iosif cel Nou de la Partoș, după care racla păstrătoare a moaștelor sale a fost reașezată la locul obișnuit din naosul catedralei. P. On. Părinte Ilie Maier, vicar administrativ, a prezentat apoi piesa corală „Recviem” închinată Sfîntului Iosif și aparținînd maestrului Filaret Barbu. Ea a fost interpretată impresionant de corul catedralei mitropolitane dirijat cu sensibilitate și pricepere de Aurel Ciobanu.

DIN ACTIVITATEA CERCULUI DE STUDII

Cercul de studii organizat la Centrul eparhial pentru familiarizarea angajaților avînd munci de răspundere în conducerea Arhiepiscopiei cu problemele cele mai importante ce preocupă Ortodoxia și în general creștinătatea contemporană, s-a reunit de încă două ori în ultima vreme. În 21 iunie a.c., sub președinția Prea Sfîntitului Episcop-Vicar Timotei Lugojanul a fost tratată tema „Teologie și ecologie” pornindu-se de la referatul întocmit de către P. On. Părinte Ilie Maier, vicar administrativ. Pe marginea celor expuse s-au purtat discuții și s-au adus completări menite să pună în lumină interesul față de problemele care frămîntă lumea contemporană în legătură cu mediul înconjurător, relația ce există între teologie și ecologie în preocuparea forurilor bisericești internaționale.

Cealaltă întrunire a cercului a avut loc în ziua de 23 iulie a.c. sub conducerea Înalt Prea Sfîntitului Mitropolit Nicolae, de față fiind și Prea Sfîntitul Timotei Lugojanul, Episcopul-Vicar al Arhiepiscopiei.

Discuțiile s-au purtat pe marginea problemei existenței vieții pe alte planete în lumina ultimelor descoperiri științifice și implicațiile ei teologice.

S-au făcut referiri la părerile în legătură cu posibilitatea existenței vieții pe Marte precum și la recente cercetări legate de explorarea spațiului cosmic.

În a doua parte a ambelor întruniri, P. On. Părinte Dimitrie Băloni, consilier eparhial și dl. prof. Vasile Vărădean, membru al Consiliului Eparhial, au făcut scurte prezentări bibliografice selectînd acele apariții care prezintă un interes mai deosebit.

VIZITĂ LA CENTRUL EPARHIAL

Luni, 2 august 1976, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului împreună cu Prea Sfințitul Episcop-Vicar Timotei Lugojanul au primit vizita unui grup de studenți din S.U.A. conduși de prof. Paul Mojzes. În grup se găseau studenți originari din S.U.A., Austria, R.F.G., Iugoslavia, Italia și Somalia.

După cuvîntul de bun venit, oaspeților li s-a oferit o mică gustare. Apoi Înalt Prea Sfinția Sa le-a prezentat pe scurt situația Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului și Mitropoliei Banatului ca și componente ale Patriarhiei Bisericii Ortodoxe Române. În continuare, discuțiile purtate au pus în lumină diverse aspecte legate de viața bisericească în țara noastră și de relațiile interculturale, de situația școlilor teologice și pregătirea clerului, etc.

La plecare, oaspeților le-au fost oferite amintiri care să-i facă să nu uite de trecerea lor prin orașul de reședință al Mitropoliei Banatului.

NOUA BISERICĂ A SEMINARULUI TEOLOGIC DIN CARANSEBEȘ

Un obiectiv mereu în atenția conducerii eparhiale îl constituie edificarea unei biserici la Seminarul teologic din Caransebeș. După ce s-a întocmit documentația tehnică și s-au obținut aprobările legale, lucrările au început de curînd. S-a organizat șantierul, s-au procurat materialele de construcție necesare, s-a turnat fundația și s-au înălțat zidurile. Locul destinat construcției se află în curtea seminarului.

Fondurile necesare s-au realizat din dotațiile acordate de cele trei eparhii care se îngrijesc de seminar: Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului, Episcopia Aradului și Episcopia Oradiei.

Noua biserică va împlini nevoile Școlii de cîntăreți și Seminarului teologic, elevii avînd posibilitatea să efectueze în condiții optime practica liturgică și omiletică atît de necesară pregătirii lor.

INAUGURAREA SEDIULUI PROTOPOPESC DIN TIMIȘOARA

Adăpostit pînă în acest an într-un local parohial, oficiul protopopesesc din Timișoara și-a dobîndit de curînd propriul său sediu.

După ce la 15 ianuarie 1975 s-a pus piatra fundamentală cu îndătinatul hrisov, în ziua de 5 iulie a.c. noul sediu a fost inaugurat festiv. La inaugurare a participat Prea Sfințitul Episcop-Vicar Timotei Lugojanul însoțit de P. C. Părinte Ilie Maier, vicar administrativ.

S-a făcut sfințirea apei mici împreună cu binecuvîntarea imobilului după care au fost vizitate toate încăperile. În cadrul agapei oferită în continuare, P. C. Părinte Cornel Pleșu, conducătorul oficiului protopopesesc,

a vorbit despre etapele străbătute până s-a ajuns la terminarea lucrărilor, despre sprijinul acordat de Centrul eparhial și despre contribuția preoților și parohiilor.

Din încredințarea Înalț Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Banatului a luat cuvîntul Prea Sfințitul Episcop-Vicar Timotei care a apreciat munca depusă subliniind că reușita se datorește conlucrării generale, la toate nivelele eparhiei și a fost posibilă datorită condițiilor optime de activitate create cultelor religioase în țara noastră.

REALIZARE ÎN PAROHIA BERZOVIA

Parohia Berzovia din protopopiatul Reșița se află pe drumul ce duce din Timișoara spre Reșița, capitala județului Caraș-Severin. Desfășurînd aici o rodnică activitate, preotul Coriolan Bota în colaborare cu bunii săi credincioși a adăugat mereu noi realizări. În ultima vreme s-a preocupat, între altele, de refacerea lăcașului de închinare. S-au executat reparații capitale între anii 1973—1975, urmate de înlocuirea vechii pardoseli, a geamurilor și ușilor, preschimbarea acoperișului, etc. În planul de perspectivă sînt prevăzute: înălțarea turnului, pictarea bisericii, construirea unui gard împrejmuit și construirea unei case parohiale.

Toate lucrările amintite au putut fi executate cu sprijinul material primit din partea Centrului eparhial, al unor distinși donatori și fii ai satului și mai ales prin jertfelnicia obștii credincioșilor.

CASĂ PAROHIALĂ LA MOȘNIȚA VECHE

Realizînd o dorință mai de demult a credincioșilor din parohia Moșnița Veche, protopopiatul Timișoara, preotul Mircea Barzu a luat inițiativa construirii unei case parohiale. Construirea ei împlinea o necesitate firească legată de continua dezvoltare a parohiei.

Lucrările au fost începute în toamna anului 1974 cu largul sprijin material al Centrului eparhial, al protopopiatului Timișoara, al unor parohii vecine și mai ales a enoriașilor.

În prezent, întreaga construcție a fost terminată, de asemenea finisările interioare, urmînd ca și cele exterioare să fie isprăvite în cel mai scurt timp.

TRECUT LA CELE VEȘNICE

În ziua de 12 iunie 1976 s-a stins din viață dr. *Alexandru Fodor*, reputat jurist, membru al Adunării Eparhiale și al Consiliului Arhiepiscopesc.

Născut la 21 martie 1902 dintr-o familie de luptători pentru unitatea neamului în comuna Rădești, județul Alba, a făcut școala primară la Aiud,

continuând cursurile liceale la Sebeș Alba și Blaj, pe care le-a terminat în anul 1919.

S-a înscris apoi la Universitatea din Cluj, unde a urmat cursurile Facultății de drept pe care le-a încununat cu doctoratul obținut în anul 1924, după care a funcționat în localitate ca membru al baroului avocaților.

În anul 1940 s-a stabilit cu familia la Timișoara unde a funcționat ca avocat până în anul 1973 când s-a retras la pensie.

Slujba înmormintării a fost oficiată în cimitirul din Timișoara I de către un sobor de preoți, de față fiind, pe lângă membrii familiei, numeroși prieteni și cunoscuți.

Din încredințarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, necrologul a fost rostit de Prea Sfințitul Episcop-Vicar Timotei Lugojanul care a exprimat regretul conducerii eparhiale de a fi pierdut — în persoana celui dispărut — pe unul dintre cei mai aleși colaboratori.

Cinstirea memoriei sale este dovada prețuirii de care s-a bucurat în timpul unei vieți întregi închinată slujirii semenilor, aprecierii multelor sale calități cu care a fost înzestrat, între care bunătatea inimii a strălucit în chip deosebit.

EPISCOPIA ARADULUI, IENOPOLEI ȘI HĂLMAGIULUI

ZI ANIVERSARĂ

La 10 iunie 1976, cu prilejul împlinirii a trei ani de la alegerea în fruntea Eparhiei Aradului, Prea Sfințitul Episcop Visarion asistat de P. C. Părinte Vasile Bărbuț, vicar administrativ și de P. C. Părinte Cornel Oros împreună cu diaconii Teodor Băbuția și Gheorghe Contraș, a săvârșit în paraclisul „Sf. Treime” de la reședința episcopală liturghia arhierească. La această slujbă de mulțumire a participat Prea Sfințitul Episcop-Vicar dr. Timotei Sevcicu-Lugojanul, care în cuvîntul de felicitare a transmis mesajul de bune urări din partea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Banatului. Cu acest prilej mai multor preoți, de la Centrul eparhial și din cadrul eparhiei li s-au acordat distincții. În numele lor a mulțumit P. C. Părinte Vasile Bărbuț.

După terminarea sfintei liturghii, în sala festivă a reședinței s-a servit un dejun oficial la care au participat, ca oaspeți distinși Domnii Vasile Ignat, secretarul Consiliului popular al județului Arad, și reprezentantul Departamentului Cultelor.

Luînd cuvîntul, Prea Sfințitul Episcop Visarion a mulțumit oaspeților pentru bunele urări ce i s-au făcut cu acest prilej festiv. După ce a pomenit de strînsa conlucrare în cadrul Mitropoliei Banatului, s-a referit la dorința de a promova o perfectă colaborare cu autoritățile de stat în scopul realizării sarcinilor cetățenești ce revin tuturor, pentru fericirea poporului și a patriei noastre. Cu aceeași bucurie și dorință sinceră de colaborare, s-a adresat reprezentanților Departamentului Cultelor rugîndu-i în același timp ca să fie interpreții sentimentelor alese de prețuire.

HIROTONII

În ultimul timp, Prea Sfințitul Episcop Visarion a hirotonit pe următorii candidați :

- la 20 iunie, *Mihai Dohangie*, absolvent de seminar teologic pe seama parohiei Caldova, protopopiatul Lipova ;
- la 4 iulie, *Marin Dinu*, absolvent de seminar teologic pe seama parohiei Tauț, protopopiatul Ineu ;
- la 18 iulie, *Mihai Munteanu*, licențiat în Teologie, pentru parohia „Sfînta Treime” din Petrila, protopopiatul Petroșani.

PRINTRE CREDINCIOȘII DIN EPARHIE

Neobosit, în dorința de a duce pretutindeni cuvînt de învățătură, Prea Sfințitul Episcop Visarion, în ziua de 13 iunie — prima zi de Rusalii — a săvîrșit liturghia arhierască în biserica „Sf. Nicolae” din municipiul Deva. Prea Sfinția Sa a fost însoțit de P.C. Părinte Vasile Bărbuț, vicar eparhial și de diaconii catedrali Teodor Băbuția și Gheorghe Contraș. Aflîndu-se aici încă cu o zi înainte, Prea Sfinția Sa însoțit de colaboratorii apropiați a făcut o vizită d-lui Petru Iacob, secretarul Consiliului popular municipal Deva.

A doua zi, la orele 9, Prea Sfinția Sa a fost întîmpinat la intrarea în biserică de protopopul Alexandru Hotăran, care într-un vibrant cuvînt i-a mulțumit pentru dragostea ce o arată credincioșilor din Deva venind în această zi de praznic aci ca să fie alăturați de ei la înălțătoarele slujbe a sărbătorii. Într-un cadru deosebit de festiv, înconjurat de preoți și diaconi, Prea Sfinția Sa a oficiat liturghia arhierască. Răspunsurile liturgice au fost date de corul bisericii. Predica zilei a fost rostită de P. C. Părinte Vasile Bărbuț, vicar eparhial, urmat la cuvînt de P. C. Părinte Alexandru Hotăran, protopopul locului, care a rostit raportul de rigoare.

În cuvîntul de răspuns, Prea Sfinția Sa a mulțumit preoților și credincioșilor din Deva pentru rodnică lor activitate și dragoste ce o au pentru Biserica străbună. A făcut apel apoi la înaltele lor simțăminte patriotice, la istoria bimilenară a orașului Deva, la marile personalități ce au trăit și și-au desfășurat activitatea în aceste locuri, amintind de eminentul om politic și luptător pentru libertate și dreptate socială, fiul acestor meleaguri, dr. Petru Groza. A mulțumit apoi autorităților locale pentru modul cum se rezolvă problemele cultelor religioase, rezultat al libertății de conștiință garantată de Constituția țării noastre. După servirea mesei în timpul căreia s-au rostit obișnuitele cuvîntări, Prea Sfinția Sa s-a reîntors la reședință, înscriind în programul de asiduă activitate încă o zi cu rezultate deosebite. Pentru rezultatele obținute în pastorație, protopopul Alexandru Hotăran și preotul Remus Haneș de la parohia Lăpușnic au fost hirotesii iconomi.

Credincioșii parohiei Seliște, protopopiatul Ineu, împreună cu preotul lor Daniil Horga, au avut ca oaspeți în duminica I-a după Rusalii, pe Prea Sfințitul Episcop Visarion însoțit de P. C. Părinte Gheorghe Bozian, consilier economic și PP. CC. Arhidiaconi Teodor Băbuția și Gherghe Contraș. Primit la intrarea în parohie de credincioși, a fost condus la biserică unde a fost întîmpinat de protopopul Inelui Pavel Dan, care a rostit un simțit cuvînt de bun venit. Înconjurat de preoți și de mulțimea credincioșilor, Prea Sfinția Sa a săvîrșit liturghia arhierască în cadrul căreia a hirotonit întru preot pe candidatul Mihai Dohangie numit la parohia Cladeva din protopopiatul Lipova. Predica zilei a fost rostită de P. C. Părinte Gheorghe Bozian, urmată de raportul preotului paroh Daniil Horga care a mulțumit Prea Sfinției Sale pentru cinstirea ce le-a făcut-o venind în parohia lor. Acest eveniment a marcat eforturile deosebite de lăudabile pe care preotul împreună cu credincioșii săi le-au depus pentru a duce la bun sfîrșit

lucrările de pictare a bisericii și de zidire a casei parohiale. În cuvîntul de răspuns Prea Sfinția Sa a mulțumit credincioșilor și preotului paroh pentru frumoasele realizări ce le-au obținut îndemnîndu-i să fie în continuare buni credincioși și buni cetățeni ai patriei, făcîndu-și și de aci înainte datoria cu deosebit devotament.

VIZITĂ LA SEMINARUL TEOLOGIC DIN CARANSEBEȘ

Preocupat permanent de grija ce o acordă Seminarului teologic din Caransebeș, în ziua de 27 iunie a.c., Prea Sfințitul Episcop Visarion a participat la festivitatea de încheiere a anului școlar 1975—1976. În fruntea unui sobor de preoți din care au făcut parte și unii din profesorii Seminarului, Prea Sfinția Sa a oficiat sf. liturghie în timpul căreia a fost hirotonit întru diacon licențiatul în teologie Mihai Munteanu. La sfîrșitul dumnezeieștii slujbe, Prea Sfinția Sa a rostit un cuvînt de învățătură dînd îndemnuri părintești elevilor seminarului. Festivitatea de încheiere a anului școlar a fost reușită fiind pătrunsă de bucuria bine meritată a vacanței mari precum și de satisfacția rezultatelor la învățătură obținute de elevi.

OASPEȚI LA REȘEDINȚA EPISCOPALĂ

În ziua de 15 iulie a.c. Prea Sfințitul Episcop Visarion a avut oaspeți la reședința eparhială pe Domnii secretari ai municipiilor Deva și Arad, Petru Iacob și Iulian Toader. Prea Sfinția Sa a invitat pe oaspeți să viziteze reședința precum și biserica de lemn „Sf. Gheorghe” monument istoric ce se află în parcul reședinței. La discuțiile ce s-au purtat au participat și PP. CC. Părinte Vasile Bărbuț, vicar administrativ, Emil Roman, consilier bisericesc și Gheorghe Bozian consilier economic. Discuțiile au fost rodnice lăsînd impresii deosebit de plăcute pentru participanți. Prea Sfinția Sa a reținut pe oaspeți la masă unde în cuvîntul rostit le-a mulțumit pentru vizita ce i-au făcut asigurîndu-i de stima și prețuirea Prea Sfinției Sale și a colaboratorilor săi, precum și de dorința sinceră de a dezvolta în continuare o fructuoasă colaborare cu Domniile lor în activitatea de zi cu zi.

CONSFĂTURE DE LUCRU CU PROTOPOPII

Din inițiativa Prea Sfințitului Episcop Visarion, protopopii eparhiei au fost convocați în ziua de 16 iulie a.c. într-o ședință de lucru. Problemele în discuție s-au împărțit în trei capitole specifice sectoarelor de activitate de la Centrul eparhial : cultural, bisericesc și economic. La sectorul cultural P. C. Părinte Vasile Bărbuț a prezentat referatul privind modificarea Regulamentului pentru învățămîntul teologic mediu precum și referatul

privind promovarea unității de credință, cult și organizare bisericească. Discuțiile au fost vii și susținute cu exemple din viața parohiilor. P. C. Părinte Emil Roman, consilier bisericesc, a prezentat referatul cuprinzând problemele privind completarea parohiilor. P. C. Părinte Gheorghe Bozian, consilier economic, a prezentat referatul privind disciplina financiară la parohii și modul cum trebuie întocmite dosarele privitoare la reparațiile edificiilor parohiale.

În încheiere Prea Sfințitul Episcop Visarion a mulțumit tuturor pentru participarea la întrunire precum și pentru modul constructiv în care au abordat problemele discutate. Îndemnându-i în continuare să desfășoare o activitate și mai prodigioasă, Prea Sfinția Sa le-a urat succese deosebite în munca lor. S-a stabilit ca de aci înainte astfel de consfătuiri să se facă cât mai des fiind foarte necesare în activitatea de pastorație.

Diacon asistent NICU MOLDOVEANU, *Izvoare ale cîntării psaltice în Biserica Ortodoxă Română — manuscrisele muzicale vechi bizantine din România (grecești, românești și româno-grecești), pînă la începutul secolului XIX-lea*, Teză de doctorat, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1974, 151 pp.

Lucrarea cu titlul de mai sus este prima teză de doctorat la catedra de muzică bisericească de la Institutul teologic de grad universitar din București. Întocmită pe temeiul unor minuțioase cercetări a fondurilor de manuscrise muzicale vechi bizantine din România și utilizînd o bogată bibliografie — cărți, studii, articole etc. — străină și românească, lucrarea aduce o prețioasă contribuție la elucidarea unor probleme — uneori atît de controversate — de muzicologie bizantină, de muzică bizantină comparată și de artă muzicală medievală.

Lucrarea este prefăcută de conferențiarul universitar Nicolae Lungu, referentul ei principal, — alături de referenții P. C. Pr. prof. Gheorghe Șoima, P. C. Pr. prof. Ene Braniște și P. C. Pr. prof. Alexandru Moisiu, — care-și exprimă convingerea, că prin această lucrare „și prin cercetările care vor urma se va aduce din ce în ce mai multă lumină în negura unui capitol important din istoria muzicii bisericești la români, asupra căreia nu avem pînă în momentul de față un studiu general complet”. p. 6).

Urmează apoi introducerea în lucrarea propriu-zisă, introducerea în care autorul arată că manuscrisele muzicale vechi bizantine din România pe care le-a cercetat încep cu *Lectionarul evanghelic de la Iași* (sec. VIII—X) și sfîrșesc cu cele de la începutul sec. al XIX-lea, oprindu-se la reforma muzicală a mitropolitului Hrisant (1814), după care numărul manuscriselor muzicale din țara noastră depășește, probabil, — spune autorul — cifra de o mie.

Cele cercetate pînă acum, existente în fondurile publice, mănăstirești, sau de altă natură, din țara noastră — afară de cele din fondurile particulare — sînt în număr de 203 manuscrise muzicale vechi bizantine, plus două foto-manuscrise din sec. al XVI-lea, originalele cărora — provenind de la Putna — aflîndu-se la Moscova și la Sofia.

Restul lucrării este împărțit în cinci capitole, urmate de concluzii, anexe — conștînd din exemple muzicale și cîteva filigrane ale manuscriselor studiate — și bibliografia.

Capitolul I: „Muzica bizantină”, începe cu unele „generalități” privind termenul de „muzică bizantină”, prin care „se înțelege cîntarea bisericească orientală practică de Bizanț și, în general, în imperiul bizantin, la care se adaugă melodiile de ceremonial care erau executate de un grup numeros în cîntea împăratului, familiei imperiale, sau în cîntea înalților demnitari ai Bisericii Ortodoxe, precum și cîntecul teatral. Prin urmare, adevăratul sens al cuvîntului este muzica bisericească și laică din imperiul roman de Răsărit”, (p. 12).

În legătură cu această definiție a „muzicii bizantine”, o importantă precizare pe care o face autorul — bazat pe concluziile unor autori, ca francezul Amédée Gastoné și germanul Karl Krumbacher — este faptul că „în decursul timpului, cîntarea bizantină a urmat legile celorlalte arte, aparținînd aceleași civilizații, adică produsul muzical al Egiptului, Siriei, Asiei Mici și al Vechii Elade, turnat în tiparul bizantin, dînd o nouă formă de cîntare mai unitară, mai conformă cu cerințele unei cîntări divine, care va fi supusă, la rîndul ei, unor neîncetate transformări. (...) Așa că civilizația orientală va fi un amestec de influențe semitice iraniene, asiatice, indiene etc., precum și latine, căci limba oficială a imperiului pînă în sec. al VI-lea a fost cea latină; deci elementele apusene, rămase dinainte de

330¹⁾ și menținute pînă tîrziu, s-au contopit și ele cu cele orientale, peste care și-a pus pecetea creștinismul", (p. 12).

Această precizare este deosebit de importantă pentru mult discutata problemă de mai tîrziu, privind originalitatea și autenticitatea muzicii bisericești bizantine și a variantei ei din Biserica Ortodoxă Română.

În același capitol, autorul insistă asupra evoluției muzicii bizantine, care în urma apariției imnelor creștine, mai ales a condacelor, troparelor și canoanelor a luat un mare avînt, în primele secole ale creștinismului, practicîndu-se modul de cîntare responsorial și apoi, către sfîrșitul sec. IV, modul de cîntare antifonică, secol în care se pune baza liturghiilor bizantine, prin Sf. Vasile cel Mare și Sf. Ioan Hrisostom.

Deosebit de interesante sînt considerațiile privind măsurile Sinodului din Laodiceea, prin canoanele 15 și 59, împotriva pătrunderii în imnografia sacră, a unor elemente profane păgine și a unor „îmne particulare”, situație asemănătoare cu unele tendințe de astăzi, de pătrundere a unor cîntări netipiconale în cîntarea tradițională a Bisericii Ortodoxe Române.

În cadrul aceluiași capitol, tratînd despre *izvoarele muzicii bizantine*, distinge trei grupuri de surse, pe care se poate baza cunoașterea acestor izvoare: manuscrisele care conțin colecții de imne bisericești, tratatele de teorie muzicală și notație și descrierile ceremoniilor laice și bisericești.

Concis și metodic sînt expuse apoi diferitele păreri ale specialiștilor privind *periodizarea notației muzicale bizantine*, ecfonetică și neumatică. Considerațiile privind notația muzicală bizantină sînt completate prin tabele care arată semnele ascendente și descendente, simple și combinate, semnele hironimice, semnele ornamentale și semnele florale ale notației mediobizantine și neobizantine, cu denumirile și transcrierea lor în notația modernă liniară. Continuă apoi, cu unele aprecieri privind *modurile bizantine*, pilonii muzicii bizantine, sistematizate în sec. al VII-lea de Sf. Ioan Damaschin și cele opt moduri, patru autentice sau principale și 4 derivate sau plagale, păstrate pînă azi, subliniind existența lor precreștină în diferite provincii ale imperiului bizantin, de unde și numele lor (dorian, lidian, frigian,

mixolidian sau milezian). Așa se explică — spune autorul pe drept cuvînt — unele asemănări izbitoare ale cîntecului bisericesc cu unele melodii foarte vechi, fără cotingență cu stilul bisericesc, scrise uneori în game persane, turcești etc. Faptul confirmă ceea ce susținea, de exemplu, Sabin Drăgoi despre vechimea multimilenară a unor melodii de colinde românești.

Tot atît de prețioase sînt și informațiile privind *pătrunderea muzicii bizantine la români*, insistîndu-se asupra muzicalității strămoșilor noștri și asupra muzicii tracilor și agatirșilor, peste care, de-a lungul veacurilor, s-au suprapus adausurile creștine, încă din epoca formării poporului român, care „coincide cu încreștinarea lui, el neavînd o dată fixă de încreștinare, ca popoarele vecine. Aceasta pentru că românii s-au plămădit și au crescut odată cu glia acestor ținuturi, pe care au apărut-o și au păstrat-o cu însuși singele lor”, (p. 27).

Capitolul II prezintă *manuscrisele muzicale bizantine vechi din țara noastră*. Ceea ce este deosebit de important pentru studiul acestor manuscrise este faptul, că autorul nu face o simplă catalogare statistică a lor, ci o descriere minuțioasă, arătîndu-le titlul, autorul, copistul, locul, data, materialul pe care sînt scrise, formatul, numărul filelor, fasciculele, numărul rîndurilor pe pagini, notația, cerneala și forma literelor, ilustrațiile, legătura, însemnările ulterioare, cuprinsul, limba în care sînt scrise textele, observații, etc., etc.

Capitolul III prezintă o *analiză a manuscriselor muzicale din țara noastră*, arătînd: titlurile originale și convenționale (date de autor), autorii cîntărilor din manuscrisele cercetate, copistiile manuscriselor, data copierii lor, locul copierii unor manuscrise și materialul folosit. Capitolul se încheie cu specificarea diferitelor *feluri de notație* ale fiecărui manuscris, ecfonetică, mediobizantină, cucuzeliană (neobizantină) și chrizantică, cu *limba textului cîntărilor* din manuscrisele cercetate, cu caracterele, cerneala și ornamentațiile lor și cu *cuprinsul foarte variat al manuscriselor*, inclusiv însemnările de ordin istoric, sau de altă natură pe care le conțin.

Capitolul IV este o *analiză strict muzicală a manuscriselor cercetate*, ocupîndu-se: de circulația manuscriselor muzicale bizantine în țara noastră; de însemnătatea acestora pentru cultura românească și contribuția lor la menținerea unității noastre; de muzica bisericească în Transilvania și Banat, rapor-

¹⁾ Cînd împăratul Constantin cel Mare a mutat capitala imperiului de la Roma la Bizanț.

tață la cîntarea psaltică bizantină din Principate.

S-ar părea, că față de importanța problemelor dezbătute, acest capitol este prea sumar dezvoltat, mai ales în ceea ce privește muzica bisericească din Transilvania și Banat, raportată la cîntarea psaltică bizantină din Principate, precum și problema raporturilor dintre muzica bisericească din Banat și muzica bisericească a sîrbilor, problemă în care Tiberiu Brediceanu a stabilit cîteva concluzii certe și incontestabile, — în diferite studii ale sale — precizînd că nu este de loc vorba de o influență sîrbească asupra cîntării noastre bisericești, ci doar de „un mod de exprimare muzicală” asemănătoare, de o gîndire muzicală care se exprimă prin formele unei morfologii și sin-taxe muzicale asemănătoare, de vreme ce alît muzica românească cît și cea sîrbească se bazează pe substratul comun al muzicii bizantine.

Este adevărat „că manuscrisele de muzică bisericească au circulat în toată aria balcanică pînă în secolul al XVIII-lea” (p. 98); deci și în Transilvania și Banat. Cauzele diversificării cîntării bisericești și a deosebirilor existente astăzi în unele provincii însă, nu se pot reduce numai la „concepția muzicienilor transilvăneni și bănățeni asupra sistemului muzical bisericesc pe care ei îl văd prin prisma teoriei tonale” (p. 99) și la „oralitatea” cîntării bisericești, ele fiind nu numai de ordin istoric, social-cultural și teoretic-muzical, ci mult mai adînc, ținînd și de unele cerințe specifice gîndirii și predispozițiilor muzicale ale poporului nostru din diferitele regiuni locuite de el, ținînd de anumii factori psihologici și particularități stilistice inalterabile și definitorii, în analiza cărora, firește, nu e cazul să intrăm aci.

Cît privește unirea cu Roma, despre care autorul spune că ar fi „cauza principală a diversificării acestei cîntări (a cîntării bisericești de tip bizantin) și a deosebirilor existente azi atît între Transilvania și Principate, cît și între diferitele eparhii transilvănene” (p. 98), aceasta este, fără nici o îndoială, o inadvertență neînmemeiată, știut fiind că între cele două Biserici, ortodoxă și unită, n-a existat niciodată nici un fel de deosebire, în ceea ce privește cîntarea bisericească.

De altfel, însuși autorul lucrării despre care este vorba arată, cu o pagină mai înainte (p. 97), „că românii din Transilvania, care au fost siliți să treacă la uniție, au

pus o primă condiție căpeteniilor catolice, aceea de a-i lăsa să-și facă slujba lor de rit ortodox și să-și cînte melodiile lor de proveniență bizantină. ... Toată legea noastră, slujba bisericească, liturghia... să stea pe loc... ca nu cumva să se schimbe ritul”.

Cît se poate de justă este constatarea autorului, privind *păstrarea structurii melodice bizantine și exercitarea asupra ei a influențelor autohtone*, așa după cum a dovedit regretatul nostru muzicolog Ioan D. Petrescu-Visarion. Era firesc, ca melodiile bizantine să sufere unele transformări, prin traduceri „pre glasul cel rumânesc că iaste mai lesne și mai frumos” (p. 42), adică prin adaptarea textului românesc la linia melodică bizantină cu potrivirea accentelor tonice ale cuvintelor românești în cîntare și mai ales să sufere influența puternică a muzicii noastre populare, a unor „moduri populare apropiate ca structură” (p. 100). De asemenea, se adaugă și prescurtările unor melodii de către Filotei Ieromonahul (1714), Macarie Ieromonahul, Anton Pann, Dimitrie Suceveanu și alții, „pentru zăbăvă și neputința oamenilor”.

Această acțiune tradițională deci de scur-tare și stilizare a cîntărilor se continuă și astăzi, sub directa supraveghere a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, urmărind „accesibilitatea cîntărilor bisericești celor mai uzuale pentru toți credincioșii ortodocși, ca prin cîntarea în comun în sfintele biserici, românii să se simtă mai apropiați de Dumnezeu și între ei” (p. 100).

Capitolul se încheie cu arătarea însem-nătății trecute și prezente a *manuscriselor muzicale bisericești din punct de vedere liturgic*, mai ales în ceea ce privește „evoluția sau involuția unor reguli tipiconale, reducerea unor slujbe ca dimensiune etc., (...) tendințe manifestate de aproape întreaga Ortodoxie, așteptînd să fie oficializate de un viitor sinod panortodox” (p. 101).

În concluzii, autorul arată *perspectivele de valorificare a vechilor cîntări bizantine*. Într-adevăr, cele 205 manuscrise studiate, plus cele de după 1814 în „sistema nouă” — chrisantică, depășind numărul de o mie, dovedesc o veche și bogată activitate muzicală bisericească, alături de cea populară, de veche origine traco-geto-dacică. Ele dovedesc, de asemenea, că de-a lungul se-colelor „cîntarea a fost mereu stilizată și adaptată gustului epocilor pe care le-a stră-bătut suferind unele influențe populare autohtone care i-au dat anumite forme specifice fiecărei țări și chiar fiecărei regiuni

sau provincii. Și cu toate acestea, esența bizantină s-a păstrat pînă astăzi" (p. 102). (Sublinierea noastră).

Concluzia este pe deplin justificată, „anumite forme specifice fiecărei țări și chiar fiecărei regiuni sau provincii” despre care vorbește autorul, fiind determinate nu numai de condițiile istorice, sociale, culturale etc., ci și de unele legi generale ale vieții sufletești, potrivit cărora necesitatea de variații și chiar de contraste se impune în mod firesc, precum și de unele legi estetice, rezultând din cunoscutul principiu aristotelicean al variației în unitate.

Diferitele graiuri și dialecte ale limbii noastre românești, „limba vechilor cazanii”, diferitele aspecte regionale ale portului nostru național, diferitele dialecte zonale ale folclorului nostru muzical profan etc., oricît ar părea de deosebite, se recunosc totuși ca fiind variații ale uneia și aceleiași limbi, ale uneia și aceluiași port, ale uneia și aceluiași folclor muzical românesc, în care se oglindește unul și același suflet românesc. Diversitatea și varietatea în unitate a tuturor acestor creațiuni ale geniului nostru național, departe de a sărăci valoarea specifică a spiritualității noastre românești, tălmăcită în arta noastră națională, din contră, o îmbogățesc, constituind acea minunată varietate în unitate a ei, străbătută de aceeași viziune a poporului nostru asupra frumosului.

Muzica noastră bisericească deci, așa cum se prezintă astăzi în diferitele provincii ale țării noastre, trebuie privită ca o unitate organică indestructibilă în dezvoltarea ei istorică, supusă legilor dialectice ale evoluției, făcînd parte integrantă din tezaurul artei noastre naționale originale.

Așa fiind, cu toată mozaicala diversitate a variantelor ei locale, — care se bazează toate pe același fond comun bizantin — ea este o muzică bisericească românească, neînsemnatele ei deosebiri de la o provincie la alta avînd aceleași explicații și semnificații, pe care le au și deosebirile dintre toate celelalte creațiuni spirituale specifice ale românilor din diferitele ținuturi locuite de ei.

Lucrarea P.C. Diac. asist. Nicu Moldoveanu este completată cu treizeci și două fotocopii după unele manuscrise studiate, cu cîteva filigrane din ele, precum și cu o bogată anexă de exemple muzicale în notație ecfonetică și mediobizantină, transcrise și în notație liniară. Exemplele muzicale urmăresc

un dublu scop: „să arate sistemul de notație utilizat în epoca notației ecfonetice, (ex. 1), a celei mediobizantine și neobizantine (cucuzeliene) și să dovedească păstrarea liniei melodice, cu mici excepții, începînd din secolele XIII—XIV (căci din epoca aceasta avem cele mai vechi manuscrise în țară, în afara celui în notația ecfonetică), pînă în secolele XVIII—XIX”, (p. 104).

Cercetînd cu atîtă pasiune și rigoare științifică unele aspecte din domeniul muzicologiei bizantine, asupra căreia nu există încă o lucrare temeinică de specialitate și sinteză, lucrarea P.C. Diac. asist. Nicu Moldoveanu într-adevăr „împlinește un act de cultură națională și bisericească — așa cum spune în prefața ei conferențiarul universitar Nicolae Lungu — scoțîndu-se în evidență aportul cîntării bisericești de factură bizantină la dezvoltarea și menținerea culturii în general și a celei muzicale în special la toți românii”.

Prof. Vasile Vărădean

E. COTHENET, *Sainteté de l'Eglise et péchés des chrétiens*, în *Nouvelle Revue Théologique*, 106 année, no. 5, mai 1974, pp. 449—470.

În articolul dens, împărțit în cinci capitole, autorul propune cititorului reflecția asupra constatării sale și anume, ezitarea Tradiției Bisericii în a compartimenta cu strictețe categoriile păcatelor pe care creștinii le săvîrșesc, și plasarea lor în categoria de păcate ce se pot ierta, sau în cea de păcate de neiertat. Despre acestea din urmă, spune el, Evangheliile vorbesc foarte rar; se vorbește despre ele în Faptele Apostolilor (incidentul cu Anania și Safira) și epistolele pauline (de exemplu, tînărul din Corint).

Aceasta este una din cele două teme centrale prezentate în articol. Cea de a doua este paradoxul coexistenței în Biserică a pecabilității membrilor ei și a caracterului de sfințenie, care este indelebilă, a Bisericii lui Hristos.

Începînd prin a nota că *afesis amartiôn* (iertarea păcatelor) este termenul folosit cel mai des în Evangheliile sinoptice — termen care devine tehnic în teologie și este preluat ca atare de formula niceo-constantinopolitană a Crezului — articolul subliniază că în epistolele pauline această primă condiție a mîntuirii nu găsește aceeași frecvență, Sfîntul Pavel dezvoltînd o teologie a mîntuirii bazată pe credință (p. 450). Autorul ia în considerare textele care conțin ideea de

iertare a păcatelor — cu corolarul: Biserica este *communio sanctorum* — pentru a prezenta în ce fel își găsește explicația și în ce mod este posibilă pecabilitatea și sfîntenția în Biserică. Luînd ca temei teologia iertării păcatelor extrasă din Vechiul Testament, autorul consideră că ideea aceasta apare în iudaism legată de darul pe care profeții îl imploră de la Dumnezeu (p. 451). Ieremia vede în iertarea păcatelor actul prin care se inaugurează Noua Alianță între Dumnezeu și poporul său care, la rîndul lui, va respecta cu strictețe poruncile Domnului. Mai tîrziu, sfîntul Ioan Botezătorul improspătează nădejdea mîntuirii, botezul său fiind pregătirea pentru era mesianică (p. 453). În această așteptare intensă, Mîntuitorul indică precis (Marcu 1, 15) că vremea s-a împlinit, că pocăința precede credinței în Evanghelie și intrării în împărăția lui Dumnezeu, care de acum se revarsă în lume.

La această perspectivă, oferită de evanghelia după Sf. Marcu, autorul constată că Sf. Matei adaugă o precizare și anume că iertarea păcatelor nu se poate obține decît prin singele lui Hristos (p. 454). Iar Sf. Luca vine să completeze teologia sfîntului Matei cu sublinierea că nu este suficient ca pocăința să fie o stare psihologică de regret față de păcatul săvîrșit și nici numai o cîntă morală; ci că este nevoie de o deslipire de păcat (*metanoiein*) și o întoarcere către (*epistrefein*) Dumnezeu cel viu. În numele Lui, creștinul primește roadele Alianței veștii Noi (p. 455).

Sfîntenția este — după Învierea lui Hristos și pogorîrea Sfîntului Duh — caracteristica fiecărui nucleu creștin, iar leit-motivul celui mai vechi catehism creștin este: fiți desăvîrșiți (sfînți) ca și Tatăl vostru cel ceresc — consideră autorul.

Conducînd exegeza către punctele cele mai dificile ale problemei abordate, autorul ajunge la momentul descris în Faptele Apostolilor 5, 9, cînd Sf. Petru acuză pe soții Anania și Safira că s-au înțeles ca să înșele pe Duhul Sfînt. Nu este în cauză o ordine economică și nici salvarea ei; fapta lor constituie în viziunea acelei comunități creștine — „o provocare față de Dumnezeu, o punere la încercare a Duhului Sfînt, pentru a vedea dacă El se află prezent în acea comunitate”. Iată deci, continuă autorul, cum păcătuirea împotriva Duhului Sfînt este singurul păcat care nu se va ierta nici odată (p. 457).

În rigorismul constatat cu această ocazie, și punînd textul acesta alături de altele, printre care și cel în care Sf. Pavel îndeamnă pe Corinteni să alunge pe tinărul păcătos dintre ei — autorul consideră că este prezentă în aceste pagini o anumită influență a sectei esenienilor, la ale căror scrieri el mai face trimiteri pe alocuri (p. 456, p. 467 ș.a.).

O altă poziție se degajă din teologia Sf. Ioan și în special din prima sa epistolă. Sf. Ioan consideră că cine se naște din Dumnezeu nu mai păcătuiește, căci sămînța lui Dumnezeu rămîne în el (2, 29; 3, 4); dar el face diferența între păcat propriu zis — care este un act izolat — și nedreptate, fărîdelege (*anomia*) care este o stare de ostilitate împotriva împărăției lui Dumnezeu. Deci creștinul trebuie să se păstreze în lăuntrul Noii Alianțe străbătute de Har, care-i asigură menținerea noii sale demnități de fiu al lui Dumnezeu (p. 459). Doctrina sfîntului Ioan este o teologie a harului care asigură comuniunea în comunitate. Autorul consideră de mare importanță textul din I Ioan 3, 18—20: „Să nu iubim cu vorba, ci cu fapta...”, căci în acest pasaj doctrina creștină în speță „se plasează nu pe linia tristeții psihologice în fața păcatului, ci pe aceea a fidelității față de Alianța cea Nouă”. Dragostea concretizată a fraților este semnul că trăim în Hristos. Creștinul nu este lipsit de păcat, ci este expus tuturor căderilor, dar el găsește echilibrul și pacea în adunarea liturgică în care se exercită în mod „suveran intercesiunea lui Paraclet, a lui Iisus Hristos cel Drept” (p. 461). Însă rugăciunea de intercesiune nu este practică pentru cel care păcătuiește de moarte (I Ioan 5, 16). Căci, așa cum va clarifica sfîntul Apostol Ioan în alt loc (I Ioan 2, 18), cei care lucrează răul se exclud prin ei înșiși, cu propria lor voie, din comunitate „Ei au ieșit din mijlocul nostru, dar nu erau dintre ai noștri...”.

Față de aceștia din urmă, puterea de intercesiune a Bisericii nu-și face efectul, întrucît ei înșiși s-au retras de sub oblăduirea Ei (p. 462). Fiul pierzării (—Iuda) este cel care a pierit în acest mod, desprinzîndu-se din sfera de acțiune a Duhului, respingînd-o, iar „universalitatea rugăciunii și a harului nu înțîneste limite în afară de aceea pe care păcătosul le stabilește el însuși, rupîndu-se în mod deliberat de izvorul mîntuirii și afundîndu-se în întunericul diabolic (p. 462).

În continuare, autorul folosește și texte din evangheliile sinoptice (Matei 9, 1—8; Marcu 2, 1—12; Luca 5, 17—25), pentru a demonstra teza sa pe care o leagă cel mai bine de capitolul 12 al Evangheliei după Luca, versetul 10 și anume: „Ori cui va vorbi împotriva Fiului Omului, i se va ierta; dar ori cui va huli împotriva Duhului Sfânt, nu i se va ierta.”

Explicația acestei sentințe este oferită de E. Cothenet în ideea că: Noua Alianță deschide credincioșilor creștini realitatea concretă a Templului lui Dumnezeu cel viu, adică Biserica, realitate unică în care Dumnezeu este prezent neîntrerupt și rămâne izvorul Ei viu și nesecat, în Persoana Duhului. Biserica, „popor al noii Alianțe, cunoaște acea tensiune dintre „deja” și „încă nu” — cei doi poli între care oscilează creștinul: starea de veghe, care conduce la sfințenie, și neputința lui, care îl înclină spre păcat. Noul Testament nu consideră neiertarea păcatului făcut împotriva Duhului ca venind din partea Bisericii (ex parte Ecclesiae), ci ex parte peccatoris, din ea a credinciosului. Cel ce păcătuiește împotriva Duhului se desprinde din drumul mântuirii prin propria sa dispoziție de a se opune acestui drum (p. 470). În Liturghie, Biserica invită pe fiecare din membrii Ei la umilință și stimulează intercesiunea mutuală, angajându-se astfel responsabilitatea fiecărui membru al comunității și al slujitorilor ei.

În acest studiu biblic cu rezonanțe eclezio-logice de mare valoare, autorul aduce în discuție două mari probleme a căror soluție este prezentată limpede și întemeiat, deși concluzia nu este subliniată în măsura în care ar fi meritat. Interesat de producerea textelor paralele în această cercetare, E. Cothenet pare surprins de faptul că Tradiția de dată mai recentă — desigur, cea romano-catolică — nu a ținut seama de modul prudent al pastorației din primele veacuri creștine, cînd practica instituțiilor bisericești a ținut pas cu nevoile vieții credincioșilor contemporani.

O dată cu această constatare, autorul propune o mai atentă cercetare a vieții credincioșilor de azi, o diminuare a rigidității practicilor bisericești în ceea ce privește criteriul de valorificare a actelor și atitudinii acestora. Pentru că ținta finală a Bisericii este conducerea la mîntuire a membrilor Ei, dar tot odată deplina respectare a libertății lor.

Acest din urmă accent nu este însă reliefat în paginile autorului, rămînînd un corolar al doctrinei despre mîntuire în creștinism, fiind doar ușor atins de gîndirea autorului, în rîndurile de la pag. 464: „Potrivit limbajului biblic, Duhul este puterea de acțiune, intervenția suverană în vederea mîntuirii. Cel care refuză să o recunoască, așa cum a făcut neamul adulter și păcătos din deșert, se exclude prin însuși acest lucru de la iertare și har. Caracterul iremisibil al păcatului nu vine, așa dar, cum spune sfîntul Luca, de la Dumnezeu, ci de la om”.

Contribuția de bază a studiului prezentat este acumularea temeiurilor care limpezesc o dată mai mult sensul cuprins în Evanghelia după sfîntul Luca (12, 10), adică prăpastia dintre păcatele care se pot ierta, ori cît de grave ar fi ele, și cele de neiertat; și în al doilea rînd viziunea, apropiată de cea ortodoxă, în ceea ce privește doctrina eclezio-logică. Din textele oferite și interpretarea lor rezultă — fără ca autorul să folosească aceeași terminologie — caracterul polifonic și de comuniune al Bisericii, organism viu, în care rugăciunea comună și mutuală este sufletul și singele ei, curățat și impulsinat de Duhul Sfînt.

Drumul deschis în această direcție este bine netezit de paginile menționate, el pregătind și întărind doctrina romano-catolică spre o mai largă interpretare a păcatului și sfințeniei în creștinism.

Remarcabila precizie și vigoare a mărturiilor puse în slujba acestei demonstrații fac din articolul prezentat o lucrare de mare utilitate și interes.

Drd. Anca Manolache

Das Mandat der Theologie und die Zukunft des Glaubens. Sechs Aspekte zur Glaubensfrage. Beiträge von Helmut Angermeyer, Frithjof Grässmann, Friedrich Wilhelm Kantzenbach, August Strobel, Georg F. Vicedom, Hold Wittig. Herausgegeben von Georg F. Vicedom, München, 1971, 220 pp.

După cum se arată în introducere (pp. 9—12), volumul de față cuprinde o culegere de lucrări ale unor specialiști în filozofie și teologie, stimulate de criza credinței și avînd ca temă șase aspecte ale problemei divine. Scopul acestui volum este „să ofere răspunsuri la probleme arzătoare ale gîndirii și vieții de azi” (p. 12).

Prima contribuție — care are de autor pe Helmut Angermeyer — se intitulază: „școlari în fața problemei divine” (p. 13-40). Ea cuprinde o seamă de observații, consi-

derații și sugestii cu privire la învățămîntul religios în condițiile actuale din Apus. Reținem următoarea observație privind spiritul vieții occidentale de azi: „Se trăiește în astăzi, cel puțin într-o perspectivă de timp scurtată” (p. 23).

A doua contribuție se ocupă cu *obiectivitatea vorbirii despre Dumnezeu* (p. 41—87). După mai multe considerații în legătură cu fenomenologia vorbirii și a exprimării, urmate de prezentarea criteriilor numelor proprii, autorul trece la abordarea problemei privind obiectivitatea vorbirii despre Dumnezeu. În acest sens, tratează despre conținutul de cunoștință al vorbirii religioase și despre modul cum se întemeiază aceasta; despre problema verificabilității expresiilor și propozițiilor religioase în contextul mai larg al problemei semantice, arătînd că nu se poate găsi — în această privință — o metodă universal valabilă sau absolută; despre problema autorității în legătură cu verificabilitatea expresiilor religioase; despre funcția ipotezei în cadrul vorbirii despre Dumnezeu. Autorul subliniază că această vorbire religioasă este o *acțiune responsabilă*; de aceea, ea nu admite o folosire necritică a vorbirii despre Dumnezeu.

Privit în ansamblu, acest studiu are meritul de a inspira grijă, răspundere și simț critic în vorbirea credinciosului despre Dumnezeu.

Mai puțin extinsă, contribuția a treia are de autor pe Friedrich Wilhelm Kantzenbach și se întitulează: „*Criză a teologiei ca și criză a experienței divine*” (pp. 88—103). Se înfățișează atitudinea lui F. C. Overbeck (1837—1905) față de Creștinism și pretențiile acestuia față de teologia creștină. Apoi, în confruntare cu concepția acestuia despre esența și sarcina teologiei, autorul face — într-un fel de dialog cu Overbeck — câteva considerații asupra importanței învierii Domnului pentru credința creștină, cit și asupra raportului dintre istoria universală și istoria mîntuirii.

A patra contribuție aparține lui A. Strobel: „*Apocaliptică, Revelație și utopie*” (pp. 104—160). Ea oferă o privire asupra apocalipticii iudaice tirzii, în care subliniază însemnătatea istorică a acesteia. De asemenea, în legătură cu aceasta face considerații despre legăturile acestei apocaliptici cu originile și premisele Creștinismului, căutînd să arate raportul dintre apocaliptica iudaică tirzie și Revelația creștină.

După ce trece în revistă — cu ilustrațiile

necesare — principalele prejudecăți actuale cu privire la apocaliptică, autorul își propune să răspundă la întrebarea: Ce importanță are apocaliptica iudaică pentru înțelegerea soliei Testamentului Nou? Ca parte esențială a unei gândiri epocale cuprinzătoare, solia apocaliptică are în centrul ei tema Revelației lui Dumnezeu în și asupra acestei lumi. Noul Testament prezintă contacte strînse cu apocaliptica iudaică. Chipul lumii al apocalipticii iudaice și-a imprimat pecetea asupra mărturieii despre Hristos. De aceea, problema importanței revelației a lui Iisus Hristos are nevoie de un răspuns dat în ramele mai mari ale contextului apocaliptic al evenimentului de pe cruce (p. 138).

În ultima parte a cercetării sale, autorul face considerații în legătură cu maniera modernă de a căuta răspuns la viitorul credinciosului în istorie și în lume. În acest context, subliniază: noi, creștinii, ne știm avizați la Dumnezeu ca la garantul vieții și al oricărui viitor. Oricum, viitorul se clădește prin jertfă! (p. 159 sq.).

În contribuția a cincea (p. 161—190), F. Grässmann prezintă: „*Schimbări de structură bisericească cu exemple din învățămîntul religios*”. După considerații de ordin istoric, autorul schițează cîteva modele de învățămînt bisericesc. Apoi subliniază în încheiere: Pentru a propovădui Evanghelia în noile condiții ale culturii industriale (are în vedere Apusul), trebuie să avem curajul de a trece la clădirea noului, de a părăsi vechiul și de a întra în ceea ce este nou! (p. 189 sq.).

Cea mai valoroasă contribuție este ultima: Georg F. Vicedom — „*Misiune — drumul lui Dumnezeu la oameni*” (p. 191—220). Ea plasează pregnant misiunea în contextul Bisericii și al vremii noastre.

Noțiunea de misiune a lui Dumnezeu descrie și azi încă mai conform esenței misiunea ca operă a lui Dumnezeu, ca o chestiune proprie a lui Dumnezeu. Fiul lui Dumnezeu este misionar al lui Dumnezeu și Mîntuitor al oamenilor.

Prin darul Sfîntului Duh, Dumnezeu a făcut misiunea chestiune a Bisericii Sale. Dar misiunea nu este cugetabilă fără participarea comunității lui Dumnezeu pe pămînt. Abia sarcina misionară face din Biserică — Biserică, și abia Sfîntul Duh face misiunea posibilă. Misiunea este chestiunea întregii Bisericii. O Biserică poate face misiune numai în măsura în care este pregătită pentru aceasta de Sf. Duh. Noi, creștinii,

putem fi Biserică numai în măsura în care participăm la trimiterea lui Iisus.

Misiunea lui Dumnezeu poate fi numai una. Mai rea decât cea confesională este dezbinarea misiunii prin contradicții naționale. Misiunea suferă azi de primejdia dezbinării funcționale. În unitatea ei crește Biserica prin comunitatea în Evanghelie. Unitatea trebuie căutată în ascultarea credinței!

Nu există misiune în competență proprie. „Biserica are să fie totdeauna Biserică pentru lume și are să-și lase programul său a fi prescris de lume”. Biserica poate să-și deducă puterea sa pentru misiune numai de la Dumnezeu.

Țelul misiunii este dat prin iubirea milostivă a lui Dumnezeu, care vrea să mintuiască pe oameni de pieirea veșnică. De aceea, nu se poate determina țelul misiunii în abstracție de justificarea păcătoșului. Biserica este prestadiul spre plinirea mintuirii în Împărăția lui Dumnezeu.

Elementul fundamental al misiunii este propovăduirea. Situația în care se desfășoară nu dă Evangheliei un conținut nou, ci numai un aspect nou.

Dumnezeu rămâne Domnul mintuirii. El nu leagă acțiunea cuvintului Său de nici un sistem politic sau social. Prin accentuarea mintuirii imanente se dezbină slujirea unitară a Bisericii în misiune și daconie.

Pr. prof. Corneliu Sîrbu

INSCRIPTIILE DACIEI ROMANE, vol. I, Editura Academiei R. S. R., București, 1975, 285 pp.

Printre cele mai importante dovezi referitoare la romanizarea Daciei se numără inscripțiile antice de pe teritoriul României descoperite până acum. Cum aceste inscripții au fost folosite numai parțial sau prea puțin, fiind dispersate în diferite muzee, sau publicații, s-a simțit nevoia adunării lor într-un corpus omogen și unitar, menit să întărească bazele istoriei noastre naționale și să ilustreze înrădăcinarea puternică și durabilă a romanității în Dacia.

Acest „corpus național” de documente va grupa întregul material epigrafic al provinciei Dacia, în mai multe volume, pe zone geografice și provincii istorice, lăsat de stăpânirea romană în decursul celor 170 de ani de putere militar-politică și de cultură romană intensă în teritoriile din stînga Dunării de Jos și din Dobrogea.

După o muncă de câțiva ani, cu sprijinul Academiei R. S. R. și al Academiei de Științe

Sociale și Politice și cu concursul specialiștilor, a început editarea acestui „corpus” cu prezentul volum, apărut sub semnătura prestigioasă a profesorului clujean Ioan I. Rusu, prefațat de acad. Ștefan Pascu.

În capitolul I (pp. 9—32) se prezintă schematic organizarea structurală și istoria dezvoltării vieții romane în Dacia.

În capitolul II (pp. 33—63) se vorbește de însemnătatea și dezvoltarea epigrafiei în Dacia. Inscriptiile Daciei romane sînt importante surse documentare. Specialiștii, în unanimitate, le consideră ca fiind cele mai grăitoare și obiective probe materiale despre cultură și viața unui popor.

Din punct de vedere paleografic aceste inscripții au fost prea puțin sau deloc studiate.

Începuturile în epigrafia Daciei datează din sec. XV-lea. S-a plecat de la munca de copiere și de culegere a textelor antice, neglijate sau chiar desconsiderate multă vreme.

Primul care a întocmit o culegere epigrafică sistematică în Dacia la începutul veacului al XVI-lea a fost Ioan Mezerzius, a cărui colecție cuprinde 120 de texte din mai multe orașe transilvănene și bănățene — Orșova și Caransebeș (p. 37).

Nu voi aminti pe toți culegătorii de texte epigrafice, ci numai pe aceia care fac mențiuni de inscripțiile găsite în Banat.

Paschale Garofalo a scris o *Dissertatio epistolatis* (Viena, 1737) despre Băile Herculane, cu inscripțiile descoperite aici, reproduce de Andrei Hamilton, care asistase la săpături (p. 45).

Franz Griselini, în „Versuch einer politischen und natürlichen Geschichte des Temeswarer Banats in Briefen an Standespersonen und Gelehrte”, vol. I, Viena, 1780 (versiunea italiană sub titlul *Lettere odepoliche*, Milano, 1780, vol. I) reproduce epigrafe din Băile Herculane, făcînd și unele interpolări (p. 46).

Anton Steinbüchel, directorul Cabinetului imperial de anticități din Viena, a publicat în 1828 diploma militară XVII din 27 IX anul 159, descoperită lângă Domașnea (Caras-Severin) (p. 47).

Indicații epigrafice cu caracter strict local conține „Cronica Banatului” de Nicolae Stoica de Hateg, studiu și ediție D. Mioc, București, 1969, p. 77, semnalînd la Petnic (Caras-Severin) o inscripție votivă, publicată printre cele de la Mehadia; p. 78: în Băile Herculane „să zice la «Comoriște» de

unde mai multe pietri inscripții s-au desgroat și în 1767 la Baia Mare s-au dus" (p. 47).

Josef Arneth publică în 1853 citeva inscripții din Banat, cu comentarii și ilustrare corespunzătoare (p. 48).

A. T. Laurian a adus contribuții de seamă la cunoașterea materialului epigrafic din zona Banatului și a Olteniei. În articolul „Istria” din revista sa „Magazin istoric pentru Dacia”, București, vol. II, 1846, pp. 65—128, a înregistrat o serie de inscripții importante din mai multe orașe din stînga și dreapta Dunării, amintind și de Herculane, în care semnalează diverse vestigii antice: cetăți, materiale arheologice, inscripții etc. (p. 48).

Capitolul III (pp. 64—104) cuprinde diplomele militare a celor trei Dacii, în ordinea cronologică a emiterii lor, în cele două subcategorii: 1) interne, nr. 1—23 din anii 106—164 și 2) importate din alte provincii, nr. 24—30.

Din prima categorie avem:

— Diploma No. VIII din 12 II anul 126, găsită în 25 mai 1960 de căpitanul Liviu Groza în malul rîului Timiș din apropierea comunei Jupa (Caraș-Severin) în interiorul fostului castru roman Tibiscum. Cele două tăblițe de bronz ale diplomei se găsesc în muzeul din Caransebeș (p. 93).

— Diploma No. IX din 12 II anul 126, compusă din trei fragmente descoperite în 1974 de prof. Petrovsky în ruinele castrului Tibiscum (Jupa). Se păstrează tot la muzeul din Caransebeș (p. 97).

— Diploma No. XV din 13 XII anul 157, descoperită tot la Jupa în 1851 și păstrată în muzeul din Budapesta (p. 114).

— Diploma No. XVII din 27 IX anul 159 este compusă din două tăblițe, descoperite la date și în locuri diferite: prima în 1828 la Domașnea (Caraș-Severin), a doua în 24 septembrie 1943 în castrul de la Mehadia. Se păstrează în muzeul din Cluj (p. 122).

Capitolul IV (pp. 165—256) se ocupă de tăblițele cerate dacice, descoperite între anii 1786—1855 în munții apuseni, în localitatea Roșia Montană, jud. Alba și publicate de Theodor Mommsen. Numărul tăblițelor găsite a fost de 50 din care au mai rămas numai 25. Ele au o deosebită valoare pentru întreaga societate și viață romană a provinciei Dacia (pp. 175—176).

După capitolul „Abrevieri și bibliografie” (pp. 257—264), urmează Indice: I. materii, cuvinte, nume proprii antice (pp. 265—279); II. Nume proprii medievale și moderne (pp. 280—285): a) localități, ținuturi, țări, ape și

b) autori, cercetători, anticari. Adăug: harta imperiului roman și harta arheologică a Daciei romane.

Prezentul volum este un rezervor documentar extrem de valoros pentru formarea unei imagini cât mai fidele a structurii și evoluției societății și a culturii în Dacia romană.

Pr. Ieremia Ghila

OCTAVIAN TOROPU, ROMANITATEA TIRZIE ȘI STRĂROMÂNII ÎN DACIA TRAIANA SUD-CARPATICĂ, (secolele III—XI), Editura „Scrișul Românesc, Craiova, 1976, pp. 203.

În „Cuvînt înainte”, lectorul universitar Octavian Toropu, precizează spațiul geografic de referință, arătînd că: prin „Dacia Traiană Sud-Carpatică” (opusă celei Aureliene), se înțelege teritoriul între Carpați, Dunăre și Olt. Studiul abordează istoria acestui teritoriu românesc, în perioada anilor, circa 275—1025, în lumina arheologiei, numismaticei și epigrafiei... O lucrare de sinteză privitor la istoria Daciei Traiane Sud-Carpatică în perioada cuprinsă între momentul părăsirii oficiale a Daciei de către romani și începutul sec. al XI-lea, nu a fost scrisă pînă în prezent”.

Autorul sintetizează un material bogat: date istorice, arheologice, numismatice, epigrafice și descoperirile din trecut și din prezent, pe care le-a analizat, sintetizat și interpretat într-un fel cu totul deosebit și nou în problema etnogenezei românilor de la sfîrșitul secolului al III-lea pînă la începutul secolului al XI-lea (pp. 7—9).

Lucrarea lui Octavian Toropu conține cinci capitole (pp. 13—203). Părăsirea oficială a Daciei n-a fost o înfrîngere a Imperiului la Dunărea de Jos și nici ca o cedare unor barbari, ca „federati”, ci o verigă a unui plan strategic, dictate de situația Imperiului roman din a doua jumătate a secolului al IV-lea, între altele și de criza sistemului sclavagist roman... fiindcă și după 275 Imperiul controla aripa nordică a Dunării de Jos, prin trupele cantonate în cetățile refăcute și construite din nou, ca Sucidava, Drobeta și altele, care și după părăsirea oficială a Daciei de către Aurelian, au rămas în stăpînirea Imperiului roman (pp. 13—15). Octavian Toropu aduce dovezi istorice în legătură cu consolidarea limes-ului danubian, după reformele lui Dioclețian și Constantin cel Mare la Sucidava se găsesc cohortele III și IV ale legiunii a V-a Macedonica, iar la sfîrșitul secolului al

III-lea și începutul secolului al IV-lea, au fost refăcute sau construite din nou fortificații militare din Banat (Pojejena de Sus, Gornea, Svinia, Dierna, Mehadia); în Muntenia (Turnu-Măgurele) și chiar în sudul Moldovei (Bărbosii).

Constantin cel Mare a inițiat construirea unui pod de piatră și lemn, între Oescus și Sucidava, care a fost inaugurat în 328. Podul repeta în unele privințe pe cel al lui Traian dintre Pontes și Drobeta, o construcție impresionantă (pp. 19—26).

Pe timpul lui Justinian, malul stîng al Dunării a revenit în orbita intereselor politice ale Imperiului și s-a sfîrșit refacerea cetăților Sucidava și Drobeta, iar în Banat au fost construite cetățile de la Litterata-Palanca și Recidiva-Arcidava și probabil și Dierna-Orșova. Întărirea liniei dunărene prin construirea cetăților amintite a fost grăbită de hotărîrea Imperiului, de recucerire a Occidentului și de apărare a unui puternic sistem la Dunăre, pentru menținerea liniștii în Peninsula Balcanică (pp. 36—37).

Populația romanică a Daciei Sud-Carpatică este prezentă și confirmată în secolul III—VI e.n., prin descoperirea complexelor arheologice și de antichități daco-romane, elemente ale culturii materiale: cetăți, așezări, necropole, morminte izolate și datorită vieții economice, schimburilor și circulației monetare (pp. 40—106). Cultura spirituală: inscripții latine și grecești mai frecvente în sec. V—VI. Descoperirile arheologice în Oltenia și în restul Daciei Traiane atestă prezența unor comunități creștine, înainte de părăsirea oficială a Daciei de către romani (pp. 107—108). Cele mai timpurii antichități cu caracter creștin descoperite în Oltenia, au fost date pe la sfîrșitul secolului al III-lea și începutul secolului al IV-lea, ele aparțin mai mult secolului al IV-lea. La Bumbesti, a fost descoperit un opaiț decorat cu cruce, la Reșca un altul decorat cu un porumbel, iar la Drobeta-Turnu Severin un opaiț cu ansa „curci-formă”, date secolul V-lea și al VI-lea. Cele mai numeroase antichități creștine au fost descoperite la Sucidava, date și acelea din sec. al IV-lea, tot acolo s-a găsit un tipar pentru turnat cruciulițe din sec. IV—VI, monumentul creștin cel mai important rămînînd basilica descoperită la Sucidava, care datează din sec. al VI-lea. Se cunoaște numele unui preot care a slujit în această biserică — Luchonochos, fiul lui Lykatos (pp. 109—110).

Un rol important în răspîndirea creștinismului la nordul Dunării — afirmă Octavian

Toropu — trebuie să fi jucat episcopatele de la Oescus și Aquae, sub a căror jurisdicție bisericească au fost puse și comunitățile creștine din Dacia Traiană, au fost atribuite populației autohtone (confirmate și de V. Pirvan, I. Barnea, B. Mitrea, M. Macrea, K. Horedt, I. I. Rusu, D. Protase), (pp. 109—110 și nota 545).

Penetrația slavă la vest de Olt spre sfîrșitul secolului al VI-lea n-a clintit blocul romanice de aci. Ei s-au sedentarizat în decursul vremurilor. Din analiza celor 46 localități în care au fost descoperite complexe arheologice și antichități din perioada penetrării slavilor în Oltenia (din a doua jumătate a secolului al VI-lea pînă la sfîrșitul secolului al VII-lea). O. Toropu arată că majoritatea elementelor de cultură materială și spirituală sînt de factură sau de origine dacoromană și romano-bizantină. Cele slave sînt rare (nu există complexe arheologice slave „pure”) iar cele avarice (mai degrabă de „epocă avarică”) sînt accidentale (pp. 126—147, 148, 200). Începînd din secolul al VII-lea, procesul de asimilare a slavilor va continua și în veacul următor și va sfîrși în linii mari în secolul al X-lea.

Ultimul capitol, al V-lea, e intitulat: „Străromânii dintre Carpați, Dunăre și Olt (secolele VIII—XI e.n.), (pp. 150—200). În cele 64 de localități descoperite pînă în prezent, „elementele de cultură materială și spirituală din aceste vremuri sînt romanice, mai mult decît cele din perioada secolelor VI—VII. Ele aparțin, în principal străromânilor și românilor” (p. 201). Ceramica este lucrată cu mîna și la roată din sec. VIII—XI; vetrele deschise din interiorul locuințelor sînt considerate de tradiție dacică și dacoromană (pp. 154, 156, 161—184).

În cadrul necropolei de la Obîrșia Nouă, datată provizoriu sec. VIII—IX, au fost cercetate 122 morminte (90, 98%) de înhumare și 9,02% de incinerare. Piesele de podoabă descoperite în morminte — autorul arată — că li se poate atribui caracter creștin: „Cele două pandative ornamentale, pe ambele fete cu medii cruciforme. Piesele de acest fel se întîlnesc în medii creștine încă din sec. IV—V. Pe trei inele de deget, descoperite în mormintele nr. 66 și 90 sînt incizate cruci... Cruci asemănătoare și uneori identice se află pe ceramica din sec. II—III descoperită în Palestina și din secolele V—VI de la Histria, pe opaițe descoperite la Siracusa (sec. IV—VI), Tomis (sec. al V-lea), Dinogetiu (sec. al VI-lea)... la

Callatis, Sucidava... Cîteva inele descoperite la Băile Herculane, în riul Caraș și la Sacoșul Turcesc, decorate cu cruci sau avînd partea din față cruciformă, sînt considerate obiecte creștine" (pp. 186—188).

În secolul al VIII—XI-lea aproximativ pe teritoriile de azi ale Dobrogei, Moldovei, Munteniei, Olteniei și Transilvaniei, se formează pe baza culturii materiale și spirituale din secolele anterioare și se dezvoltă un aspect cultural al complexului carpatobalcanic, care avînd în vedere aria de răspîndire, poate fi numit carpato-ponto danubian (pp. 191—195).

Lucrarea deosebit de importantă a lui Octavian Toropu este însoțită de un Repertoriu arheologic, numismatic și epigrafic (pp. 205—217), urmată de 27 anexe (p. 218), care centralizează în tabele complexe arheologice și antichități din sec. III—XI, în Oltenia, ca și cele 20 de planșe care ilustrează documentar expunerea.

Utilizînd o metodă de lucru științifică și folosind un material faptic bogat, o bibliografie românească și străină selectă și încercînd formularea unor teze istorice noi, în lumina noilor descoperiri istorice și arheologice, uneori sub formă de ipoteze, Octavian Toropu a ajuns la următoarea concluzie: „Dacoromanii, străromânii și românii au fost și sînt purtătorii și moștenitorii unei civilizații în esență, romano-bizantină, cea mai strălucitoare civilizație a antichității europene. Rădăcinile civilizației daco-romane însă nu se opresc la epoca lui Traian, acela care a fost *Optimus Princeps*, pentru lumea romană, ci sînt implintite adînc în creațiile materiale și spirituale ale getodacilor marelui Burebista, ai lui Cotiso și ai lui Decebal — regele erou al neamului său.

Traco(daco) romanii au vorbit limba latină din provinciile răsăritene ale Imperiului roman. Străromânii și românii au vorbit și vorbesc aceeași limbă: „Romani fuimus et sumus", ar fi spus oricare traco(daco) roman. „Români am fost și sîntem" — spune oricare dintre români" (p. 201).

Prof. Constantin Rudneanu

VASILE GOLDIȘ: *Scrieri social-politice și literare*, ediție îngrijită, studiu, tabel cronologic și bibliografic de: Mircea Popa și Gheorghe Șora. Cuvînt înainte de acad. Ștefan Pascu, Editura Facla, 1976, p. 318.

Academicianul prof. Ștefan Pascu în *Cuvînt înainte*, arată că de la moartea lui Vasile Goldiș s-au împlinit 42 de ani și deși s-a scris mult, pe cînd era în vîrstă la fel

ca și după moarte, o analiză mai temeinică a gîndirii social-politice, a scrierilor lui nu s-a realizat decît acum prin strădanile lui Mircea Popa și ale lui Gheorghe Șora, care au realizat cu multă hărnicie, pricepere și cu elan această operă mult așteptată.

În Cuvîntul înainte se face un istoric al personalității, a gîndirii social-politice, a rolului pe care Vasile Goldiș l-a avut în momentele hotărîtoare ale istoriei noastre ca luptător pentru drepturile și dreptatea poporului nostru, în anii hotărîtori 1917—1918, a organizării, formulării și a Hotărîrii de unire a Transilvaniei cu România, la Marea Adunare, 1 decembrie 1918 de la Alba-Iulia.

În complexe probleme ale vremii Vasile Goldiș a avut o intuiție politică și a viziune clară: inteligență, promptitudine, perspicacitate, curajul ideilor politico-sociale, în cele mai complicate situații, dublat fiind de o vastă cultură sociologică, filozofică.

Ideile sale spune profesorul Ștefan Pascu își au originea în cugetările înaintate ale oamenilor și gînditorilor politici români și străini. „Filonul bălcesian și bănuțian, co-boritor din revoluția de la 1848 e înverdat în afirmația subliniată a lui Goldiș anume că nu există libertate fără naționalitate, naționalitatea e mai scumpă decît libertatea, deoarece aceasta din urmă pierdută vreo dată se poate recîștiga dar naționalitatea pierdută odată nu mai poate fi recîștigată".

Conceptiile democratice ale lui Vasile Goldiș din tinerețe se conturează mai bine în legătură cu mișcările muncitorești și socialiste și cu raporturile ce le-a avut cu unele cercuri progresiste.

„Într-o democrație de tip popular și național credea Vasile Goldiș că se vor realiza bunăstarea, mulțumirea, pacea și fericirea tuturor cetățenilor, iar eliminarea războaielor ca mijloc de regulare a raporturilor internaționale, cu ajutorul unei organizații pe care el o numește comuniune a națiunilor libere, mari și mici deopotrivă. Nu sînt acestea, spune acad. prof. Ștefan Pascu, principiile de bază ale politicii externe a României socialiste, anticipate cu decenii de mîntea luminată a lui Vasile Goldiș?"

Sînt adresate apoi cuvinte de apreciere la adresa lui Mircea Popa și Gheorghe Șora pentru cartea care cuprinde atîtea idei prețioase din scrierile social-politice și literare ale lui Vasile Goldiș și sînt încurajați ca să realizeze mult așteptata lucrare monografică (pp. 1—8).

Studiu introductiv (pp. 9—66) e o exegeză de mare amploare a vieții și gândirii politice, rămasă moștenire de la Vasile Goldiș.

Pentru alcătuirea *Antologiei*, în „Nota explicativă” (pp. 71—72) autorii mărturisesc: „Am străbătut pentru aceasta, pas cu pas, întreaga activitate publicistică a autorului, care se cifrează la sute de articole, semnate și nesemnate, din care am reținut doar o infimă parte aceea care ni s-a părut nouă mai importantă și mai actuală. Restul a fost consemnat doar în bibliografia de la sfârșitul volumului...”.

Începând cu locul nașterii lui Vasile Goldiș — Mircea Popa și Gheorghe Șora — rectifică, că el s-a născut la Mocirla (azi Lunca Teuzului) la 1862 și nu la Seleus cum greșit au indicat-o majoritatea biografiilor săi; apoi ne este prezentată perioada liceului din Arad, iar apoi a studiilor universitare de filozofie și literatură la Universitatea din Budapesta și Viena, unde activează în cadrul societăților „Petrul Maior” (Budapesta) și „România Jună” din Viena. În aceste societăți și-a început educația sa politică în slujba idealului național.

În 1886 se stabilește la Caransebeș, la Institutul pedagogico-teologic, la chemarea episcopului român Ioan Popasu, ocupă catedra de istorie și latină și publică articole la „Foaia Diecezană”, organul de presă al Episcopiei ortodoxe române din Caransebeș, îndrumă societatea de lectură a tinerilor și foaia lor „Progresul”, fiind totodată și secretar al generalului Traian Doda, care „considera cauza națională ca o chestie de onoare personală”. Părăsește Caransebeșul pentru a se putea afirma mai bine și dăruiește lui Gheorghe Barițiu e numit la 1 septembrie 1889 la Brașov, profesor la catedra de latină și istorie. Aci editează manuale de istorie și geografie, de limba latină, constituție, abecedare ș.a. (vezi și prof. Andrei Birseanu: *Istoria Școlilor centrale române greco-ortodoxe din Brașov*, 1902, pp. 584—85), (o amplă biografie și a manualelor editate). În perioada de la 1889—1901, Vasile Goldiș prin o pregătire temeinică și metodică se afirmă atât în domeniul școlar, cât și în cel național-cultural. Prin cuvântările sale, el mobilizează două sute de români, care să reprezinte comitatul Brașov, ca delegați la procesul din Cluj al „Memorand”-ului. Din 1897 devine colaborator permanent la „Tribuna poporului” de la Arad și într-un prim articol semnează alături de Vasile Lucaciu și Ioan Rusu-Șireanu, noua orientare politică a românilor transilvăneni.

În 1901 își cere pensionarea și părăsește definitiv Brașovul, se stabilește la Arad, devenind secretar al Episcopiei ortodoxe române, unde unchiul său Iosif Goldiș era episcop. Aradul devine centrul politic al românilor transilvăneni după 1900, fiindcă orașul de pe Mureș avea un teritoriu mare atât în nord ca și la sud cu o populație compact românească, era mediu bun pentru propaganda ideilor național-culturale și de citire a gazetelor românești.

În 1893, Vasile Goldiș devine membru al Partidului Național Român din Transilvania, și se consacră pe teren politic, iar la 10 ianuarie 1905, în cadrul Conferinței Naționale de la Sibiu a P.N.R., el cere cu insistență, alături de alți membri de seamă ai P.N.R., să fie abandonată vechea tactică elaborată în 1881, a rezistenței pasive față de politica oficială promovată de Budapesta și Viena și să fie înlocuită cu o tactică activă, elastică... și ținându-se seamă de sarcinile imediate ce stau în fața poporului român. Această tactică preconizată de Vasile Goldiș a fost cunoscută de „noul activism”, deși n-a fost adoptată la conferință toți conducătorii și activiștii P.N.R. au urmat-o. Vasile Goldiș fiind ales deputat în parlamentul maghiar în 1906—1910, ca deputat de Radna a rostit în parlamentul din Budapesta un număr impresionant de 22 discursuri împotriva diferitelor legi „asupri-toare de naționalități” (pp. 1—15).

În 1910 izbucnesc disensiuni în sinul partidului, purtate de tinerii „oțeliți” de la Tribuna în frunte cu O. Goga și a bătrînilor „ruginiți”, a oficialilor. Vasile Goldiș a avut rolul de a apăra unitatea partidului. A fost numit în 1911 directorul ziarului „Românul” și al Institutului tipografic „Concordia”. În 1912 Tribuna s-a contopit cu „Românul”, s-a refăcut unitatea partidului. A fost o sărbătoare a frăției, prin regrouparea forțelor, pericolul sciziei a fost înlăturat, iar Vasile Goldiș a prevăzut bătațiile ce au să vină: „De la 1848 n-au mai fost momente atât de însemnate în viața poporului nostru, ca acestea care se anunță” (p. 16).

Ziarul „Românul” va fi locul de întâlnire al românilor, unde se pregăteau luptele politice pentru unirea cea mare.

În anul 1912, apare la Arad, în editura „Concordia”, cea mai celebră și valoroasă lucrare a lui Vasile Goldiș: „A nemzetségi Kérdésről” (Despre problema naționalității lor), pe care Mircea Popa și Gheorghe Șora au tradus-o întâia oară în românește (pp. 34, 71 și 126—156). Vasile Goldiș a arătat falsi-

tatea punctului de vedere oficial în problema națională din Austro-Ungaria, că singura rezolvare justă — care se impune de drept — este soluționarea grabnică și neîntârziată a libertăților politice ale naționalităților, prin acordarea deplinei egalități în drepturi tuturor naționalităților asuprite din imperiu. Era un deziderat pe care-l reclamau timpurile moderne... (pp. 34—39).

Victoriile Antantei, avântul revoluționar al maselor, ecoul Marii Revoluții Socialiste din octombrie 1917 și a mișcării de eliberare națională a popoarelor asuprite, monarhia austro-ungară mergea cu pași siguri spre destrămare. În aceste împrejurări membrii Comitetului executiv al P.N.R. s-au întrunit la Oradea la 12 octombrie 1918 și au elaborat Declarația redactată de Vasile Goldiș care echivala cu o declarație de despărțire a Transilvaniei de Ungaria. La 29 octombrie 1918 la Budapesta se constituie Consiliul Național Român Central, care pune în practică Declarația de la Oradea — 12 octombrie 1918. Din acest consiliu făceau parte delegați ai Partidului Național Român și Vasile Goldiș. Sediul Consiliului s-a stabilit la Arad.

Penultimele zile ale lui noiembrie 1918 au fost pregătirile pentru convocarea unei adunări reprezentative a tuturor categoriilor sociale, la care întreg poporul să fie îndrumat să-și spună cuvântul. Pregătirile, convocarea și organizarea ca și hotărârile de la Marea Adunare Națională din 1 decembrie 1918 au fost în bună parte și opera lui Vasile Goldiș.

Cuvîntarea festivă și solemnă a fost rostită de Vasile Goldiș, ea schițează în cuvinte alese istoria poporului român de-a lungul veacurilor, subliniază originea și trecutul românilor, și „după răzlețirea neamului prin soarta fatală s-au putut face pentru o clipă unirea lui în cetatea aceasta prin brațul puternic al geniului științelor al Viteazului Mihai...”.

În Consiliul Dirigent, ales la 2 decembrie 1918 — 2 aprilie 1920, Vasile Goldiș a deținut funcția de ministru al instrucțiunii și naționalităților, el a făcut parte din delegația care avea să prezinte la București actul Unirii. Din 1918—1926 a fost ministru în diferite guverne, dar de scurtă durată. În 1926 se retrage din viața politică dezamăgit din cauza nedreptăților sociale și corupția funcționarilor.

Vasile Goldiș își trăiește ultimii ani retras, ducînd o existență modestă, austeră. La 70 de ani a fost sărbătorit de cei care

nu l-au uitat pentru ținuta lui intransigentă și democratică, episcopul Grigorie Comșa a arătat că Vasile Goldiș „a fost și va rămîne, mîndria și fala noastră”. După scurt timp la 10 februarie 1934 a încetat din viață, iar numele său a rămas în Pantheonul culturii românești.

Vasile Goldiș în activitatea lui politică, socială, culturală, a fost condus de simțul realității, alegînd totdeauna metodele și tactica cea mai apropiată pentru atingerea scopului urmărit, care era și binele națiunii române. S-a sprijinit întotdeauna pe o bază de masă foarte largă, pe toate forțele progresiste din țară a muncitorilor industriali, agricoli, a țăranilor și a burgheziei intelectuale, căutînd de fiecare dată o alianță și colaborare cu forțele politice cele mai democratice din acel moment, ca social-democrații și socialiștii.

Vasile Goldiș are un interes deosebit față de Constantin Dobrogeanu-Gherea și laudă cartea sa „Neobișnăgia”, reproduce părți din ea în „Românul” și-i solicită colaborarea. N-a pierdut niciodată din vedere doleanțele maselor largi muncitoare, păstrînd o vie simpatie vizibilă, pentru curcurele de stînga. De aceea el a luat apărarea în 1922 a secretarului general al P.C.R. Gheorghe Cristescu dovedind o curajoasă atitudine.

Alianța cu partidele de stînga a văzut-o întotdeauna cu ochi buni, pentru că scopul general al politicii sale era îmbunătățirea poporului său, ridicarea lui pe o anumită treaptă de cultură și civilizație, emanciparea socială și națională, lucruri pe care le doreau și partidele socialiste. La acceptarea revoluției proletare și a unui stat al dictaturii proletariatului, Goldiș nu s-a gîndit niciodată în mod expres. (pp. 40—54).

Pe plan cultural-național Vasile Goldiș era mereu în mijlocul poporului, mesajul său îndemnînd scriitorii să nu se izoleze de popor, ci să coboare în popor, să se inspire și să scrie pentru popor. „Slavici ar putea să fie podoaba literaturii oricărui neam. George Coșbuc e geniu care trebuie să primească loc onorific chiar în istoria literaturii universale”. Caragiale este „un talent superior și ales, manifestîndu-și în același timp admirația pentru munca neobosită în folosul patriei sale”. În pesimismul lui Eminescu, Goldiș vede rezultatul contactului cu societatea timpului său, o societate ipocrită și mincinoasă, care visează doar „cîștigul fără muncă” și atunci dezgustul îi umple sufletul... E o analiză sociologică a

gîndirii și atitudinii lirice a lui Eminescu. (pp. 56—60).

Pentru activitatea vastă și neobosită, operă pusă în slujba celor mulți, istorici și scriitori, îi aduc elogiul și admiră calitățile deosebite ale lui Vasile Goldiș, de om politic, de cultură, critic și maestru al scrisului românesc, ideologul neamului românesc, iar ca un omagiu suprem Octavian Goga spune: „Goldiș fusese un întemeietor de țară și un dezrobitor de neam, unul din „părinții patriei“. (pp. 61—62).

Antologia are un Tabel cronologic (pp. 67—70) și operele lui Vasile Goldiș: Idei social-politice (pp. 75—186), Discursuri (pp. 189—232), Evocări (pp. 235—268), Pagini publicistice și literare (pp. 271—306); Bibliografie: volume, periodice, lucrări și articole despre Vasile Goldiș (pp. 307—314), 2 rezumate în limba franceză și engleză (pp. 315—318). Ilustrațiile istorice, începînd cu Memorandul și importante momente din viața lui Vasile Goldiș, portrete de ale scriitorilor și scene istorice de la Adunarea din Alba-Iulia — 1 decembrie 1918.

Scrisorile social-politice și literare ale lui Vasile Goldiș s-au publicat datorită abnegației, stăruinței și priceperii lui Mircea Popa și Gheorghe Șora, care s-au documentat, au analizat și sintetizat în mod critic viața și scrierile social-politice și literare ale lui Vasile Goldiș, de aceea merită toată admirația.

Editura Facla a asigurat cele mai optime condiții de apariție a scrierilor lui Vasile Goldiș, realizînd același tipar și grafică excelente, cu care ne-a obișnuit de mult.

Prof. Constantin Rudneanu

DICTIONAR DE ISTORIE VECHĂ A ROMÂNIEI (Paleolitic - sec. X). Elaborat de un colectiv de autori sub conducerea prof. univ. dr. doc. D. M. PIPPIDI. Editura științifică și enciclopedică, București, 1976, 625 pp.

În „Cuvînt înainte“ prof. dr. doc. Dionisie M. Pippidi, arată că *Dictionarul de istorie veche a României*, este primul care apare, este „rodul muncii unui larg colectiv, de cercetători din institutele de istorie și arheologie ale Academiei de Științe Sociale și Politice, din cadrul Muzeului de istorie a R.S. României și al altor muzee de pe întinsul țării“.

Lucrarea are ca subiect trecutul pămîntului românesc de la apariția omului în spațiul carpato-dunărean pînă la sfîrșitul sec. al X-lea, cînd procesul de formare a limbii și a poporului român poate fi socotit defi-

nitiv încheiat. Autorii au folosit toate cercetările și descoperirile arheologice ce s-au realizat în ultimele decenii ale istoriografiei și arheologiei, toate examinate, cum ne spune D. M. Pippidi „cu răgaz, pe baza unei documentări exhaustive, încheiate în 1973, dar incluzînd nu o dată materiale inedite“ (p. 5).

Problemele de istorie veche a României sînt prezentate în articole științifice și în ordine alfabetică. Ele definesc clar noțiunile, istoricul, rezultatele cercetărilor, a descoperirilor și subliniînd păreri și concluziile la care au ajuns autorii. Fiecare articol sau problemă tratată are la sfîrșit o bibliografie selectă, cu autori români și străini, cei mai prestigioși, indicînd opera, paginile la care se referă, pe care cititorul poate să le consulte. Multe articole conțin și ilustrațiile necesare, pentru o mai bună înțelegere a problemei urmărită. Exemplele sînt edificatoare. După ce e amintit altar și istoricul altarului la p. 29, ilustrația la p. 30, „altar de lut ars. Cultura Cucuteni A și Histria. Ruinele altarului Zeus Polileus (D.M.P.). La p. 163, *cip* (lat. cippus, „coloană funerară“), bloc de calcar, rotund, folosind pentru a marca distanțele, stîlp de hotar, sau piatră de mormînt... În Dacia și Scythia Minor au fost găsite un mare număr de cîp-uri de-a lungul principalelor drumuri ale lumii romane, care indicau în mii de pași distanța dintre două localități, vezi și *milliarium*. Ilustrația la p. 163 a unui cîp funerar, iar la p. 390 a unui *milliarium* (D.M.P.) — (Dionisie M. Pippidi).

Tot astfel se explică și termenul de *creștinism* — religie apărută în Palestina în primul secol al e.n., al cărui fondator a fost Iisus Hristos. S-a răspîndit destul de repede în interiorul și în afara Imperiului roman, devenind o religie universală.

Problema începuturilor și răspîndirea creștinismului pe teritoriul de azi a României a preocupat pe mulți istorici, arheologi și filologi români din ultimele decenii, nu numai ca fenomen cultural istoric, ci ca dovadă a continuității populației dacoromane și apoi străromâne. Cele mai vechi și numeroase urme creștine la noi în țară se întîlnesc în fosta provincie romane Scythia Minor și Dacia... Se poate presupune că atît în Moesia Inferior, cît și în Dacia au existat creștini izolați încă din primele secole ale erei noastre. Dovadă este faptul că în anii 303—304 d.Hr., cînd Dioclețian a dezlănțuit împotriva creștinilor

cea mai cruntă dintre toate persecuțiile, în provincia Scythia au apărut numeroși creștini, majoritatea soldați, care refuzau să aducă sacrificii zeilor și să participe la cultul împăratului (p. 192). În textele martirologiilor creștine sînt înregistrate un mare număr de creștini în orașele Tomis, Halmyris, Noviodunum, Dinogetia etc. Unele date ale martirologiilor sînt confirmate de descoperiri arheologice și epigrafice, ca cele de la Axiopolis și Nicolitel. Începînd cu secolul al IV-lea d.Hr., creștinii din Scythia Minor erau organizați într-o biserică condusă de un episcop cu reședința la Tomis, capitala provinciei. Din secolul al V-lea, existau și alte episcopii, ca Histria, Callatis, Noviodunum etc. Dintre cele peste 70 de inscripții creștine din secolul IV—VII, grecești și latine, cele mai multe descoperite la Tomis și în alte centre din Dobrogea, constituie și unele mărturii ale legăturilor Scythiei Minor cu Asia Mică, Siria și Egiptul (p. 193 sq). Prin săpăturile arheologice, începînd din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și pînă astăzi s-au descoperit 28 de bazine creștine în Dobrogea în mai multe centre: Tomis, Histria, Callatis și altele. Bazilica de la Callatis de tip sirian, toate celelalte sînt de tip elenistic (ibid., p. 193).

Printre piesele de uz liturgic cel mai de seamă este talerul de argint aurit, cu diametrul de 0,610 m și greutatea de peste 6 kg, renovat cu cheltuiala episcopului Paternus de Tomis, în timpul împăratului Anastasius I. Pe teritoriul din stînga Dunării, singurele mărturii ce ar putea confirma ipoteze despre existența unor creștini izolați înainte de 271 d.Hr. sînt cîteva geme abrax, descoperite unele în Dacia Superior, altele în Dacia Inferior. Se face amintire și de tăblița votivă (donarium) de bronz, cunoscută sub numele de „monogramul de la Biertan” (sec. IV d.Hr.). În stînga Dunării este atestat creștinismul de nuanță ariană, la goții din partea de est a Munteniei, unde a predicat Wulfilas, iar în a doua jumătate a sec. IV d.Hr. se întîlnesc martirii Sava și Nichita Gotul. În Dacia Inferior, cele mai multe obiecte paleocreștine (sec. IV—VI) au fost descoperite la Sucidava, unde s-au găsit și ruinele unei bazilici din secolul al VI-lea, singura bazilică creștină cunoscută pînă acum în fosta provincie Dacia.

Un rol important în propagarea creștinismului în stînga Dunării l-a jucat arhiepiscopia Justiniana Prima, întemeiată de către Justinian (527—565). Sediul Justinianei Prima se dă ca sigur la Țaricîn Grad (în Iugo-

slavia), (p. 194); vezi la Justinian, p. 352, care este ultimul împărat roman de răsărit sub care au mai fost stăpînite și refăcute „capete de pod” la nordul Dunării (pe teritoriul de azi al țării noastre), la Litterata, Recidiva, Zernes (Dierna?) și altele. Jurisdicția Justinianei Prima, înființată (prin Novella XI din 14 aprilie 535), se întindea și în nord de Dunăre asupra cetăților Litterata (Palanca Nouă în Banat) și Recidiva, probabil Arcidava (Vărădia) în Banat (p. 532), (Ioan Barnea dr.).

Terminologia creștină fundamentală este de origine latină, se amintesc cuvintele latine creștine (p. 194).

Culte orientale (în Scythia Minor și Dacia romană), culte închinatelor unor divinități din Asia Mică, Egipt și Orientul Apropiat, pătrunse în Europa, în epoca elenistică și în măsură mai mare, în cea romană. Cauzele răspîndirii acestor culte orientale au fost: social-economice, politice a lumii grecești, expediția lui Alexandru cel Mare în Orient (p. 200). În Scythia Minor cel dintîi cult oriental a fost al Cybelei („marea maică a zeilor”) pătrunsă în lumea pontică în epoca elenistică: statuete ale zeiței se găsesc la Histria, Tomis, Callatis) păstrate în muzeele de pe litoral. Cultele egiptene: Sarapis (Tomis) adorat singur, sau zeul Bel de origină babiloneană, era la Palmira zeul suprem, stăpîn al universului, creator și stăpîn al cerului și pămîntului; apare în inscripțiile palmiriene. În Dacia, Bel este cunoscut prin două inscripții la Ulpia Traiana și Porolissum și una fragmentară la Tibiscum. Cultul lui Ierihobol a divinității palmiriene a Soarelui atestat în 3 inscripții de la Apulum (Deus Sol Hierobulus) și Tibiscum (Deus Sol Ierhobolos). Dedicantii (Apulum și Tibiscum) sînt siguri orientali (p. 205). Asupra cultului lui Mithras, Mithraismului, care-i o religie compozită are la bază dualismul teogoniei iraniene (doctrina mitologică și religioasă, care zeifică principiul răului Ahriman și-l opune zeului suprem Ahura-Mazda (cel care domină asupra binelui, luminii și înțelepciunii)). Religia mithraică predica necesitatea purificării morale în strînsă legătură cu credința în destinele sufletelor după moarte. Mithraismul a reușit să se impună în secolul III—IV, depășind prin număr de temple, altare, relieuri culturale toate celelalte culte orientale. Răspîndirea curentului mithraic în Dacia este oglindită de cele aproximativ 280 monumente mithraice. Principalele centre ale cultului mithraic au fost:

Ulpia Traiana Sarmizegetusa, Apulum, Roma, Potaissa. El apare pe numeroase inscripții unde Mithras e identificat cu *Sol*, are obișnuit epitetul *Invictus* sau *Deus Invictus*, dar Mithras nu-i considerat de neînvin, ci și de atotputernic, omnipotens (pp. 206—207).

Istoria veche a Banatului, localități istorice mult discutate în această perioadă sînt studiate temeinic pe baza vestigiilor arheologice făcute prin sondaje sau săpături arheologice sistematice, a documentelor istorice noi și cele vechi analizată în lumina noilor cercetări, stabilindu-se locul lor în istoria veche a românilor în contextul istoric al continuității autohtonilor pe întreg teritoriul țării noastre.

Astfel, *Arcidava*, era o localitate în Dacia Romană, cu o așezare civilă (statio) pe drumul Lederata—Tibiscum. S-a dezvoltat în jurul castrului roman în care staționa cohors I Vindelicorum. Identificată pe teritoriul comunei Vărădia (județul Caraș-Severin). (I. I. Rusu, p. 42).

Argedava, așezare getică de tip dava, reședința unei căpetenii geto-dace, probabil tatăl lui Burebista... localizată de unii cercetători la Popești pe Argeș, în legătură cu denumirea antică a Argêșului (Argesis) a mai fost identificată cu Zărgidava pe Siret, altă ipoteză în Dobrogea (Alexandru Vulpe dr.), (p. 43).

Arcidava, așezare romană și castru, identificată în județul Olt, satul Enășești (D. Tudor), (p. 16).

Tibiscum, denumire geto-dacă, probabil al riului Timiș, a dat denumirea localității Tibiscum, de pe malul stîng al riului. (I. I. Rusu), (p. 72).

Denta, comună în județul Timiș, pe teritoriul căreia au fost descoperite mai multe morminte cu obiecte din a doua perioadă a stăpînirii avar (sec. VII—VIII), (Egon Dörner), (p. 231).

Băile Herculane, oraș în județul Caraș-Severin, stațiune balneoclimaterică pe valea Cernel, pe teritoriul căreia au fost descoperite ruinele unui oraș roman (stațiune termală) al cărui nume rămîne încă necunoscut. Săpăturile arheologice au scos la suprafață numeroase inscripții, bazine, tuburi pentru aducția apei sulfuroase, altare și sculpturi de piatră dedicate mai ales lui Hercule. (Dumitru Tudor), (p. 85).

Formarea limbii și a poporului român (pp. 271—284). Analiză meticuloasă, științifică, privitoare la formarea limbii în general și în special a limbii române (Alexandru

Graur), și componentele etnice ale etnogenezei românilor, etapele procesului de etnogeneză, continuitatea, romanizarea, continuitatea daco-romană și a doua etapă a etnogenezei (secolul VI—VII — sfîrșitul secolului IX și începutul secolului X) de Gheorghe Ștefan. Studiul acesta deosebit de important, include o bibliografie completă a celor mai de seamă studii istorice ale problemei (p. 284). Se dau și ilustrații documentare la pp. 271, 276, 277, 280.

Dictionarul de istorie veche a României (Paleolitic — secolul X), elaborat de un colectiv de autori sub conducerea prof. univ. dr. doc. D.M. Pippidi, membru corespondent al Academiei, e o lucrare științifică de o valoare deosebită. Ea îmbogățește și clarifică problemele majore ale autohtoniei, a populației geto-daco-romană, romano-bizantină, de străromâni și a românilor de pe întreg teritoriul României.

Prof. Constantin Rudnceanu

MARIN BUCĂ și O. VINȚELER, *Dictionar de antonime*, Editura enciclopedică română, București.

Marin Bucă (Timișoara) și C. Vințeler (Cluj-Napoca), semnează în Editura enciclopedică română primul *Dictionar de antonime* în limba română, lucrare pe cît de originală, pe atît de necesară. Plecînd de la constatarea că antonimia a fost pînă nu de mult neglijată sau subsumată celorlalte fenomene lexicale — polisemia și sinonimia — chiar în țări cu vechi tradiții lexicografice, autorii scot în evidență nu numai aspectele teoretice ale problemei ci oferă și un model practic de cunoaștere a antonimelor.

Termenul *antonim* este folosit pentru a desemna un cuvînt care, în raport cu altul, are un sens opus. Lui *cald* i se opune *rece*, lui *gros*, *subțire* etc. În același timp însă, antonimele aparțin aceleiași sfere semantice: *cald/rece*, sferei mai largi a temperaturii, *gros/subțire*, sferei dimensiunilor. Cu alte cuvinte, pe lîngă o opoziție, am putea să-i spunem de structură, antonimele se caracterizează și prin apartenența la aceeași sferă semantică. Prin aceste două trăsături specifice ale antonimelor se poate sublinia caracterul dialectic al relațiilor semantice ce formează perechi antonimice. Mai mult, existența unui alt cuvînt, opus ca sens primului: cuvîntul *mare* presupune existența lui *mic* și am putea vorbi nu numai de antonimie ci și de elementul comparativ caracteristic seriilor antonimice.

Relațiile care pot fi exprimate prin sensuri opuse sînt relațiile cantitative: mult/puțin, mare/mic, relațiile spațiale: jos/sus, înainte/înapoi și relațiile temporale: ieri/azi, noapte/zi. În determinarea acestor relații și-a făcut loc nu numai observarea atentă a realităților lingvistice dar și lărgirea orizontului interpretativ al autorilor.

Tot ca element teoretic vom nota cele patru nuanțe ale seriilor antonimice:

1) opoziții bazate pe relații de contrarierate: bătrîn/tînăr, dăunător/folositor etc.;

2) opoziții ale acțiunilor sau însușirilor orientate în direcții complet diferite: a cobori/a urca, a deschide/a închide etc.;

3) opoziții exprimînd raporturi de complementaritate: adevărat/fals, umed/uscat etc.;

4) opoziții de tip conversiv: a câștiga/a pierde etc.

Depășind limitele unei lucrări strict informative, similară altora de același gen (*Dictionar de sinonime*, București, 1972 de pildă), *Dictionarul* de antonime devine ilustrativ prin exemplele citate la fiecare serie antonimică. Și greutatea nu constă, credem, în stabilirea numărului de antonime cit tocmai în ilustrarea acestora cu texte din literatura noastră. Aici ne luăm permisiunea să vedem meritul lucrării în discuție, un merit calitativ.

Autorii țin să precizeze în introducere (p. 10) că nu și-au propus să cuprindă în *dictionar* toate perechile de antonime din limba română, ci numai pe cele mai uzuale, rolul hotărîtor în definitivarea listei revenind observațiilor directe asupra folosirii lor în diferite stiluri ale limbii române literare, precum și în limba populară. Odată precizarea făcută de autori și însușită de lector, va mira cu atît mai mult lipsa unor serii antonimice dintre cele mai curente sau măcar precizarea sinonimică dintre cele mai curente a unor astfel de serii: acut (DLRM 8, col. I, 3)/grav (DLRM 345, col. I, 3); acut² (DLRM 8, col. I, 2)/cronic (DLRM 200, col. I); ascuțit (DLRM 47, col. II, 1)/bont (DLRM 88, col. II); filantropie (DLRM 302, col. II)/mizantropie (DLRM 506, col. I); întimplător (DLRM 427, col. II) și neologismul fortuit (*Dictionar de neologisme*, 321, col. II)/regulat (DLRM, 707, col. II) etc.

Dictionarul de antonime ni se prezintă ca o lucrare serioasă, utilă și larg accesibilă.

Diacon prof. Dorin Jacolă

BANATICA, în *colaborare*, vol. III, Reșița, 1975, 401 pp.

A ieșit de sub tipar cel de al treilea volum din seria prestigioasei publicații reșitene „Banatica”. El continuă a prezenta rezultatele cercetărilor celor ce și-au propus să adîncească istoria acestui mînos și fră-lumină mai clară în trecutul lui se oferă două posibilități: subsolul cu enigmele sale, care le poate descifra arheologia, și arhivele locale și străine care adăpostesc încă documente nedescifrate.

Volumul este axat pe șase capitole în care, materialul este prezentat sistematic și cronologic. Deschiderea lui o face capitolul „Epoca străveche” unde sînt incluse patru studii, dintre care reținem o lucrare cu titlul „Unele probleme ale ceramicii neolitice din Banat” de Gh. Lazarovici. Cercetătorul clujean și-a încredințat materialul spre publicare cu o minuțioasă punere la punct a tuturor aspectelor ce le analizează. Bazat pe o serioasă cercetare de șantier comparată cu o bogată culegere de materiale, autorul apreciază că „problemele ceramicii neolitice din Banat mai necesită încă observații stratigrafice clare, situație ce se constată și în zonele învecinate” (p. 24). Este evident că ceramica din neolitic, dovadă certă a unei culturi spirituale și materiale, din istoria acestor locuri, mai necesită încă unele rezolvări.

În capitolul „Perioada romană și post-romană”, locul de frunte îl ocupă studiul „O diplomă militară romană din Tibiscum” (p. 61—73) aparținînd Mariei D. Petrovsky și lui I. I. Russu, care fac cîteva considerații pe marginea diplomei romane descoperite și care întregeste numărul celor 22 cunoscute ca aparținînd unor persoane de pe teritoriul fostei Dacii. Pe locul unde era așezat castrul roman al legiunii IV Flavia Felix de la Berzovia (județul Caraș-Severin), s-au făcut săpături arheologice în 1968, descoperindu-se un coif roman care se află depus în Muzeul de istorie al R.S. România și care este prezentat, sub toate aspectele ce le comportă un obiect de o asemenea importanță, de D. Protase și L. Petculescu (p. 85—89). Cercetări și concluzii valoroase vizînd perioada romană și postromană, prezintă studiile „Observații cu privire la topografia Diernei în epoca romană (p. 91—98) de Doina Benea și „Cărmida romană cu text cursiv din secolul al IV-lea descoperită la Gornea” (p. 99—121) de Nicolae Gudea și Ion Dragomir. Din cel de al doilea studiu

reținem constatarea cercetătorului că „Ceea ce trebuie subliniat în primul rînd și pare a prezenta deocamdată valoarea deosebită a textului de la Gornea este faptul că *inscripția aceasta reprezintă singurul text de proporții mai mari scris în limba latină cu litere cursive apărut pe teritoriul fostei provincii Dacia după retragerea romană. Valoarea acestui document crește și pentru că piesa poate fi datată relativ bine. Importanța deosebită a textului apare din punct de vedere al istoriei scrisului, el făcînd tranziția între grafiile literelor de pe tăblițele cerate la cea de pe papyri din secolul al V-lea și al VI-lea*” (p. 108).

Material interesant cuprinde și capitolul „Istorie medie”. Ne referim mai ales la studiul semnat de prof. Ilie Uzum, „Cimitirul medieval de la Gornea — „Tircheviște” (p. 131—143), în cadrul căruia autorul sub-scrie la ipoteza că așezarea scheletelor omenești din morminte corespunde riturilor unor emigranți bogomili și patareni a căror prezentă aici s-ar explica prin fuga lor din Croația și Serbia de sub prigoana religioasă a țarului Ștefan Nemanija (1168—1196). Dar autorul face aici și o precizare demnă de reținut, afirmînd „nu credem că poate fi vorba de o identificare a acestora cu carașoveni, ci de grupuri reduse numeric, de emigranți eretici sud-dunăreni care, refugiindu-se, probabil, încă din a doua jumătate a veacului al XII-lea la nordul Dunării, s-au stabilit în satele românești, fiind asimilați de populația autohtonă cu care au conviețuit și sfîrșind prin a fi înmormîntați în aceleași cimitire, chiar dacă păstrează ritul de înmormîntare tradițional sau rămășițele acestuia” (p. 142). Ladislau Gyémánt prin articolul „Rolul lui Vasile Georgevici în mișcarea de emancipare a românilor bănațeni (1820—1826)” (p. 193—207), aduce o prețioasă contribuție la comemorarea ce s-a făcut în 1976 protopopului Vasile Georgevici cu prilejul împlinirii a 150 ani de la moartea lui, prin evidențierea meritelor ce le-a avut pe plan politic și cultural în acel veac în care oprimarea era încă în floare, eu toate că se arătau zorii răbufnirilor revoluționare din 1848 în care deși monarhia austro-ungară n-a căzut, dar totuși s-a mișcat de

pe pedestalul său șubred ce era așezat și sprijinit pe nedreptate și asuprire.

Capitolul „Istorie medie și contemporană” grupează nouă materiale în care se reflectă pulsul intens și strădania constantă a bănațenilor din secolul XIX și începutul lui XX, pentru emancipare politică, socială și culturală.

Două materiale evidențiem din capitolul „Istoria artei și a culturii”, respectiv „Încercarea lui Andrei Șaguna de a edita un ziar la Arad sau Timișoara în 1849” (p. 311—315) de Mircea Popa și „Ludimagister”, prima revistă pedagogică la Reșița” (p. 317—326) semnat fiind de prof. Mihail Deleanu. Ne-am oprit asupra acestor două materiale pentru că ele evidențiază ideea că popoarele oprimate din monarhia austro-ungară în drumul lor spre libertate și-au creat o intelectualitate luminată, care le-a exprimat voința și le-a cristalizat simțirea.

Din materialele ce le însumează capitolul „Cronica arheologică și repertoriu”, fără a subestima importanța ce o prezintă castrul roman de la Pojejena, sau cel de la Surducul Mare, sau villa rustica de la Caransebeș, subliniem munca plină de pasiune a unui distins cunoscător în toponimia Banatului, prof. Vasile Ioniță, care în acest volum își întregește cercetările cu „Toponime slave în valea Birzavei” (p. 379—397). Cu „Prescurtări bibliografice” (pp. 399—401) se încheie volumul. Ținem să remarcăm lăuna științifică ce o prezintă volumul, el adresîndu-se nu numai celor ce doresc să cunoască mai bine trecutul Patriei noastre, dar și celor care sînt interesați în a descifra circuitul european de valori materiale și spirituale, lucru ce-l facilitează rezumatul fiecărui articol într-o limbă de circulație europeană.

Realizatorii volumului pot avea certitudinea că au realizat un lucru minunat prin editarea lui, întrucît materialul istoric ce-l grupează contribuie la tot mai buna cunoaștere a trecutului poporului nostru pe aceste locuri, trecut care n-a fost nici ușor și nici lipsit de zbucium, dar care a contribuit la cristalizarea unei realități de prestigiu: poporul român și existența sa demnă.

Prof. Vasile Petrica

COLINZI ȘI CÎNTECE DE STEA

VENIȚI ASTĂZI CREDINCIOȘII

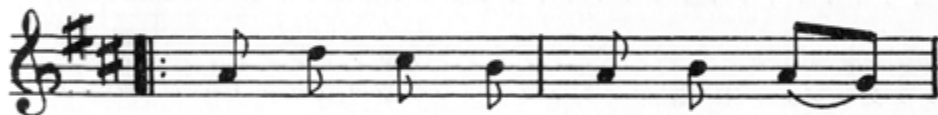
Andante

1. Ve-niți as - tăzi cre-din-cio - șii

Să sal - tăm — să săl - tăm

De naș - te - rea lui Hris - tos —

Să ne bu - cu - răm. răm.

<p>2. Că El astăzi în Vitleem
S-a născut, S-a născut.
{ Precum L-au vestit
De demult prorocii</p>	<p>3. Si-n ieslea dobitocească
S-a culcat, S-a culcat
{ Ca un prunc mic
În scutece înfășat</p>
<p>4. Păstorii cu fluierile
Îl măresc, Îl măresc
{ Pentru Dînsul lui Dumnezeu
Mulțumesc</p>	

ÎN ORAȘ, ÎN VITLEEM

D. Cusma

1. În o-raș, în Vit-le-em
 Ve-niți voi toți să-l ve-dem
 Că as-tăzi ni S-a născut
 Dom-nul cel făr-de-n-ce-put.

2. Astăzi cel mai demult
 Oamenilor prorocit
 Că se va naște Mesia
 Din sămînța lui Iosif.

3. Și din roada lui Avram
 Mîntuirea lui Adam
 Pe scaunul lui David crai
 S-a născut din viața Lui

4. *Trei crai ai pămîntului
Vin la închinarea Lui
Aducîndu-Î Lui daruri:
Aur, smirna și tămîie,*

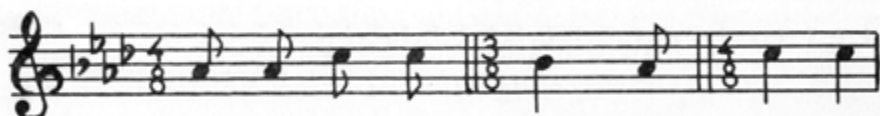
5. *Și îngerii toți cîntau
Și din gură-asa grălau:
Mărire sus lui Dumnezeu
Lui Hristos fiului său*

6. *Și pe pămînt pace bună (bis.)
Între oameni voie bună (bis.)*

. ————— .

COLO SUS LA PRUNDURELE

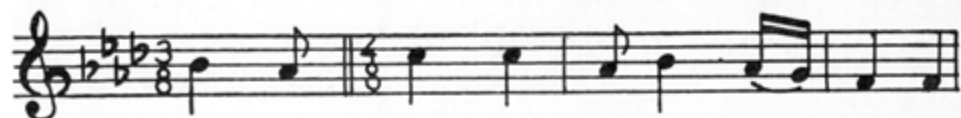
Ion Lipovan

1. Co-lo sus la prun-du-re-le

Domnu-lui_ Doamne, Ră-să-ri-t-au

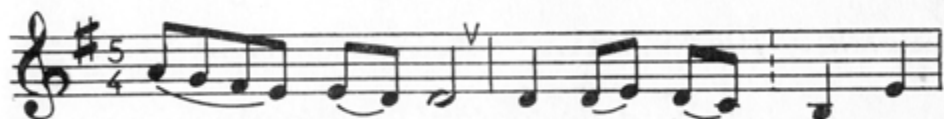
do-uă ste-le Domnu-lui_ Doamne

MĂRIRE ÎNTRU CEI DE SUS

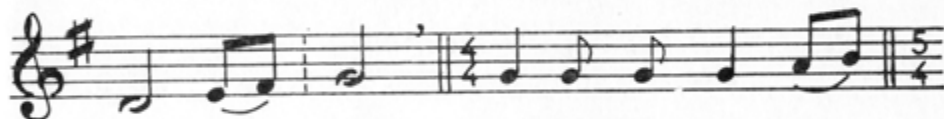
D. CUSMA

1. Mă — - ri - re în-tru cei de sus lui —

Dum — - ne — - zeu, Cîn-tați po — - poa-re-

Lor cîn — - tați. Astăzi Hris-tos se —

na — — — — — ște, Și cu — scu — - te - ce

sen-fa — — șă, Dum — ne - zeu cel drept,

Mie - lu-șel ne - vi — - no — - vat

Dum — — — — — ne — — — — — zeu — — — — — cel — — — — — drept,

' Mie — lu — șel ne — — — — — vi — — — — — no — — — — — vat.

2. Împăraților astăzi călătoriți
Lui Hristos daruri dăruiți
Păstorilor fluierați
Cîntare nouă cîntați
Cu îngerii și cu arhanghelii (bis)
3. Piatra Moisi a lovit
Apă popoarelor a izvorît,
Piatra din munte s-a tăiat
Hristos din Fecioară s-a născut
Adăpîndu-se viața a primit (bis),
4. O, voi munți și dealuri
Lemnele și toate dumbrăvile
Cîmpii și munții Libanului
Cei munți cu laude măriți
Bateți cu ramurile și vă veseliți (bis)
5. Fecioara astăzi înfașă pe Hristos
Carele mai 'nainte de toți a fost
Pe Domnul puterilor în iêslea
dobitocească,
Tuturor îl vestește, Emanuil îl
numește. (bis)

MĂRUȚ MĂRGĂRITAR

C. Givulescu

1. Noi um-blăm a co-lin-da —

1-4. Mă - ruț mă-ră-gă-ri-tar Noi um-blăma co-lin-da

2. Pe la curți de boieri mari

Măruț mărăgăritar

Pe la curți de boieri mari

3. Dar boierii nu-s acasă

Măruț mărăgăritar

Dar boierii nu-s acasă

4. Că s-au dus la vînătoare

Măruț mărăgăritar

Că s-au dus la vînătoare

5. Noi plecăm în altă parte,

Măruț mărăgăritar

Noi plecăm în altă parte,

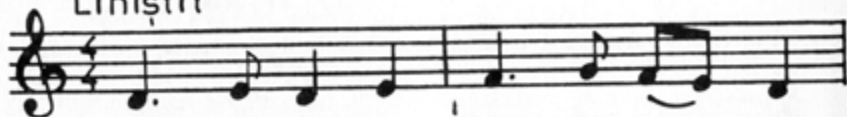
6. Rămîi gazdă sănătoasă,

Măruț mărăgăritar

Rămîi gazdă sănătoasă.

COLINDA CIOBANILOR

Liniștit

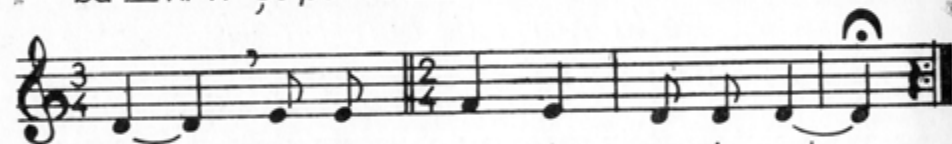
1. Din co-li-be-n stîni as-cun__ - se

pe că-rări de lupi pă__ - trun__ - se. Vin cio-

ba __ ni-n șo-po-te __ cu co-lin-da-n clo-po-

te __ Scoa-lă gaz-do nu dor-mi__

2. Moș crăciuni cu geru-n iie,
 Îi mustata de inie,
 Iar toiagul îi de sîn
 Și îi sufletul de înger
 Scoală gazdo nu dormi

3. Tună-n sat și-n sat răsună,
 Seara mare, seara bună,
 Că-i cu miei și pitărai
 Și cu Domnul printre ei.
 Scoala gazdo nu dormi

4. Si-au venit cu steaua Craii
 Potcovindu-și Lerui caii
 Cu potcoave de nămeți
 Și cu cuie de sloieți

Scoală gazdo nu dormi

5. Crai cu flori de nea-npăclii !
 Si cu stelele făclii,
 Tot cîntînd și colîndînd,
 Crai Nou la creștini vestînd.

Scoală gazdo nu dormi.

DE, LĂ RĂSĂRIT

Nicolae Ursu

1. De la ră- să- rit — Stea-ua s-a i-

vit. A - tun-cea trei crai —

Bi-ne-au so-co - tit.

Final

6. Bună ves-teau spus — De Fi-ul Î-

sus — pe nu-me Î - sus

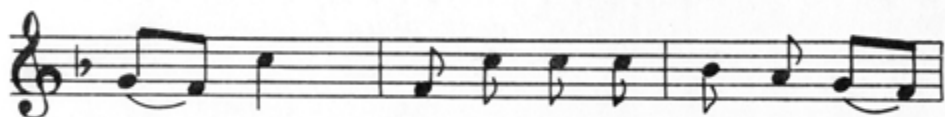
2. După ea s-au dus,
Pînă au ajuns,
Daruri i-au adus,
'Nainte i-au pus.
3. Aur și tămîie,
Fie-i spre mărire,
Si îngeri de sus
Vestea lor le-au spus
4. Numai lui Îrod
Veste nu i-au dat,
Ci ei l-au lăsat
Pe acest împărat.
5. Ca pe un blăstămat,
Pe alt drum au dat,
Și la țara lor
Ei dacă s-au dus.

NOI UMBLĂM ȘI COLINDĂM

Repejor

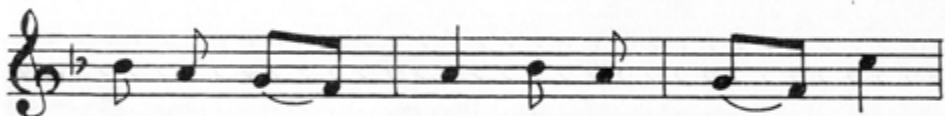
1. Noi umblăm și co-lin-dăm __, Flo-ri-le

dal__-be Și pe Dum-ne-zeu pur-tăm__

Flo-ri-le dal-be, Mi-ti-tel și-n

fă-șe-țel__ Flo-ri-le dal__-be,

Și la fa-ță fru-mu-șel__ Flo-ri-le dal-be.

2. Fașă albă de mătasă

Florile dalbe ⊕

Să-i fie moale la oase

Scutecel de urșinic

Să-i fie moale la trup

⊕ După fiecare vers se cîntă „Florile dalbe”.

3. *Tichiută de bumbac*
Să-i fie moale la cap
Dar ce este-n fundul ei (bis.)

4. *Este-o piatră nestemată*
Ce cuprinde lumea toată,
Tarigrad pe jumătate
București a treia parte

CÎND PAMÎNTUL S-A FĂCUT

Ion Lipovan

1. Cînd pămîntul s-a fă — - cut —

Și ce - rul — s-a ri - di - cat,

Doamne mîn — - dru l-a-mbră — cat, —

Doam-ne mîn — - dru l-a-mbră-cat —.

2. Tot cu stele mărunțele
 Și cu luna printre ele
 Rază Doamne, de-unde-o rază
 Rază Doamne, de-unde-o rază
3. Din grădina gălbioară
 Și acolo-i seară de ceară
 Și Dumnezeu se coboară
 Și Dumnezeu se coboară
4. Tot la zile mari și raii
 Tot la zile mari și raii
 Și la mici duminicele
 Și la dalbe săricele
5. Dieci mici cu cărți în mîini
 Dieci mici cu cărți în mîini
 Le citesc, le tîlcuiesc,
 Pe Dumnezeu preamăresc.

COLO-N SUS ȘI MAI ÎN SUS

1. Co-lo-n sus și mai.. în sus, —

Co-lon sus — și mai — în sus, —

Refren:

Co-lin-dăm, Doam — ne, co-lind.

2. Este-o dalbă mănăstire (bis)
Refren;

3. În ea Maica Precista
Cu-n copil ce tot plîngea
Refren:

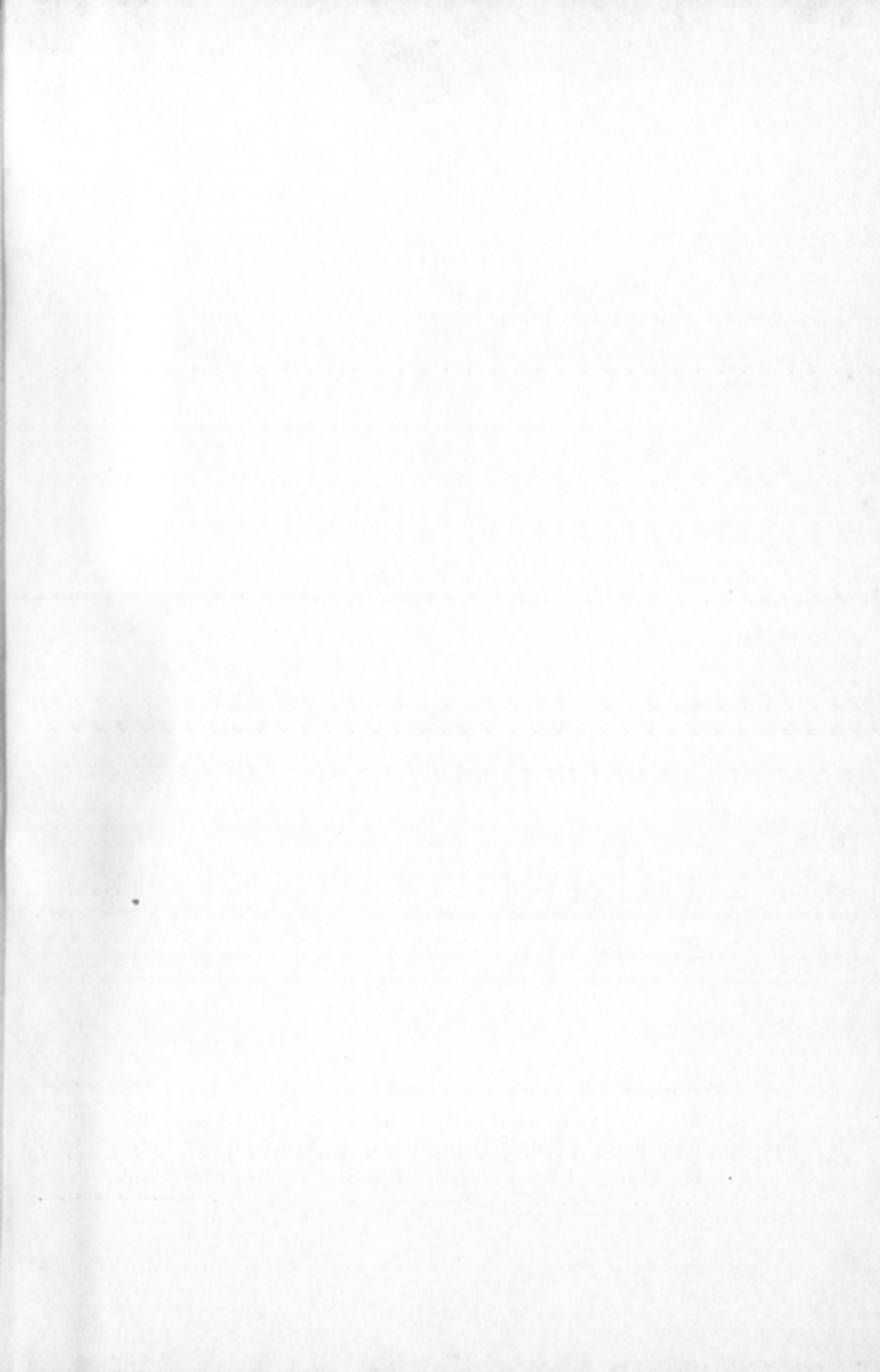
4. Maica din grai îi grăia (bis)
Refren:

5. Taci fiule nu mai plînge (bis)
Refren:

6. Că maica ție ți-o da (bis)
Refren:

7. Și cheile raiului (bis)
Refren:

8. Raiul sfînt să-l stăpînești
Și cerul să-l moștenești
Refren:

Cititorii din străinătate, pot abona revista „Mitropolia Banatului”
adresându-se la ILEXIM Departamentul Export-Import Presă, P.O.
Box 136—137 — Telex : 11226, București, strada 13 Decembrie nr. 3.

În diferite variante constructive. Diversificarea producției. Literatura română în lume. Rodnic bilanț al participărilor noastre la jocurile olimpice. Mărturii tragice la Timișoara. Noi mărturii despre străvechea civilizație a patriei noastre — — — — — 732

C R O N I C A B I S E R I C E A S C Ă

Apropiata convocare a Sfintului și Marelui Sinod. Vizita în Austria. Întrunirea Prezidiului și Comitetului Consultativ Ecumenic al Bisericilor. Ciclu de cursuri asupra Ortodoxiei. Mărturii ale Ortodoxiei în Suedia. Întrunirea Prezidiului și Comitetului consultativ al Conferinței Bisericilor europene. Reuniunea Grupului european CICARWS-CBE. Consultația „Teologia europeană confruntată de comunitatea ecumenică mondială”. Congresul Internațional al Societății Jean Bodin. Impotriva cursei înarmărilor. Episcop excomunicat — — — — — 740

N O T E Ș I C O M E N T A R I I

Contribuții ale teologilor din S.U.A. — — — — — 747

V I A Ţ A B I S E R I C E A S C Ă Î N C U P R I N S U L M I T R O P O L I E I B A N A T U L U I A R H I E P I S C O P I A T I M I Ş O A R E I Ş I C A R A N S E B E Ş U L U I

Sedință de sinod mitropolitan. Itinerar pastoral. Prăznuirea hramului unor așezăminte mănăstirești. Hirotonii și hirotessii. Sffrșit de an școlar la Seminarul teologic din Caransebeș. Pomenirea ctitorilor Mitropoliei Banatului. Prăznuirea Sfintului Iosif cel Nou de la Partoș. Din activitatea cercului de studii. Vizită la Centrul eparhial. Noua biserică a Seminarului teologic din Caransebeș. Inaugurarea sediului protopopesc din Timișoara. Realizare în parohia Berzovia. Casă parohială la Moșnița Veche. Trecut la cele veșnice — — — — — 750

E P I S C O P I A A R A D U L U I I E N O P O L E I Ș I H A L M A G I U L U I

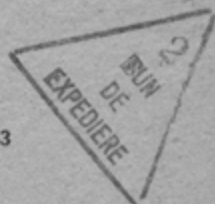
Zi aniversară. Hirotonii. Printre credincioșii din eparhie. Vizită la Seminarul teologic din Caransebeș. Oaspeți la reședința episcopală. Consfătuire de lucru cu protopopii — — — — — 761

P R E Z E N T Ă R I B I B L I O G R A F I C E

Diacon asistent Nicu Moldoveanu. Izvoare ale cîntării psaltice în Biserica Ortodoxă Română — manuscrisele muzicale vechi bizantine din România (grecești, românești și română-grecești), pînă la începutul secolului XIX-lea — teză de doctorat. (V. Vărădean). E. Cothenet, Sainteté de l'Eglise et péchés des chrétiens. (A. Manolache). Das Mandat der Theologie und die Zukunft des Glaubens. (C. Sirbu). Inscriptiile Daciei romane, vol. I, Ed. Academiei R.S.R. (I. B. Ghita). Octavian Toropu, Romanizarea țirzie și străromânii în Dacia sud-carpatică. (C. Rudneanu). Mircea Popa și Gheorghe Șora, Vasile Goldiș: Scrieri social-politice și literare. (C. Rudneanu). Colectiv condus de prof. dr. doc. D. M. Pippidi, Dicționar de istorie veche a României (C. Rudneanu). Marin Bucă și O. Vințel, Dicționar de antonime (D. Jacotă). Banatica, vol. III (V. Petrica) — — — — — 765

C O L I N Z I Ș I C Î N T E C E D E S T E A

Veniți astăzi credincioșii. În oraș, în Vitleem. Colo sus la prundurele. Mărire întru cei de sus. Măruț mărgăritar. Colinda ciobanilor. De la răsărit. Noi umblăm și colindăm. Cînd pămîntul s-a făcut. Colo-n sus și mai sus — — — — — 783

52419